ברלעט

Presented by
John M Fink
London
Ont.

ספריה עממית בטורונטו
יידישע פאלקס ביבליאטעק טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

יהואש

פון דער וועלט און יענער

פארלאג „אויפגאנג“
ניו-יארק

Of This World and The Other

by

YEHOASH

50 Eldridge Street
New York.

Copyright 1913, by S. Bloomgarden, New York.

MADE IN U. S. A.

ספריה עממית בטורונטו
יידישע פאלקס-ביבליאטעק טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

אינהאַלט

אַרום שוהל־הויף

ק י נ ד ע ר 5
דער זיידע זלמן.......................... 11
פריהע עלטער........................... 21
צו חומש־זאָגען 29
הייליגע מאָהן 37
צו דרייצעהן יאָהר........................ 45
אַ חלק לעולם הבא 54
צום שלימזל............................. 61

צדיקים

קידוש השם 71
דער איבערגעטראָגענער בית עולם 77

שוואַרץ און ווייס

ז ו נ ד ע ל	89
ק אַ מ ע ר אַ ד ע ן	97
שטומע קאָנקורענטען	102
דער פּראַקטישער מענש	111
„ה ע נ ע ס י"	116
אַ פּאַסירונג	125

גייסטער

די געשיכטע פון אַ בילד	133
די נשמה פון דער גרויסער גלאָק	147

מעשה'לעך

דער פערשאָלטענער פויגעל	159
דער טעלעגראַף־סלופּ	163
דער אַקאַציענבוים	166
דער מוסטער־גאָרטען	169
דער שטערן	172
אַ הונד	174
פייער־פליעגען	176
דער גלגול	178
דאָס קרויט־בלאַט	179
דער זומער־פאָדעם	180
די אונגעריכטע נסיעה	182
וואָס איך דערצעהל זיך אַליין	183

מיין פריינד דער מענשענקענער

ווער ער איז 191
ג ע ה י י מ נ י ס 198
טראַכטען און ריידען 204
א י י נ ז אַ מ ק י י ט 210
נ אָ כ אַ ה מ ו נ ג 217
דער מאָמענט ווען מע ווערט אַלט 223
געבורט און ענטוויקלונג פון געדאַנקען 228
די נייע צייט־רעכענונג 233
מ י ט ל י י ד 238
ג ע נ י 245

פערשיעדענעס

אונזערע שדים 253
קרח'ס ביאָגראַפיע 258
כבוד פאַר רעדוצירטע פרייזען 263
חשבון הנפש 267
„לייבאָר־דעי" 273
ד אַ נ ק ג ע ב ו נ ג 277
זמן חרותנו 281
„עס לעבע דאָס לעבען!" 286

שפליטער

ש פ ל י ט ע ר 295

ספריה עממית בטורונטו * יידישע פאלקס ביבליאטעק טאראנטא * JEWISH

פון דער וועלט
און יענער

אֲרום שוהל-הויף

קינדער

מען האָט געהאַלטען ביים ענדיגען דאַווענען מעריב, או פון פערשיעדענע ווינקלען פון דער האַלב־בעלויכטע־נער קלויז האָבען זיך איינציגווייז ארויסגערוקט א האַלב דוצען קליינע אינגלעך און זיך ארומגעשטעלט ארום עמוד — גרייט צו זאָגען קדיש... איטליכער האָט געזוכט צו פערכאַפּען דעם בעסטען פּלאַץ — וואָס אַם נעהנטסטען צו דעם בעל תפלה, און די קליינע מחנה פון יתומים האָט זיך געשטופּט און געשטויסען.

פון א זייטיגער באַנק האָט זיך אויפגעהויבען אַן אַלטער איינגעבויגענער איד, מיט רויטע אויגען און א גרויען האַלב־אויסגעקראַכענעם בערדעל, און האָט צוגע־פיהרט פּאַר דער האַנד א קליין מיידעלע פון א יאָהר אַכט מיט העלע לאַכענדיגע אויגלעך, און בלאָנדע הערע־לעך וועלכע זיינען געוועזען פערפלאָכטען אויף הינטען אין א קליינעם צעפּעל און זיך געענדיגט מיט א גרויסען בלויען שלייף.

די קליינע האָט שטיל און אָפּגעבראָכען געלאַכט,

און זיך שעמעוודיג געטוליעט צו דער לאנגער פערשמאל־צענער קאפאטע פון דעם אלטען.

נעבען עמוד, האט דער אלטער אויפגעעפענט א סדור מיט גרויסע אותיות, און געהייסען דער מיידעלע איהם האלטען פעסט מיטביידע הענטלעך, כדי ער זאל ניט ארויספאלען.

— אט דא זאג — האט ער איהר אנגעוויזען אויפ׳ן קדיש, און האט זיך דערביי אראפגעבויגען אזוי טיעף אז ער איז כמעט געווען מיט איהר אין איין הויך — אט דא, יתגדל ויתקדש...

די אינגלעך ארום עמוד האבען מיט גרויסע אויגען אנגעקוקט די נייע קאנקורענטקע און די שטויסעריי האט אויפגעהערט.

יחיאל׳קע, דער עלטסטער און שטארקסטער פון זיי אלעמען, א אינגעל א יאהר ניין מיט שווארצע קרויזינגע הערלעך און ברוינע לעבעדיגע אויגען, וועלכער האט שוין בעוויזען פערכאפען דעם אויבען־אן, און האט מיט זיינע אבגעבריבענטע רונדע הענטלעך זיך געקלאמערט אן דעם עמוד — האט געווארפען א קרומען אונצופרידענעם בליק אויף דער נייער קדיש־זאגערקע.

ער האט בכלל פיינט געהאט מיידלעך און פלעגט זיינע אינגערע שוועסטער אנטהאן געברענטע ליידען ווען זיי פלעגען זיך שפיעלען מיט זייערע חבר׳טעס. ע ר פלעגט זיך שפיעלען בלויז מיט אינגלעך.

אז מיידלעך קענען אויך זאגען קדיש, גלייך ווי אינגלעך, האט ער קיינמאל ניט גערעכענט. זיין שטאלץ — דער שטאלץ פון א קליינעם יתום וואס זאגט קדיש

פאר׳ן עמוד און גרויסע אידען מיט בערד מוזען איהם ענטפערען „אמן" — האט זיך געפיהלט שטארק גע־קרענקט.

ער האט די נייע קדיש־זאגערקע בעקוקט פון קאפ ביז די פיס און האט זיך אפגעשטעלט אויף דעם בלויען שלייף אין איהר בלאנדען צעפעל, וועלכער איז איהם שטארק געפעלען.

די קליינע האט נאך אלץ געלאכט און זיך נאך מעהר געשעהמט און געטוליעט מיט איהר קליינעם קערפער׳ל צו דעם אלטען אידען וואס איז נעבען איהר געשטאנען.

— וואס פאר א שעהן שלייפעל זי טראגט — האט יחיאל׳קע געטראכט, און דאן האט ער זיך ארויסגערוקט אהינטער, און האט געזאגט, איהר אפטרעטענדיג זיין פלאץ:

— קום, שטעל זיך דא. — ער האט זיך געשטעלט סאמע הינטער איהר און זאגענדיג אליין זיין קדיש אויס־ווענינג, צוזאמען מיט די איבעריגע אינגלעך, האט ער גע־האלטען זיינע אויגען אויף דעם סדור פון זיין שכנה און איהר צוגעטייטעלט מיט זיין פינגער, כדי זי זאל זיך ניט צומישען.

נאכ׳ן קדיש, ווען זיי זיינען ארויס אויפ׳ן שוהל־הויף, אין דעם שטילען זומער־אבענד, האט זי יחיאל׳קע גע־פרעגט:

— ווי רופט מען דיך?

— חנה׳לע.

— ועסט אלע טאג קומען?

— דער פעטער זאָגט, אַלע טאָג — האָט זי אָנגעצייגט אויף דעם אידען מיט די רויטע אויגען וועלכער איז גע־גאַנגען פּאַראויס מיט נאָך אייניגע בעלי־בתים.

— איך וועל דיר אַלע טאָג לאָזען שטעהן נאָהנט צום עמוד — האָט יחיאל׳קע גרויסמוטהיג זיך אָנגעשלאָגען — אָבער דו מוזט זאָגען אויף אויסוועניג. די אינגלעך לאַכען ווען מען זאָגט פון סדור...

חנה׳לע האָט איהם אָנגעקוקט מיט איהרע לאַכענדיגע אויגען:

— אָבער איך קען ניט...

— וועסט זיך אויסלערנען... איך האָב אויך ניט גע־קענט, האָב איך געקוקט אין סדור און ווען איך האָב איין שורה געוואוסט האָב איך די אויגען צוגעמאַכט, אַט אַזוי — דערביי האָט ער צוגעדריקט די אויגען — און נישט געקוקט אין סדור ביז איך האָב זיך אויסגעלערנט. צו זאָגען ווי א וואסער... איך קען אפילו „רבנן־קדיש" אויך... אָבער דו דאַרפסט ניט „רבנן־קדיש", דאָס איז נאָר פאַר מאַנסבילען — האָט ער צוגעלעגט מיט א גע־מיש פון שטאָלץ און רחמנות.

די קליינע האָט איהם אָנגעקוקט מיט ערנסטער בע־וואונדערונג.

יחיאל׳קע האָט הפנים געשפּירט אַז אין דער מיי־דעל׳ס אויגען איז ער א גוואַלדיגער העלד און האָט בע־שלאָסען ארויסצו־ווייזען זיך פאַר איהר אין זיין גאַנצער גרויסקייט:

— איך מאַך פּייפלעך אויך — האָט ער געזאָגט, און באַלד האָט ער ארויסגענומען פון זיין הויזען־קעשענע א

קליין פייפעל געמאַכט פון גרינע ווערבע און געטהאָן א הילכיגען פייף.

חנה'לעס אויגען האָבען געשטראַהלט פון ענטציקונג.

דער פייף האָט צוגעצויגען די איבעריגע קליינע קדיש־זאָגער וועלכע זיינען נאָכגעגאַנגען א פּאָר טריט הינטער זיי, זיך צוהערענדיג צו דעם געשפּרעך און ניט אַרונטער־נעהמענדיג די אויגען פון חנה'לע. א קליינינקער רונדינ־קער אינגעלע פון א יאָהר זיעבען מיט רויטינקע בעקלעך און געלע האָר האָט זיך דערנעהנטערט צו דער קליינער:

— איך האָב א מעסער'ל מיט פיער קלינגלעך און איך קען שווימען — האָט ער געזוכט איבערצושטייגען יחיאל'־קען.

— איך האָב צוואַנציג פּערלמוטערנע קנעפּלעך, און איך האָב אין דערהיים א קליין וועגעלע אויף פיהרען זאַמד — האָט דער אינגסטער פון דער גרופּע זיך גע־ריהמט.

חנה'לע איז קיינמאָל ניט געווען אין אַזעלכע קאַמע־ראַדשאַפטליכע בעציהונגען מיט אינגלעך. זי האָט תמיד פאַר זיי מורא געהאַט. זייער שכן'ס אַן אינגעל, איצקע, פלעגט זי שטענדיג רייסען פאַר'ן צעפּעל, צואַוואַרפען איהרע זאַמדענע חלות און זי רופען „חנה די פּאַנע" — וואָס האָט זי געערגערט ביז'ן טויט. זי האָט דאַרום שטאַרק זיך געפיהלט געשמייכעלט מיט איהרע נייע בעקאַנט־שאַפטען, און געכאַפּט התפּעלות פון זייערע גרויסע עשירות'ן און העלדישקייטען...

און אין האַרצען האָט זי בעשלאָסען צו ווערען גלייך מיט אַלע אינגלעך. דערהויפּט אויסלערנען קדיש אויף

אויסוועניג, און אפילו א „רבנן־קדיש" אויך — הגם זי האָט אייגענטליך ניט קלאָר געוואוסט אויב א „רבנן קדיש" איז אויך א מין קדיש, אָדער א זאָרט „גמרא", דאָס וואָס איהר טאַטע פלעגט שטענדיג לערנען...

זי איז געגאַנגען אין מיטען און אַרום איהר די זעקס נייע פריינד איהרע, און איהר קליין קינדערש הערצעל איז געווען אָנגעפילט מיט גליק...

די אינגלעך זיינען אַלע געווען אויפגעראַמט און האָבען קענטיג אויך אָנגעקוואָלען פון זייער נייער חבר'טע.

זיי האָבען אַלע גערעדט אויפ'ן קול און איטליכער האָט געזוכט וואָס מעהר נושא חן צו זיין ביי דער קליינער קדיש־זאָגערקע...

די פּראָצעסיאָן האָט געדויערט ביז דעם הויז וואו דער אַלטער איד און דאָס מיידעלע האָבען געוואָהנט...

און די זומערדיגע נאַכט פון דעם קליינעם שטעדטעל איז אַזוי ווי פּאַרפומירט געוואָרען מיט וואונדערליכע בשמים אַרום דער קליינער גרופּע.

ווען די קליינע איז שוין געווען אין פירהויז האָט זי געהערט ווי יחיאל'קע שרייט איהר נאָך:

— איך וועל דיך מאָרגען אויך לאָזען שטעהן נעבען עמוד...

.1911

דער זיידע זלמן

ווען איך בין געבאָרען געוואָרען, איז שוין מיין זיידע זלמן געווען אויפ'ן עולם האמת. והראיה, אז איך הייס נאָך איהם א נאָמען. קיין בילד איז פון איהם ניט געבליבען. אין יענער צייט האָט מען נאָך אין אונזערע מקומות פון קיין פאָטאָגראַפיעס ניט געוואוסט. און וואָלט מען אפילו יא געוואוסט, וואָלט מיין זיידע בשום אופן ניט מסכים געווען זיך צו לאָזען „אראָפּנעהמען". אפילו דער טאטע זכרונו לברכה, פלעגט זאָגען, אז א פאָטאָגראַפיע נעהמט אוועק א זעכציגטעל פון דעם מענשען'ס לעבען.

און דאָך זעה איך מיין זיידען פאַר מיינע אויגען, אַזוי ווי איך וואָלט איהם פּערזענליך געקענט. די מאמע און דער פעטער און אַלע אונזערע קרובים פלעגען זיך אזוי פיעל פון איהם אָנדערצעהלען און איהם אזוי אָפּשילדערען מיט אַלע זיינע מינעס און תנועות, אז זיין פרצוף פנים און זיין אויסזעהן האָבען זיך טיעף איינגעקריצט ביי מיר אין מח אויף תמיד.

ער איז געווען א שטארק־געבויטער, הויך־געוואק־סענער איד — „משכמו ומעלה גבוה מכל העם", ווי דער טאטע פלעגט זאָגען — מיט א גערדיכטער, ניט איבעריגס לאנגער נאָר דערפאר א זעהר ברייטער באָרד, מיט ברע־מען ווי קוסטעס און א פּאָאר שווארצע אויגען וואָס האָ־בען געשאָסען פונקען פייער, און א קול האָט ער געהאט פון א לייב.

ער איז געווען דער נגיד פון שטעדטיל, האָט געהאט אייגענע צוויי מויערען, מיט א גרויסער שניט־קראָם און איז אויסגעפאָהרען א וועלט צוליעב זיינע געשעפטען, דערצו איז ער געווען וואָס מען רופט א „גרונטאָוונער" למדן. אויף לומדות, מעלדט אייך, איז דאן ביי אונז אין שטעדטעל קיין יקרות ניט געוועזען. וואָס איהם האָט אָבער יא אויסגעצייכענט פון אלע בעלי בתים, איז געווען, זיין קענען גוט רעדען פּויליש און רוסיש. אין יענער צייט — גלייך נאָך דעם צווייטען פּוילישען מיא־טעזש — איז רוסיש געווען אין אונזער געגענד כמעט אין גאנצען אונבעקאנט. און מיט די קאָזאקען וואָס זיינען איינגעשטאנען אין שטעדטיל, פלעגט מען זיך צוזאמענ־ריידען האלב אויפ'ן וואונק און האלב אויף געבראָכענעם פּויליש. דערביי האָט די נאגאיקע פון דעם קאָזאק זעהר פיעל אויסגעהאָלפען אלס אַן אויסגעצייכענטער דאָל־מעטשער.

און טאקי צוליעב די דאָזיגע קאָזאקען איז דער זיידע זלמן געווען דער „מלאך המושיע" פון אונזער שטעדטיל.

כמעט יעדען טאָג פלעגט זיך דעם זיידענ'ס שטוב־טהיר עפענען און אימעצער פלעגט אריינקומען מיט דעם

נוסח וועלכען דער זיידע האָט שוין געקענט אויסוועניג:—
— רב זלמן, פריהער גאָט און נאָכדעם איהר... קאָ־זאַקען האָבען מיך בע׳גנב׳עט. געהט אריבער, לעבען זאָלט איהר, און רעדט מיט׳ן קאַפּיטאַן...

און דער זיידע פלעגט אָנטהאָן די לינגערע און דאָס שטריימעל און נעהמען דעם דיקען שטעקען מיט דעם מאַסיווען בעגולדטען קעפּיל, און פלעגט אוועק זיך שתדל׳ען.

דערפאַר איז דער קאַפּיטאַן געווען ביי דעם זיידען א גאַנצער בן־בית. שבת צו פיש איז שוין געשטאַנען אָנ־געגרייט פאַר איהם א זילבערנער טאַץ מיט א טעלער פיש און א פלעשעל „פּייסאַחאָווקאַ” מיט אלערליי איינ־געמאַכטסען...

פאַר „זאַלמאַן׳ען” וואָלט ניקיטין קיין צעהן זעק ציי־בעלע ניט גענומען. ער האָט פשוט געבענקט נאָך א רו־סישען וואָרט און דער זיידע איז געווען דער איינציגער וואָס האָט צו איהם גערעדט ניט אויף דער „הינטישער שפּראַך פון די מיאַטעזשניקעס”.

אין דער אמת׳ן איז דער זיידע זלמן אויך געווען א שטיקעל מיאַטעזשניק, הגם ניט קיין פּאָליטישער.

אין קהל־שטיבעל, וואו ער איז געווען איינער פון די גרויסע בעלי־דעות, האָט ער שטענדיג געהאַט מאָדנע רעוואָלוציאָנערע געדאַנקען בנוגע צו די התחיבות׳ען פון די רייכע בעלי־בתים צו די אָרימע... און פלעגט קומען צו אַן הערכה פאַר מעות חטים אָדער פאַר אַן אַנדער צדקה, פלעגט דער זיידע זלמן זעהר אָפּט זיך אויפשטעלען און זאָגען, אז אויף דעם און יענעם האָט מען ניט אַרויפגע־

לעגט געגוג און אַז ער איז ניט חולה צו געבען מעהר, און אַ טבע האָט ער געהאַט צו קלאַפּען מיט'ן שטעקען איבער דעם טיש מיט אַזאַ רציחה אַז אויף אַלעמען פלעגט אַ פּחד אָנפאַלען. און אויסגעפיהרט האָט תמיד ער.

אַ גוטען ביישפּיעל פלעגט געבען זיין אייגענע נדבה, וועלכע איז אַלע מאָל געווען די ערשטע און די סאַמע גרעסטע.

ער האָט געהאַט אַ שטאָדט אויבען־אָן אין דעם גרויסען בית מדרש, אָבער אַליין האָט ער געדאַוועגט אין דער שוסטער־קלויז וואו ער פלעגט יעדען אין־דער־פריה זאָגען פאַר די בעלי מלאכות חיי־אדם און יעדען פאַרנאַכט, עין־יעקב.

געדאַוועגט אין בית מדרש האָט ער בלויז פרייטאַג־צו־נאַכט, און דאָס האָט ער געטהאָן מיט אַ בעשטימטען פּלאַן. אַהינצו פלעגען געוועהנליך קומען די אָרימע לייט פון די אָרומיגע שטעדט, וועלכע מע האָט געדאַרפט בעזאָרגען מיט אַ פּלאַץ צום עסען...

פאַר די אורחים נכבדים אָדער „זיידענע טאַרבעס", ווי ער פלעגט זאָגען, האָט איהם ווענגי געאַרט. אויף זיי וועלען זיך שוין געפינען בעלנים. דאָס האָט ער געוואוסט. ער האָט זיך בלויז געקימערט וועגען יענע צוריסענע עם הארצים און פּראָסטאַקעס, וועלכע זיינען ניט געווען קיין גאַנגבאַרע סחורה אפילו פרייטאַג צו נאַכט, ווען כמעט יעדער איד וויל האָבען אַ פרעמדען ביים טיש.

קוים האָט מען געענדיגט דאַוונען מעריב און דער עולם האָט גענומען זאָגען איינער דעם אַנדערען „גוט שבת", איז שוין דער זיידע געווען הינטער דער בימה,

און האָט איבערגעקוקט מיט דעם געניטען אויג פון א פּראָוויאנט־מייסטער, די צאָהל פון דער הונגעריגער מחנה.

אויף צווייי האָט ער אליין געהאַט א חזקה און זיי האָט ער באלד אָפּגעזונדערט אין א ווינקעל און גע־הייסען ווארטען א ווײלע ביז ער וועט פארטיג ווערען מיט די איבריגע, און דאן האָט ער גענומען קאָמאַנ־דעווען:

— איהר, זייט מוחל, געהט נאָך אָט יענעם בעל־הבית, מיט דער גלאנציגער קאפּאָטע, און זאָגט רב זלמן האָט אייך געשיקט...

— און איהר, רב אורח, געהט מיט'ן שמש ביז עק מארק און געהט אריין אין דער ערשטער טהיר פון דעם ציגעלנעם מויער, און זאָגט אז רב זלמן האָט אייך גע־שיקט...

— און איהר — זיך ווענדענדיג צו א גרויסען אידען מיט א קענטיג מורא'דיגען אַפּעטיט — געהט אריבער צו שמואל דעם קצב אויפ'ן ראָג פון דער ברייטער גאַס.

און אזוי האָט ער יעדען צושיקט אויף זיין פּלאַץ.

ער האָט גוט געקענט די בעלי בתים צו וועלכע ער פלעגט שיקען זיינע קעסטניקעס און ער האָט געוואוסט אז מע וועט זיי אומעטום צונעהמען. יעדענפאלס, ווער וועט עס וואגען אָפּזאָגען ווען „רב זלמן שיקט״?

איינמאָל, ערב פּסח, זיינען אין שטעדטעל אָנגעקומען אזוי פיעל אָרימע לייט, אז לאנג נאָכדעם ווי דער עולם איז שוין צוגאנגען פון דעם גרויסען בית מדרש, איז נאָך דעם זיידען אלץ ניט געלונגען אלעמען איינצוקוואטירען.

זיך אליין האָט ער שוין געמוזט מוסיף זיין נאָך איינעם. שטאט זיינע געוועהנליכע צוויי, האָט ער דאָס מאָל גענומען דריי. אָבער עטליכע זיינען נאָך אויסען געבליבען, און די ליסטע פון דעם זיידענ'ס קונדען איז שוין געווען אויסגעשעפּט...

לאַנג קלעהרען האָט מען ניט געקענט. איז ביי דעם זיידען געבליבען, שיקען אויף גאָט'ס בעראָט, צו אזעלכע וואָס האָבען געוועהנליך אַן אָרימאַן אויפ'ן שוועל ניט ארויפגעלאָזען.

— נישקשה—האָט ער געטראַכט—היינט איז דער ערשטער סדר, און וועלכער איד וועט עס האָבען א הארץ צוריקצושיקען אַן אורח ?

— זייט מוחל — האָט ער זיך געקעהרט צו א הויכען און א דארען מיט אַן ארויסגעסטאַרטשעטען גרגרת — און שפּרייזט אריבער פון יענער זייט שוהל־הויף צו שמעון דעם קאַלבער און זאָגט אז איך האָב געשיקט...

אין א האַלבע שעה ארום איז שוין איטליכער געגאַנגען וואוהין דער זיידע האָט אָנגעוויזען און דער זיידע אליין האָט מאַרשירט בראש פון זיינע דריי אורחים, צו זיך א היים...

אין שטוב האָט מען שוין געוואַרט.

דער זיידע איז אריין מיט א ברייטען באַסאָוועןן „גוט יום טוב", און נאָכדעם ווי ער האָט צוזעצט די אורחים רעכטס און לינקס פון זיך, האָט ער גענומען אָפּ־ריכטען דעם סדר.

די דריי פּאָאר גרויסע זילבערנע לייכטער האָבען זיך געשפּיגעלט אין די רויטע כוסות, וואָס דער זיידע

האָט נאָך מיט יאָהרען צוריק געבראַכט פון לייפּציג, די געזיכטער פון אַלעמען זיינען געווען אויסגערויטעלט און יום־טוב'דיג און אין הויז האָט געקלונגען אַ געמיש פון קינדער־, פרויען־ און מענער־שטימען וואָס האָבען גע־זאָגט די הגדה מיט אַ פרעהליכען אימפּעט...

ס'האָט זיך געהערט אַ קלאַפּ. אימיצער האָט גע־עפענט די פאָרהויז־טהיר.

דער זיידע און אַלע ביי'ן טיש האָבען האַלב־פער־וואונדערט, און האַלב צושראָקען אָפּגעבראָכען אין מיטען זאָגען...

אין אַ מינוט ארום איז אין עס־צימער אריין דער הויכער איד מיט דעם אויסגעסטאַרטשעטען גרגרת. ער האָט זיך אוועקגעשטעלט נעבען דער טהיר, אין דער גע־וועהנליכער פּאָזע פון אַן אומגעהער איבער די הייזער און אין זיינע אויגען זיינען געשטאַנען טרעהרען...

— רב זלמן — האָט ער געזאָגט מיט אַן אראָפּגעלאָ־זענעם קאָפּ — זיי האָבען מיך צוריקגעשיקט...

— ווער ? — האָט דער זיידע געפרעגט. ער האָט אויף דעם מאָמענט פערגעסען וואוהין ער האָט דעם דאָ־רען איינגעקוואַטירט.

— אָט דאָרט, פון יענער זייט שוהל־הויף, וואו איהר האָט מיך געהייסען געהן... זיי זאָגען זיי ווילען קיין זאַ־קוצניקעם ניט האָבען...

דער זיידע איז צוערשט רויט געוואָרען, דאַן איז ער געוואָרען משונה בלייך און האָט פערביסען די אונטער־שטע ליפּ מיט אַ שטיק באָרד.

— זאָל עס אייער לעצטע דאגה זיין — האָט ער גע־זאָגט מיט א געצוואונגענעם שמייכעל צו דעם אורח — מיר דאַרפען טאַקי נאָך איינעם. ס'וועט זיין פרעהליכער, און קניידלאַך וועט איהר עסען, אשר לא קניידלונו אבותינו...

ווען דער אורח איז שוין געזעסען אויף דעם פּלאַץ וואָס מע האָט פאַר איהם געמאַכט, האָט דער זיידע זיך אויפגעהויבען פון היסב־בעט, שנעל אויסגעטהאָן דעם קיטעל און אָנגעטהאָן אויפ'ן קאָפּ זיין שטריימעל, און זיך געווענדעט צו אַלעמען :

— זאָגט אייך, קינדער, די הגדה, און וואַרט ניט אויף מיך. איך וועל באַלד צוריק זיין. איך מוז פעררריכטען א דבר מצוה....

און איידער אימעצער האָט געקענט פרעגען אָדער איינווענדען, איז ער שוין געווען אויף דער גאַס און האָט געשפּאַנט מיט גרויסע טריט צו דעם קאַפּיטאַן פון די קאָזאַקען.

ניקיטין האָט רחבות'דיג געטרונקען טהעע און איז געוועזן שטאַרק איבערראַשט צו זעהן „זאַלמאַן'ען" איז דער ערשטער נאַכט פון דער אידישער פּאַסחאַ, ווען אַלע אידען „מאַליען זיך און טרינקען מעד", הינטער טהיר און טויער.

— וואָס איז, זאַלמאַן — האָט ער געלאַכט — האָט עמיצער דיינע מצות גע'גנב'עט ?

— גאָספּאָדין קאַפּיטאַן — האָט דער זיידע גע־ענטפערט — אויב דו ביסט מיר א גוטער פריינד, שיק

אריבער צוויי קאָזאַקען צו שמעון דעם קאַלכער, און לאָזען זיי דאָרט שטעהן אין קוואַרטיר.

אַזעלכע מיני איינקוואַרטירונגען, גלאַט אַזוי דיר נישט מיר נישט, זיינען אין יענער צייט ניט געווען קיין זעלטענהייט.

ניקיטין האָט באַלד געהאַט געבען זיך דעם וואַכ־מייסטער און איהם איבערגעגעבען דעם בעפעהל צו שיקען צוויי קאָזאַקען צו שמעון דעם קאַלכער „ביז ווייטערע בעפעהלען".

ווען דער זיידע איז צוריקגעקומען, האָט מען נאָר וואָס געענדיגט די הגדה און זיך גענומען צום עסען.

אַלע האָבען געוואָלט וואַרטען, אָבער דער זיידע האָט געהייסען אַלעמען עסען און ער אַליין האָט גענומען אָנ־זאָגען די ניט־דערזאָגטע הגדה. אין זיין קול, האָט זיך אויסער דער יום־טוב׳דיגער אויפגעראַמטקייט, געשפּירט אַ בייקלאַנג פון נצחון און זיינע אויגען האָבען מאָדנע געשטראַהלט...

ער האָט נאָך ניט בעוויזען צו ענדיגען, ווי עס איז אַריינגעלאָפען שמעון דער קאַלכער, ברעכענדיג די הענד.

— סטייטש, רב זלמן, וואָס האָט איהר פון מיר גע־וואָלט ? וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אַז איין איד זאָל דעם צווייטען אַזוי אָפּטהאָן ?...

דער זיידע האָט געלאָזט שמעון׳ען וואַרטען און האָט געענדיגט זאָגען די הגדה.

דאַן האָט ער זיך אויפגעשטעלט, און זיינע דיקע ברעמען זיינען געוואָרען פינסטער און בייז.

— שעהמען מעגט איהר זיך אין אייער ווייטען האַלז

— האָט ער שמעון'ען אריינגעשריען אין געזיכט — איהר זייט אַ איד אַן עושר און קינדער האָט איהר ניט, און אַז אורח קומט ביי אייך אויפ'ן שוועל קיין מאָל ניט ארויף, און אַז איך שיק אַן אָרימאַן, זייט איהר איהם שופך דמים און זאָגט איהר ווילט קיין זאַקוצניקעס ניט האָבען...
זעהט איהר אָבער, אָט דער א י י ן אָרימאַן — דאָ האָט ער אָנגעוויזען אויף דעם דאַרען מיט דעם גרגרת וואָס האָט געשוויצט איבער אַ גרויסען קניידעל — איז ביי מיר ווערטה צוויי קאָזאַקען, הגם ביי אייך איז ער אַזאַ בילי־גער אַרטיקעל...

די געשיכטע, ווי איהר קענט זיך מעלדען, האָט זיך געענדיגט מיט דעם, וואָס דער זיידע האָט זיך געמוזט נאָך אַמאָל מטריח זיין צום קאַפּיטאַן...

אָבער פון יענעם טאָג אָן אַז דער זיידע פלעגט שיקען אַן אורח אפילו צו יונה דעם פּראָצענטניק, פלעגט ער איהם צונעהמען באהבה רבה...

.1912

פריהע עלטער

אונזער שטעדטעל איז געווען אויפגערוימט און אלע האבען זיך מכין געווען צו א גרויסער שמחה.

חברה ש"ס האט געזאלט האבען היינט ביי נאכט איהר סיום.

אזא שמחה האט בלויז פאסירט איין מאל אין זיבען יאהר, און פלעגט זיך אנהויבען מיט א גרויסארטיגער סעודה און אנהאלטען דערנאך א גאנצע וואך.

מיין טאטע איז געווען דער גבאי און פלעגט יעדען טאג זאגען „א בלאט" פאר חברה. אויסער דעם האבען מיר געהאט א גרויס הויז. איז געבליבען אז די ערשטע מאהלצייט זאל זיין ביי אונז.

איניגע טעג איידער דעם בעשטימטען אבענד האט מען שוין ביי אונז אין הויז געבאקען לאנגליכע פיער־קאנטיגע קיכלעך מיט מאהן, און געפרעגעלט ברוינע טייגלאך און בוריקעס־איינגעמאכטס מיט מאנדלען.

מיין מאמע, מיינע דריי שוועסטערס און חנה דעם שמש'ס ווייב האבען געארבייט און געשוויצט ביז שפעט אין דער נאכט און פון צייט צו צייט, פלעגט דער טאטע אדער אזוי א בעל־הבית א חברה־ש"ס'ניק, אריינקומען

אין קיך און זיך ערקונדיגען אויב די געבעקסען זיינען געראָטען.

— זעה נאָר אז עס זאָל זיין נענוג — פלעגט דער טאטע זאָגען צו דער מאמע׳ן, ארויסגעהענדיג מיט א צו־פרידענעם שמייכעל פון דער קיך — ניש־קשה, מיר מע־גען זיך פרעהען, אזא שמחה טרעפט ניט אלע טאָג.

אין דעם טאָג פון דער הוליאנקע, האָט זיך אָנגע־הויבען שוין פון פארטאָג, א סדרה פון בראָטען און קאָ־כען. מע האָט געזאָלט האָבען פיש אין זויערען מיט ראָ־זינקעס, קרעפלעך־זופּ, רייז־קאַשע און א פערטעל גע־בראָטענע גאנז פאר יעדען פארשוין. אזוי איז בעשטימט געוואָרען אויף דער לעצטער אסיפה.

דעם רב׳ס איידעם וואָס האָט געהאט א שם פאר א חריף, האָט אפילו געפּרופט שטעלען א קלאָץ־קשיא. דאָס איז אַלץ רעכט — האָט ער געזונגען מיט א גמרא־נגון — אויב אַלע גענז וועלען זיין גלייך. ווי איז אָבער גערעדט, אַז איין גאנז וועט זיין קלענער און איינע גרעסער ? —

— איז ת י ק ו — האָט געענטפערט משה דער סופר, דער וויצלינג פון חברה ש״ס. און דער עולם האָט געלאַכט ניט אזוי פון דעם ענטפער ווי אין דער אנגע־נעהמער האָפנונג וואָס איטליכער האָט געהאט אז איהם וועט אָנקומען א פערטיל דוקא פון א גרויסער גאנז.

מיינע חברים אין חדר האָבען מיך שטארק מקנא גע־ווען. איך בין געוועזן איינער פון די בעלי־שמחה, א בע־ווייז : וואָס איך בין געקומען מיט צוויי גרויסע מאָהן־קיכלעך סטארטשענדיג פון מיין קעשענע.

פארנאכט, ווען איך בין געקומען צוריק פון חדר, האָט מען שוין ביי אונז אין שטוב געדעקט די טישען, און טודרוס דער שמש מיט משה דעם סופר האָבען געשלעפּט ביינק פון בית מדרש און ארומגעשטעלט ארום די טישען.

נאָך מעריב איז דאָס הויז געוואָרען פול. אָנגעהויבען האָט זיך די הוליאנקע מיט א „הדרן” וואָס דער רב האָט געזאָגט און פון וועלכען אלע האָבען די פינגער געלעקט. דער טאטע איז די גאנצע צייט געזעסען מיט אן אראָפּ־געלאָזטען קאָפּ און מיט די פינגער שטיל געקלאפּט אויף זיין זילבערנער טאבאק־פּושקע. דאָס זיינען געוועהנליך געווען סמנים אז ער הערט מיט גרויס אויפמערקזאמקייט.

איך בין געווען דער איינציגער אינגעל וואָס האָט געהאַט די זכיה צו זיין אויף דער סעודה. דאָס איז גע־ווען א פּריווילעגיע וואָס בלויז דער גבאי האָט זיך געמעגט נעהמען. איך בין געזעסען צווישען דעם טאטען און דעם רב.

דער לעצטער האָט מיך בעמערקט און מיט דיזעלביגע צוויי פינגער וואָס ער האָט נאָר־וואָס געברויכט פאר א לאנגען שמעק טאבאק, האָט ער מיר געגעבען א קניפּ אין באק.

איך האָב זיך דערפיהלט אין זיבעטען הימעל...

— קענסטו עפּעס לערנען ? — האָט ער זיך א קעהר געטהאָן צו מיר.

— איך לערן „ארבעה אבות נזיקין” — האָב איך שטאָלץ געענטפערט און בין שוין געוועזען גרייט זיך צו לאָזען פערהערען פון איהם.

ער האָט מיך נאָך אַמאָל אַ קניפּ געטהאָן, און האָט זיך געווענדעט צו מיין פּאָטער:

— רב אלי, פאר וואָס קויפט איהר איהם ניט איין פאר אַ שמש אין אונזער חברה? —

— אדרבה, רב אלי, פאַר וואָס טאַקי ניט? — האָבען מעהרערע שטימען צוגעבּאַמקעט.

— דו הערסט, יונגאַטש — האָט דער טאַטע געזאָגט צו מיר — מע וויל דיך מאַכען פאַר אַ שמש אין חברה ש״ס, אָבער דו מוזט זיין אַ וואויל אינגעל פון היינט אָן און לערנען מיט התמדה. זאָגסטו צו?...

איך האָב דערשפּירט מיט אַמאָל אַז איך ווער אַ גרויסער, אַ דערוואַקסענער. ארום טיש זיצען אַ פּאָר מנינים אידען, אַלע אַלטע אָדער עלטערע מענשען און איך, ערשט זיבען יאָהר סך־הכּל, ווער דערהויבען צו ווע־רען איינער פון זיי. וואָס אַ שמש פון אַ חברה ש״ס איז, האָב איך קלאָר ניט פערשטאַנען, אָבער אַז דאָס איז אַ גרויסער כּבוד פאַר מיר, האָב איך געקענט זעהן פון דעם טאַטען׳ס צופרידענהייט.

דער עולם איז געווען פרעהליך און אויפגעראַמט און אַלע האָבען געוואָלט זייער גבאי פערשאַפען אַ נחת רוח. ס׳איז דעריבער געבליבען אַז תיכף נאָך דער סעודה, זאָל מען ברייננגען דער חברה׳ס פּנקס און מיך פערשרייבען פאַר אַ שמש.

דער פּנקס איז געווען אַ לאַנגער און אַ שווערער און איינגעבונדען אין גראָהען פּאַרמעט. טודרוס האָט גע־בראַכט אַ רונדען פלאַכען טינטער מיט אַ געגזענע פע־דער, און דער הויכער געל־בערדיגער רב שמואל דער טוך־

קרעמער, וואָס איז געווען דער חברה׳שער שרייבער, האָט מיט גרויס הכנות געעפענט. דאָס בוך פון וועלכען עס האָט אַ יאָג געטהאָן אַ פייכטער גערוך ווי פון אַ לאַנג ניט געעפענטען קעלער. און נאָך דעם ווי ער האָט אָנגעמהאָן אַ פּאָר גרויסע שפּאַקולען מיט שוואַרצע רעהמלאַך, און אויסגעשנייצט די נאָז אין אַ ברייטער רויטער פּאַמשייל־קע, האָט ער איינגעטונקט די פּעדער, שטורכענדיג מעה־רערע מאָל אין טינטער און גענומען שרייבען.

ס׳איז געוואָרען שטיל אין צימער און אַלע האָבען צוגעהערט ווי די פּעדער סקריפּעט איבער׳ן פּאַפּיער...

אין טהיר איז געשטאַנען די מאַמע און איהר פּנים האָט געלויכטען. הינטער איהר האָט זיך געטוליעט מיין עלטסטע שוועסטער און האָט איבער איהרע פּלייצעס גע־כאַפּט אַ קוק אויף מיר, אויפ׳ן טאַטען און אויף רב שמואל׳ן...

רב שמואל איז געווען אַ כתבא רבא און געשריבען האָט ער צאַצקעדיג, מיט אַלערליי קונציגע דרעהרלעך, און די אַרבייט איז אָנגעגאַנגען לאַנגזאַם...

ווען ער האָט געענדיגט, האָט ער אָפּגעבוינען זיין קאָפּ אָן אַ זייט און בעטראַכט זיין קונסטווערק מיט אַ מינע פון זעלבסטצופרידענהייט. דאַן האָט ער אָנגעהויבען לייענען:

„בעזה״ש, ח׳ טבת יום ג׳ פרשה ויגש תר...
„דער אברך מר שלמה בן להרב מהור״ר אליהו
„נ״י, איז פערשריבען געוואָרען אַלס אַ שמש צו

„דער חברה ש״ס דק״ק... און בעבור זה האָט
„זיין פאָטער מנדב געווען ח״י גילדען לקופּת
„החברה. גאָט זאָל געבען אַז זיין זוהן זאָל אויפ־
„וואקסען לתורה ולחופּה ולמעשים טובים, און ער
„זאָל מקים זיין דעם פּסוק : „והגית בה יומם
„ולילה״.

„און דערויף האָבען זיך גע׳חתמ׳עט : נאום...
„ונאום...״

— מזל טוב, רב אלי — איהר זאָלט זוכה זיין צו האָ־
בען נחת פון איהם — האָט מען געוואונשען פון אַלע
זייטען.

הערסט, דו שטיפער איינער ? — האָט דער טאַטע
זיך אומגעדרעהט צו מיר, און זיינע אויגען האָבען גע־
גלאַנצט.

דאָ האָט זיך די מאַמע בעוויזען מיט אַ גרויסער
פלאַש ווישניאַק, וואָס איז אייגענטליך אויפ׳ן פּראָגראַם
ניט געווען. די פלאַש האָט מען ארויפגעבראַכט נאָר־וואָס
פון קעלער און זי איז געווען בעדעקט מיט אַ דיקען
שטויב, אויסער דאָרט וואו צוויי וואַסערדיגע פּאַסיקלאַך
זיינען לאַנגזאַם אַראָפּגערונען פון׳ם העלזעל... צוויי
טרעהרען פון אַ מאַמע׳ס אויג זיינען דאָרט אַראָפּגע־
פאַלען.

אויף מאָרגען, ווען איך בין געקומען אין חדר, האָב
איך זיך געהאַלטען פון דערווייט צו מיינע קליינע חברים.

אלס שמש פון חברה ש"ס, בין איך שוין געווען א דערוואקסענער עלטערער איד, און איך האָב געמוזט מיין ראָלע אויפהאַלטען...

די גאַנצע צייט פון לערנען האָב איך לויטער געקוקט אויף אונזער רבי'ן, און האָב, זיך וויגענדיג איבער דער גמרא, נאָכגעמאַכט ווי ווייט איך האָב געקענט, אַלע זיינע תנועות און בעוועגונגען...

איך בין אָבער געקומען צום בעשלוס, אז זיין אַן אַלטער מאַן קען מען ניט אַנדערס, סיידען מע זאָל שמעקען טאַבאַק. דער טאַטע שמעקט, דער אַלטער רב שמעקט און מיין רבי שמעקט... הפנים, אָהן דעם געהט ניט.

נאָך וואַרעמעס, ווען די מאַמע האָט מיר געגעבען צוויי קאָפּיקעס, האָב איך ניט געקויפט קאַרשען אָדער אויבס, ווי איך פלעג געוועהנליך טהאָן, נאָר איך בין אוועק אין מאַרק און האָב איינגעהאַנדעלט פאַר דאָס געלט א קאָרענע טאַבאַק־פושקע. כאָטש א ליידיגע — האָב איך געקלערט — אָבער דאָך אַ־טאַבאַקערקע.

ווען איך האָב ניט געלערנט, פלעג איך נעהמען די פושקע אין דער האַנד, געבען צוערשט א קלאַפּ אַקוראַט ווי דער רבי פלעגט טהאָן, דאַן אָננעהמען דאָס ריעמענדעל פון'ם דעקעל, אויפעפענען און אריינשטעקען מיינע צוויי פינגער און כלומר'שט אָנשעפּען א גרויסען, גרויסען שמעק טאַבאַק, און דערמיט אָנפּילען מיינע נאָזלעכער, צומאַכענדיג דערביי איין אויג, און מיט דעם אַנדערען קוקענדיג צום פולאָפ — אַזוי ווי דער רבי, מיט אַלע קליפּערלעך...

מיר האָט נאָך געפעהלט אַ רויטע נאָז־פּאַטשיילקע אזוי ווי דער רבי האָט, און איך האָב בעשלאָסען צו פועל'ן ביי דער מאַמע'ן זי זאָל מיר אַזאַ קויפען.

דען איך האָב זיך פעסט פאָרגענומען צו זיין אין אַלע פּרטים אַן אַלטער מאַן...

.1912

צו חומש זאָגען

אָפּגעגעסען און אָפּגעבענשט, זיצט דער טאַטע דעם קאָפּ אָנגעשפּאַרט אויף דער לינקער האַנד, די גאָלדענע שפּאַקולען אַרויפגערוקט אויפ'ן שטערען, און די אויגען פערמאַכט... און האַלב דרעמלענדיג וואַרט ער מע זאָל איהם, ווי יעדען פרייטאַג־צו־נאַכט, קומען רופען צו זאָגען חומש אין דער הילצערנער קלויז.

דאַוונען דאַוונט דער טאַטע אין גרויסען בית־מדרש וואו ער האָט אַן אייגענע שטאָדט אויבען־אָן. אָבער אויף זיין חומש זאָגען האָבען די פּראָסטע אידען פון דעם קלויז אַ חזקה שוין פון יאָהרען און יאָהרען...

די טהיר גיט זיך אַן עפען־אויף און יקותיאל דער אונטער־שמש קומט אַריין און ברענגט אַריין מיט זיך אַ גערוך פון קעלט.

— גוט שבת, רב אלי, אַלע שוין דאָ. מע וואַרט...

דער טאַטע הויבט זיך אויף פון טיש, טהוט אָן דאָס שבת'דיגע היטעל אויף דער יאַרמולקע און גאַרטעלט זיך אַרום מיט דער רויטער נאָז־פּאַטשיילקע.. די מאַמע דער־לאַנגט דעם פּעענעם פּעלץ מיט דעם באָברענעם קראַגען,

און קותיאל שפּרייט איהם פאַנאַנדער און האַלט איהם צו ביז דער טאַטע שטעקט הינטערוועלאַכטס אריין די הענד אין די ברייטע ארבעל. מיר וויקעלט מיין עלטערע שוועסטער ארום אַ פאַטשיילע אויפ'ן האַלז און אויפ'ן קאָפּ ביז מעהר ווי מיין נאָז און אויגען זעהען זיך ניט ארויס. און זאַלבע־דריט לאָזען מיר זיך געהן דורך די איינגעפּראָרענע געסלעך ביז צו דער קלויז.

אינווענדיג איז ווארעם אַ מחיה. נעבען דעם גרויסען קאַכלע־אויוועז שטעהען צוזאַמענגעשטעלט צוויי לאַנגע דעמבאָווע טישען, בעלויכטען פון אַ בליץ־לאָמפּ וואָס הענגט ארונטער אויף אַ דראָט פון דער סטעליע, און ארום די טישען זיצט אַן עולם פון אידען שבת'דיג אָנגעטהאָן און אויסגערויטיגט פון דער שבת'דיגער מאָהלצייט, און מע שמועסט... דער עונג שבת איז אויסגעגאָסען אויף די גראָבע פערוואַקסענע געזיכטער און אויף די פערהאַרטע־ווע־טע הענד...

ווען דער טאַטע קומט אריין גיבען זיך אַלע אַ שטעל.

— גוט שבת, ר' אלי.

— גוט שבת. אַ ביסעל אַ ברענענדיגער פראָסט !...

עס הויבט זיך אָן אַ רוקעריי פון אַלע זייטען צו מאַ־כען פּלאַץ פאַר'ן טאַטען סאַמע אויבען־אָן, ד. ה. סאַמע אנטקעגען דער ווארעמסטער קאַכלע. דעם טאַטען'ס זכות געניס איך אויך און זיץ צווישען איהם און שילם דעם ברויער, אַ הויכען, משונה־שטאַרקען אידען, וואָס צומישט זיך תמיד אין מיין קינדערשען געדאַנקען מיט די ריעזען פון וועלכע דער רבי האָט אונז דערצעהלט אַז זיי האָבען נאָכגעבראָדזשעט נאָך דער תיבה אין דער צייט פון מבול.

און שילם גיט א זאָג מיט א גראָבער ברוסט־שטים,
וואָס פּאסט זיך לחלוטין ניט צו דער הייליגער שטימונג
פון ארום: —

— קותיאל, ברינג די חומשים..

דער טאטע ווישט לאנגזאם אראָפּ די פּראָסט־פּארע
פון די ברילען און דער עולם מישט די חומשים. שילם'ס
האָריגע און אומגעלומפּערטע פינגער בלעטערען מיט
מעהר רעש ווי אלע, אזוי ווי זיי וואָלטען זאָגען: מי־
שטיינס געזאָגט, אויך מיר א שווערע ארבייט... אָט א
צעהן־פּודיגער זאק גערשטען דאָס איז נאָך עפּעס, אָבער
א בלעטעל אויפמאכען? אויך מיר א גבורה!

מרדכי דער שניידער רוקט ארוים אין סאמע מיטען
טיש די גרויסע פּושקע געקויפט פאר קהל'ש געלט און אָנ־
געפילט מיט טאבאק מן המובחר... צוערשט נעהמט דער
טאטע א שמעק און דערנאָך געהט די טאבאקערקע ארום
טיש און דער עולם נעהמט און טהוט זיך וואויל...

עס ווערט שטיל... די בעוואקסענע אידען קוקען אין
די חומשים און דער טאטע, וואָס האָט זיין אייגענעם
חומש מיט פיער און צוואנציג פּירושים, הויבט אָן:

„ויצא יעקב, און יעקב איז ארויסגעגאנגען
„פון באר־שבע און איז געגאנגען קיין חרן און ער
„האָט אָנגעטראָפען א פּלאץ און ער איז דאָרט פער־
„בליבען אויף נאכטלעגער, וואָרום די זונן איז שוין
„געוועזן אונטערגעגאנגען. און ער האָט גענומען פון
„די שטיינער פון דעם פּלאץ און ער האָט זיי
„אוועקגעלעגט צוקאָפּענס און ער האָט גענעכטיגט
„אין דעם דאָזיגען פּלאץ. און ער האָט געזעהן אין

„חלום ווי עס שטעהט א לייטער אויף דער ערד און
„זיין שפּיץ גרייכט ביז'ן הימעל...“

דער רעשט פון דעם בית מדרש איז פינסטער. בע־זונדערס געדיכט איז די פינסטערנים ארום דעם ארון קודש און דעם עמוד און די מזרח־וואנד...

און דער טאטע און זיינע צוהערער זיצען אין דעם קליינעם ליכטיגען ווינקעל, און עס דאכט זיך אזוי ווי זיי וואָלטען בדרך נס שווימען אויף א ליכטיגען אינ־זעל אין מיטען פון א שווארצען אוקינוס...

פון אימעצען האָט זיך ניט ווילענדיג א זיפץ ארויסגעכאפּט און ס'איז ווידער שטיל געוואָרען און דער טאטע לייענט ווייטער: —

„און מיט אמאָל זעהט ער ווי מלאכים פון גאָט
„שטייגען ארויף און נידערען ארונטער אויף איהם,
„און ער זעהט ווי גאָט שטעהט איבער איהם און
„זאָגט צו איהם: איך בין גאָט, דער הארר פון
„אברהם דיין פאָטער און דער הארר פון יצחק'ן.
„די ערד וואָס דו ליעגסט אויף איהר וועל איך
„אוועקשענקען צו דיר און צו דיינע קינדער און
„דיינע קינדער וועלען זיין ווי זאמד אן ערד און דו
„וועסט זיך צושפּרייטען אין מערב און אין מזרח,
„אין צפון און אין דרום...“

דער טאטע שטעלט זיך אָפּ.

איצט וועלען קומען די שעהנע מעשה'לאך פון מדרש, אויף וועלכע די פּערהאָרעוועטע אידען האָבען א גאנצע

וואָך געוואַרט און צוליעב וועלכעס איך, ערשט אַכט יאָהר אַלט, היט אַזוי אָפּ צו געהן הערען דעם טאַטענ׳ס חומש־זאָגען...

און דער טאַטע דערצעהלט און אַלעמענס אויגען זיי־נען ווי צוגעקלעפּט צו זיינע ליפּען, און די שאָטענס פון ארון קודש און פון עמוד ציהען זיך און שטרעקען זיך אַהין צו דעם ליכטיגען ווינקעל וואו גאָט רעדט צו יעקב׳ן, און ווילען כאַפּען אַ וואָרט...

און דער טאַטע און אַרום די אידען זיינען ניט מעהר אין דער אַלטער הילצענער קלויז... עס הערט זיך דאָס מע׳קען פון סטאַדעס שאָף, און אין מיטען פון די שאָף איז אַ גרויסער ברונען און אויפ׳ן ברונען איז אַ שווערער שטיין... און די פּאַסטוכער שטעהען און קוקען אוים אויף יעקב׳ן, האַלטענדיג די הענד איבער די אויגען זיך צו שיצען פאַר דער ליכטיגער זונן... און יעקב קומט אָן פון דער ווייט, און דאַן קומט רחל מיט אַ פּאַסטוך־שטעקען אין דער האַנד, און יעקב לויפט־צו צו דעם ברונען און קייקעלט אַרונטער דעם שווערען שטיין, און דאָס קאַלטע וואַסער פינקעלט און בליצט אין די שטראַהלען, און עס הערט זיך ווי די לעמער און ציגען ציהען און זופּען אריין דאָס וואַסער... און רחל שמייכעלט פערשעמט קוקענדיג אויף יעקב׳ן...

אַ פּויזע... און שילם לאָזט אַרויס אַ משונה׳דיגען ברום...

דאָס אַראָפּהויבען פון שטיין געפעלט איהם מעהר ווי אַלצדינג.

א ביסעל אָפּגערוהט זיך, הויבט אָן דער טאַטע ווי־דער דערצעהלען די מעשה מיט יעקב'ן און רחל'ן, און וואָס פאַר א רמאי און שווינדלער לבן איז געוועזען.

שילם אָטהעמט שווער און זיינע אויגען זיינען ווי ביי א גזלן. ער איז בטבע א דימענטענער מענש און האָט א שם אין שטעדטיל פאַר זיין גוטהערציגקייט. אזא עולה קען ער אָבער ניט פֿערטראָגען.

ווען ער האָט איצט לבן'ען צווישען זיינע הענד, וואָלט ער איהם צוריבען אויף אש... ער קען אזש הערען ווי לבן'ס ריפּען קנאַקען אין זיינע פויסטען. ער וואָלט איהם שוין אָנגעלערנט ווי צו נאַררען אזא טהייערען אידען ווי יעקב'ן...

און ווייטער דערצעהלט דער טאַטע, וואָס פאַר א וואונדערליכע יפת־תואר רחל איז געוועזען און וואָס פאַר א זעלטענע צנועה... א דופט פון „דודאים" וועהט דורך דער הילצערנער קלויז... און איך און דער טאַטע און שילם דער ברויער און מרדכי דער שניידער און קותיאל, ליגען אויסגעצויגען אויפ'ן גראָז נעבען דער שטאָדט שכם... און נעבען אונז פּאַשען זיך אונזערע קעמלען און שטשיפּען די פעלד־געוויקסען מיט די צייהן... און די זונן גלימצערט דורך די פּאַלמענבוימער...

ווען דער טאַטע ענדיגט כאַפּט זיך דער עולם אויף ווי פון חלום און אלע זעהען אויס ווי זיי וואָלטען זיך אָקאָרשט אומגעקעהרט פון א ווייטע נסיעה אין א כשופ'־דיג־שעהנעם לאַנד...

קותיאל נעהמט צו די חומשים און די טאבאקערקע און פערשליסט זיי ערגעץ־וואו.

איך בין שלעפעריג און שילם שלאָגט זיך אָן מיך צו טראָגען אויף די הענד, און גיט מיך א נעהם עפּעס אזוי ווי איך וואָלט געווען ניט שווערער ווי קותיאל׳ס טא־באקערקע...

דרויסען ברענט דער פראָסט און דער שנעע קרעכצט און סקריפּעט אונטער די שווערע טריט.

מע געהט, ניט רעדענדיג א וואָרט...

אלע ווייכלע הערט זיך „א גוטען שבת" און אימעצער פון עולם ווערט נעלם אין א פירהויז אָדער אין א זייטיגען געסעל.

דער פראָסט שטעכט מיר אין די אויגען און דעם נאָז, און איך גראָב זיך אין שילם׳ס ברייטען נאקען...

און שילם דיכעט שווער און קרעכצט אונטער, קענ־טיג אז איהם ליעגט עפּעס אויף דער צונג וואָס ער וויל ארויסזאָגען...

ווען מיר קומען נאָהנט צום הויז, קען זיך שוין שילם ניט איינהאלטען:

— וויפיעל, אַן ערך, רב אלי, קלערט איהר האָט אזא שטיין געקענט ווענען?...

דער טאטע כאפּט ניט גלייך וואָס ער מיינט.

— איך מיין אָט־אָ דער שטיין וואָס יעקב האָט ארונטערגעקייקעלט.

דער טאטע שמייכעלט :

— זעהר א שווערער שטיין, שילם, דו זעהסט דאך אז אלע פאסטוכער צוזאמען האבען איהם ניט גע־קענט ריהרען פון ארט...

— את דאס הייסט א גבר — סאפעט שילם, און שטעלט מיך אראפ ביים שוועל.

.1912

הייליגע מאָהן

איך בין געווען א בן־יחיד און די מאמע האָט אלע איהרע האָפנונגען ארויפגעלעגט אויף מיר. ריכטיגער גע־זאָגט, איז דאָס בלויז געווען א י י ן גרויסע האָפנונג, וואָס האָט פאר איהר כולל געווען דאָס בעסטע און דאָס שעהנסטע וואָס א ילוד־אשה קען עררייכען אויף דער וועלט : זי האָט געוואָלט איך זאָל זיין א רב. ביי׳ם טאַ־טען, וואָלט אפשר רעכט געווען איך זאָל זיין גלאַט א בעל־הבתישער למדן. די מאמע אָבער איז מיט ווייניגער ווי רבנות, נישט געווען צופריעדען.

פערשטעהט זיך, ממילא, אז מיין בר־מצוה איז פאר איהר געווען א וויכטיגע פּאַסירונג. שוין א האלב יאָהר פאר דעם טאָג ווען איך האָב געזאָלט ווערען דרייצעהן יאָהר, האָט מען ביי אונז אין הויז דערפון גערעדט פון פריה ביז שפּעט. דער מאמע׳ס א ברודער וואָס איז שוין פון כמה יאָהרען געווען אין ארץ ישראל, האָט שוין בע־צייטען צוגעשיקט א תפלין־זעקעל אויף וועלכען עס איז געווען פון איין זייט אויפגעדרוקט דער כותל מערבי, מיט

עהלבערטען און טייטעלבוימען וואָס האָבען ארויסגע־שפּראָצט סאַמע פון מיטען די שטיינער. פון דער אנדער זייט איז געווען די ברכה וואָס מע מאַכט ביי'ם לעגען תפלין.

איינענטליך האָט מיין עלטערע שוועסטער אָנגעהויבען אויסשטיקען פאר מיר א סאַמעטענעם תפלין־בייטעל מיט א גאָלדענעם מגן־דוד און מיט די ראשי תיבות פון מיין נאָמען. אָבער געבליבען איז, איך זאָל געברויכען דעם פעטער'ס. טאַקי פון פּראָסטען קאַטון, אָבער דאָך פון ארץ ישראל.

קיין תפלין האָט מען נאָך ניט איינגעקויפט. און דאָס טאַקי האָט פערשאַפט דער מאַמען גרויסע זאָרג.

ס'איז בעשלאָסען געוואָרען מע זאָל פאַר מיר קויפען א פּאָר געשליפענע. דער טאַטע אליין האָט זיי שוין גע־האַט אויסגעקליבען ביים סופר, און בעדונגען דעם מקח פינף רובל. קיין דוחק אין געלד איז ביי אונז אין הויז ניט געווען, און הפשיטא נאָך פאַר אַזאַ הייליגען און ליעבען צוועק.

האָט אָבער די מאַמע זיך איינגע'עקשנ'ט אַז מיינע תפלין מוזען געקויפט ווערען פאַר „אמת כשר געלט", כדי איך זאָל אויפוואַקסען אַן אמת כשר'ער איד.

מיר האָבען געהאַט אַן אייזען־קראָם, און איין גאָט ווייס, אַז די מאַמע וואָס איז געווען די עקרת הבית, האָט געאַרבייט שווער און ביטער אויף יעדען גילדען וואָס איז אריינגעקומען אין טיש־קעסטעל. אָבער די מאַמע האָט ערקלערט אַז געלט פון מסחור איז ניט כשר.

— אין מסחור — האָט זי געזאָגט — זאָגט מען ליגען און מען נארט אָפּט דעם קונה. אָבער דיינע תפלין, מיין זוהן, מוזען זיין היילינ, כדי אַז דו וועסט דאַווענען אין זיי זאָלען דיר קומען היילינע און ריינע מחשבות אין זינען, און אַז דו וועסט אויפוואַקסען און ווערען אַ גרויסער רב, און איך וועל שוין זיין געשטאָרבען, וועט מיר אויך דיין זכות ביישטעהן אויף יענער וועלט...

דער טאַטע האָט מיט דער מאַמען געפּרופּט איינ־טענה'ן און איהר ערקלערען אַז מסחור איז אַ כשר'ע זאַך, דען ווי באַלד אַז גאָט האָט געמאַכט זיין אויסערוועהלט פאָלק פאַר סוחרים, מסתמא איז דאָך דעריין קיין פּסול ניטאָ, און בפרט נאָך אַזאַ מסחור ווי אייזען וואו מע מוז אָפּט שלעפען שווערע שטאַנגען, אַז עס רייסט זיך אַזש אונטער דאָס האַרץ.

אָבער די מאַמע איז בעשטאַנען אויף איהרס, אַז מסחור־געלט איז טריף.

— ווער ווייס — האָט זי געזיפצט — אויב מע נעהמט ניט אַמאָל צו די לעצטע קאָפּיקע פון דעם אָרימען שכן ? אפשר שילט ער דעם בעל הבית און אַ טהייל פון זיין קללה קלעפּט זיך־אָן אָן דעם געלט ? און מיין קינד'ס תפלין מוזען זיין ריין און היילינ...

עס איז ערשט געווען חול המועד פּסח און בר־מצוה האָב איך געזאָלט ווערען אַרום סוכות־צייט. אָבער די מאַמע האָט שוין נעכט ניט געקענט שלאָפען, ברעכענדיג דעם מח ווי צו קריגען פינף אמת־כשר'ע רובל פאַר מיינע תפלין.

מוצאי יום־טוב האָט מען דעם טאַטען אָפּגעאַכט אין א דערבייאַיגען שטעדטעל אויף בוררות אין א סכסוך צווישען צוויי שותפים. ווען דער טאַטע איז אויף מאָרגען צוריקגעקומען האָט ער מיט א שמייכעל דערלאַנגט דער מאַמען א קנאַקעדיגען צעהן־רובעלדיגען און געזאָגט:

— אָט האָסטו כשר געלט... זיי האָבען עס מיר גע־געבען מיט דאַנק און זיינען ביידע געווען גליקליך וואָס דער ענין איז אזוי שנעל געענדיגט געוואָרען.

די מאַמע האָט געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געקוקט בעטריבט אויף דער בומאַזשקע.

— עס איז ניט כשר גענוג פאַר מיין קינד'ס תפלין — האָט זי ענדליך שטיל אַרויסגערעדט.

דאָ איז שוין דער טאַטע געוואָרען אביסעל אין כעס.

זיינע בוררות־געלט ניט כשר?

— דאָס געלט, מיין מאַן, איז אודאי כשר פאַר דיך און פאַר מיך — האָט די מאַמע איהם געזוכט צו פער־גיטיגען — אָבער ווער ווייס אויב אין דעם אָפּמאַך האָט זיך איין שותף, אליין ניט וויסענדיג דערפון, ניט אָפּגע־נאַרט אָדער געקריגען ווענינגער ווי ער האָט בעדאַרפט קריגען? דו ביזט דאָך מעהר ניט ווי א מענש, און זיי זיינען ניט מעהר ווי מענשען... אָבער אין מיין קינד'ס תפלין טאָר ניט זיין אפילו דער מינדסטער שטויב פון אונעהרליכקייט.

דער טאַטע האָט אונטערגעברומט אין זיין באָרד עפּעס וואָס האָט געקלונגען ווי „נאַרישע אידענע” און איז אוועק אין בית־מדרש דאַווענען מעריב.

איין מאָל אין א ליכטיגען נאָך־פּסח טאָג, איז די מאַמע אויפגעשטאַנען גאַנץ בעגינגען און אויף איהר אויפ־געראַמטען געזיכט איז געווען צו זעהן אַז זי האָט געפונען דאָס וואָס זי האָט אַזוי פיעל וואָכען געזוכט...

צו פריהשטיק האָט אונז די מאַמע אויסגעזאָגט דעם סוד.

—דאָס כשר׳סטע געלט — האָט זי געזאָגט, שטראַה־לענדיג פון איהר ענטדעקונג, — איז דאָס וואָס קומט פון דער ערד דורך דעם מענשענ׳ס מיה און דורך גאָט׳ס ברכה... מיר וועלען הינטער׳ן הויז צוגראָבען א פּאָר בייטען און מיר וועלען דאָרט איינפלאַנצען מאָהן... און סוף זומער ווען מע וועט די זאַמען פערקויפען וועט מען פאַר דאָס געלט קויפען א פּאָר תפלין, און דו מיין זוהן — האָט זי מיט פייכטע אויגען זיך געקעהרט צו מיר—וועסט טראָ־גען אויף דיינע הענד און אויף דיין קאָפּ דיין מאַמע׳ס עהרליכע פראַצע און די בענשונג פון הימעל...

מיר האָבען אַלע געקוקט אויף דער מאַמע אַזוי ווי זי וואָלט נאָר־וואָס אַרונטערגעקומען עפּעס פון א ריינערער לויטערער וועלט, און איהרע ווערטער האָבען געקלונגען אַזוי ווי פון אימעצען ווייט, ווייט איבער אונז...

דער טאַטע האָט געשמייכעלט, אָבער אין זיינע אויגען האָט זיך געשפּיעגעלט דורך ארץ פאַר דער אידענס׳ס רייד...

דעמזעלבינגען נאָכמיטאָג האָבען זיך די מאַמע און מיין עלטערע שוועסטער גענומען צו דער אַרבייט. קיין גוי

דינגען האָט די מאַמע בשום אופן ניט געלאָזט, און מיך מיט דעם טאַטען האָט מען ניט צוגעלאָזט.

— אזא ארבייט איז ניט פאַר מאַנסבילען — האָט די מאַמע גע׳פסק׳עט — איהר ביידע געהט אין בית מדרש לערנען, און מיר ביידע וועלען שוין פאַרטיג ווערען.

אין אַ פּאָר טעג אַרום איז די מאָהן געווען פאַרזייהט, און דער מאַמע׳ס הארץ איז געווען בערוהיגט.

אויפשטעהענדיג בעגינען, פלעגט יעדער פון אונז, אפילו דער טאַטע אליין, גלייך צושפּרינגען צום פענסטער און אַ קוק טהאָן אויף די בייטען, און ווען עס האָבען זיך בעוויזען די ערשטע קליינע גרינע פינטעלעך, איז די מאַמע און מיר אַלע געווען מלא שמחה...

ביסלעכווייז זיינען פון די פינטעלעך געוואָרען גרעזעלעך און די גרעזעלעך האָבען זיך אויפגעהויבען און זיינען געוואָרען שטענגעלעך, ביז די בייטען זיינען געוואָרען געדיכט פערוואַקסען מיט הויכע מאָהן־שטעקלאַך. ביי די שפּיצען האָבען זיך געוויזען מאַט־גרינע קנאָספּען און אין די קנאָספען האָבען געשלומערט די שפּראָצונגען פון מיינע ערשטע תפלין...

שבת פאַרנאַכט, ווען די מאַמע פלעגט אויפמאַכען איהר גרויסען קרבן־מנחה סדור און נעהמען זאָגען תהלים מיט אַ וויינענדיגער מעלאָדיע, פלעגט זי זיך אוועקזעצען נעבען פענסטער סאַמע אַקעגען די מאָהן־בייטען און איהרע פערוויינטע אויגען האָבען געוואַנדערט פונ׳ם תהלים אויף די מאָהן און פון די מאָהן אויפ׳ן תהלים...

ארום שבועות האָבען זיך די מאָהן־שטענגלעך צו־בליהט, און אונזער גערטעל איז פול געוואָרען ווי מיט ווייסע בלאָה־בעפלעקטע זומער־פייגלעך...

ביי טאָג ווען די זונן האָט בעשפריצט דעם שינדעל־דאך פון אונזער שטאָל, און דער הימעל איז געווען אזוי בלאָה ווי דער בלאָהער תפלין־זעקעל וואָס מיין שוועסטער האָט מיר געוואָלט מאכען, און ביענען און קליינע זשו־קעס זיינען אומגעפלויגען אין דער לופט ווי קינדער וואָס מע לאָזט ערשט ארוים פון חדר — פלעג איך האָלט האָ־בען צו געהן צווישען די בייטען, און האלטען צווישען מיינע פינגער די זיידענע גלאטע בלעטלעך פון די מאָהן־קוויטען, אָדער ארייגקוקען אין די בעכערלעך און זעהן ווי א פליגעלע נאשט פון דאָרט, אזוי ווי איך פלעג אַמאָל נאשען פון די טעפלעך איינגעמאכטס ווען די מאמע פלעגט ניט זעהן...

אמאָל פלעג איך צוהערען ווי די מאָהן־קעפלעך שטוי־סען און שושקען זיך איינס מיט דעם אנדערען אין דעם לינדען נאָכמיטאג־ווינדטעל, און איך פלעג ניט אנדערס טראכטען ווי אז זיי רעדען נאָר פון מיר און פון מיינע תפלין...

אין מיינע אויגען האָבען זיי דאן אויסגעזעהן ווי א גרויס געזעמעל פון קליינע פרומע אידען מיט ווייסע יאר־מולקעלעך אויף די קעפ.

בעזונדערס אָנגעצויגען האָט מיך איין גרויסער מאָהן, דער העכסטער פון אלע. דאָס איז מסתמא דער רב צווישען זיי — האָב איך געטראכט. און ווען ער פלעגט זיך א

בייג טהאָן צו מיר, בין איך געווען זיכער אז דאָס מוסר'ט ער מיך : —

—זעה כאַטש ווי מיר וואַקסען און טהוען אונזערס... דיינע תפלין וועלען זיין אזוי ריין ווי אונזערע בלעטלעך, און אזוי עהרליך ווי אונזערע זאָמען, און אז ד י וועסט אויפוואַקסען זאָלסטו אויך זיין אַ פרומער איד, כדי דיין גוטע מאַמע זאָל פון דיר אין גן־עדן אַנקוועלען...

דער טאַטע פלעגט אויך אַמאָל אַדיינשפּאַצירען אין גערטעל, האַלטענדיג די הענד פערלעגט אויף הינטען, און האַלב־ליצנות'דיג האַלב־ערנסט זאָגען :

— לאָמיך אָקאָרשט זעהן וואָס מאַכען דער מאַמע'ס ה י י ל י ג ע מ אָ ה ן...

.1912

צו דרייצעהן יאָהר

ווען איך בין אַלט געווען דרייצעהן יאָהר, האָט מען מיך אין אונזער שטעדטעל געהאַלטען פאַר אַן עלוי.

דער אַלטער רב האָט געזאָגט אַז איך וואַקס אַ גדול, און ווען איך פלעג דורכגעהן דאָס שמאָלע געסעל פון אונזער הויז צום בית מדרש, וואו איך פלעג לערנען, פלעגען די ווייבער פערלעגען די הענד איבער׳ן פאַרטוך, און זיך ווינשען אין האַרצען אַז זייערע קינדער זאָלען זיין ווי איך.

איך האָב זיך אַליין גענומען בעטראַכטען פאַר אַ גרויסען, הגם איך בין געווען ניט הויך געוואַקסען. מיט קינדער פון מיינע יאָהרען האָב איך קיין מחזקות ניט געהאַט, און פלעג זיך אַרומפיהרען מיט די עלטערע פּרושים און די יונגע בעלי הבית׳לעך וואָס פלעגען ווי איך, לער־נען אין בית מדרש. מיך האָט נאָר פערדראָסען וואָס אַלע רופען מיך נאָך אַלץ שלמה׳קע.

דערפאַר האָב איך געהאַט אַ שטאַרקען נחת רוח ווען אונזער שכן, לייבע דער שוסטער, פלעגט מיך אין דער

פריה ווען מיר פלעגען זיך בעגעגענען אויפ'ן שול־הויף — ער קומענדיג צום ערשטען מנין און איך געהענדיג צום צווייטען — זאָגען „גוט מאָרגען רב שלמה".

א זיס געפיהל פלעגט זיך מיר צוגיסען אין הארצען ווען ער פלעגט מיך אזוי אדרעסירען, און בעזונדערס ווען ער פלעגט רעדענדיג מיט מיר אמאָל, מיך „איהר־צען", און איך האָב לייבען אמת ליעב געקראָגען.

ער איז געווען א איד, א יאָהר פופציג, א הויכער און א שטארקער מיט א געדיכטער טאבאק־ברוינער באָרד און מיט דיקע ברעמען וואָס זיינען געהאנגען איבער די שווארצע תמיד־בעטריבטע אויגען. זיין עם־הארצות איז ביי אונז אין שטעדטעל געווען א שם דבר און חיים דער סופר פלעגט אויף זיין חשבון אויסטראכטען אלערליי המצאות. און ווען חיים פלעגט אָפּשילדערען ווי לייבע ריכט אָפּ דעם סדר אָדער איבערזאָגען לייבע'ס עברי ווען ער מאכט קדוש, פלעגט מען זיך פשוט האלטען ביי די זייטען.

מיך פלעגען די המצאות פערדריסען. מיר וואָלט זיך דוקא געוואָלט אז לייבע זאָל בעטראכט ווערען פאר אן איש נכבד, און איך פלעג זיך פאר איהם אננעהמען, געברויכענדיג אלם געגען־וואפען לייבע'ס עהרליכקייט וועלכע האָט נאָך אריבערגעשטיגען זיין עם הארצות...

נאָך מעריב אין די ווינטער־מאָנאטען ווען דער עולם האָט אנגעהויבען ביסלעכווייז צוגעהן פון בית מדרש, און איך האָב אויסגעשפרייט מיין גמרא אויף דעם סטענדער און האָב פארצויגען מיין ערשטען נגון, פלעגט לייבע צו־געהן און זאָגען:

„אַ גוטע נאַכט אייך, רב שלמה״.

איך וואָלט איהם דערפאַר געקענט געבען אַ קוש אויף זיין בעוואַקסענער באַק. נאָך זיין אַוועקגעהן האָט זיך גאָר געלערנט מיט מעהר געשמאַק, און פאַרהילכענדיג דעם האַלב טונקעלען בית־מדרש מיט מיין גמרא־נגון, האָב איך געהערט אַזוי ווי פון יעדער ווינקעל וואָלט לייבע׳ס שטים געזאָגט „אַ גוטע נאַכט, רב שלמה״.

צו יענער צייט האָט פון ערגעץ־וואו גענומען פּיקען ביי מיר אין מח אַ שלעכטער געדאַנקען... ווי אַזוי דאָס איז געקומען געדענק איך ניט מעהר, אָבער איך עראינער זיך קלאָר אַז דער דאָזיגער בייזער געדאַנקען האָט מיך אָפּט געהאַלטען וואך גאַנצע נעכט, פלעגט זיך דרעהען ווי אַן אומריינע שלאַנג דורך מיין דאַוונען און מיין לערנען און פלעגט מיך שרעקליך פּייניגען.

איך האָב אָנגעהויבען צווייפלען...

איך האָב געזוכט צו פערטומלען מיין גאָטלאָזע מחשבה מיט דעם וואָס איך פלעג לערנען אויף אַ העכערען קול און מיט מעהר התמדה ווי געוועהנליך. אמאָל פלעגט עס מיר געלינגען. אָבער איך האָב תמיד געשפּירט אַז ווי נאָר איך הער אויף צו לערנען וועט די שלאַנג ווידער נעהמען בייסען...

איך האָב געוואוסט אַז איך בעגעה אַ זינד, און אַז איך מוז מיט אַלע כוחות אויסראָטען אַזעלכע זינדיגע רעיונות פון זיך, אָבער אַזוי ווי אויף צו להכעיס זיינען זיי מיר געקראָכען אין זינען...

אָפּטמאָל פלעגט פּאַסירען אַז שטעהענדיג שמונה עשרה צו דער ברכה „ברוך אתה יהוה מחיה המתים״ איז

א שוידער דורכגעלאָפען מיין קליינעם קערפּער און איך האָב זיך געמוזט אָנהאַלטען איך זאָל ניט אַנידערפאַלען.

— טאָמער איז ניטאָ קיין תחית המתים און קיין יענע וועלט ? — האָט ווי א טייוועל געמורמעלט.

מיין צווייפעל האָט זיך איבערהויפּט געדרעהט אַרום עולם הבא און תחית המתים. אז דער מענש זאָל ווערען בעגראָבען און ווערים זאָלען איהם אויפעסען און קיין זכר זאָל פון איהם ניט בלייבען און קיין עולם הבא זאָל ער אויך ניט האָבען — דאָס איז געווען די שרעקליכסטע זייט פון דעם געדאַנקען, אז עס איז קיין גאָט ניטאָ...

איך האָב געטראַכט אָן מיין מאַמען, וועלכע איז ניט לאַנג צוריק געשטאָרבען, און וועלכע איך האָב אָפט אָפט געזעהן אין חלום, און מיין צווייפעל האָט זי אזוי ווי פון דאָס ניי אוועקגענומען פון מיר...

פיעל מאָל האָב איך געוואָלט אוועקגעהן צו אונזער אַלטען רב, ר׳ זוסע׳ן. ער האָט מיך זעהר ליעב געהאַט, און פאַר איהם האָב איך געוואָלט קומען, און פרעגען א מיטעל ווי לויז צו ווערען פון מיינע זינדיגע געדאַנקען — דען אז מען מוז פון זיי לויז ווערען בין איך געווען איבער־ציינגט. אָבער יעדעס מאָל וואָס איך האָב זיך מכין געווען צו געהן — פלעג איך זיך דערשרעקען. איך האָב שוין פאָראויס געזעהן ווי ער וועט אויסשטעלען זיינע רויטע אויגען און זאָגען „אפּיקורוס, אַרויס פון מיין שטוב !"

איך האָב פערלאָרען מיין געוועהנליכע מונטערקייט און האָב זיך אליין פעראַכטעט פון טיעפען האַרצען. איך האָב געשפּירט אז איך פעראונרייניג דעם בית מדרש ווען איך קום אהין אריין.

אמאָל בין איך גראד געקומען אין בית מדרש ווען דער עולם האָט זיך צוגעגרייט צו דאַוונען מנחה. איך בין געווען דער צעהנטער און ווי נאָר איך בין אריין האָט דער בעל תפלה גענומען זאָגען „אשרי”. איך האָב געוואָלט אנטלויפען, פיהלענדיג אין הארצען אז מען טאָר מיך צום מנין ניט צורעכענען.

איך בין געוואָרען בלייכער פון טאָג צו טאָג און מיין עלטערע שוועסטער, וועלכע האָט פערטרעטען די מאַמען נאָך דער לעצטערערס טויט, איז געוואָרען אונרוהיג.

— שלמה'לע — פלעגט זי זיך בעטען — לערן ניט אזוי שפעט ביינאַכט. אז מען וויל דיענען גאָט מוז מען זיין שטארק און געזונד. און ווען דו וועסט דאָנערשטאג ניט אויפזיין א גאַנצע נאַכט, וועט דיר גאָט אויך מוחל זיין — דו טהוסט דאָך אזוי פיעל פון זיינעטוועגען.

איך האָב אויסגעפּלאַצט אין א געוויין. ווען מיין שוועסטער זאָל וויסען וואָס פאר זינדיגע געדאנקען איך טראָג ארום ? — האָב איך געקלערט, — וואָלט זי מיר אין געזיכט אריינגעשפּיגען.

א קליינער צופאַל, האָט מיך דאַן — אם ווענינגסטען אויף א צייט — ארויסגעראַטעוועט פון מיין שרעקליכען צושטאנד...

עס איז געווען ארום צעהן א זייגער ביינאַכט, דרויסען האָט זיך א שנעע־שטורם געדרעהט ארום די קליינע הייזלעך און ארום דעם ווייסען קלויסטער אין עק מאַרק. דער בית מדרש איז געווען פּוסט און פינסטער אויסער דער ווינקעל לעבען ארון קודש וואו איך האָב געלערנט. אויף מיין סטענדער איז געווען צוגעקלעפּט א האלב־אָב־

געברענט סטעאַרין־ליכט און האָט פערשפּרייט אַ קליינעם ליכטיגען קרייז אַרום מיר, פאַרכאַפּענדיג פון איין זייט אַ טהייל פון דעם גרינעם פּרוכת און פון דער אַנדערער זייט — אַ ליידיגען סטענדער מיט אַ צוגעמאַכטער גמרא. איך האָב געלערנט מיט אַ ברען אַזוי ווי אַריבערצושטיי־גען דאָס סוויסטשען פון דעם ווינד וואָס איז אַריין דורך דער ווייבערשער שוהל.

די טהיר האָט זיך געעפענט און מיט אַ לאַנטערנע אין דער האנד איז אַריינגעקומען אונזער שכן לייבע.

ער האָט אָבגעטרייסעלט דעם שנעע פון זיך, אוועק־געשטעלט די לאַנטערנע לעבען כיור און איז צוגעגאַנגען צו מיר ווי פערשעהמט:

— גוט נ'אָבענד, רב שלמה.

גוט נ'אָבענד רב לייבע — האָב איך איהם פערוואונ־דערט אָנגעקוקט. — אַזוי שפּעט ?

ער האָט ניט תיכף געענטפערט. דאַן האָט ער גענומען שטאַמלען :

— רב שלמה, איהר זייט דער איינציגער... אַליין, ווי איהר ווייסט, איז מען אַ פּראָסטער מענש... איהר זייט דאָך עפּעס אַ געלערנטער... וועט איהר מיך קענען לערנען... ווייזען אַ וועג...

זיין קאָפּ האָט ער געהאַלטען אַראָפּגעלאָזט ווי איי־נער וואָס וויל זיך מתודה זיין אויף אַ מאָרד וואָס ער האָט אויפ'ן געוויסען... און זיינע ליפּען האָבען געציטערט...

איך האָב איהם אָנגעקוקט מיט שרעק.

לייבע האָט געוואָרפען אַ בליק פון מורא אויף דעם ארון קודש און אויף דעם אַלמער ספרים אַזוי ווי ער וואָלט

ניט געוואָלט זיי זאָלען זיך צוהערען צו וואָס ער זאָגט און שטילערהייד האָט ער געגומען פערטרויען:

— איהר ווייסט דאָך, מעהר ווי תהלים קען איך ניט. מיין טאַטע האָט מיך מעהר ניט געלערנט... אַ גאַנצען טאָג זיצט מען איבער׳ן ווארשטאַט, און ווען מען זיצט אַזוי, פּלאָנטערען זיך אַלערליי געדאַנקען... אָבער די לעצ־טע צייט... — ער האָט זיך פערהאַקט און נאָך אַ פּויזע ווידער אָנגעהויבען — די לעצטע צייט קריכען מיר עפּעס אַזעלכע זינדיגע זאַכען אין קאָפּ... אַט הויב איך אָן טראַכ־טען, וואָס איז אַ מענש און וואָס איז אַ בהמה, און ווי די וועלט פיהרט זיך... און ווער מיט אַמאָל אָפּהענדיג... הענד און פּיס הויבען מיר אָן ציטערן... טאָמער... טאָמער איז טאַקי גאָרנישט?...

איך בין געוואָרען בלייך. איך האָב איהם פערשטאַנען נאָך איידער ער האָט זיך געקענט אויסטאָלמאַטשען ריכ־טיג...

לייבע׳ס אויגען זיינען געוואָרען פּייכט.

— רב שלמה — האָט ער געשלוכצט—איהר ווייסט דאָך אַלצדינג... איהר האָט דאָך אַלע ספרים אויסגעלע־רענט... וואָס זאָל איך טהאָן?... מיר פעהלט אמונה...

זיין טאָן פון בקשה און זיין פּנים וואָס האָט אויסגע־דריקט די הילפלאָזיגקייט פון אַ פעראַנטוואָרטהיילטען וואָס בעט בעגנאַדיגונג שטעהענדיג אויף דער תליה — האָבען אַרויסגערופען מיין טיעפסטען מיטלייד... איך האָב בלויז געטראַכט פון די יסורים וואָס ער ליידעט און אַז איך בין דער איינציגער צו וועלכען ער איז געקומען, און דער איינציגער וואָס מוז דעם אָרימען מענשען העלפען...

איך האָב צו איהם גענומען ריידען הארציג, און מיט הייסער איבערצייגטער אמונה אין יעדען וואָרט... איך האָב איהם דערצעהלט אז פריהער שפּעטער מוזען אַלע דורכמאַכען אַזאַ מין צושטאַנד. אז דאָס איז בלויז דער שטן וואָס וויל אָראָפּפיהרען פון גלייכען וועג און אז מען מוז זיך שטאַרקען און גלויבען און אַלע זינדיגע מחשבות וועלען פערשוואונדען ווערען ווי אַ נעבעל... און רעדענ־דיג זיינען מיר געקומען ליכטיגע און טרייסטפולע ווער־טער פון וועלכע איך האָב קיינמאָל פריהער ניט גע־טראַכט. איך האָב איהם געוויזען ווי דער מענשליכער שכל איז מחיב אַז עס מוז זיין אַ גאָט און אַ יענע וועלט, און אַ שכר ועונש...

מיין רחמנות צו דעם געפּייניגטען שוסטער האָט אויפגעעפענט ווי אַ נייע קעמערעל אין מיין אייגענער נשמה, און פון דעם קעמערעל איז אַרויס אַ פעסטער זי־כערער און איבערצייגענדער גלויבען.

און לייבע איז געזעסען און האָט געשלונגען יעדעס וואָרט וואָס איז אַרויס פון מיין מויל, און זיינע אויגען האָבען זיך אַלץ מעהר און מעהר אויפגעקלעהרט... אַ שמייכעל ווי פון איינעם וואָס איז נאָר וואָס נצול געוואָ־רען פון טויט האָט זיך בעוויזען אויף זיין גראָבען פּנים...

עס איז שוין געווען עלף אַ זייגער ווען מיר זיינען ביידע צוריקגעגאַנגען אַ היים. דער שטורעם האָט אונטער־דעסען אויפגעהערט און דער הימעל איז געוואָרען אָנ־געפּיקעוועט מיט קאַלטע העלע שטערען.

אויפ'ן וועג האָבען מיר אַ וואָרט ניט גערעדט. און

דורך׳ן שטילען געסעל האָט אָפּגעהילכט דער שווערער טריט פון לייבע׳ס שטיוועל אויפ׳ן שנעע.

ער האָט מיך צוגעפיהרט צו אונזער הויז און געזאָגט : „אַ גוטע נאַכט, רב שלמה, זאָל אייך גאָט שטאַרקען ווי איהר האָט מיך געשטאַרקט״.

און מערקווירדיג, פון יענעם טאָג אָן און ביז אַ לאַנגער צייט איז זיין ברכה מקוים געוואָרען...

אויף מאָרגען ווען איך האָב זיך אויפגעכאַפּט, האָבען געקלונגען אין מיין אויער די ווערטער פול מיט איבערצייגונג און גלויבען וועלכע איך האָב געהערט צו לייבע דעם שוסטער, און געקלונגען האָבען זיי אַזוי ווי אימעצער אַן אַנדערער וואָלט זיי צו מיר געהערט.

מיין מח איז געווען אויסגעלייטערט אַזוי ווי נאָך אַ שווערען געוויטער און מיין הארץ איז געווען רוהיג...

און די שלאַנג פון צווייפעל האָט מיר געגעבען אַ לאַנגען אורלויב, וועלכער האָט זיך ערשט געענדיגט מיט פיעל יאָהרען שפּעטער...

.1912

אַ חלק לעולם הבּא

דער אָפּיציעלער אפּיקורוס, אָהן וועלכען אַ אידישע קהלה האָט זיך אמאָל געקענט אזוי ווענינ בעגעהן, ווי אָהן אַ מרחץ, אַ שטאָדט־באָק אָדער אַ משוגע'נעם — איז ביי אונז אין שטעדטעל געוועזן ראבינאָוויטש דער אַפּ־טייקער, אַן אַלטער בחור פון אַ יאָהר פינף און פערציג.

זיין אפּטייק איז געוועזן סאַמע אקעגען שוהל־הויף, און ווען דער עולם פלעגט ארויסגעהן פון שוהל פרייטאג־צו־נאכט, האָבען זיי געזעהן ווי דער מומר־להכעיס זיצט ביי זיך אויפ'ן גאַנעק און רויכערט אַ ציגאַר. וואָלט ער כאָטש געשוויגען — האָט ער אָבער דוקא ארונטערגע־שריען צו די בעלי־הבתים אַ ברייטען, פרעהליכען „גוט־שבת", וואָס האָט געשטאָכען אַלעמען ביז'ן זיבעטען ריפּ.

אַן אנדערען אויף זיין פּלאַץ וואָלט מען אין חרם אריינגעלעגט. אָבער, ראשית איז ער געוועזן דער איינצי־גער אַפּטייקער, און אַ גרויסער מומחה. אַ סברא אַז ער האָט פערשטאַנען מעהר ווי דער אויעזדנער דאָקטאָר, און דערצו איז ער געוועזן אַ גאָלדענער מענש. צו מעות חטים איז ער געוועזן דער ערשטער, און ווער עס האָט אויסגע־

שטרעקט אַ האַנד, דעם האָט ער געגעבען, הגם ער פלעגט דערביי אָנזידלען גוט און רופען וואָס אין קאָרט שטעהט. אָרעמע לייט האָבען געהאַט אַ חזקה אַז זיי דאַרפען אין זיין אַפּטייק קריגען מעדיצין אומזיסט.

פלעגט מען איהם אין הארצען שילטען מיט טויטע קללות, און אין די אויגען פלעגט מען אַראָפּנעהמען פאַר איהם דאָס היטעל און רופען „פּאַני ראַבינאָוויטש".

אַן אָפּטע איינגעהערקע צו איהם איז געווען די אַלטע גיטע נעשע, אַן איינגעבויגענע קליינע דאַרע אידענע פון אַ יאָהר זיבעציג, וואָס האָט שטענדיג פאַר עמיצען אָדער פאַר עפּעס „געקליבען"... איהרע קינדער זיינען געווען אין אַמעריקא און האָבען איהר געשיקט אַכט רובעל אַ מאָנאַט, מיט וועלכע זי האָט געלעבט אין רחבות. עס איז איהר נאָך געבליבען גענוג צו געבען העשעל דעם בטלן יעדע וואָך אויף באָד־געלט און קויפען די ישיבה־בחורים איינמאָל אַ וואָך הייסע באָב. אָבער געקליבען האָט זי נאָכאַנאַנד, דאָ פאַר אַ קימפּעטאָרין, דאָ פאַר אַן אָרימע כלה, דאָ גלאַט אַזוי „מע טאָר ניט זאָגען פאַר וועמען". און מע פלעגט דער אַלטער געבען איהר נדבה און נאָך צו־ווינשען :

— איהר זאָלט זוכה זיין ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר...

— מיין אויסשטייער האָב איך שוין — פלעגט גיטע נעשע שמייכלען — און ווען זיין ווילען וועט זיין בין איך פאַרטיג. מיט אויסשטייער האָט זי געמיינט דעם גאַרני־טור תכריכים וועלכע זי האָט נאָך מיט צעהן יאָהר צוריק זיך אויפגענעהט, און וועלכען זי פלעגט יעדען ערב ראש־

חדש ארויסנעהמען פון איהר קופערט און גוט איבער־לופטערן.

פון ראבינאָוויטש'ען צו וועלכען זי פלעגט כמעט יע־דען טאָג קומען נאָך א נדבה, פלעגט זי מוזען אויס־שטעהן אלערליי יסורים. אמאָל פלעגט ער איהר געבען א האלבען רובעל מיט דעם בעדינגג אז זי זאָל אויסמעסטען פאר איהם דעם גוי'עשען מאָגילעק און מאכען דערפון ליכט פאר'ן בית מדרש, און אמאָל פלעגט ער גאָר פרע־גען אויב מע מעג שלאָגען כפרות מיט א בושעל. דערביי פלעגט ער קייכען פון געלעכטער.

— גוואלד, פאני ראבינאָוויטש — פלעגט איהם די אלטע מוסר'ן — האָט גאָט אין הארצען... וואָס וועט איהר טהאָן, ווען עס וועט קומען דער יום הדין ?...

און ראבינאָוויטש פלעגט זיך נאָך מעהר צולאכען ביז די אלטע פלעגט מיט א שווערען געמיטה ארויסגעהן פון זיין אפטייק... ער האָט איהר זעהר באנג געטהאָן. אזא דימענטענער מענש און דאָך אזא פושע ישראל...

די עגמת נפש וואָס גיטע נעשע פלעגט האָבען פון איהם איז איבערגעגאנגען אין אן אמת'ן וועהטאָג ווען איין טאָג האָט זיך פערשפרייט אין שטעדטעל די שרעק־ליכע נייעס אז ראבינאָוויטש האָט מחלל השם געווען אויף א זעהר מיאוס'ען אופן.

בערעל דער ליכטציהער האָט דערצעהלט, אז ער איז גראָד געגאנגען קויפען ריצענאויל פאר זיין פעשקע'ן און איז דערביי געשטאנען ווען ראבינאָוויטש האָט פער־קויפט דעם גלח זיין גאנצען חלק עולם הבא פאר צוויי רובל...

דער עולם איז געווען אויפגעקאָכט איבער דער נבלה, און דער רב האָט קריעה געריסען...

גיטע נעשע האָט געפיהלט אזוי ווי א דונער וואָלט איהר א זעץ געגעבען אין קאָפּ... און צו דער צייט וואָס די בעלי־בתים פון שטעדטעל האָבען געליארעמט איבער דעם חלול השם וואָס איז בעגאַנגען געוואָרען, האָט דאָס הארץ פון דער אַלטער געבלוטעט פון א טיעפען רחמנות־געפיהל...

סטייטש, וואָס וועט ע ר איצט טהאָן אָהן א ברע־קעל עולם הבא?

זיך פלעגט זי טרייסטען אז דער זכות פון זיינע נדבות וועט איהם ביישטעהן... און איצט, האָט ער דאָס לעצטע אויף וואָס ער האָט געקענט דופען אויף יענער וועלט, אוועקגעגעבען פאַר צוויי רובעל...

זי האָט א גאַנצען טאָג געוויינט און געבראָכען מיט די הענד... אין הארצען האָט זי דעם אפיקורס תמיד ליעב געהאַט.

ביי נאַכט האָבען זיך איהר גע׳חלומ׳ט שרעקליכע חלומות.

דאָ האָט זי געזעהן ווי ראבינאָוויטש, אָנגעטהאָן אין תכריכים צאַפּעלט זיך אונטער דער רוטה פון דעם מלאך הדומה וואָס זעהט אויס ווי סאַוויצקי דער גלח... און מיט אַמאָל האָט זיך אימעצער פונאַנדערגעלאַכט און זי זעהט ווי דער אַפּטייקער שטעהט אויף דעם שפּיץ פון קלויסטער מיט א בושעל אין דער האַנד און זאָגט „זה כפרתי", און דאַכט זיך, ס׳איז גאָרניט קיין בושעל, ס׳איז גאָר העשעל דער בטלן...

זי האָט זיך אויפגעכאַפּט אַ צובראָכענע און קוים וואָס זי האָט געקענט פון איהר בעט ארונטער, אָבער אין איהר האַרצען איז געוואַקסען אַ העלדישער בעשלוס...

זי וועט דעם אונגליקליכען אַפּטייקער ראַטעווען פון כף־הקלע...

זי אַליין איז געווען מרוצה איהם אָפּצוגעבען אַ צעהנ־טעל פון איהר אייגענעם עולם הבא. וואו נעהמט מען אָבער נ אָ ך ? . . .

— גוטע מענשען וועלען זיך געפינען, און איך וועל צוזאַמענקלייבען — האָט די זקנה געקלערט.

און פון דעם טאָג אָן האָט זיך אָנגעהויבען איהר אַר־בייט פון קלייבען עולם הבא...

מע פלעגט זיך לכתחלה פון איהר אויסלאַכען. ווער האָט אַזוי וואָס געהערט ? עולם הבא עמיצען שענקען ? און בפרט נאָך אַזאַ טריפ'ניאַק ווי ראַבינאָוויטש'ען. און דאַן, אין דער אמת גערעדט, האָט מען אַליין ניט צו־פיעל, און דאָ נאָך אָפּגעבען אַ טהייל ?

אָבער גיטע נעשע פלעגט אַזוי לאַנג רעדען און וויינען און שילדערען איהרע חלומות צו וועלכע זי פלעגט נאָך צולעגען אַ סך אַנדערע שרעקליכע בילדער וואָס זי האָט זיך אַליין פאָרגעשטעלט, ביז אַ שטיין האָט געקענט געריהרט ווערען, און מע האָט מנדב געווען, ווער אַ הונדערט־חלק, ווער אפילו נאָר אַ טויזענד־חלק... מיט ליידיגען פלעגט מען זי ניט ארויסלאָזען.

און גיטע נעשע האָט אָנגעפיהרט איהר אַרבייט גע־דולדיג און אָהן אָפּרוה. אַ רונדען יאָהר נאָכאַנאַנד. און צו דעם יאָהרצייט פון דער שרעקליכער קאַטאַסטראָפע,

האָט זי נאָך אַ געגויען חשבון אויסגעפונען, מיט אַ שטראַהלענדען געזיכט, אַז זי האָט אַ פּאַרציע עולם הבא מיט וועלכער דער שענסטער בעל הבית דאַרף זיך ניט שעהמען...

די גאַנצע צייט פון איהר קלייבען האָט זי ראַבי־נאָוויטש'ען אַ וואָרט פון איהר פּלאַן ניט אויסגעזאָגט. זי האָט איהם אויסגעמידען ווי ווייט זי האָט געקענט... ווען זי וועט קומען צו איהם וועט זי קומען מיט אַ מתנה און וועט איהם ברענגען אַ פרעהליכע איבעררַאשונג...

ווען דער טאָג איז געקומען, איז גיטע נעשע אויפ־געשטאַנען, לייכטענדיג פון איהר אינערליכען גליק, און איהרע אַלטע פיס האָבען זי פלינק, מיט כמעט מיידעל־שע טריט, געבראַכט צו דער אַפּטייק...

זי האָט מיט אימפּעט אויפגעריסען די טהיר. איהר האַרץ האָט געקלאַפּט ווי אַ האַמער אונטער איהרע אויס־געדאַרטע ריפּען, און זי איז מעהר אַריינגעפאַלען ווי אַריינגעגאַנגען אין דער אַפּטייק.

— פּאַני ראַבינאָוויטש — האָט זי אַרויסגעסאָפּעט — איך קען אייך אָפּגעבען „מזל טוב"...

— מיר ? — האָט דער לץ געשמייכעלט — אדרבה, וואו איז די כלה ?

גיטע נעשע האָט צומאָל ניט געהערט זיין פראַגע. זי האָט געטראָגען דעם גורל פון אַ מענשען אין איהר האַנד...

— פּאַני ראַבינאָוויטש — האָט זי געזאָגט — איך האָב אַ יאָהר נאָכאַנאַנד געאַרבייט און געקליבען און גוטע

מענשען האָבען רחמנות געהאַט און יעדער איינער האָט געשאָנקען פיעל ער האָט געקענט פון אייערטוועגען...

— פון מיינעטוועגען ? — האָט איהר ראַבינאָוויטש אָנגעקוקט, ווי מען קוקט אָן אַ וואַהנזיניגען.

— יא, פון אייערטוועגען... אידען זיינען אַ בּאַרעמ־הערציג פאָלק און קיינער האָט זיך ניט אָפּגעזאָגט, ביז איך האָב צונויפגעזאַמעלט פאַר אייך אַ גאַנצען חלק לעולם הבא...

ראַבינאָוויטש האָט אויסגעשאָסען אין אַ ווילדען גע־לעכטער וואָס האָט אָנגעהאַלטען פינף מינוטען כסדר...

— וואָס... הייסט ?... איהר, הייסט עס... — האָט די אַלטע ניט געוואוסט וואָס צו זאָגען.

ראַבינאָוויטש האָט זיך ווידער צולאָזען אין אַ גע־לעכטער ביז טרעהרען זיינען איהם אַזש גערונען פון די אויגען...

די אַלטע האָט פאַרבראָכען מיט די הענד, אַזוי ווי איהר בן־יחיד וואָלט נאָר וואָס פאַר איהרע אויגען גע־שטאָרבען און איז וויינענדיג אַרוים פון אַפּטייק...

.1912

צום שלימזל

שוין מיט דעם ערשטען שפּראָץ אויף טאָג איז קותיאל דער אונטער־שמש געווען אויף די פיס. די חתונה ביי די מאירזאָהן'ס האָט איהם געהאַלטען א גאַנצע נאַכט וואַך, און ער איז געלעגען מיט אָפענע אויגען און גערעכענט די רוחים וואָס ער וועט דערביי מאַכען.

קותיאל איז געווען א קליין דאַר אידעל מיט שוואַרצע ליפּעדיגע אויגלעך און א שפּיציגען בערדעל, וואָס האָט געהאַט א היבשע צאָהל פּרנסות מיט וועלכע צו ערנעהרען א פאַמיליע פון „אכט פּרעסערס" — ווי ער האָט גערופען זיין ווייב און זיינע זיבען קינדער. קודם איז ער געווען דער אונטער־שמש פון דער קצב'ישער שוהל, דערצו האָט ער אביסעל אונטערגעשוסטערט. מאַכען א פּאָר נייע שיך האָט מען איהם ניט אָנגעטרויט, ער וואָלט זיך גאָר ניט אונטערגענומען דאָס צו טהאָן. אָבער אויף לאַטעס איז ער געווען א מאַרים. א שוך אין זיין לעצטער גסיסה האָט בלויז געדאַרפט אָנקומען אין זיינע הענד און ער איז אַרויס ווי א שפּאָגעל־נייער. קותיאל'ס עובדא איז אויף

געוועז אַנצוצינדען די פּאַנארען יעדען פאַרנאַכט. דער־פאַר האָט ער געקריגען פון שטאָדט צעהן רובעל אַ יאָהר.

דער הויפּט־טאַלענט אָבער פון קותיאל'ן האָט זיך ארויסגעוויזען אויף חתונות. קותיאל האָט געשאָבען די פיש, געפּליקט די גענז, אוועקגעטראָגען דאָס געבראָטענס צום בעקער, געוועלגערט בולקעס, געשניטען קרעפּכען, מיט אַזאַ מהירות אַז די ארבייט האָט פּשוט געברענט אונטער זיינע הענד. אין ערשט ביינאַכט צו דער סעודה האָט מען אָהן קותיאל'ן זיך בשום אופן ניט געקענט בעגעהן.

זיין אויסרופען דרשה־געשאַנק איז געוועז אַ שם־דבר פאַר מיילען ארום.

ווען קותיאל פלעגט ארויסזינגען „הרבני המופלג ר' זרח פון דער כלה'ס צד האָט געגעבען אַ פינף־און־צוואַנ־ציגער מתנה לדרשה", און האָט טאַקע דערביי פּאַנאַנדער־געשפּרייט אויפ'ן טעלער אַ קנאַקעדיגען פּאַפּירענעם ר ו־ב ע ל — איז דאָס געוועזן אַ פרייד צו זעהן.

דערצו האָבען אַלע געוואוסט אַז קותיאל איז עהרליך ווי דער טאָג. מע האָט געמעגט פאַר איהם גאָלד אוועק־לעגען. קוים וואָס ער פלעגט עפּעס צו זיך אין מויל נעה־מען. ער איז געווען צופיעל פערטהאָן מיט זיין ארבייט. און בעצאָהלען פלעגט מען איהם טאַקע נאָך זיין ווערטה — צעהן גילדען און אַ מאָל טאַקע די גאַנצע פופצעהן.

קותיאל'ס עהרליכקייט האָט אָבער אין דער אמת'ן געהאַט איהר שווארצען פלעק. אָבער דאָס האָט קיינער ניט געוואוסט אויסער זיין ווייב און זיינע קינדער וועלכע פלעגען פון אַלע זיינע פּרנסות ארומגעהן קרוע־ובלוע און זעלטען עסען צו־זאַט.

דער אונטער־שמש האָט נעבאַך געהאַט אַשוואַכקייט, יעדעס מאָל וואָס ער פלעגט אַוועקגעהן פון אַ חתונה, אַ כאַפּ געבען אין קיך שטילערהייד, אַ פערטעל גאַנז, אַ געשמאָרט שטיקעל פלייש, אַ פּופּאָק, אַ פּאַפּערקע, אַ געפילט העלזעל — וואָס עס האָט זיך איהם געמאַכט צו דער האַנד, און האַסטיג אַריינוואַרפען אין אַ טיעפער לאַנגער קעשענע וואָס ער האָט געהאַט אין זיין בגד. דאָס איז געווען פאַר די „אַכט פרעסערס״, וואָס פלעגען שוין אויסקוקען אויף זיין צוריקקומען.

אַ סברא אַז די קעשענע איז לכתחלה געמאַכט געוואָרען פאַר אַזעלכע רויבערישע צוועקען.

ווי אַזוי דער זאָנסט עהרליכער קותיאל האָט אַזאַ מין גנבה רעכט געמאַכט פאַר זיין געוויסען איז שווער צו זאָגען. קיין עקספּראָפּריאַטאָר אָדער קאָמוניסט איז ער קיינמאָל פון דער נאַטור ניט געווען. פאַר קאַפּיטאַל און פאַר זיינע פאָרשטעהער, אַזוי ווי, שמואל דער טוך־קרע־מער און שמעון דער האָלצהענדלער, האָט ער געהאַט דעם גרעסטען אָפּשיי אין זיין טיעפּסטען האַרצען. אָבער דער אונטערשלאַג פון דעם אונטער־שמש׳ס געדאַנקען זיינען תמיד געווען די „אַכט פרעסערס״, און ער האָט געוואוסט אַז דאָרטען, עק שטעדטעל, וואַרטען זיי אויף דער לאַנגער קעשענע.

און דאַרום טאַקי האָט קותיאל געטראָגען אויף זיין געזיכט אַזאַ געהיימניספולען שמייכעל ביים שאָבען די העכט, ביים פאַנאַנדערשטעלען די טישען אָדער ביים אָנ־צינדען די סטעארין־ליכט אין די זילבערנע לייכטער.

ער האָט געטראַכט אָן דער הוליאַנקע שפּעטער ביי זיך אין דערהיים, ווען דאָ וועט שוין זיין אַלצדינג שטיל...

ווען קותיאל איז אוועק פון די מאירזאָהן'ס איז שוין געווען צוויי אַ זייגער נאָך האַלבע נאַכט. ס'איז געווען אַ קאַלטע פינסטערע חשוון־נאַכט און אַ נאַסער ווינד האָט איהם געבלאָזען אין געזיכט. ער אַליין איז געווען הונגעריג ווי אַ הונד. פון גרויס האַוועניס האָט ער אפילו אַ ביסען אין מויל ניט גענומען פון אין דער פריה אָן. קוים אַ שנאַפּס געמאַכט.

זיין זלאַטע ה ט איהם אפילו יאַ מיטגעגעבען אַ ווייכע גאָמעלקע, האָט ער צומאָל קיין צייט ניט געהאַט זי צו עסען. דערפאַר אָבער האָט ער אין אַ בייטעלע געטראָגען צוויי גאַנצע קאַרבאָנצעס, וואָס האָבען געמיינט צוויי וועגען טאָרף אויף ווינטער. און די לאַנגע קעשענע איז געווען פול. פון איילעניס האָט ער אפילו ניט אויסגעפּיעט זעהן וואָס איהם איז אין דער האַנד געקומען. די קעכין האָט זיך גראַד אונטערגעדרעהט, אָבער זיין ערפאַהרענער חוש־המישוש האָט איהם געזאָגט, אַז ער האָט אַ הינטער־שטע פערטעל גאַנז, צוויי העלזלעך, אַ לעבערעל, מיט אַ פּאָלקע אַלס צוגאָב. זיי זיינען נאָך געווען וואַרעם און האָבען דורך דעם דינעם אונטערשלאַג פון זיין בגד מאַר־שפּרייט זייער אַנגענעהמע פעטע וואַרעמקייט איבער זיין גאַנצען קערפּער...

ער איז געגאַנגען און געקלערט ווי ער וועט עס אָן עפען טהאָן די טהיר, און ווי זלאַטע, אַ פערשלאָפענע

וועט זיך אויפכאַפּען פון דער באַנק נעבען אויוועז, אַוואו זי האָט זיך צוגעשפּאַרט אָנגעטהאָן אין אַלעמען, און ווי איינציגווייז וועלען אַראָפּשפּרינגען פון די געלעגערס די איבעריגע „פּרעסערס", און ווי ער וועט עס געבען אַ זאָג מיט דעם טאָן פון גדלות:

„הרבני המופלג רב קותיאל פון דער כלה'ס צד גיט אַ געבראָטענעם "פּופּאַק מתנה לדרשה", און טאַקי תיכף וועט ער אויספּעקלען אַ פעטען פּופּאַק, פון וועלכען עס וועט זיך גיסען די שמאַלץ. און דאַן:

„הרבני המופלג רב קותיאל פון חתן'ס צד, גיט „אַ פּערטעל גאַנז מתנה לדרשה", און עס וועט זיך בעווייזען אויפ'ן טיש אַ ברוין שטיקעל גאַנז, וואָס דער קייזער אליין וואָלט געמעגט דערפון די פינגער לעקען.

פון דער ווייט האָט ער געזעהן אַ קליין ליכטעל, וואָס האָט געזשיפּטשעט דורך אַ פענסטער. דאָרט איז געווען זיין „פּאַלאַץ", ווי ער פלעגט אָפט רופען די חורבה וואו ער האָט געוואוינט זינט נאָך זיין חתונה.

דער ווינד האָט געשלעפּט זיינע פּאָלעס, און עס האָט אָנגעהויבען צו זיפּען אַ רעגען. קותיאל האָט גע־שטעלט האַסטיגע טריט און האָט דערגרייכט זיין הייזעל.

ער האָט אַ קוק געטהאָן דורכ'ן פענסטער און גע־זעהן ווי זלאַטע ליעגט אויף דער באַנק און בלאָזט שלאָ־פעדיג מיט'ן מויל, און זיין האַרץ האָט זיך אָנגעפילט מיט אַ גרויסען רחמנות צו איהר...

גאָט ווייס צי זי האָט עפּעס געגעסען... מעהר ווי אַ גילדען האָט ער איהר ניט געלאָזען און קעראָסין האָט זי אויך געמוזט קויפען, און מילך פאַר די קינדער...

ער האָט אויפגעמאַכט די טהיר און אַרויסגעשריען אַזאַ הויכען „גוט־נ׳אבענד !״ אַז זלאַטע איז ניט טויט ניט לעבעדיג אויפגעשפּרונגען.

— „קותיאל ?״ — האָט זי געריבען די אויגען.

— איך, דער גרויסער קותיאל, אָט ווי דו זעהסט מיך

— האָט ער געענטפערט, און האָט דערביי געשפּירט אַז דער גליקליכער מאָמענט איז געקומען.

באַלד זיינען אַלע קינדער, נאַקעטע און האַלב־נאַקעטע געווען אַרום איהם.

און די צערעמאָניע פון אויסרופען דרשה־געשאַנק האָט זיך אָנגעהויבען.

זלאַטע האָט אָװעקגעשטעלט דאָס רויכערדיגע לעמפּעל אויפ׳ן טיש און קותיאל האָט גענומען אויסליידיגען זיינע פּראָוויאַנט...

די קינדער האָבען געקוקט מיט הונגעריגע אויגען און האָבען געשלונגען די שפּייעכץ און זיך בעלעקט די ליפּען. די מאַמע האָט צוערשט געמוזט מאַכען די חלוקה.

— גזלן, וואָס האָסטו געטהאָן ? — האָט פּלוצלונג זלאַטע אַ בראָך געטהאָן מיט די הענד און איז געוואָרען בלייך ווי קרייד.

איהרע אויגען האָבען געקוקט שטאַר אויף די אָנגעלעגטע שפּייזען און אויף איהר פּנים האָט זיך פערשפּרייט אַ פינסטערע פערצווייפלונג...

קותיאל האָט אַ קוק געטהאָן און איז געוואָרען נאָך בלייכער פון זיין ווייב...

אויף דעם פּופּאָק און אויף די העלזלעך זיינען געווען צוגעקלעפּט שטיקלעך פון עפּעס ווייס און ווייך.

— אַ פינסטער יאָהר אויף דיר, ימח־שמו'ניק — האָט זלאַטע געשאָלטען און טרעהרען זיינען איהר גערונען איבער די באַקען — האָסט זיך אַליין אָנגעפּרעסען און וואָס געהען דיר אָן ווייב און קינדער ?... וואָלסט זיך בעסער אַ האַנד אויסגעלונקען איידער דו האָסט די גאַ־מעלקע גענומען...

קותיאל איז געשטאַנען ווי אַ פערגליווערטער און האָט בשום אופן ניט געקענט פערשטעהן, ווי אַזוי די גאָמעלקע וואָס זלאַטע האָט איהם אין דער פריה מיט־געגעבען, קומט אין זיין פליישיגער קעשענע...

און אין שטוב האָט אויסגעבראָכען אַ יללה פון די „אַכט פרעסערס" וואָס זיינען געשטאַנען הונגעריגע נע־בען אַ טיש בעלאָדען מיט כל טוב, און זיך ניט געטאָרט צוריהרען...

.1912

צדיקים

קידוש השם

א בלוטיגע האַנד האָט זיך אויסגעשטרעקט און אַרויסגעפּליקט די עלף ליכטיגע שטערן, וועלכע האָבן דעם וועג געוויזן צו רוהיגער גאָטספּאַרכטיגקייט, צו פעסטען בטחון אין דעם גאָט פון אברהם, צו מסירת נפש פאַר זיין תורה...

טראַכטענדיג אָן זיי, האָט א פאָטער מיט א שמייכעל זיין אייגענע טאָכטער געקוילעט, און אַליין מיט א צושניטענעם האַלז זיין לעצטען „שמע ישראל" אַרויסגעכאָרכעלט... מיט זייער נאָמען אויף די ליפּען האָבן זיך טויזענדער טייטען געלאָזט איידער זייער גאָט צו לעסטערען...

אין א פינסטערער תפיסה האָט מען די עלף איינגעשפּאַרט, זייערע פיס און הענד אין שווערע קייטען געשמידט, און פון הינטער דער דיקער וואַנד האָבען זיי געקענט הערען דעם דומפּפען קלאַפּ פון דעם האַלץ וואָס מע האָט פאַר זייער שייטערהויפען געהאַקט...

קיינער פון זיי האָט ניט אַ טהרער פערגאָסען, קיינער האָט ניט אַ קרעכץ אַרויסגעלאָזען: אין אַ קרייז אויף דער פייכטער ערד זיינען זיי געזעסען — דער גרייז־גראָער גאון רב אשר אין דער מיט, און אַרום איהם די צעהן זיהן זיינע, און האָבען תורה געלערנט... פון ער־גען אַ ווינקעל האָבען זיך קליינע אויגלעך בעוויזען און זיינען שנעל פערשוואונדען צוריק אין זייער לאָך... אַ גרויסע שפּינן איז געהאנגען אין דער מיטען פון איהר גראָער נעץ און האָט געהאָרכט...

דער טאָג איז פערגאַנגען און די נאַכט האָט זיך אָנ־געררוקט, איינער האָט דעם צווייטען ניט מעהר געזעהן, און דער אַלטער פאָטער האָט זיך נ׳ אַלץ מפלפל געווען מיט זיינע קינדער, און ווען אימעצער איז איהם מיט אַ סברה בייגעקומען, האָט דער פנים ביי איהם אויפגע־שטראַהלט...

מאָרגען פריה וועלען די קלויסטער־גלאָקען קלינגען און רופען צו דעם גרויסען יום טוב, דעם אויטאָ־דאַ־פע פון עלף פערזינדיגטע נפשות, און ביי די פערזינדיגטע נפשות איז געווען נאָך אַ גרעסערער יום־טוב, און אַ גרע־סערע פרייד — די פרייד פון פערוואָגעלטע ים־וואנ־דערער, וועלכע ריכטען זיך באַלד אין דעם רוהיגען האַפען צו זיין...

אַ פּאָאר שעה פאַר טאָג זיינען זייערע שטימען איינציגווייז שטום געוואָרען. מיט די ווערטער פון ה׳־ן־ תורה אויף זייער צונג זיינען די פעראורטהיילטע איינ־געשלאָפען — דער גרייז־גראָער רב אשר אין מיטען און אַרום איהם זיינע צעהן זיהן...

א הייזעריגער סקריפ .האָט זיך געהערט, און די שווערע אייזערנע טהיר האָט זיך גענומען דרעהען אויף איהרע פאַרראָסטע זאַוויעסעס. א קאַלטער ווינד האָט אריינגעבלאָזען און א הויכער מאַן מיט לאַנגע ווייסע האָאר־קרויזען, אין א ווייסען אַטלאַסענעם מאַנטעל און א ווייסען מיט־גאָלד־געשטיקטען שטריימעל, איז שטיל אריין. קיין שאָרך האָט זיך ניט געהערט, אזוי לייכט איז זיין טריט געווען. צו דעם שלאָפענדען רב אשר האָט ער זיך ארונטערגעבויגען און איהם זאַנפט פון זיין שלומער געוועקט: —

„מאָרגען וועט איהר אויף קידוש השם שטאַרבען...
„אזוי איז דער גזר. אָבער איינער פון אייך זאָל אַנט־
„רונען ווערען. איידער דער מאָרגען ברעכט ארויס וועט
„ער אויסער דער תפיסה זיין, און זיינע פיס וועלען איהם
„טראָגען וואו ער וועט קענען לעבען רוהיג און דיענען
„גאָט...״

„קלייבט אויס דעם איינעם וואָס זאָל אַנטרונען
„ווערען...״

מיט א געשריי האָט זיך דער אַלטער גאון אויפגע־כאַפּט... פינסטער איז געווען אין דער פייכטער געפענק־ניס, און טאַפּענדיג האָט ער זיך אָן דער פעסט־פער־ריגעלטער טהיר אָנגעקלאַפּט... קיין שפור פון דעם ווייסען אורח איז ניט געווען.

פון דעם גרייז׳ געשריי האָבען זיך אַלע צעהן זיהן אויפגעטרייסעלט. ביי איינעם פון זיי איז נאָך געלעגען אויפ׳ן געזיכט דער אָפּגלאַנץ פון א גרויסען הימלישען חלום... ער האָט געטרוימט פון די הרוגי מלכות וואָס ער

האט געזעהן אַנגעטהאָן אין טהייערע קרוינען און לער־
נענדיג תורה פוּן כביכול'ס מויל אליין...

„פאַטער אונזערער, וואָס איז דיר ?" — האָבען
אַלע צעהן מיט אַ צושראָקענעם קול געפרעגט.

אין דעם חשך האָט געקלונגען דעם זקן'ס ציטערנדע
שטים : —

„איינער פון אונז זאָל אנטרונען ווערען... עס איז
„דער ווילען פון גאָט, קליבט איהם אוים צווישען אייך..."

„דו, די קרוין פון אונז אַלעמען, זאָלסט זיך רעטען,
„אין מיר וועלען שטאַרבען" — האָבען זיי האסטיג גע־
געבען אַ תשובה.

דער אַלטער גאון האָט געוויגט זיין גרויסען קאָפּ
הין אַ ן הער, און זיי האָבען געהערט ווי די קייטען בראָז־
גען אַין קרעכצען. דאַן האָט ער געזאָגט : —

„אַ גאַנץ לעבען האָב איך געזוכט אוואו נאָר איך
„האָב געקענט, די מינדעסטע מצוה מקים צו זיין. פון דער
„רגע וואָס איך האָב מיין מודה אני געזאָגט ביז איך האָב
„קריאַת שמע אויף מיין געלעגער געלייענט, זיינען מיינע
„גליעדער און מיינע מחשבות געווען גרייט צו דיענען
„דעם הארר פון אלע וועלטען... און איצט ווען איך בין
„שוואך און אַלט און האָב בלויז אַ הייפעל טעג צו לע־
„בען, און איך קען דאָס דאָזיגע הייפעל איהם שענקען
„פאַר אַ לעצטען קרבן, פאַר אַ מנחת־עני — ווילט איהר
„איך זאָל לעבען בלייבען ?..."

די קינדער האָבען געשוויגען, קיינער האָט ניט געזוכט
איינצואווענדען...

און דער גרייז האָט ווייטער גערעדט און זיין שטים האָט געציטערט ווי די תפלה פון א מאמען איבער דעם וויעג פון איהר גוסס'ען קינד: —

„ווארפט גורל צווישען אייך...״

לאַנג האָבען אַלע געשוויגען ביז דער עלטסטער האָט געוואָגט צו ענטפערען:

„דער שטן קען זיך אין גורל אריינמישען, און אַנט־רונען וועלען וועט ניט דער ריכטיגער...״

די פעראורטהיילטע זיינען אין א שווערען שווייגען פערזונקען און געוואַרט דער אַלטער גאון זאָל ענטשיידען...

פון דער ווייטען האָט זיך געהערט דער מאטער אָפּקלאַנג פון א קלויסטער־גלאָק...

„מיר וועלען אויסקלייבען״ — האָט רב אשר שטיל ארויסגערעדט.

צעהן הערצער האָבען האסטיג געקלאפּט אין דער פינסטער, און איטליכער האָט א שטומע תפלה צום הי־מעל געווענדעט: —

„רבונו של עולם, פערשטויס מיך ניט, פערשעהם מיך ניט...״

„מיר וועלען אויסקלייבען״ — האָט דער גרייז אי־בער גע'חזר'ט.

„יוסף״ — האָט ער דעם עלטסטען געפרעגט — „האָסטו שוין דיין ספר שרייבען געענדיגט?״

„יאָ, טאטע״. —

„זאב״ — האָט ער ווייטער געפרעגט — „האָסטו דיין פירוש אויף דער תורה פאַרטיג?״

„יאָ, טאטע.״ —

„יצחק, האָסטו דיינע חדושים אויף ש"ס שוין אויף פּאַפּיער געבראַכט?"

„יאָ, טאַטע." —

און אַזוי האָט ער איטליכען נאָך דער רייהע פון עלטער געפרעגט ביז ער איז צום אינגסטען געקומען.

„יעקב, מיין קינד, האָסטו דיין ביאור אויף חומש שוין אָנגעשריבען ביז צום סוף?" —

„נאָך ניט, אָבער..."

דער גרייז האָט איהם ניט געלאָזט דעררעדען: —

„דו מוזט ניצול ווערען, דו זאָלסט דיין ארבייט ענדיגען..."

שטיל איז ווידער געוואָרען. נאָר עמיצער האָט אין דער פינסטערניס אַ שלוכץ פערשטיקט... און אַ זיפץ האָט זיך ארויסגעריסען פון די ניין, וועלכע האָבען זייער צעהנטען ברודער בעדויערט....

און אין אַ פּאָאר מינוטען ארום ווען דער אַלטער האָט געפרעגט אין דער פינסטער: —

„יעקב, ביסטו נאָך דאָ?"

איז קיין ענטפער מעהר ניט געקומען... ס'האָט זיך געהערט בלויז דאָס שטילע וויינען פון די ניין וואָס האָבען דעם אנטרונענעם בעקלאָגט...

.1911

דער איבערגעטראגענער בית־עולם

אן ערך א האלב וויאָרסט פון שטעדטעל, ליעגט דער בית עולם, בעוואקסען רונד ארום מיט הויכע געדיכטע בוימער, און ארומגעצאהמט מיט שווארצע שפּיציגע שטאכעטען. פּאזע בית עולם ציהט זיך א גרויסער שליאך און דרעהט זיך א וועג ביז פארביי דעם גוי'אישען מאָ־גילעק, פון דאָרטען שלענגעלט ער זיך ווייטער ביז דער נעגראָבענער פעסטונג, און לאָזט זיך דערנאָך אוועק אין מרחקים.

ארום דער פעסטונג, ניט ווייט פון דעם טראקט, גע־העז ארום סאי טאָג סאי נאכט סאָלדאטען מיט געלאָדענע ביקסען. ביי טאָג געהען זיי איינציגווייז אָפּגעזונדערט איינער פון דעם אנדערען אויף א גרויסען שטח. ביי נאכט געהען זיי צו צוויי און צו דריי צוזאמען. פאלט אָן די פינסטערנים, וועט א סאָלדאט ניט בלייבען איינער אליין ווען מען זאָל איהם אפילו מיט ריטער סטראשען. אמאָל האָט זיך איינער איינגעפונען, וואָס האָט זיך דערוואוינען,

און צומאָרגענס האָט מען איהם געפונען מיט אויסגע־
גלאָצטע אויגען אָנגעשפּארט אויף זיין ביקס... ער איז
געווען טויט.

דער קאָמענדאנט איז געווען אַן אויפגעקלעהרטער מענש. יונגערהייד האָט ער געלעזען וואָלטער און אין שדים און רוחות האָט ער לחלוטין ניט געגלויבט. דערצו האָט ער שטאָלצירט מיט די דריי מעדאַלען וואָס ער האָט געטראָגען אויף זיין מונדיר „פאַר טאַפּפערקייט און אונערשראָקענהייט", און ער האָט בעשלאָסען אַליין אויפצוזיין אַ נאַכט אויפ'ן פּאָסט מיט די סאָלדאַטען... אָבער פאַרטאָג איז ער געקומען צו דער ווייב בלייך ווי קרייד און ציטערענדיג פון שרעק. ער האָט אַליין געזעהן מיט זיינע אויגען, ווי מיט'ן טראַקט זיינען אָנגעקומען אַ מחנה מתים און זיינען איינציגווייז נעלם געוואָרען אין דער פעסטונג.

די סאָלדאַטען האָבען עס שוין לאַנג צוריק געוואוסט, און יעדע נאַכט פלעגט אויף זיי אָנפאַלען אַן אימת מות.

פון די אידישע איינוואָהנער איז אָפּגערעדט. קוים פלעגט ווערען דונקעל, האָט מען אַ נפש ניט געזעהן, געהענדיג נעבען דעם פאָרט.

האָט אַ סוחר אָדער אַזוי אַן אורח, וואָס האָט זיך אָפּגעשטעלט אין שטעדטעל, געוואָלט אַרויספאָהרען ביי נאַכט, פלעגט איהם דער בעל אכסניא מיט אַן ערנסטען געזיכט געבען אַ התראה, אַז ער שטעלט זיין לעבען אין געפאַהר. און דערביי פלעגט ער איהם דערצעהלען די פאָלגענדע געשיכטע:

מיט אַ יאָהר הונדערט צוריק האָט דער קייזער מיט זיינע מיניסטאָרען בעשלאָסען צו בויען אַרום יענער גע־גענד אַ גרויסע פעסטונג. אינזשענירען זיינען אַראָפּגע־קומען און האָבען געמאָסטען און געקוקט אין שפּאַקטי־ווען און געצייכענט און דאַן ווידער געמאָסטען און ווידער געצייכענט. זיי האָבען ניט אויסגעלאָזען איין שטיקעל ערד אין דער סביבה. און דער פּועל יוצא איז געווען, אַז ס'איז ביי זיי אַלעמען געבליבען אַז דער בעסטער פּלאַץ וואו צו בויען די פעסטונג איז דאָרט וואו ס'איז אין יענער צייט געשטאַנען אַ גרויסער אידישער בית עולם.

קהל, ווי ס'פערשטעהט זיך, האָט געקראָגען אַן אוקאַז וואָס שנעלער אַריבערצוטראָגען די מתים — אויף דעם נייעם בית עולם וואָס די רעגיערונג האָט בעשטימט. אין שטעדטעל איז געוואָרען אַן איבערקעהרעניש. דער רב האָט גוזר תענית געווען, און קינד און קייט זיינען אָפּגעשטאַנען אין שוהל אַ גאַנצען טאָג און הימלען געריסען... אָבער דער גזר איז געבליבען.

מען האָט פּרובירט שוחד, און ווייבער האָבען זייערע אויבלען פאַרזעצט, אבי די מתים דעם בזיון ניט צוצולאָ־זען... אָבער מלוכה האָט זיך איינגע'עקשנ'ט, ניט אַנדערש אויפ'ן בית עולם. אָט אַזוי וויל זי... און בלויז איין וואָך צייט האָט מען געגעבען אויף אַריבערפּעקלען.

מיט ביטערע און בלוטיגע הערצער האָט מען גענומען קרויסקען די טויטע... דאָס גאַנצע שטעדטעל איז געווען אויפ'ן בית עולם. יעדע משפּחה האָט נעזוכט איהרע. דער חזן איז געגאַנגען פון איין קבר צום צווייטען און גע־

מאכט „אל מלא רחמים״ און אלע האָבען זיך בענאָסען מיט טרעהרען.

די וואָס זיינען שוין לאַנג צוריק נפטר געוואָרען אָדער אזעלכע וואָס האָבען קיין קרובים ניט געהאט, האָט מען לויט דער מצבה אויסגעפונען... אין ערטער א הילצערן ברעטעל פון רעגען האלב־אָפּגעוואַשען, און דער נאָמען קוים קוים צו דערקענען... און אין דעם חזן׳ס אזכרה, האָט דער טויטען׳ס איינענער נאָמען אָדער דער נאָמען פון זיין טאַטען געפעלט...

דער רב האָט אין נאָמען פון אַלעמען ביי די מתים מחילה געבעטען, זיי זאָלען ניט פאר אומגוט נעהמען וואָס מען איז זיי מביש און מען איז זייערע הייליגע ביי־נער פון דעם ניי מטריח צו וואָגלען אויף א נייעם בית־חיים... און בעזונדערס האָט ער זיך צו יענע געווענדעט וואָס מען האָט זיי אפילו אַן „אל מלא״ ווי עס דאַרף צו זיין, ניט מאַכען געקענט...

ווען דער מגיד האָט גענומען מאַכען זיין הספד, איי־דער מע האָט די ארונות ארויסגעפיהרט, האָט אויסגע־בראָכען אזא יללה, אַז א שטיין האָט געמעגט צוגעהן. און די סאָלדאַטען וואָס זיינען ארום געשטאַנען, האָבען גע־כליפּעט ווי קליינע קינדער...

מע איז שוין געווען גרייט צו פערלאָזען דעם בית עולם. אלע קברים זיינען געווען לעדיג, און מע האָט זיך געאיילט וואָס גיכער די בר־מינן׳ס ברענגען צו זייער נייער היים.

האָט זיך איינער פון די אַלטע לייט דערמאָהנט אָן דעם למד־וואָו׳ניק. אָבער וואָס מען האָט ניט צוגראָבען און

צו־אקערט, האָט מען בשום אופן זיינע ביינער ניט געקענט געפינען. איין אַלטען מאַן האָט זיך אָפּגעדוכט אַז ער ליעגט ערגעץ אונטער דעם גרויסען בוים, וואו עס איז פערוואקסען מיט קוסטעס, אַ צווייטער האָט געזאָגט, אַז ער ליעגט נעבען דעם רונדען שטיין. אַ דריטער האָט גע־קלערט אַז ער ליעגט גאָר ביים עק פון בית עולם. מע האָט די ערד אויסגעגראָבען אומעטום אָבער געפונען האָט מען גאָר ניט. דען קיין מצבה אויף דעם למד־וואָו'ניק'ס קבר איז קיין מאָל ניט געשטעלט געוואָרען...

און דאָ קומט די מעשה מיט'ן למד־וואָו'ניק:

מיט פיעל, פיעל יאָהרען צוריק איידער ס'איז ארויס דער אוקאַז צו מאַכען די פעסטונג, איז אין שטעדטעל געקומען אַ הויכער מגושם'דיגער איד וואָס האָט צוגע־הונקען אויף איין פוס. ער איז געווען אָנגעטהאָן אין אַ גראָבען לייווענטענעם כאַלאַט ארומגעבונדען מיט אַ שטריק, און האָט געטראָגען גרויסע פאַרטריקענטע און צוריסענע שטיוועל. ער איז גלייך אוועק אין בית מדרש. דאָרט האָט ער געבעטען דעם שמש, ער זאָל איהם לאָזען נעכטיגען הינטער'ן אויוועז. קאַנדידאַטען אויף דעם פּלאַץ זיינען געווען מעהרערע, ווייל דרויסען איז געווען אַ שטאַרקער ווינטער און הינטער'ן אויוועז איז געווען וואַ־רעם. האָט איהם דער שמש ערלויבט, בתנאי ער זאָל יע־דען טאָג איינהייצען דעם אויוועז און אָנטראָגען וואַסער פאַר'ן כיור. דער איד אין לייוועגט האָט זעהר בעדאַנקט: אדרבה ואדרבה. ער האָט זיך נאָך אָנגענומען אָפּצו־

שייערען די ענגלייכטער יעדען פרייטאג, און אויסקעה־
רען דעם בית מדרש, ווען מע דארף.

דער איד איז געבליבען אין בית־מדרש.

פריה בעגינען, ווען דער שמש איז געקומען אין בית מדרש איז שוין דער אויווען געווען אייגגעהייצט און דער כיור פול ווי אן אויג מיט וואסער. נאכ׳ן דאוונען, פלעגט דער איד ארויס, און געהן פון הויז צו הויז פרעגען אויב עס איז ניטא פאר איהם אן ארבייט, אזוי ווי למשל, צו האקען אביסעל האלץ, אפהאקען דעם אייז פון א בריקעל. קיין געלד האט ער ניט פערלאנגט. ער פלעגט בלויז נעה־מען פאר זיין שכר־טרחה א שטיק ברויט, און פלעגט עס אריינלעגען צו זיך אין כאלאט. געגעסען האט ער הינטער׳ן אויווען.

דער שמש איז געווען א בייזער איד. ביים אויס־טהיילען די חלב׳נע ליכט צו די ישיבה־בחורים פלעגען איהם די הענד ציטערען. אזא רשע איז דאס געווען. אבער אפילו אין זיינע אויגען האט דער הינקעדיגער איד נושא חן געווען.

פרייטאג איז דער איד געווען מעהר פערטהאן ווי תמיד. א חוץ אויסרייניגען די לייכטער און אויסקעהרען דעם בית מדרש, האט ער געמוזט פערדיענען געגוג פאר זיך אויף שבת. אן עקסטרא שטיק ברויט און — א הע־רינג, דאס איז געווען זיין עונג שבת.

דער שמש האט אמאל אוועקגענומען די האנד פון הארצען און איהם גערופען צו זיך פרייטאג־צו־נאכט, אבער דער איד איז בשום אופן ניט געגאנגען.

דער שמש האָט זיך תיכף אָנגעשטויסען פאַרוואָס ער ווייל ניט אָננעהמען די איינלאַדונג. ער האָט שוין פון פריהער געקלערט אַז דער איד איז אַ גרויסער עם הארץ. אפילו מיט אַ תהלים אין האנד האָט מען איהם קיין מאָל ניט געזעהן. געהן צו איהם פרייטאג־צו־נאַכט האָט ער קענטיג ניט געוואָלט, ווייל ער האָט מורא געהאַט ער זאָל ניט נכשל ווערען אין די „עברי" ביי קדוש מאַכען אָדער בענשען...

ווען ס'איז געקומען דער שבת פון תוכחה, האָט דער שמש גאָר ניט פרעגענדיג אויפגערופען דעם אידען פון הינטער'ן אויווען. און דאָס איז שוין געבליבען אַ חזקה אויף ווייטער.

אזוי האָט דער הינקעדיגער אָפּגעלעבט אין בית־מדרש צוואַנציג יאָהר כסדר ביז ער האָט איין פריה־מאָרגען דערפיהלט אַז ער קען זיך ניט אויפהויבען פון זיין געלעגער. הינטער'ן אויוועו איז געווען ווארעם ווי אין אַ אויער אָבער איהם האָט געקלאַפּט אַ צאָהן אָן אַ צאָהן און ער האָט זיך געטוליעט אין זיין צוריסענעם בגד, וואָס פלעגט ביינאַכט איהם דיענען פאַר אַ קאָלדרע.

אַ טאָג איז אַוועק און דער איד איז געוואָרען שלאַף. דער שמש האָט לכתחלה געוואָלט ברענגען דעם רופא, אָבער דער הינקעדיגער האָט איהם שטאַט דעם געבעטען ער זאָל רופען דעם רב...

געזונדערהייט וואָלט עס געווען אַ חוצפה, אָבער אַ גוסס.. נו, איז דער רב געקומען תיכף צו געהן...

און ווען דער רב איז אָנגעקומען, האָט שוין דער גוסס קוים געקענט רעדען, אָבער פּלוצים האָט ער זיך

אויפגעזעצט, עפּעס ווי אַ נייע נשמה וואָלט אין איהם אריין און זיין פּנים האָט געגומען שיינען מיט אַן אונ־געוועהנליכען גלאַנץ. די אויגען האָבען געקוקט העל אין דעם געזיכט פון דעם רב, און ער האָט געזאָגט מיט אַ קלאָרער שטים:

— רבי, איידער איך שטאַרב האָב איך אייך צוויי זאַכען צו זאָגען... דעם אַנדערען טאָג האָב איך געהערט ווי איהר האָט זיך אָפּגעשטעלט אין סנהדרין אויף דעם תוספות... און ס'איז אייך געבליבען הארב... איך וויל עס אייך פערענטפערען...

דער רב האָט אָנגעשטעלט די אויערען, און זיינע פּיס האָבען גענומען ציטערען פון אימה...

און דער הינקעדיגער איד האָט פערענטפערט דעם תוספות מיט אַזא גאונות, אַז דער רב האָט זיך צו־וויינט...

— און צווייטענס — האָט דער שטערבענדער געבעטען — מוזט איהר מיר צוזאָגען אַז איהר וועט ערפילען מיין לעצטע בקשה... זאָגט קיינעם ניט ווער איך בין, זאָגט א י ה ר קדיש נאָך מיר, ווארום איהר זייט אַן עהרליכער איד, אַן א מ ת עהרליכער איד, — האָט ער צוגעלעגט — און לאָזט אויך ניט קיין מצבה אָדער צייכען שטעלען אויף מיין קבר... איך וויל ליעגען אויפ'ן בית עולם, ווי איך בין דאָ אין בית מדרש געלעגען...

דעם טויטען'ס בקשה איז ערפילט געוואָרען און קיין מצבה האָט מען ניט געשטעלט און קיין ברעטעל אפילו ניט אריינגעשטעקט. דער רב האָט ניט געלאָזען.

דער קבר איז מיט דער צייט פערוואַקסען געוואָרען. און ווען דער רב איז מיט אַ יאָהר פערציג שפּעטער גע־

שטאַרבען, האָט שוין קיינער אפילו ניט געוואוסט בע־שטימט וואו דער קבר איז...

אויף זיין טויטען־בעט האָט דער אַלטער רב די מעשה דערצעהלט, און די אַלטע לייט געדענקען זי נאָך.

איצט האָט מען זיין קבר בשום אופן ניט געקענט גע־פינען. און דער מגיד האָט וויינענדיג זיך צו דעם פער־באַרגענעם נפטר געווענדעט...

— רבי, איהר זייט אין לעבען פערשעהמט געוואָרען און איצט זייט אונז מוחל וואָס מיר פעשעהמען ניט־ווילענדיג אייערע ביינער נאָכ'ן טויט...

און דער עולם האָט שטיל געוויינט און זיך מיט דעם למד־וואָו'ניק געזעגענט...

דער פּאָרט איז געבויט געוואָרען. און דער צדיק איז געבליבען אַליין, ערגעץ אין דער ערד אונטער דעם פּאָרט, און קיינמאָל איבער זיך ניט א הייליג וואָרט געהערט...

און די מתים אין דעם נייעם מקום מנוחה שפּירען דעם ביוש וואָס מע האָט דעם הייליגען מאַן אָנגעטהאָן...

ווי נאָר ס'ווערט פינסטער הויבען זיך די קברים אָן צו עפענען, און מע געהט אַזוי ווי צו תשליך דעם למד־וואָו'ניק מחילה בעטען...

צוערשט געהען די ערשטע שורות אין טליתים און קיטלען איבער די תכריכים, און פאָראויס געהט דער רב

וואָס האָט דעם למד־וואָו'ניק די אויגען געשלאָסען. ער איז דער וועג־ווייזער, דען ער ווייס וואו דער קבר איז...

דערנאָך ציהען זיך אויפ'ן שליאַך, די מתים פון די הינטערשטע שורות... צו פיער און צו פינף פאַרברייט... נאָך זיי קומען די ווייבער, און לסוף קימפּעטאָרינס וואָס טראָגען די עופ'עלעך אויף די הענד, און חדר־אינגלעך...

אפילו דער מסור וואָס ליעגט הינטער'ן פּאַרקאַן געהט אויך... מיט דעם עולם טאָר ער זיך ניט מישען, געהט ער אליין, דער לעצטער...

אלע טראָגען זיי די שערבלעך אויף די אויגען, און אין דעם שיין פון דער לבנה שימערען די שערבלעך אַזוי ווי שפּאַקולען...

אין דעם פּאָרט ווערען זיי פערשוואונדען, דאָרט וואו דער אלטער רב ווייזט אָן...

פּאַרטאָג וואַנדערען זיי צוריק און דער צדיק בלייבט ווידער אליין, אין דער ערד אונטער דער פעסטונג, וואו קיינמאָל הערט ער ניט אַ הייליג וואָרט.

.1913

שוואַרץ און ווייס

זונדעל

(פון ניו יאָרקער לעבען).

דער לעצטער גלגול צו וועלכען זונדעל איז געקומען אין אַמעריקא איז געוועז, צו שטעהן ביי אַן עק גאַס אויף גרענד סטריט מיט אַ קליינעם לאַנגליכען קעסטעל אָנגעפילט מיט רויטע, בלאָע און גרינע צעטעלעך. אויף דעם קעסטעל איז געשטאַנען אַ קליין געל פויגעלע ציטערענדיג און נורענדיג דאָס שנעבעלע צווישען איהרע פליגעלעך. דאָס פויגעלע איז געווען זונדעל'ס ברויט־געבער.

ניט דער בעל־הבית און ניט זיין פּיצינקער שקלאַף האָבען ביטאָג געהאַט וואָס צו טהאָן. און זונדעל פלעגט שטעהן שטונדענלאַנג אָנגעשפּאַרט אָן דעם קעסטעל, קּרעכצענדיג אויף זיין געלינקען מפרנס און טראַכטען צו וואָס אַ מענש קען קומען. ווען אימעצער וואָלט מיט אַ יאָהר צעהן צוריק אין דעם קליינעם שטעדטעל ביים ניעמאַן, געזאָגט זונדעל דעם רב'ס אז ער וועט ווערען אַ פערקויפער פון „מזל", וואָלט ער איהם אין געזיכט אריינגעשפּינען. איבריגענס האָט עס גענומען לאַנג, לאַנג ביז

ער, אפילו נאָך אַלע צרות וואָס ער איז דאָ אויסגעשטאַנען, האָט זיך אויף אַזוי־וואָס בעשלאָסען... צוערשט האָט ער געפּרופט לערנען מיט קינדער, דערנאָך האָט ער געפּעדעלט מיט ספרים, שפּעטער איז ער געוואָרען אַ פּרעסער ביי הויזען, און ערשט ווען ער האָט אָנגעהויבען הוסטען, האָט ער פערדרעהט דעם קאָפּעלוש און זיך גענומען צו דער איצטיגער פּרנסה...

ער בעט נאָר גאָט אַ גאַנצען טאָג אז ערגעץ אַ לאַנדס־מאַן זאָל זיך ניט אונטערדרעהען און איהם זעהן ביי זיין נייעם „געשעפט"...

פאַרנאַכט ווען די פאַבריקען הויבען אָן ארויסשפּייען אויסגעמוטשעטע בלייכע מחנות אויף דער ווייסער וועלט און אויף די טראָטואַרען ציהט זיך אַ געדיכטע שוואַרצע פּראָצעסיע — ווערט זונדעל „ביזי" (פּערהאַוועט). האַל־טענדיג אַ הילצערנעם טייטעל אין דער האַנד שטעהט ער און רופט מיט אַ נגון וואָס דערמאָנט שטאַרק אָן דעם נגון פון „צדקה תציל ממות":

— אייער מזל פאַר איין סענט! פּרובירט אייער מזל פאַר איין סענט! אייער מזל אויף אידיש אָדער ענגליש בלויז איין סענט!

דאָס פויגעלע קוקט מיט האַלב־פערמאַכטע אויגלעך ווי זי וואָלט צוגעבאַמקעט:

— גיט א ו נ ז עפּעס צו פערדינען...

דער עולם איילט זיך. דער שטראָם פון געלבליך־בליי־כע געזיכטער און פיבעריש־מאַטע אויגען, פלייצט און פלייצט מיט ראַשען אימפּעט. יעדער וויל וואָס שנעלער

קומען אהיים. און זונדעל קוקט רעכטס און לינקס און מאכט מיט דעם טייטעל און זינגט תחנונים׳דיג:

— בלויז איין סענט! מיידלעך, ווייבלעך, כלות, חתנים, פרופט אייער מזל פאר בלויז איין סענט!

פון דעם געדראנג געהט ארויס א בלייכע מיידעל שוין ניט זעהר יונג, עפענט אויף איהר פּאָרטמאָנע און נעהמט ארויס א סענט.

דער אויסרופער גיט א שטילען געהיימניספולען קלאַפּ מיט זיין העלצעל און דער קליינער ברויטגעבער כאפּט ארויס זיין שנעבעלע פון די ווארעמע פעדערלעך, פּיקט און פּיקט איבער די סענטיגע „שיקזאלען", און ציהט ארויס א בלאָ אָדער א רויט צעטעלע... דאָס מיידעל כאפּט עס האסטיג צו.

און זונדעל ק ל אָ ג ט ווייטער:

— בלויז פאר איין סענט! אייער מזל פאר איין סענט!

צעהן א זייגער ביי דער נאכט צעהלט זונדעל איבער זיין פדיון, שיט די קופּערנע מטבעות אריין אין א קליי־נעם בייטעלע און לעגט דאָס בייטעלע אריין אין דער בוזעם קעשענע פון זיין וועסט, זיפצט אָפּ און טהוט א זאָג צו דעם פויגעלע:

— איצט וועלען מיר געהן א היים...

דאָס פויגעלע האָט שוין הפנים לאנג געווארט ער זאָל עס זאָגען, און קאָרטשעט זיך אין דער קאלטער נאכט־לופט אז עס איז א צער צו זעהן.

ווען זונדעל קומט מיט זיינע כלי מכשירין אהיים אין לודלאָוו סטריט, איז זיין ערשטע עובדא ארונטערצו־

שטעלען דאָס קעסטעל בחפזון אונטער׳ן בעט און דאָס פויגעלע פערדרוקען אין אַ ווינקעל וואו מען קען עס קוים זעהן.

זיין ווייב געפינט ער געוועהנליך דרעמלענדיג אין קיך און ווארטענדיג אויף איהם. בעסעלע שלאָפט שוין דאמאָלס אין איהר בעטעל.

דעם מזל־פערקויפער טהוט הנאה וואָס זיין בת־יחידה׳לע שלאָפט. אמאָל ווען ער איז נאָך געווען אַ פּרע־סער און איהם איז אויסגעקומען צו אַרבייטען שפּעט און ער איז געקומען אהיים און געפונען בעסעלען אין בעט — האָט זיך איהם דאָס האַרץ פערגאָסען מיט בלוט. דאָס עסען פלעגט איהם ניט איינגעהן און ער פלעגט שטעהן און קוקען אויף איהר שלאָפעדיגען פּנים׳ל און וועלען זי אויפ־וועקען, זי נעהמען אויפ׳ן שויס און זיך שפּיעלען מיט איהר, אָבער עס איז געווען אַ רחמנות. וואָס איז דאָס קינד שולדיג וואָס איהר טאַטע איז אַ פינסטערער ביג־לער ?... ער פלעגט אַוועק פון איהר געלעגער און שילטען אין האַרצען זיין באָס מיט גאַנץ אַמעריקא צוזאַמען...

זינט ער איז אין זיין נייער ביזנעס דאַנקט ער גאָט וואָס בעסעלע זעהט איהם ניט, ניט ווען ער קומט ביי נאַכט אהיים און ניט ווען ער געהט אַוועק.

אין דער פריה שטעהט ער אויף כמעט מיט טאָג צו־גלייך און צוזאַמענגעהמענדיג זיין „קרעמעל‟ געהט ער אַרויס אויף די שפּיץ פינגער, און אין האַרצען בעט ער גאָט בעסעלע זאָל זיך נאָר ניט אויפכאַפּען. ער האָט מורא אפילו איהר אַ קוש צו טהאָן, טאָמער וועט ער זי אויפ־וועקען...

— וואָס איז אויף דיר דאָס איילענים וואָלט איך ווע־לען וויסען — פרעגט איהם דאָס ווייב זיך צוכענדיג פון שלאָף — מען וואָלט מיינען אז דיינע געשעפטען ברענען און דו מאַכסט מי יודע וויפיעל ביי דיינע צעטעלעך.

ביי דעם וואָרט „צעטעלעך" ווערט זונדעל אַן אויפ־געציטערטער און בלייבט שטעהן מיט דער האנד אויפ'ן טהיר־הענטעל.

— וואָלסט כאָטש ווארטען ביז דאָס קינד וועט אויפ־שטעהן — מוסר'ט דאָס ווייב ווייטער.

זונדעל זאָגט גאָרניט, נאָר ער קוקט מיט שטומער בי־טערקייט אויף דעם קעסטעלע און דעם פויגעל.

— און אז זי וועט זעהן איז וואָס ? — צושרייט זיך דאָס ווייב אין ענטפער אויף דעם דאָזיגען קוק — קעקערע לייט פון דיר האָבען עס געטהאָן און קיין זאך איז קיין שאַנד ניט ווען מען וויל מאַכען א „לעבען"...

זונדעל שפּירט אז איהם שטיקט אין דער קעהל. איהם ווילט זיך א שליידער טהאָן דאָס קעסטעל אָן דער ערד, אָבער ער האַלט זיך איין און שרייט אויס : —

— איך וויל ניט אז זי זאָל דערפון וויסען... דו הערסט ? דו רעד זיך אָקאָרשט מיט דיין לאַנגער צונג ניט אַרויס פאַר'ן קינד וואָס איך טהו...

ער איז פול מיט גאַל און דער כעס ווערגט איהם, אָבער ער האַקט אָפּ אין מיטען. זיין ווייב לעקט נעבאך אויך קיין האָניג ניט און ווען ניט די אַרבייט וואָס זי נעהטמ אהיים וואָלט דער „מזל'דיגער" עסק קוים אויף א האַלבע הוצאה געסטאַיעט.

און זונדעל גיט א האק מיט דער טהיר און אנטלויפט, הגם ער ווייס גאנץ גוט אז אין דער פריה לייזט ער קיין מאָל ניט א סענט.

איינמאָל ווען ער איז געקומען אהיים ביינאכט און זיך געאיילט ווי תמיד בעהאַלטען דאָס קעסטעלע אונטער'ן בעט, האָט ער דערהערט די שטימע פון זיין טעכטערל:

— א פויגעלע! א פויגעלע! ציפ־ציפ־ציפ, פויגעלע!..

און איידער זונדעל האָט בעוויזען צו פעררוקען דאָס פויגעלע אין א ווינקעל איז שוין בעסעלע אראָפּגעשפּרונגען אין איין העמדעל פון בעט און האָט פון זיין האנד געריסען דעם קליינעם שטייג.

זונדעל איז געוואָרען בלייך און רויט און איז געשטאַנען א צומישטער ווי איינער וואָס מע האָט איהם נאָר וואָס געכאַפּט ביי א גנבה...

— איך וועל זיך מיט איהם שפּיעלען, פּאַפּאַ — האָט בעסעלע ארומגעטאַנצט ארום דעם שטייגעל — מערי דעם „דזשעניטאָר'ס" (הויז־אויפּפּאַסערס) האָט אויך א פויגעלע, און איך וועל אויך האָבען. — די קליינע האָט לוסטיג געפּאַטשט מיט די הענטלעך.

זונדעל האָט אוועקגענומען דאָס שטייגעל פון איהר און די הענד האָבען איהם געציטערט. ער האָט מורא געהאַט צו קוקען אויפ'ן קינד און מיט אראָפּגעלאָזטע אויגען געזאָגט:

— בעסעלע מיין גאָלד, דאָס פויגעלע איז ניט צום שפּיעלען...

— איך וועל איהם גאָר ניט טהאָן, פּאַפּאַ דאַרלינג — האָט זיך דאָס קינד געבעטען פערשטעהענדיג גאַנץ אַנ־דערש די כונה פון זיינע ווערטער — איך וועל איהם ניט אָנריהרען אפילו, אָבער ער וועט זינגען... און עס וועט זיין אַזוי ווי אין פּאַרק... ציפּ־ציפּ־ציפּ...

זי האָט צוזאַמענגעראָלט איהרע ליפּען ווי א רעהרעל און געפּייפּט צו דעם פויגעל : —

— ציפּ־ציפּ־ציפּ...

— בעסעלע, ער קען ניט זינגען — האָט זונדעל גע־שטאַמעלט.

— צו וואָס, פּאַפּאַ, האָסטו געקויפט א פויגעל וואָס קען ניט זינגען ? דעם דזשעניטאָר׳ס זינגט אַזוי שעהן אַלע אין דער פריה — איז בעסעלע געוועזן ענטטוישט.

— חנה, נעהם צו דאָס קינד פון מיר — האָט זונדעל אויסער זיך געשריען צו זיין ווייב, וועלכע האָט פאַר איהם געדעקט דעם טיש אין דעם צווייטען צימער.

בעסעלע האָט זיך אונטערדעסען אָנגעטשעפּעט אָן דעם שטייגעל און געבעטען פּאַפּאַ זאָל איהר לאָזען כאָטש נאָך א קוק געבען אויף דעם פויגעלע.

זונדעל׳ס פינגער האָבען קאָנוואולסיוו ארויסגעריסען דאָס שטייגעל פון דעם קינד׳ס הענד, און די קליינע האָט זיך ביטער צו־וויינט.

חנה איז אריינגעלאָפען ניט טויט ניט לעבעדיג.

— פּאַ־פּאַ וויל מיך ניט לאָ־זען קו־קען אויפ׳ן פויי־גע־לע — האָט דאָס קינד געשלוכצט און זיך געריבען די אויגען אין עכט־קינדערשער פערצווייפלונג.

— וואָס האָסטו זיך אזוי צוויושעט, משוגע׳נער — האָט חנה זיך אַ קעהר געגעבען צו זונדל׳ען נאָכדעם ווי זי האָט בעסעלען גענומען צו זיך אויף די הענד — דאָס אָרעם קינד וויל זיך שפּיעלען מיט׳ן פויגעלע, איז מה רעש ? גרויסע פערגעניגענס האָט זי ביי דיר, און דער עסק קאָסט דיר טהייער... קום אוועק פון דעם וואלד־גזלן — האָט זי זיך געווענדעט צו בעסעלען — זאָל ער זיך האַלטען מיט זיינע פויגעלעך און זיינע צעטעלעך...

ביידע, אי די מאַמע אי דאָס קינד האָבען געקוקט אויף זונדל׳ען מיט בייזע בליקען...

זונדל האָט זיך געזעצט אויפ׳ן בעט און האָט פער־דעקט מיט ביידע הענד דאָס געזיכט און זיך צוכליפּעט...

.1912

קאַמעראַדען

(אַ בילד).

אין דער פריה ווען די זונן איז ערשט האַלב וועגס צום מיטען הימעל, און די הויכע בערג זיינען בעצויגען מיט אַ קיהלען בלאָען טול — פערקלייבען זיך די פאַציענטען אויף דער ברייטער וועראַנדאַ פון דעם סאַניטאַריום און באָדען זייערע אָפּגעמאַטערטע גליעדער אין דעם וואַרעמען קוויקענדען ליכט...

גרופּען בילדען זיך אין פערשיעדענע ווינקלען, און געשפּרעכען דורכגעריסען ווען ניט ווען פון אַ הוסט, הערען זיך פון אַלע זייטען.

די אינטערעסען פון לעבען הילכען אָפּ מיט אַ שוואַכען ווידערקלאַנג אין דעם טהאָל פון טויט... געזינונגסגענאָסען טרעפען זיך צוזאַמען, מיינונגען ווערען אויסגעביטען, פראַגען ווערען דיסקוטירט און וואו ניט וואו

גליהט אויף אין אן אויג א שטראהל — א רעשט פון געזונדע צייטען...

איינזאם אין א ווינקעל נאָר זיצט דער „זיידע" און בלעטערט זיין אידישע צייטונג אָדער קוקט אריין עפּעס אין א קליינעם ספר מיט רש"י־אותיות...

צווישען די יונגע קרבנות פיהלט ער זיך ניט היימיש...

אַלע שפּירען אז ער געהערט ניט דאָ. און געהט מען איהם פערביי, דאכט זיך איהם ווי מע וואָלט זאָגען:

„אין א בית מושב זקנים האָסטו געזאָלט זיין... דו האָסט דיינע יאָהרען אויסגעלעבט און האָסט געמעגט פון זקנה שטארבען... דאָ קומט מען בלויז שטארבען אָדער גוסס'ען פ א ר דער צייט... דאָס סאניטאריום איז פאר א ו נ ז , די יונגע..."

און דעם אַלטען בענקט זיך מעהר ווי תמיד נאָך זיין יוגענד... וואָלט ער דאָ געקומען שטארבען יונגערהייד, וואָלט מען איהם אין געזעמעל אריינגענומען...

א שמייכעל בעוויזט זיך נאָר אויף זיין צוקנייטשטען פּנים, ווען די „בייבי" (עופ'עלע) קומט צו איהם.

זי איז די אינגסטע פּאציענטקע — קוים פינף יאָהר אַלט, און זי זוכט אומזיסט מיט וועמען זיך צו שפּיעלען...

געהט זי פון איין גרופּע צו דער אנדערער און איהרע גרויסע בלאָע אויגען קוקען ארויף פון איהר דארען פּנים'ל, צו די דערוואקסענע, און איהרע אויערלעך האָרכען זיך איין צו ווערטער וועלכע זי פערשטעהט ניט און זי זעהט אויס ווי א פעבלאָנדזשעט ציגעלע...

דאָ און דאָרט שטעקט אימעצער אויס אַ האַנד און גיט איהר אַ גלעט איבער'ן קעפּעל. מע וואָלט איהר גערן צוקערקעס געגעבען. איז עס אָבער שטרענג פערוועהרט...

קומט זי צו דעם אַלטען, נעהמט ער זי אַרויף אויף זיין שויס און רעדט צו איהר און די קליינע טוליעט זיך צו זיין לאַנגער ווייסער באָרד...

אָפּט זעצט זי זיך אַראָפּ אויף דער פּאַדלאָגע פון דער וועראַנדאַ, שפּאַרט צו איהר קליינע מאָרדעצקע צי זיינע קניע, און קוקט איהם אַריין אין די אויגען. דאַן הויבט אָן דער אַלטער איהר דערצעהלען מעשות, און דערצעהלט אַזוי לאַנג ביז זי ווערט אַנטשלאָפען און די וואַרטס-פרוי קומט און טראָגט זי אַוועק....

צו איהם געהט זי גיכער ווי צו אַלעמען. און מע רופט זיי ביידען „דער זיידע מיט'ן איניקעל".

זי געהערט דאָ אויך ניט...

חבר'ן זיי זיך ביידע און ווערען צוגעבונדענער פון טאָג צו טאָג. ווען דער אַלטער זעצט זיך אַוועק אין זיין ווינקעל קוקט ער אַרום זיך און וואַרט אויף דער קליינער — זיין איינציגער קאָמפּאַניאָנקע...

איין טאָג האָט ער געזוכט צווישען זיינע זאַכען, אפשר וועט ער פאַר איהר עפּעס אַ שפּיעלצייג געפינען. אָבער וואו האָט אַן אַלטער איד צאַצקעס פאַר קינדער? וואָלט ער כאָטש אַ בלאַנק קנעפּעל געפונען — האָט ער דאָס אויך ניט געהאַט.

דערפרעהט האָט ער זיך ווען ער האָט אַרויסגעפישט פון זיין קופערט אַ פּאָר ליידיגע שאַכטלעך פון פּיללען. מיט זיי האָט ער זיין קליינע חבר'טע בעשאָנקען.

א גאַנצען טאָג איז זי געזעסען און זיך געשפּיעלט מיט די שאַכטעלעך, נעבען זיינע פּיס.

שפּעטער האָט ער ערגעץ־וואו דערטאַפּט א פּאָר לייי־דיגע פלעשלעך פון רפואות, און דאָס מיידעלע איז געווען איבערגליקליך מיט דער נייער מתנה...

אויף די פלעשלעך זיינען נאָך די צעטעלעך געווען אָנגעקלעפּט. אויף איינעם פון זיי איז געשטאַנען מיט רויי־טע בוכשטאַבען „ג י פ ט"... די רויטע אותיות האָבען געהאַט א בעזונדערען חן אין די אויגען פון דער קליינער...

און דער אַלטער האָט טרויעריג געשמייכעלט.

אָבער דאָס איינינקעל איז יעדען טאָג געוואָרען אַלץ דינער און גרינגער ווען דער אַלטער פלעגט זי אויפהויבען, ביז זי איז געווען לייכט ווי א פעדערל...

און געקומען איז דער טאָג ווען זי איז ניט מעהר אַליין אַרויסגעקומען אויף דער וועראַנדאַ.

אויף א בעטעלע האָט מען זי אַרויסגעטראָגען, און אויף דעם קינד'ס בקשה האָט מען דאָס בעטעלע נעבען דעם „זיידען" אַוועקגעשטעלט. און דער אַלטער האָט גענומען אין זיין צוקנייטשטער געלער האַנד, איהר קליין דורכזיכטיג הענדטעל און איהר צום הונדערטען מאָל גע־נומען דערצעהלען די מעשה מיט דעם רב און דער רבי'צין און די זיבען קליינע קינדערלעך...

אויף דער קאַלדרע זיינען געלעגען איהרע שפּיעלצייג —די פּיללען־שאַכטעלעך מיט די פלעשעלעך, און סאַמע אין מיטען האָט געפונקעלט איהר ליעבלינג — דאָס פלעשעלע מיט דעם וואָרט „גיפט"...

וואָכען כסדר האָט מען זי אזוי ארויסגעטראָגען, און דער אַלטער איז פון איהר בעטעל ניט אָפּגעטראָטען...

פלעגט דאָס קינד איינשלאָפען, פלעגט דער אַלטער שטילערהייד זאָגען תהלים, און קוקען אויף איהר אַזוי לאַנג ביז אַ גרויסע טהרער פלעגט זיך אַריינקייקלען אין זיין באָרד...

איין מאָרגען האָט מען דאָס בעטעלע ניט ארויסגע־טראָגען און דער אַלטער האָט אויסגעבראָכען אין אַ היס־טערישען יאָמער...

זיין איינציגע חבר'טע איז געשטאָרבען...

.1912

שטומע קאָנקורענטען

ווען עס זיינען געוואָרען צעהן יאָהר זינט ער האָט אָנגעהויבען ארבייטען אין שאַפּ אַלס פּרעסער, האָט זעליג זאַלקינד געפייערט זיין ארבייטס־יובילעאום, אויף זעהר אַן אָריגינעלען אופן. ער האָט, נעמליך געקריגען אַ בלוט־שטורץ פון די לונגען, און אַ קלינגעדיגער רוישיגער אמבו־לאַנס האָט דעם יוביליאַר אוועקגעפיהרט אין האָספּיטאַל.

זעליג איז געווען אַ געזונדער שטאַרקער בחור פון דער היים, און דער זכות פון די אַמאָליגע כחות איז איהם אזוי ווייט בייגעשטאַנען, אַז פון האָספּיטאַל איז ער ווי עס איז אַרויס אַ לעבעדיגער.

אָבער פון ארבייטען ווידער אין שאַפּ איז געווען אָפּ־גערעדט. ער האָט קוים געהאַט כח גענוג אַרויסצוגעהן, און די מורא פון אַ נייען בלוט־שטורץ איז געהאַנגען אי־בער איהם ווי אַ שטענדיגער „חרב המתהפכת”...

דאָ האָט זיך אָנגעהויבען אַ סדרה פון געהן אין „דיספּענסערי” (פּרייער קליניק). לאַנדסלייט האָבען איהם פערשאַפט זייערע אומזיסטע פעראיין־דאָקטוירים, און יעדער איינער, אַזוי ווי די פראַגע וואָלט געשטאַנען

ערגעץ־וואו אין דעם מעדיצינישען שולחן־ערוך, האָט קודם כל זעליג'ן אַ פרעג געטהאָן מכח זיינע מיטלען. ווען עס האָט זיך אַרויסגעצייגט אַז זאַלקינד איז ניט פון די ניין מיליאָן מענשען וואָס האָבען, לויט סטאַטיסטיק, געלט אין שפּאָר־באַנקען, און איז אַ קבצן וואָס האָט תמיד געלעבט פון האַנד צום מויל — איז געווען איט־ליכען'ס עצה אַז ער מוז תיכף פאָהרען קיין קאָלאָראַדאָ.

אפשר ווען זאַלקינד וואָלט ניט געווען אַזוי גע־בראָכען, וואָלט זיך דאָך אימעצער געפונען, וואָס וואָלט געדענקט אַז אַ דאָקטאָר'ס הילף, קען אַ סך אויפטהאָן אפילו אין ניו יאָרק, געהייסען קומען אויף אַ צווייטע אונטערזוכונג א. ז. וו. אָבער זאַלקינד איז געקומען מיט אַ צעטעלע פון אַ פעראיין־מיטגליעד, און ס'האָט ניט גענומען לאַנג צו בעשליסען, אַז ער מוז ניט אַנדערש בייטען דעם קלימאַט און — פערלאָזען ניו יאָרק.

קרובים, לאַנדסלייט און אַמאָליגע מיט־ארבייטער פון שאַפּ האָבען זיך צוזאַמענגעלעגט, און אַ „טיקעט" ביז דענווער מיט אַ פּאָאר דאָלאַר דערצו זיינען בעשאַפען געוואָרען. אַן הבטחה איז איהם געגעבען געוואָרען אַז מען וועט איהם ניט פערלאָזען, און אין אַ פּאָר טעג אַרום האָבען זאַלקינד'ס לונגען זוכה געווען צו אטהעמען די שאַרפע מחיה'דיגע בארג־לופט פון קאלאראדא.

אַ פּאָאר וואָכען איז אויף זאַלקינד'ן געווען אַ נייע הויט און אַ נייער פנים. מיט דעם דורשט פון איינעם, וואָס האָט זיך צעהן יאָהר נאָכאַנאַנד געשטיקט אין דער פערשטיקטער ענגשאַפט פון פאַבריק, האָט ער זיך ניט געקענט געגוג אָנזופּען מיט דעם קיהלען קלאָהרען קרעפּ־

טיגענדען אויר, ניט געקענט זיך זאט אָנקוקען אויפ'ן ריינעם, לויטערען הימעל און אויף די זונן־בעגאָסענע טרוקענע גאסען. ער האָט גענומען פיהלען בעסער און פרישע האָפנונגען האָבען זיך צושפּיעלט אין זיין שווינד־זיכטיגער ברוסט.

אָבער זאלקינד האָט זיין נסיעה אביסעל פערשפּעטיגט. ער האָט זי געזאָלט מאכען א פּאָאר יאָהר פריהער. דאָס ביסעל לונג וואָס איז איהם איצט געבליבען, האָט ניט מעהר געסטאיעט אויפצוהאלטען זיינע שווינדענדע קרעפטען און מעהר ווי אַ קורצע קוויקונג האָט איהם דער בערג־קלימאָט ניט געקענט פערשאפען.

און זעליג זאלקינד האָט זיך גענומען פיהלען ערגער און שלאפער פון טאָג, און זיין איינציגער געדאנק איצט, איז געוועזען: ווי קומט מען צוריק נאָך ניו יאָרק, אויס־לעבען די צייט וואָס איז איהם נאָך בעשערט, צווישען איינענע מענשען?

וואו נעהמט מען אויף אַ „טיקעט" ? — איז געוועזען די איינציגע פראגע וואָס איהם האָט בעשעפטיגט. זיינע פריינד און לאנדסלייט וועלען איהם שוין ווי־עס־איז אויסהאלטען דאָרטען. זיי פלעגען איהם דאָ אויך צושיקען די פּאָאר דאָלאר אַ וואָך וואָס ער האָט נויטהיג געהאַט צו בעצאָהלען פאר עסען און לאָזשי. אָבער צי וועלען זיי ארויסנעהמען אויף איין מאָל אַן אפּותיקא פון פערציג־פופציג דאָלאר און איהם שיקען אויף רייזע־הוצאות?

ווי קומט מען שוין אמאָל אין ניו יאָרק? — האָט גענאָגט און געעגבערט זעליג'ען פון פריהען מאָרגען ביז

שפּעט אין דער נאַכט. און אין שלאָפלאָזע נעכט וועלכע זיינען קיין נאָווינע ניט אין דעם לעבען פון א שווינד־זיכטיגען, ווען זיין בליק פלעגט שטאַרען פערצווייפעלט אין דעם חשך פון זיין קליינעם שלאָף־צימער, דאַן פלעגט זיך די דאָזיגע פראַגע מאָהלען מיט פייערדיגע אותיות אין דער פינסטערנים...

און גראָד אַזוי שטאַרק און נאָך שטאַרקער, ווי זיין אונגעדולד אַמאָל צו קומען קיין דענווער, איז איצט געווען זיין בייגקענים נאָך ניו יאָרק...

איין טאָג האָט זעליג אויסגעפונען אז ער איז ניט דער איינציגער וואָס חלומ׳ט און בייגקט נאָך ניו יאָרק. אין דאָס הויז וואו ער איז איינגעשטאַנען, האָט זיך אריינ־געקליבען א הויכער, דאַרער, הייזעריגער יונגער מאַן וואָס האָט אויך געהאַלטען אין איין שילטען קאָלאָראַדאָ.

— טאָ פאַר וואָס פאָהרט איהר ניט אוועק ? — האָט זאַלקינד געפרעגט.

— גיט מיר די נויטהיגע ממתקים און איך וועל אפילו ניט ווארטען ביז מיינע זאַכען זיינען פערפאַקט — האָט דער הייזעריגער קווארטיראַנט ארויסגעסאָפּעט — הלואי וואָלט קאָלאָראַדאָ ניט ע ר פ ו נ ד ע ן געוואָ־רען, און מיר וואָלט זיך א פּוס אויסגעבראָכען איידער איך זאָל זיך דאָ פערשלעפּען.לעבען אָדער שטארבען, א סוף אנ׳עק, אבי זיין צווישען אייגענע.

דער הייזעריגער האָט זיך פערקייכט אין א שטילען כריפּענדען הוסט. נאָכדעם ווי ער האָט אָפּגעכאַפּט דעם אָטהעם האָט ער צוגעלעגט מיט כעס :

— אָט האָב איך פריינד און בעקאַנטע אין ניו יאָרק וואָס וואָלטען טהאָן פאַר מיר אַלצדינג ווען איך בין אין ניו יאָרק. שיקען מיר אָבער אַ טיקעט אויף צו קומען צוריק, דאָס וועלען זיי ניט טהאָן. דערמאָהן איך זיי ווענען קומען צוריק, הויבען זיי מיר אָן געבען אַלערליי טענות : ס'טייטש, דו ביסט אין גן־עדן און ווילסט זיך אומקעהרען אין גיהנום... בלייב, האָב געדולד, אפשר וועסטו זיך צוגעוואוינען... און נאָך און נאָך אַזעלכע טענות, און דאָ שפּיר איך אַז מיינע טעג זיינען געצעהלטע . . . זעהט איהר, ווען איך זאָל דאָ שטאַרבען, וואָלטען זיי מיר אודאי וועלען האָבען אויף אַ ניו יאָרקער בית עולם. טאָ שיקט זשע מיר אויף אַ טיקעט ווען איך לעב נאָך — ניין, דאָס דוקא ניט. און ווייסט איהר, מיר איז קאָלאָראַדאָ אַזוי נמאס געוואָרען אַז מיר שטיקט די לופט אפילו.

— אָט דאָס שריי איך דאָך — האָט זעליג צוגעבאַמקעט.

און גאַנצענע טעג פלעגען דיביידע אָפּזיצען און שיטען פעך און שוועבעל אויף קאָלאָראַדאָ און אויף די דאָקטוירים וואָס האָבען זיי אהער געשיקט. און ענדיגען פלעגט זיך תמיד דער געשפּרעך מיט דעם דועט : וואו נעהמט מען אויף אַ טיקעט ?

פרענענדיג, שמעקענדיג אומעטום און זיך עצה'נדיג מיט וועמען ער האָט נאָר בעגעגענט, איז זעליג דערגאַנגען אַ נייס וואָס האָט אויף אַ רגע פערגאָסען זיינע איינגעדאַרטע באַקען מיט אַ רויטקייט פון פרייד.

ס'האָט איהם עמיצער הערצעהלט, אַז ווען מען וויל שיקען אַ טויטען קערפּער פּאַר בעערדיגונג, קיין ניו יאָרק אָדער ערגעץ אַנדערסוואו, מוז מען בעצאָהלען דעם דאָפּעלטען פּרייז פון אַ טיקעט. דערפאַר אָבער קען מיט דעם בר־מנן מיטפאָהרען איין פּאַסאַזשיר פרייַ.

— מען בעדאַרף בלויז — האָט זעליג'ס יועץ געזאָגט — אויסגעפינען ווען און ווער עס שטאַרבט, און ניט איינער האָט שוין געכאַפּט אַן אומזיסטע רייזע אויף אַזאַ'ן אופן.

אין אָבענד האָט זעליג דעם נייעם קוואַרטיראַנט דערצעהלט פון זיין ענטדעקונג.

די נייעס האָט געהאַט אַ מאָדנע ווירקונג אויף חיים מוטשניק — אַזוי האָט דער נייער קוואַרטיראַנט געהייסען. אין זיינע תמיד האַלב־פערלאָשענע, יאוש־פולע אויגען, האָט אויפגעבליצט עפּעס אַ מין משונה'דיגער פונק... ער האָט אַ קוק געטהאָן אויף זאַלקינד'ן, אויף זיין פּנים, אויף זיינע ביינערדיגע באַקען, אויף די איינגעבויגענע פּלייצעס און אויף די בגדים וואָס זיינען אויף איהם לויז געהאַנגען...

חיים מוטשניק האָט געמאָסטען זאַלקינד'ן מיט די אויגען ווי מען מעסט אַ בר־מנן אויף תכריכים...

אַ ווילדען פּלאַנטער פון געדאַנקען האָט זאַלקינד'ס בשורה אַריינגעבראַכט אין חיים'ס מח. אַ וואָלקען פון אונבעשטימטע האָפנונגען און ערוואַרטונגען האָט פערצויגען זיין געוואוינליך שאַרפע און פערביטערטע פערצווייפלונג. ווי דורך אַ נעבעל האָט ער געזעהן אַ פּאַ־סאַזשיר־צוג... אין איינעם פון די וואַגאָנעם איז געזעסען

ער, חיים, און אין אַ צווייטען איז געלעגען אַ ווייסער גלאַט־אַרומגעהובעלטער אָרון און אין דעם אָרון איז גע־לעגען זאַלקינד...

פון דאַמאָלס אָן פלעגט זיך חיים נאָכפרעגען עפּטער און מיט מעהר אינטערעס, וועגען זאַלקינד׳ס צושטאַנד...

און ווען זאַלקינד פלעגט איהם דערצעהלען אַז ער פערלירט אין וואָג, אַז די קליידער ווערען וואָס אַ טאָג אַלץ לויזער אויף איהם, פלעגט אין חיים׳ס אויגען ווי־דער אויפלעבען יענער משונה׳דיגער פונק, וואָס האָט זיך בעוויזען אין זיינע שווינדזיכטיגע אויגען ווען זאַלקינד האָט איהם צוערסט דערצעהלט זיין ענטדעקונג.

איין מאָל האָט זיך זאַלקינד אויפגעכאַפּט אין מיטען נאַכט, פון זיין חבר׳ס הוסטען, און פּלוצלינג האָבען זיך זיינע אויגען צוגליהט אין דער פינסטערניס, און האָבען וועלפיש געקוקט אהין וואו דער הוסטענדער האָט גע־קייכט און זיך געוואָרגען... און דאַן האָט זיך זאַלקינד פערשעמט און האָט זיך איינגענורעט אין דער קאָלדרע אַזוי ווי ער וואָלט פּרובירט מיט איהר פערדעקען די סטראַשנע מחשבה... אָבער איינשלאָפען האָט ער מעהר ניט געקענט. און אונטער דער קאָלדרע האָט אין זיין מח אַרומגעטאַנצט די פראַגע:

— און ווי אַז ע ר זאָל שטאַרבען און זיינע קרובים וועלען איהם וועלען האָבען אויף אַ ניו יאָרקער בית עולם?

אַ גאַנצע נאַכט האָט זיך זעליג געוואָרפען אויף אַלע זייטען, און גאַנץ פריה איז ער אויפגעשטאַנען, און צו־געהענדיג צו יענעם׳ס בעטעל האָט ער זיין חבר מיט

אמת׳ן אויפריכטיגען מיטגעפיהל געפרעגט ווי ער פיהלט זיך...

דאָס מיטגעפיהל וואָס ער האָט ארויסגעוויזען צו דעם הייזעריגען קאמעראד, האָט איהם אליין הפנים גוטס געטהאָן . . . זעליג׳ס פריינדליכע צערטליכע ווערטער צום חולה האָבען ווי אָפגעשווייינקט עפּעס שמוציגעס פון זעליג׳ס נשמה, און די נאכט־געדאַנקען זיינען אויף א ווייַלע אין גאַנצען פערגעסען געוואָרען...

אָבער שפּעטער האָט דער געדאַנקען ווידער ארויס־געשפּראָצט, ווי א גיפטיגע קרייטעכץ וואָס מען האָט ניט אין גאַנצען אויסגעוואָרצעלט... און אין די פאָלגענדע טעג איז דער געדאַנקען געקומען אָלץ עפטער און געוואָרען אָלץ צודרינגליכער, און זעליג האָט זיך מיט איהם צו־געוואוינט...

זייט יענעם טאָג האָבען דיביידע שכנים אויפגע־הערט אין גאַנצען צו ריידען מכח דעם דאָזיגען ענין — מכח א טויטען וואָס די קרובים ווילען האָבען אין ניו יאָרק פאָר בעערדיגונג.

און ווען זיי פלעגען זיצען בייטאָג פאר׳ן הויז און ווארעמען די קראַנקע גליעדער אין דער מחיה׳דיגער קאָ־לאָראדאָ־זונן, פלעגען זיי ניט מעהר שמועסען פון זייער שותפות׳דיגער האָפנונג, ווי אין אַמאָליגע צייטען... יעדער האָט געטראַכט פאר זיך, יעדער האָט געהאַט זיינע חשבונות.

שטונדען לאַנג פלעגען זיי אַזוי אָפּזיצען, ניט ריי־דענדיג א וואָרט, און פון העלערהייד, אַזוי ווי זיך פּלוצ־לינג אָן עפּעס דערמאָנענדיג, פלעגט זעליג א פרעג טהאָן :

— נו, און אייער האלז וואָס מאכט ? האָט עפּעס געהאָלפען די איינשפּריצונג ?
— ווי א טויטען באנקעם — איז געווען חיים׳ס קורצע תשובה, און ווידער פלעגט עס ווערען שטיל אויף א לאנגער צייט, ביז דער הייזעריגער חיים פלעגט, אזוי ווי סתם אין דער וועלט אריין ארויסכריפּען : —
— האָט איהר זיך ווידער געוואויגען ? וויפיעל וועגט איהר היינט ?
— ניט מעהר זאָל וועגען דער פעראיין־דאָקטאָר וואָס האָט מיך אהער געשיקט — פלעגט זעליג א מאך טהאָן מיט דער האנד.
און אזוי איז מען געזעסען טאָג פאר טאָג און גע־פיהרט א שטומע קאָנקורענץ.

.1910

דער פּראַקטישער מענש

(הומאָרעסקע).

עס עפענט זיך אויף די טהיר און עס קומט אריין צו מיר א איד פון א יאָהר פינף און פערציג, וועלכען איך דערקען גלייך אלס א בעל־הבתי׳שען משכיל פון דער היים וואָס איז אין „קאָלומבוס׳ מדינה” מגולגל געוואָרען ענט־ווערער אין א שנאפּס־פּעדלער אָדער א „קאָלעקטאָר” פאר א תלמוד תורה.

— איהר קענט מיך ניט—זאָגט ער—אָבער איך קען אייך. מיין זוהן קומט אָפט אריין צו אייך. מיין נאָמען איז יאשפע, חיים יאשפע. און טאקי צוליעב מיין זוהן בין איך דאָס געקומען צו אייך — פרעגען אן עצה און פאראיינם בעטען א טובה...

איך קען זיין זוהן. דאָס איז א יונגער מאן פון א יאָהר אכצעהן וואָס ברינגט מיר פון צייט צו צייט וורייזען זיינע ליטערארישע פּראָדוקטען, מעהרסטענטהיילס לאנגע

עפּישע געדיכטע, און פּייניגט מיך אָפּ גאַנצע שטונדען אומזיסט...

— איך וועל אייך אַלצדינג דערצעהלען, ווי פאַר אַן איינגענעם פאַטער — רעדט דער איד ווייטער און קוקט מיך אָן מיט רחמנות'דיגע אויגען — אין דערהיים בין איך געוועזן אַ בעל־הבית אַ סוחר און האָב מיינע קינדער געגעבען לערנען אין די בעסטע חדרים. פאַר מיין עלטערען, דעם וואָס איהר קענט, האָב איך געדונגען לעהרערס פאַר רוסיש און דייטש אויך. פאַר פינף יאָהרען צוריק זיינען מיר געקומען אין אמעריקא, און זינט דעם פּלאָגט מען זיך... איך אליין האָב שוין דורכגעמאַכט אַלע „שבעה מדורי גיהנום", שוין געהאַט אַ „סטענד" פון סאָדאַ־וואַסער, געפּעדעלט מיט ספרים, געוועזן אַ חזן אויף ימים־נוראים. אפילו שדכנות האָב איך שוין אויך פּרובירט... איצט בין איך אַ קאָלעקטאָר פאַר די תלמוד תורה „שערי תורה" אין בראָנזוויל. דערפון אליין אפילו קען מען נאָך קיין לעבען ניט מאַכען, האָב איך צוויי אינגלעך זאָלען לעבען און געזונד זיין, פערקויפען זיי צייטונגען, און ווי עס איז קומט מען שוין דורך און מען איז מיט לייטען גלייך.

רב חיים יאַשפע דערקענט הפּנים נאָך מיין געזיכט אַז איך ווער אונגעדולדיג און קומט צום סאַמע ענין :

— איך וואָלט שוין צופרידען געוועזן. איהר ווייסט דאָך, מען פּאַסט זיך צו... ליגט מיר אָבער מיין עלטערער זוהן ווי אַ מיהלשטיין אויפ'ן קאָפּ. איך קלער, וואָס ועט פון אַזעלכען ווערען דער תכלית ?...

— וואָס וואָלט איהר כדומה געוואָלט עס זאָל ווערען פון איהם ? — בין איך טשיקאַווע צו וויסען.

— איך וואָלט געוואָלט ער זאָל ווערען אַ פּראַקטישער מענש... אָט איז מיט מיר צוזאַמען אויפ'ן זעלבען שיף אריבערגעקומען מיינער אַ שכן פון דער היים — איז זיין זוהן שוין אין אַ סטאָר און פערדיענט זיינע צוועלף דאָלאַר אַ וואָך, און מיט דער צייט וועט ער ווערען אַ ביזנעסמאַן. איך זאָג צו מיינעם, ווילסט קיין ביזנעסמאַן ניט זיין ? טאָ שטודיר עפּעס. גלויבט מיר, איך, מיין ווייב און מיינע קינדער וואָלטען פון אונזער לעצטען ביסען אָפּגעריסען, אַבי ער זאָל קענען שטודירען און זיך צו עפּעס דערשלאָגען. האָט ער זיך אָבער איירייגענומען אין קאָפּ נאַרישקייטען און קיינער קען איהם בשום אופן ניט איבעררעדען... ער זאָגט ער איז אַ פּאָעט, און גאַנצענע טעג, רק דאָס זיצט און דאָס שרייבט...

— איך טענה צו איהם, דאָ איז אַ פּראַקטישע לאַנד און יעדער מוז ווערען אַ פּראַקטישער מענש, און ער זאָגט : טאַטע, דו פערשטעהסט ניט אויף אַזעלכע זאַכען, און פערקלאַפּט זיך ווידער אין שלאָף צימער און שרייבט גאַנצע מגלות...

אין דעם אידען'ס אויגען זיינען געשטאַנען טרעהרען, און מיר האָט פערקלעמט ביי'ן האַרצען. וואָלט איך איהם כאָטש געקענט פערזיכערען, אַז זיין זוהן וואַקסט אַ גדול... איך האָב זיך אָבער גראָד דערמאָנט אָן דעם לעצ־טען פּאָעמאַ וואָס דער יונגער יאַשפּע האָט מיר נעכטען געוויזען, און איך האָב סימפּאַטיזירט מיט'ן אַלטען.

— איך בעט אייך, ווי גאָט איז אייך ליעב — האָט מיך דער קאָלעקטאָר אָנגענומען ביי דער האנד — רעדט מיט איהם איבער... ער האלט פון אייך אַז עולם ומלואו, און וואָס איהר וועט זאָגען וועט ווירקען. פועל'ט ביי איהם ער זאָל ווערען אַ פראַקטישער מענש און אוועק־ווארפען זיינע חלומות צו ווערען אַ מחבר...

איך האָב דעם אַלטען צוגעזאָגט אַז איך וועל זיך שתדל'ען, הגם איך האָב פאָראויס געוואוסט אַז דאָס איז ניט קיין גרינגע אויפגאבע.

ער האָט מיך שטאַרק בעדאַנקט און געזאָגט אַז ער וועט מיך קיין מאָל ניט פערגעסען.

— און אַז איך בין שוין דאָ — זאָגט ער צו מיר, ארויסנעהמענדיג פון בוזעם־קעשענע אַ פעקעל געלע גע־דיכט־בעשריעבענע בלעטער — וואָלט איך אייך געוואָלט עפּעס ווייזען...

איך האָב זיך אָנגעשטויסען אַז דאָס וויל ער מיר גע־בען איבערלייענען זיין זוהן'ס כתבים און האָב זיך שוין מכין געווען איהם צו דערקלערען אַז אַלץ וואָס דער יונגער יאשפּע האָט געדיכטעט קען איך שוין פון פריהער, אָבער דער אַלטער האָט מיך פערכאַפּט...

— דאָס זיינען מיינע אייגענע — האָט ער געזאָגט מיט אַ שמייכעל — דאָס איז אַ פירוש אויפ'ן זוהר געשריבען לויט דעם היינטיגען גייסט... איך ארבייט שוין אויף דעם אַ יאָהר צוואַנציג און דענק מיט גאָטעס הילף, דאָס אַמאָל אָפּצודרוקען... איך ווייס אַז איהר וועט דערפון אָנ־קוועלען...

איך האָב איהם אָנגעקוקט פער'חידוש'ט...

— ווי איך זעה — זאָגט ער צו מיר מיט שטראַה־לענדע אויגען — האָט איהר הפּנים געמיינט אז איך בין אַן עם הארץ און איהר וואונדערט זיך ווי קומט דאָס צו מיר... איך האָב נאָך מיט פינף און צוואַנציג יאָהר צו־ריק, געשריבען אַן ארטיקעל אין „המליץ״ — „על החנוך״ האָט עס געהייסען און עס האָט אָנגעמאַכט אַ רעש.. אָבער צו מיין אַרבייט אויפ׳ן זוהר קומט עס ניט. איהר לעזט עס דורך...

ער האָט געזעהן מיין שטומען פּראָטעסט און האָט צוגעלעגט :

— איך מיין ניט דוקא איצט אויף דער מינוט... אָבער שפּעטער לעזט עס דורך און זאָגט מיר אייער מיינונג. איך וועל אַריינקומען צו אייך מאָרגען...

איך האָב איהם צוגעזאָגט...

ער האָט זיך אָפּגעזעגענט, אָבער שוין שטעהענדיג אין טהיר האָט ער זיך ווידער אומגעקעהרט און געזאָגט :

— אָבער למען השם, פערגעסט ניט איבערצורעדען מיט מיין זוהן ער זאָל ווערען אַ פּראַקטישער מענש און אוועקוואַרפען זיינע שרייבערייען...

.1912

„הענעסי"

ווען „הענעסי" האָט צום ערשטען מאָל אויפגעמאַכט זיינע צוגעקלעפּטע אויגלעך, האָט זיך גאָט'ס שעהנע וועלט פאַר איהם אנטפּלעקט, אין דער געשטאַלט פון אַ בערגעל מיסט אויף דעם הינטער־הויף פון אַ ביער־שענק, און אויף דעם דאָזיגען בערגעל איז ער געלעגען — אליין.

„הענעסי" איז נאָך געווען צו יונג צו פילאָזאָפירען, און אַ חוץ דעם איז ער געוועזן אַ הונד — וואָס איז בכלל ניט מסוגל צו פילאָזאָפירען. ער האָט אפילו ניט פערשטאַנען אַז על פי יושר, האָט ער איצט געזאָלט האָבען נעבען זיך אַ מאַמען.

לויפען אָדער אפילו געהן געהעריג האָט ער ניט געקענט, און הונגעריג איז ער געווען, איז ער אומגעקראָכען און געסקאַוואוטשעט, ניט כדי אָנצוציהען אימעצען'ס אויפמערקזאַמקייט, נאָר פשוט ווייל איהם האָט וועה געטהאָן.

ווי לאַנג ער איז אַזוי אַרומגעקראָכען, איז שווער צו זאָגען. אין דעם לעבען פון הינט האָט צייט לחלוטין קיין

ווערטה ניט, און אויף אזא קליינינקייט שטעלט מען זיך ניט אָפּ, ווען מע שרייבט די ביאָגראַפיע פון א מאַפּס אָדער א פּודעל.

פאַרנאַכט, ווען „הענעסי" האָט דערשפּירט אין זיין דונקעלען מח, אז דער סוף פון א קליינעם הינדטעל וואָס האָט קיין בעל־הבית ניט, איז — אויסצוגעהן פון הונגער, האָט זיך א רויטער בעוואַקסנער פּנים ארונטערגעבויגען צו איהם און א דיקע שווערע האנד האָט איהם א נעהם געטהאָן און ערגעץ וואו געטראָגען.

מיט א פּאָר מינוטען שפּעטער איז „הענעסי" געווען אין „דזשים'ס סאַלון" (שענק), דער צענטער פון א טוץ שכור'ע און האַלב־שכור'ע „אַלטע קונדען", וואָס האָבען געהאַלטען א מיטינג איבער איהם, ריכטיגער געזאָגט, וועגען א פּאַסיגען נאָמען פאַר איהם.

און דאָ האָט זיך ארויסגעוויזען ווי שטרענג אינדיווידועל עס איז געווען דער געשמאַק פון דזשים'ס קונדען. די מיינונגען זיינען געווען פערשיעדען.

דער „גרויסער טאָם" האָט אויסגעקליבען דעם נאָמען „ביג סקונער" (גרויסע ביער־גלאָז), וועלכער האָט אויסגעדריקט דעם העכסטען אידעאַל לויט טאָם'ס לעבענס־אנזיכט... דער „הינקעדיגער סמיטה", וואָס פערקויפט א גאַנצען טאָג שוך־בענדלעך, איז מעהר נוטה געווען צו דעם ממשות'דיגען „פרי־לאָנטש" (פרייער צובייסען), און האָט געקלערט, אז אזא נאָמען וועט זיין מזל'דיג, און „דיק דער הויקער" האָט געוואָלט פעראייביגען זיין ליעבלינגס־שנאַפּס „אָלד־קענטאָקי" און האָט געוואָלט דערמיט מזכה זיין דעם ניי־געפונענעם.

ווען אימעצער האָט געהאט די חוצפה פאַרצולעגען, אַז מע זאָל דעם יתום רופען „טשו טאַבעקאַ" ((קיי טאַ־באַק), איז דער „באַרטענדער" (שענק־קעלנער) ערשיע־נען אויף דער סצענע און האָט אונטערבראָכען די קאָנ־פערענץ. א נאָמען געבען — האָט ער יי'רקלערט — דאַרף קיין אַנדערער ניט ווי ער. און הייסען וועט דער הונד — „הענעסי", א בראַנפען וואָס האָט ניט זיין גלייכען, פון אַלאַסקאַ ביז מעקסיקאָ. זיין מיינונגס־ערקלערונג איז געווען אַן אולטימאַטום, באַם לאו האָט ער געסטראַשעט איטליכען און אַלעמען צושטעלען בחנם א „פּאָר בלאָע שפּאַקולען", וואָס האָט אויף דער שפּראַך פון געוועהנליכע בשר־ודם'ס געהייסען א פּאָר סיניאַקעס אונטער די אויגען.

דער באַרטענדער איז געווען א מי שהיה „פּרייז־פיי־טער" (פּראָפעסיאָנעלער ראַנגלער), און א חוץ דעם האָט איהם זיין „אמט" געגעבען גענוג ווירדע, אַז זיין וואָרט זאָל רעספּעקטירט ווערען.

נאָכ'ן נאָמען געבען האָט מען פון ערגעץ־וואו גע־שאַפען א ביסעל מילך און דער קליינער „הענעסי" האָט גענומען קלערען וואָס פאַר א טהייערע זאַך עס איז צו זיין א הונד.

און פון דאַמאָלס אָן איז „הענעסי" געוואָרען א מיטגליעד פון דזשים'ס קאָלאָניע, צוגלייך מיט דעם „גרוי־סען טאָם'ען" און דעם „הויקערדיגען דיק". ער איז נאָך געוועזן א גרעסערער תושב פון זיי. ז י י פלעגען מוזען דעם דאָזיגען טרינק־גן־עדן פערלאָזען איינס ביי נאַכט, אויב ניט פלעגט דער געוועזענער „פּייטער" אָנכאַפּען

פאר׳ן קאָלנער און ארויסוואַרפען. לאפוקי „הענעסי״ — ער האָט אין סאַלון געגעכטיגט אויך.

ער האָט זיך פון טאָג צו טאָג געפיהלט אַלץ מעהר היימיש. קיין יחוס האָט מען דאָ ניט געדאַרפט און קיין דרך ארץ האָט זיך ניט געפאָדערט. וואָ־ מע האָט יא גע־ דאַרפט איז געווען, צו קענען פערטראָגען דעם ריח פון טאַבאַק און אויסגעוועפטע ביער, און דאָס איז דעם מיסט־ געבאָרענעם ניט שווער אָנגעקומען.

עסען איז געווען פיעל דאָס הארץ געלוסט. דערויף האָבען געקלעקט די שיריים פון דע „פרי לאָנטש״, טהאָן האָט ער קיין זאַך ניט געדאַרפט. איז „הענעסי״ געוואַקסען און איז געוואָרען אַ גרויסער און קלוגער הונד.

ער איז געווען אויסגעבונדען מיט אַלע בעזוכער פון דעם שענק. ער האָט איטליכען געגוי געקענט און פלעגט זיך די טהיר עפענען און אַ פנים חדשות איז געקומען, פלעגט „הענעסי״ זיך אַזוי לאַנג רייבען ארום דעם באַר־ טונדער׳ס קניע, ביז יענער האָט איהם פאַרגעשטעלט... אויב ניט פלעגט ער בילען מיט אַ שטילער קלאָגעדיגער שטים.

און דער באַרטענדער פלעגט כמעט תמיד זיין בע־ געהר ערפילען...

ווען עס פלעגען ניט זיין קיין קונדען פלעגט דער באַרטענדער אָנפיהרען מיט איהם לאַנגע געשפרעכען. אז „הענעסי״ האָט זיי אַלע גוט פערשטאַנען האָט מען גע־ קענט זעהן פון דעם וואָס ער פלעגט די גאַנצע צייט פון דעם שמועס ניט אַראָפּנעהמען די אויגען פון זיין ג׳פּאַטער. אָפט פלעגט איהם דער באַרטענדער לערנען „טריקס״

(קונצען). קיין גרויסער מאדים אויף קאָמעדיאַנטסקע שטיק איז אייגענטליך „הענעסי” ניט געווען, אָבער שטעהן אויף די הינטערשטע פיס האָט ער צו שטאַנד געבראַכט, און זיין פּאָפּולאַריטעט איז געשמיגען.

פון סאַלון פלעגט „הענעסי” זעלטען־ווען ארויסגעהן. די דרויסענדיגע וועלט האָט געהאַט פאַר איהם אַ קנאַפּען חן. אָפט פלעגט ער צוגעהן צו דעם נידעריגען שויפענ־סטער און אַרויסקוקען און זעהן די טראַמוויים און די וועגען און די אויטאָמאָבילען, ווי זיי לויפען ראַשיג הין און הער. איהם פלעגט נעהמען שווינדלען אין די אויגען. ער איז געווען צופריעדען וואָס ער קען זיין אינווייניג און דאַרף זיך ניט אומטרייבען צווישען דעם דאַזיגען טומעל.

איין מאָל האָט זיך איהם פאַרוועלט מאַכען אַ שפּאַ־ציער. ער איז מיט אַמאָל נעלם געוואָרען אויף אַ גאַנצען טאָג, און שפּעט ביינאַכט ווען ער איז צוריקגעקומען איז ער געווען אַ פערבלוטיגטער און אַ צושלאָגענער.

פון דעם טאָג אָן האָט ער ניט געוואַגט אַ פוס ארויס־צו שטעלען ווייטער ווי דער טראָטואַר פאַר'ן סאַלון.

„הענעסי” האָט געוואוסט אז ער איז אַ הפקר־הונד. אנדערע הינט האָבען געטראָגען קאָלנערס מיט בלעכלעך אנגעהאנגען אויף די העלזער. ער האָט ניט געהאַט, ניט קיין קאָלנער און ניט קיין בלעכעל.

ווען „הענעסי” איז אַלט געווען דריי יאָהר האָט ער געהאַט זיין ערשטען אמת'ן שרעק.

ער האָט זיך גראַד געוואַרעמט נעבען דעם סאַלון ווען דער „הונד־וואָגען” איז אָנגעפאָהרען, און איידער ער האָט זיך נאָך אַרומגעזעהן איז שוין „הענעסי” געלעגען

אין אַן ענגען שטייג, צוזאַמען מיט אַ גאַנצען ערב־רב פון אַזעלכע הפקר־הינד ווי ער. „הענעסי" האָט ארויסגעלאָזען אַ וואָי וואָס האָט דערגרייכט אַזש אין סאַלון אריין.

אויף זיין הילף־רוף זיינען געקומען קודם דער באַרטענדער און הינטער איהם די „אַלטע קונדען". דער הינקעדיגער סמיטה" האָט זיך דער ערשטער אויסגערופען מיט אַ פינף־סענטיגען, און מטבעות זיינען געקומען פון אַלע זייטען ביז עס איז געוואָרען דער האַלבער דאָלער פאַר וועלכען מען האָט „הענעסי'ן" אויסגעקויפט פון דעם הונד־כאַפּער...

אַריינגעפיהרט צוריק אין סאַלון האָט מען איהם מיט גרויס פּאַראַד און עס איז געוואָרען אַ שמחה...

דעם טאָג האָט דזשים'ס סאַלון געטהאָן גלענצענדע געשעפטען. מע האָט זיך געפרעהט וואָס „הענעסי" איז נצול געוואָרען, און מע האָט געטרונקען לכבוד איהם מעהר ווי געוועהנליך.

אין יענעם זעלביגען טאָג, האָט דער באַרטענדער געגעבען הענעסי'ן די ערשטע לעקציע ווי צו טרינקען ביער און האַלטען אַן אָנגעצונדענע ליולקע אין מויל...

לכתחלה זיינען די ביידע עובדות אָנגעקומען הענעסי'ן זעהר שווער. אָבער סוף־כל־סוף האָט ער זיך דאָך אויסגעלערענט, און זיין פּאָפּולאַריטעט איז נאָך מעהר געוואַקסען.

דער קאָשמאַר וואָס האָט איהם געדריקט איז נאָר געוועזען דער „הונד־וואָגען". אָפט ווען ער פלעגט ליעגען אין אַ ווינקעל און דרעמלען נאָך אַ געשמאַקער סעודה, פלעגט ער זיך אויפכאַפּען מיט אַ שפּרונג, און נעהמען

וואַיען : ער האָט געזעהן א „הונד־וואָגען“ אין חלום...

אלע פּאָר מאָנאט פלעגט זיין שרעק בעשטעטיגט ווע־רען. קוים פלעגט ער זיך אמאָל ארויסכאַפּען אויף א מינוט, פלעגט אזוי ווי פון אונטער דער ערד ארויסוואַקסען דער „וואָגען“ און אימעצער פלעגט אראָפּשפּרינגען און איהם אריינשליידערען צווישען א כאָפּטע פון בילענדע און זיך צאַפּלענדע בעשעפעניסען...

און יעדעס מאָל פלעגט ער ארויסלאָזען א לאַנגען וואַי, און דער באַרטענדער מיט די „אַלטע קונדען“ פלעגען ארויסלויפען. דאָס געלט פלעגט צוזאַמענגעקליבען ווערען און ער איז געוועזן אָן אויסגעלייזטע...

בּיסלעכווייז האָט „הענעסי“ פערלאָרען דעם גאַנצען פּחד.

— נישקשה — האָט ער געקלערט — מיך וועט מען ניט נעהמען... איך האָב פריינד וואָס זיינען פאַר מיר שטאָל און אייזען. און „הענעסי“ איז געוואָרען א זקן אין דזשים׳ס סאַלון. קיין רויהע פלייש אפילו האָט ער שוין ניט געקענט איינבייסען, געקאָכטע האָט ער געמוזט האָבען.

די „קונצען“ זיינען ניט מעהר געגאַנגען. ער האָט פּרו־בירט איינמאָל זיך שטעלען אויף די הינטערשטע פיס איז ער מיאוס אַנידערגעפאַלען. און וואָס דער באַרטענדער האָט ניט צורעדט און צוטהאָן, די ליולקע פלעגט זיך בשום אופן ניט איינהאַלטען אין „הענעסי׳ס“ מויל...

אָבער דער באַרטענדער האָט צו גוט געקענט „הע־נעסי׳ס„ בערייטוויליגקייט צו טהאָן זיין רצון, און האָט

פערשטאנען אַז ערוואַרטען פון „הענעסי'ן" אויף דער על־טער, די קונצען פון זיין יוגענד, דאַרף מען ניט. און „הע־נעסי" איז געוואָרען אויסגעדיענט. מיט די בעזוכער פון סאַלון האָט ער זיך ניט מעהר גע'חבר'ט. איז אימעצער א נייער געקומען, איז ער איהם געווען גאַנץ גלייכגילטיג, זיינע אויגען זיינען געווען מיעד און פערפלושט, און גאַנצענע טעג פלעגט ער ליעגען נעבען דעם טאַמבאַנק פון דעם „פרי לאַנטש", און שלאָפען.

איין מאָל אין אָנהויב פריהלינג, ווען אין סאַלון איז דורך א פענסטער אריינגעפאַלען א ברייטער פּאַס פון ליכט און האָט בעגילט אי דעם באַרטענדער אי די פּאָאַר אָפּגעריסענע תושבים וואָס האָבען געטרונקען זייערע „סקונערס" — איז „הענעסי" ארויסגעקראָכען פון זיין ווינקעל און איז מיט לאַנגזאַמע שלעפּעדיגע טריט אַרויס אויף דער גאַס נעבען דעם סאַלון. אָבער איידער ער האָט נאָך בעוויזען איינצוזאַטהעמען א פּאָר זופּען פון דער פריי־שער פריהלינג־לופט, איז אָנגעקומען דער פּאַטאַלער וואָ־גען...

„הענעסי" האָט מיט די לעצטע כחות ארויסגעלאָזען א לאַנגען הייזעריגען וואָי, און האָט געוואַרט...

דער באַרטענדער איז ניט געקומען, און א פּאָר שכורים זיינען געשטאַנען און האָבען געלאַכט.

„הענעסי" האָט געוואָיעט מיט מסירת נפש. אפשר האָט דער באַרטענדער ניט געהערט ?...

און ווען דער באַרטענדער איז ענדליך ארויס, האָט „הענעסי" ארויסגעשטעקט צו איהם א לאַפּע דורכ'ן שטייג.

אָבער דער באַרטענדער האָט געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געזעדט צו איהם: —

— „הענעסי" ברודער, מיר קענען מעהר קיין געלד אויף דיר ניט אויסגעבען. ביסט צו אַלט, ברודער...

דער וואָגען איז אָפּגעפאָהרען לאַנגזאַם און דורך די גראַטעס האָט „הענעסי" געקוקט תחנונים'דיג אויפ'ן באַר־טענדער און געוואָיעט...

.1912

אַ פּאַסירונג

די זונן האָט זיך הינטער די בערג אויף איהר נאַכט־געלעגער אראָפּגעלאָזען, אָבער אַ האַלבער הימעל האָט נאָך געגליהט פון איהר אַנדענק... אַלע ווייַלע האָט זיך אַ נייע פאַרב בעוויזען און קוים האָט זיך דאָס אויג מיט איהר אָנגעקוויקט, האָט שוין אַ צווייטע איהר פּלאַץ פערנומען... צאַרטער און מאַטער און בענקענדער איז דער מערב געוואָרען, ביז דער טאָג איז געווען פערמעקט און צווישען די צווייגען האָט דער ווינד זיין אָבענד־קלאָג אָנגעהויבען...

איך בין געזעסען אין אַ פּעררוקטען ווינקעל פון דער ווערענדא און .האָב זיך דערמאָנט: —

איך פאָהר דורך אַ לאַנגער וויסטע. רונד און אַרום די נאַקעטע גראָע פּרעירי און זעלטען ווען אַ פּאָר הייזלעך... דער צוג לויפט און דער לאָקאָמאָטיוו וואַרפט מיט פעראַכטונג שטיקער רויך אין דער ווילדערניס אַריין... די רעדער קלאַפּען פערביטערט־מאָנאָטאָן אויף די רעלסען... איך קוק אַרויס אויפ׳ן הימעל — וואָלקענס, שווערע און בלייערנע, פויזען פון איין ברעג צו דעם אַנדערען און

לאָזען אַ שטראַהל פון דער זונן ניט דורך... אין וואַגאָן זיצען מענשען, מיעדע, פערמוטשעטע פון דער טויזענד־מײַלינגער נסיעה. די פּנים'ער זיינען געל, פערשלאָפען און מיאוס...

דער צוג ווערט מיט אַמאָל אָפּהענדיג. אַ שרעקליכער פערצווייפעלטער סוויסטש, און דער לאָקאָמאָטיוו סאָפּעט ווי אַ פערד נאָך אַ שווערען געלאַף... די וואַגאָנעס קריכען און קריכען... אַ טרייסעל הינטערוועלאָך, און זיי האָבען זיך אין גאַנצען אָפּגעשטעלט.

מיר זיינען ביי אַ קליינער סטאַנציע אין מיטען פון אַ מדבר. די דאַמפּף־חיה דאַרף זיך מיט וואַסער אָנטרינקען, און דאַן וועלען מיר ווידער פאָהרען און פאָהרען...

איך שטרעק אַרויס דעם קאָפּ דורך'ן פענסטער און זעה —

ווי קומט זי דאָ ? וואָס טהוט זי דאָ ? שלאָף איך נאָך אַלץ און זעה זי אין חלום ?

אויפ'ן וואָקזאַל נעבען דעם אָרעמען בעאַמטען שטעהט אַ נימפע ערשט פון אַ ליעדער־בוך אַרויס...

דער ווינד וואַרפט איהרע גאָלדענע האָאר אויף דעם פרישען לויטערען פּנים... און די גרויסע בלאָע אויגען קוקען מיך אָן שמייכלענדיג...

די באַקען רויטלען זיך ווען זי דערזעהט מיין נייגיריגען בליק, און די פאַנאַנדערגעעפענטע אָבער שטומע ליפּען, דאַכט זיך זאָגען : —

קום אַרונטער און בלייב דאָ...

א סוויסטש, און מיר פאָהרען שוין ווידער... דאָס מיידעל פּאַכט, שעמעוודיג און לאַכענדיג, מיט איהר טאַ־שענטוך, און מיינע אויגען ציהען און ציהען זיך צו איהר ביז זי ווערט פערשוואונדען ווייט, ווייט הינטער אונז...

אָבער איהר בילד האָב איך... דאָס וועל איך קיינמאָל אין לעבען ניט פערגעסען... אייביג זאָל עס פערבלייבען ביי מיר אין זכרון. מיין הארץ איז פול מיט דערמיט...

איך מאַך צו די אויגען... אַט זעה איך זי מיט איט־ליכען שטריך פון געזיכט... אַט זעה איך די גרויסע ליכ־טיגע אויגען איהרע, די הענד מיט די ווייסע לאַנגע פינ־גער, די ברוסט, די לענדען...

איך מוז עס תמיד גערענקען...

די אויגען זיינען מיר מיעד און שלעפעריג, אָבער איך האָב מורא אז דער איינדרוק וועט פערגעהן, איך מוז וואַך זיין ביז איך וועל איהר געשטאַלט איינברענגען אין גערעכטנים...

איך וועל אפילו די צייטונג ניט לייענען... קודם מוז איך זיכער זיין אז איך האָב אַלע איהרע שטריכען...

מיר פאָהרען און פאָהרען...

איצט ווייס איך שוין אז זי איז אויף אייביג איינגע־דריקט אין מיין גערדאַנקען...

א דאמע ניט ווייט פון מיר וויל ביי מיר אויסגע־פינען ווי ווייט מיר האָבען נאָך ביז שיקאַגאָ... איך ענט־פער האסטיג, איך וויל ווידער טראַכטען פון י ע נ ע ר...

אָבער ווי שרעקליך !...

אַט נאָר וואָס האָב איך דאָך איהרע פינגער געזעהן אַזוי דייטליך, און שוין קען איך זיך ניט עראינערען ווי זיי האָבען אויסגעקוקט אַקוראַט...

אין וואַגאָן האָט אימעצער זיך צולאַכט אויפ'ן קול... ער שטערט מיך.

ווי האָט זי געמאַכט מיט דעם טאַשענטוך ?...

א נעבעל האָט זיך פערצויגען איבער איהר אַרעם און איך קען בשום אופן ניט אויסמאָלען זיך דעם עלענבויגען...

דערפאַר די פיגור, זי וועל איך פעסטהאַלטען...

דער צוג האָט זיך ווידער אָפּגעשטעלט. מענשען קומען אַריין, קענגען מיר האָט זיך אַוועקגעזעצט א פאַרמער מיט א באָרד, וועלכע הויבט זיך ערשט אָן אונטער דער מאָרדע... פאַר וואָס האָט ער זיך גראַד געזעצט מיר אַקעגען ?...

איך קעהר זיך אָפּ צום פענסטער און נעהם אויס־מאָלען פון דאָס ניי ווי זי האָט זיך אויסגעבויגען ווען דער צוג האָט אָנגעהויבען געהן...

אָבער איהר בוזעם איז מיר פון העלער הויט נעלם געוואָרען...

איך ראַנגעל זיך מיט נעבלען וואָס ציהען דאַכט זיך פון אַלע זייטען און פערטונקען, פערטונקען ביסלעכווייז איהר קערפּער...

אָבער דער פּנים... ווי ליכטיג ער שיינט אַרויס פון די אַלע נעבלען, די ווייסע דופּטיגע באַקען, די גרויסע לאַזורנע אויגען, די האַלב־צועפּענטע ליפּען, דער שלאַנקער האַלז...

דער קאָנדוקטאָר איז אַריין איבערצוקוקען די ביי־לעטען. וואָס איז דאָס פאַר אַן אָנשיקעניש ?

נו, א דאנק גאָט ער איז שוין ווידער אוועק. איצט זעה איך ווידער דעם פּנים, די אויגען, די ליפּען, דעם... ניין, דעם האלז קען איך בשום אופן ניט דערמאָנען... איך פּרוביר, אָבער עס געהט ניט...

גאָט מיינער, די באקען ווערען אויך מטושטש... איך מאך א געוואלדיגע אָנשטרענגונג. עס העלפט ניט, פערפאלען...

בלויז רויטע ליפּען שמייכלען צו מיר און זאָגען צו מיר: —

קום דאָ אַראָפּ און פערבלייב מיט מיר...

אַימיצער פרעגט ווער עס וויל אַפּעלסינען קויפען. איך שאָקעל מיט'ן קאָפּ „ניין". דער פּארמער פּאָרקעט זיך אין קאָרב און זוכט א גרויסען אַפּעלסין און נעהמט איהם שיילען מיט א דאָרפישען מעסערל...

איך מאך צו די אויגען...

וואו זיינען די ליפּען ?...

פון דעם נעבעל זעהען זיך נאָר קנוילען גאָלדענע האָאר און גרויסע בלאָע אויגען...

ז י י געדענק איך אַקוראט...

איך האַלט צוגעדריקט די ברעמען און טראַכט פון זיי...

ווי לאנג האָב איך געשלאָפען ?... קענטיג א לאַנגע צייט. מיר שטעהען נעבען א גרויסער סטאנציע. אויפ'ן וואקזאל שלעפּט מען קאסטענס און טשעמאָדאַנעס... ג...

שרייען און געלאַף... אַ דינער רעגען הויבט אָן צו טריפּען,
עס איז קענטיג שפּעט אין דער נאַכט...

איך וועל ווידער טראַכטען פון איהר...

איך טוליע זיך איין אין אַ ווינקעל.

אָבער צו שפּעט... דאָס מיידעל איז פערגאַנגען.

איך קען זיך אויף קיין פאַל ניט דערמאָנען ווי די אויגען האָבען אויסגעזעהן...

פערלאָרען, פערלאָרען אויף אייביג...

.1912

נייסטער

די געשיכטע פון אַ בילד

.1

אמאָהל מיט יאָהרען און יאָהרען צוריק, האָט גע־לעבט אַ קינסטלער וואָס איז געבאָרען געוואָרען אויף דער וועלט מיט אַ קוס פון גאָט און מיט אַ קללה פון דעם אשמדאי. דער קוס איז געווען די גאַבע צו קענען מאָהלען שעהנע בילדער און דער פלוך איז געווען — אָרעמקייט.

און די מתנה פון גאָט האָט געלאַכט פון דעם טייפעל'ס ממשלה, און פון יאָהר צו יאָהר איז זי געוואַקסען און האָט זיך פונאַנדערגעבליהט אַלץ מעהר. אזעלכע פאַרבען און אַזעלכע געזיכטער ווי דער יונגער מאַהלער האָט געפינזעלט האָט נאָך די וועלט ניט געזעהן, און דער גרויסער ראַפאַעלאָ האָט ענדליך אַ יורש געפונען וואָס האָט איהם איבערגעשטיגען...

דורך די ענגע פענסטער פון דעם שמוציגען גיבעל־שטיבעל, וואו דער מאַהלער האָט געוואוינט און גע־ארבייט, פלעגט אַריינשטראָמען גענוג ליכט ער זאָל זיינע גרויסע זעהונגען קענען אויפ'ן ליינוואַנט ברענגען, און אין

זיין הארצען האָט ער געהאַט דריי הונדערט מיט צעהן וועלטען וואו דאָס לעבען איז געווען לויטער שעהנהייט און גלאַנץ, און זיין קאָפּ איז געווען אַ קעניגרייך פון געטער און העלדען און נימפען און וויס־ליבע פרויען...

אַ שטיקעל ברויט מיט אַ ביסעל מילך פאַר זיין נאָה־רונג און לייוונט און פאַרב פאַר זיין ארבייט — דאָס איז אַלץ וואָס ער האָט געדאַרפט.

האָט ער אַ מייסטערווערק פאַרטיג געמאַכט — האָט ער אָנגעטהאָן זיין אָפּגעריבענעם אויבער־בגד און האָט עס אוועקגעטראָגען ערגעץ אין אַ קלײנער גאַס וואו ער האָט דערפאַר געגוג געקראָגען צו דערהאַלטען זיין גוף. און ווען ער איז געגאַנגען צוריק אַהיים מיט די זילבער־מטבעות אין קעשענע און אָהן זיין בילד, האָט ער גע־טראַכט:

דאָס בילד איז מיינס, און וואו עס זאָל ניט זיין און ווער עס זאָל עס ניט בעזיצען — מ י י נ ס וועט עס תמיד בלייבען...

און אַזוי טראַכטענדיג האָט ער געשמייכעלט און זיך גענומען צו אַ צווייטען בילד...

2.

די וועלט האָט געוואַרט אויף זיין טויט אום איהם זיין לאָרבער צו געבען. ער האָט עס געוואוסט, און ער האָט געטראַכט אַז אַזוי דאַרף עס זיין... אַ קורצעס מענ־שען־לעבען, אַלס אַ פּרייז פאַר לאַנגע אונשטערבליכקייט,

איז געווען ביליג. און ער איז געווען מרוצה צו בעצאָהלען אזא קליינעם מקח...

ער האָט צופיעל האָלד געהאָט זיין ארבייט צו האסען די וועלט — די וועלט וועלכע האָט איהם ניט אנערקענט. און אזוי לאנג ווי די זונן האָט איהם געשׂאָנקען גענוג שטראהלען פאר זיין מאָהל־ברעט, און ברויט האָט ער גע־האָט און יונג איז ער געווען, איז ער געווען גליקליך און האָט געלאכט צו זיך אליין, מיט ווייסע געזונדע צייהנער, וועלכע זיינען פון פלייש־עסען קיין מאָל ניט קאַליע גע־וואָרען...

פארנאכט פלעגט ער אליין שפאצירען דורך די דונ־קעלע אלעען פון פארק און אריינציהען די זיסע אבענד־לופט מיט דעם בעוואוסטזיין פון איינעם וואָס האָט זיין טאָג־ארבייט עהרליך פעררירכט און מיט דעם אנגענעהמען געפיהל אז ער איז אן עושר, און האָט אוצרות וואָס דער רייכסטער פערמאָגט ניט.

.3

אָבער דער אשמדאי האָט געפאָדערט די ערפילונג פון זיין פלוך...

איין אבענד שפאצירענדיג אין פארק, האָט דער גאָט־געקוסטער קינסטלער, דערזעהן א פרויען־געשטאלט וואָס האָט לויז־געלאָזט טויזענד ווילדע געלוסטען אין זיין האר־צען... פון אלע חלומות איז געוואָרען איינער און דער איינער האָט איהם בעגלייט סאי טאָג, סאי נאכט.

זי איז געווען פון אן אנדער וועלט און ניט פון זיין שטאנד. בלויז אַרויפּקוקען האָט ער צו איהר געקענט, און טרינקען איהר שעהנהייט ווי ער פלעגט טרינקען די שעהנהייט פון דעם ראָזאָווען מאָרגען — פון ווייטען...

ער האָט געהאַט צופּיעל שטאָלץ נאָכצוגעהן און דרינ־גען און אויסבעטלען גנאַדען־ליעבע... און עס וואָלט אויך ניט געהאָלפען.

צום ערשטען מאָל אין לעבען האָט אַ ביטערקייט ארויסגעקוואָלען פון אַ שוואַרצען ווינקעל אין זיין נשמה, און ער האָט גענומען פיינט האָבען צוערשט זיין אָרעמקייט און דאַן די וועלט, וועלכע ער האָט אין זיין אָרעמקייט בעשולדיגט...

איבער זיין גייסט האָט זיך פאַמעלעך פערצויגען אַ דיקע כמאַרע און אין סאַמע מיטען פון דער כמארע האָט געשוואומען אַ ליכטיג בילד — דאָס בילד פון דער גע־ליעבטער...

דען די ליעבע פון דעם ארעמען מאהלער האָט זיך געטונקט אין האַס, ווי אַ קליין רעטונגס־שיפעל טונקט זיך אין אַ נאַכטיגען שטורעמדיגען אוקינוס...

.4

די פרייד פון זיין שאַפען איז בישלעכוויז אַוועק און דאָס שוואַרצע ברויט וואָס ער פלעגט פריהער מיט יונגע ציינער ווי קעניג־שפייז צוקייען, פלעגט איהם אין האַלז שטעקען בלייבען...

די זונן — האָט ער בעמערקט — האָט איהם ניט ליכט געגונג פאַרגונען. ער האָט געוואוסט, אַז זי דרעהט זיך אומיסנע אַוועק פון זיין דאַך־דירה, און מיט עקעל האָט ער איין טאָג זיין ·פינזעל אַוועקגעוואָרפען.

— איך וויל ניט מעהר מאָהלען — האָט ער קריצענדיג מיט די צייהן געשריען צו די וועגד פון זיין קאַמער און האָט זיך פערמאָסטען מיט צוזאַמענגעדריקטע פויסטען אַקעגען דער גרויסער פעררויכערטער שטאָדט...

און דאַן האָט ער אַ פייער געמאַכט און האָט פער־ברענט אַלע זיינע בילדער און צייכנונגען...

.5

טעג נאָכאַנאַנד איז ער אין זיין צימער געלעגען אויף דער צוריסענער זאָפאַ, מיט דעם געזיכט צום באַלקאָן, די אויגען געשלאָסען, און האָט זיך צוגעהערט צו דעם געמיש פון קולות וואָס האָט זיך אַריינגעטראָגען פון דעם רוישיגען בבל, און אונטער זיינע צוגעמאַכטע ברעמען האָט זיך פאַר איהם געטראָגען די שטאָלצע פרויען־גע־שטאַלט...

איטליך קנייטשעל פון איהר פנים האָט ער געזעהן און בעזונדערס דאָס קליינע קרייזעלע אַרום די ליפּען וואָס האָט געזאָגט :

— איך בין שעהן, די שענסטע פון אַלע פרויען, און דער וואָס וויל מיך האָבען, דאַרף זיין רייך און בעריהמט, און דו ביזט אָרעם און אַן אונבעקאַנטער שמירער...

און דאַן האָט זיך דאָס בילד געביטען.

איהר קערפּער און איהר פּנים זיינען געוואָרען איין זיסער רוף צו איהם... זי האָט געלאַכט און געוואונקען מיט אַזוי פיעל גליהענדע פערשפּרעכונגען, אַז איהם האָט דאָס בלוט אַרויפגעזידט צום מאַרך...

און אין מיטען האָט זיך איהר בליק ווידער געענדערט און האָט געגלאַנצט ווי דער קאַלטער שטאָל פון אַ קינזשאַל און איהם געשטאָכען מיט פעראַכטונג און שפּאָט...

— דו ביזט אַ בעטלער און איך בין פון אַדעלשטאַנד...

.6

דאָס צימער האָט איהם גענומען שטיקען, ער האָט געוואָלט אַנטלויפען פון איהר בילד און איהם האָט זיך געדאַכט אַז דאָס וועט איהם געלינגען, ווען ער וועט פערלאָזען זיין צימער...

אַ הונגעריגער, אַ צושויבערטער, איז ער געלאָפען דורך די גאַסען, אָבער דאָס בילד האָט געגליהט און גע־ברענט... דער שעלמיש־פעראַכטענדער בליק אין די אויגען האָט איהם געשפּיזעלט דעם מח...

מיט ווילדע שטאַרע אויגען פלעגט ער זיך פערקוקען אויף די שוי־פענסטער און דאַן פלעגט ער ווי אַ וואהנ־זיניגער צוריקשפּרינגען.

זי האָט אויך פון דאָרטען אַרויסגעקוקט און געשמיי־כעלט קאָקעטיש־שפּאָטיש:

— דו ביזט יונג, און איך וואָלט דיך געליעבט... דיינע גליעדער זיינען שטאַרק און פול מיט יוגענד־זאַפט און דייז

נשמה איז א נעסט פון וואונדערבארע חלומות, אָבער דו ביזט ארעם... דו ביזט א צוריסענער בעטלער...

און ער פלעגט מיטווילדער האסט לויפען און לוי־פען, ביז ער פלעגט קומען אויסען שטאָדט, און דאָרט זיך א וואָרף טהאָן אויפ׳ן פעלד און וויינען, מיט דעם קאָפּ איינגעגנורעט אין זאמד..

.7

אזוי איז אוועק באלד א וואָך. טעג שוין ווי ער האָט אויסער וואסער אויף זיינע ליפּען ניט געהאט, אָבער ער האָט אָן זיין הונגער פערגעסען און געלעבט אויף זיין וועהטאָג און אויף זיין ליעבע, און אויף דעם גיפט פון זיין געליעבטער׳ס שפּאָט...

ביז איינמאָל לויפענדיג דורך דעם געדראנג פון די פּוס־געהער, האָט א ליכט אויפגעבליצט אין זיינע האלב־פערלאָשענע אויגען...

— מאָלען מוז איך זי — האָט ער געשריען צו זיך.

און ווען ער האָט די ווערטער ארויסגעלאָזט האָט ער שוין געזעהן א געמעלד, פּאָלשטענדיג מיט איטליכען פעל־דעלע פון געזיכט, מיט איטליכער שאטירונג פון די האָאָר...

— און פערקויפען וועל איך דאָס בילד ניט — האָט ער צוזאמענדריקענדיג די ליפּען געטראַכט — מיין הונגער זאָל ניט מיט דעם פּרייז פון איהר בילד געזעטיגט ווע־רען...

— און איך וועל איהר שטאָלצען פּנים אויפ׳ן מאָל־ברעט קענען שטאָלץ אקעגען קוקען און זאָגען :

— „איך הונגער, אָבער דיין בילד וועל איך ניט פערקויפען...״

ער האָט זיך דערמאָנט אז ער האָט קיין שטיקעל לייווענט ניט ביי זיך אין ארבייטס־צימער, און זיין לעצטער סו איז שוין לאַנג צוריק געווען אויסגעגעבען...

פערצווייפעלט איז ער פערבייגעגאַנגען איין מאָל און נאָך אמאָל די קראָמען וואו מען פערקויפט מאָהל־מאַ־טעריאַלען. אין איינינע פון זיי איז ער אריין און איז באַלד צוריק ארויסגעלאָפען. מען וואָלט איהם ניט געבאָרגט און עס וואָלט געווען אומזיסט דאָס בעטען...

.8

אין זיינע שלייפען האָט געשלאָגען ווי מיט א האַ־מער. זיינע פינגער זיינען געווען אונגעדולדיג צו האָבען דעם פינזעל אין דער האַנד און נעהמען ארבייטען. און דאָס געמעלד איז איהם פאַר די אויגען געשטאַנען און האָט איהם שפּאָטיש געזאָגט : —

— דו ביזט צו אָרעם אפילו א שטיקעל לייווענט צו קענען קויפען...

און זיינע ליפען האָבען זיך ביז בלוט אין איינאַנדער אריינגעביסען און אין מיטען דער גאַס האָט ער ארויסגע־שריען, ענטפערענדיג דעם געמעלד :

— איך בין רייך גענוג דיך פאַר געלד ניט צו פער־קויפען, און אַליין צו פערהונגערען...

אָבער וואו קריגט מען דאָס לייווענט ?...

ער האָט זיך עראינערט פּלוצים, אז ער האָט א בע־קאנטען ארמען מאהלער וואָס וואויהנט ערגעץ ווייט אין אן אנדער שטאָדט־פּיערטעל און איז אהין אוועק...

זיין בעקאנטער איז ניט געוועזן אין צימער און די בעל־הבית׳טע וועלכע האָט איהם געקענט האָט איהם גע־לאָזען אויפוואַרטען, ביז זיין פריינד וועט קומען...

ער האָט געוואַרט... און דאן האָט ער אָנגעהויבען זיך שרעקען פאַר זיין חבר׳ס קומען...

ווי וועט ער עס איהם בעטען א שטיקעל לייוועַנט, וואָס בעטרעפט סך הכל צעהן סו ?

עפּעס אזוי ווי א פּלעדערמויז איז דורכגעפלויגען זיינע געדאַנקען.

פאַרוואָס זאָל ער בעטען ? פאַרוואָס זיך אזוי ער־נידעריגען ?

מיט איכפּעט האָט ער א כאַפּ געטהאָן א שטיקעל לייוועַנט וואָס איז געלעגען גרייט אויפצוציהען, שנעל האָט ער עס צוזאַמענגעוויקעלט און איז ארויס...

.9

צוויי טעג איז ער פון זיין גיבעל־שטיבעל ניט ארויס, און געמאָלט האָט ער די שטאָלצע פרויען־געשטאַלט... זיי־נע געדאַנקען זיינען געווען א כאַאָס פון פייער... דאָס קאָקעטישע בילד האָט זיך געטונקט ארויף און ארונטער, אין דער פלאַמענדיגער פליסיגקייט, און ארום דעם בילד האָט זיך געקרייזט אזוי ווי א שלאַנג...

די שלאַנג, דאָס איז געווען די גנבה פון דעם לייַ־וועגט...

דאָס בילד איז געוואָרען קלערער און בולט'ער... זיינע הענד האָבען פון הונגער און פיבער געציטערט אָבער דער פּינזעל איז געפלויגען גיך, ווילד, פייערדיג...

און אין מיטען דערינען פלעגט דער פּינזעל ארויס־פאַלען פון די הייסע פינגער און דאָס צימער האָט גע־הילכט פון אַן אונמענשליכען געלעכטער...

דאָס האָט דער אשמדאי געלאַכט דורך דעם קינסט־לער'ס מויל...

— אַ שטיקעל לייַוועגט פאַר צעהן סו האָסטו גנב'־ען געמוזט, דו, דער גאָט־געקוסטער...

.10

און דער מאַהלער האָט געמאָלט מיט צוויי נשמות. אין איינער האָט זיך געשפּיגעלט זיין ליעבע, אין דער צווייטער האָט זיך געקנוילט אַ פלוך...

איך בין אַ גנב — האָט ער מאָלענדיג געטראַכט — און מיין לעצטעס, מיין מייסטער ווערק איז אויף אַ גנבה געשאַפען...

געשאַפען האָט ער ווי עס האָט נאָך קיינער אויף דער וועלט ניט געשאַפען ביז איהם.

און צוגלייך האָט ער אַריינגעמאָלט אין יעדען שטריך זיין שאַנד און זיין וועהטאָג — זיין גנבה...

געזיכט־צוגען האָבען ארויסגעבליהט מיט איין ריהר פון זיין פּינזעל, אַזוי ווי עס בליהען אַרויס רויזען אין איין

מאָמענט דורך דער צופלאַצטער קנאָספּע... אָבער אין די שאַטירונגען ערגעץ וואו, אין די פאַלדען פון דעם קלייד און אין די פלעכטען פון די האָאָר זיינען געלעגען גע־דאַנקען פון גנבה...

.11

אויפ'ן דריטען טאָג האָט מען דעם קינסטלער געפונען טויט — פון הונגער... און דאָס בילד האָט אימיצער פון די שכנים אוועקגע'גנב'עט...

דער קונסט־קענער צו וועלכען דאָס בילד איז גע־בראַכט געוואָרען, האָט בעצאָהלט דעם פּרייז — פינף פראַנק, און דערנאָך האָט ער זיך איינגעשלאָסען מיט זיין מציאה בחדרי חדרים און האָט עס בעקוקט פאַר דעם ליכט...

ס'איז געווען אַ יונגע פרוי פון אַ יאָהר פינף און צוואַנציג, מיט ברוינע צולאָזטע האָאָר, און ווייכע צער־טליכע אויגען, אָבער אַרום די צוזאַמענגעפּרעסטע ליפּען איז געווען אַ קרייזעלע אין וועלכען עס איז געווען אַן אָפּגרונד פון שטאָלצער פעראַכטונג...

דער קונסט־קענער האָט זיינע הענד געריבען, ער האָט פאַר בלויז פינף פראַנק אַ „שע־ד'עוור" געקריגען.

האָט ער דאָס בילד געהאַלטען פערשלאָסען אין זיין קאַבינעט און דעם שליסעל האָט ער ביי זיך געהאַלטען. קיינעם האָט ער ניט געטרויט...

אָבער איין פריה מאָרגען האָט זיך דער קונסט־קענער די האָאָר געריסען פון שמערץ : דאָס בילד איז פער־

שוואונדען געוואָרען. אויפ'ן טיש איז געלעגען א קעס־טעל מיט שמוקזאכען, וואָס דער גנב האָט ניט בעריהרט. בלויז דאָס בילד האָט געפעהלט...

.12

מיט יאָהרען שפּעטער איז דאָס בילד פּערקויפט געוואָרען אין ווענעדיג, דאָס מאָל פאַר צעהן טויזענד לירעס, צו א רייכען סוחר, וועלכער האָט זיינע אינטימע פריינד איינ־געלאַדען דאָס בילד אָנצוקוקען...

מענשען האָבען די אויגען ניט אָפּרייסען געקענט, אַרטיקלען און ביכער גאַנצע זיינען איבער דעם וואונדער־באַרען בילד געשריבען געוואָרען, און אַ לעגענדע האָט גע־נומען אַרומגעהן אַז דאָס האָט געמאָלט מעפיסטאָפעלעס אליין.

ווען דער סוחר איז איינמאָל געקומען צוריק פון זיין לאַנגער רייזע אין מזרח־לאַנד, האָט ער געפונען זיין הויז־געזינד אין שרעק און טרויער.

אימיצער איז די נאַכט פריהער אריין דורך דער קעל־לער־טהיר, און האָט אויסגעשניטען דאָס בילד פון דער ראַהם...

ווערטהזאַכען זיינען רונד אַרום געלעגען, א גרויסע סומע געלד איז געווען אין דעם אָפענעם שראַנק.

דער גנב האָט זיי אפילו ניט אָנגעריהרט און בלויז דאָס בילד האָט געפעהלט...

.13

און דאָס בילד האָט זיך קיינמאָל ניט איינגעהאַלטען לאַנג אויף אַ פּלאַץ.

פון לאַנד צו לאַנד איז עס טראַנספּאָרטירט געוואָרען, און דער פּרייז איז תמיד געשטיגען. אָבער דעם גנב'ס האַנד פלעגט קוים ערלויבען דעם אייגענטהימער זיך מיט זיין קונסט אוצר אָנצופרעהען...

פריהער שפּעטער פלעגט עס פערשוואונדען ווערען...

ענדליך נאָך הונדערטער יאָהרען און נאָך אַלערליי גלגולים איז דאָס בילד אָנגעקומען אין דעם מוזעאום פון לאָנדאָן און דער מקח איז געווען צעהן מיליאָן פראַנק. אפילו ד אָ ס , האָבען מבינים געזאָגט, איז ביליג...

אין אַ בעזונדערן צימער האָט מען עס אריינגעשטעלט און שומרים ביי די טהירען האָבען געהאַלטען וואך און אַ בעזונדערע ערלויבנים האָט מען געדאַרפט קריגען פון דעם מוזעאום־אויפזעהער דאָס בילד צו זעהן...

און פון פריה ביז שפּעט זיינען מענשען געשטאַנען מיט גלאַנציגע אויגען און האָבען געקוקט אויף דער פּרוי מיט דעם זיסען בליק אין די אויגען און דעם שפּאָטישען קרייזעלע אַרום די ליפּען. פאַרנאַכט פלעגען די היטערס מוזען מיט געוואַלד דעם לעצטען בעזוכער ארויספיהרען.

.14

איין טאָג איז דאָס גאַנצע לאַנד אויפגעטרייסעלט געוואָרען פון דער שרעקליכער נאַכריכט אַז דאָס בעריהמטע בילד איז גע'גנב'עט געוואָרען פון מוזעאום.

א בעלוינונג פון צעהן טויזענד פונט איז אָנגעבאָטען; געוואָרען און דעטעקטיווס פון אַלע לענדער האָבען זייערע מוחות געשארפט...

מיט מאָנאַטען שפּעטער האָט מען דעם גנב געפונען און דאָס איז קיין אַנדערער ניט געווען ווי דער אַלטער עהרווירדיגער פּראָפעסאָר וואָס איז געווען זיינט דרייסיג יאָהר קוראַטאָר פון מוזעאום...

ער האָט מיט טרעהרען אין זיינע אַלטע אויגען זיך מודה געווען אין זיין פערברעכען אָבער ער האָט בשום אופן ניט געקענט ערקלערען צו וואָס ער האָט עס גע־טהאָן...

— ער ווייס בלויז — האָט ער ביי דער אויספאָרשונג דערצעהלט — אַז קוקענדיג אויפ'ן בילד זיינען איהם גע־קומען געדאַנקען פון גנבה אין קאָפּ וועלכע האָבען איהם קיין רוה ניט געגעבען ביז ער האָט דאָס בילד, איין מאָל ביי דער נאַכט, מיט זיינע אייגענע אַלטע הענד, אַרויס־גענומען פון ראַהם און האָט עס בעהאַלטען ביי זיך אין צימער... א טייפעלשער דראַנג האָט איהם געטריבען צו דער גנבה...

— — — — — — — — — — — — — — —

דאָס איז די געשיכטע פון דעם בילד וואָס א גרויסער קינסטלער האָט געמוזט מאָלען אויף א גע'גנב'עטען שטיקעל לייווענט...

.1912

די נשמה פון דער גרויסער גלאָק

(פון לאַפקאַדיאָ האָירן׳ס כינעזישע לעגענדען. —
איבערזעצט פון ענגליש).

דער וואַסער־זייגער ווייזט אָן די שטונד אין דעם „טהורעם פון דער גרויסער גלאָק". איצט הויבט זיך אויף דער האַמער און קלאַפּט אויף די ליפּען פון דער מעטאַ־לענער ריעזין — אויף די משונה־ברייטע ליפּען וואָס זיינען בעשריבען מיט הייליגע פסוקים פון בודהאַ.

און די גרויסע גלאָק ענטפערט מיט אַ מעכטיגען קול:

— קאָ—נ׳געה !...

די קליינע געשניצטע שלאַנגען אויף די רינעם פון דעם גרינעם דאַך, ציטערען אַזש ביז זייערע בעגולדעטע עקען, אונטער די טיעפע וועלען פון דעם דאָזיגען קלאַנג; די פּאָרצעלייענע פּערזעהעניסען שוידערען אויף זייערע גע־טאָקטע געשטעלען; און די הונדערט קליינע גלעקלעך פון די פּאַגאָדאַס שאָקלען זיך אַזוי ווי זיי וואָלטען מיטריידען געוואָלט.

— קאָ—נ׳געה !...

און די גרין־און־גאָלד געפּאַרבטע דאַכפּאַנען פון דעם טעמפּעל בעוועגען זיך; די הילצערנע פּישלעך איבער זיי, קנוילען זיך קעגען דעם הימעל; און דער געץ פּאָ טרייסעלט, דורך דעם בלויען ווייהרויך־נעבעל, זיין אויס־געשטרעקטען פינגער, אויף זיינע פרומע דיענער.

— קאָ—נ׳געה!...

וואָס פאַר א דונער־טאָן דאָס איז! די לאַקירטע טייוואָלים אויף דעם געזימס פון דעם פּאַלאַץ דרעהען זיי־ערע פייערדיגע צונגען; און נאָך יעדען מורא׳דיגען קלאַפּ, ווי וואונדערבאַר איז דאָס פיעלפאַכע עכאָ, און דער גרויסער גאָלדענער יאָמער־קלאַנג און גאָר צום סוף, דאָס שלוכצענדע שיפּען וואָס שומעט אין די אויערען, ווען דער ריעזיגער טאָן חלש׳ט אוועק אין געבראָכענע זילבער־זיפּ־צען, אזוי ווי א פרויענצימער וואָלט געשעפּטשעט: „האי־עי!"

אָט אזוי האָט די גרויסע גלאָק געקלונגען, טאָג פאַר טאָג אין א משך פון קאַרגע פינף הונדערט יאָהר.

— קאָ—נ׳געה!...

צוערשט מיט א מורא׳דיגען שטאַרקען קלונג, דאַן מיט א טיעפען גאָלדענעם יאָמער און דאַן מיט א זילבערנעם שושק: —

— האי־עי!

און עס איז ניטאָ א קינד אין די גאַסען פון דער אַלטער כינעזישער שטאָדט, וואָס ווייס ניט די מעשה מיט דער גרויסער גלאָק און וואָס קען אייך ניט דערצעהלען ווארום די גרויסע גלאָק זאָגט „קאָ—נ׳געה" און „האי־עי".

און דאָס איז די געשיכטע פון דער גרויסער גלאָק ווי זי ווערט בעשריבען אין דעם ספר „פּי־האיאַ־טור־טשואי” פון דעם געלעהרטען „יוא־פּאַא־טשען” : —

ארום פינף הונדערט יאָהר צוריק, האָט דער זוהן פון הימעל, דער גרויסער „יאָנג־לאָ” פון דער קעניגליכער משפּחה „מינג”, בעפויהלען דעם ווירדיגען מאַדארין „קואן יו” אז ער זאָל לאָזען מאַכען א גלאָק וואָס זאָל זיין אזוי גרויס אז איהר קלאַנג זאָל זיך הערען פאַר הונדערט „לי”. אויך האָט ער איהם אָנגעזאָגט אז די שטים פון דער גלאָק זאָל געמאַכט ווערען שטארק דורך קופּער, און טיעף דורך גאָלד, און זיס דורך זילבער, און אז אויף איהר פּנים און אויף איהרע ברייטע ליפּען זאָלען אויסגעקריצט ווערען געוויסע פּסוקים פון די הייליגע ספרים, און אויפהענגען זאָל מען זי אין סאַמע מיטען פון דער רעזידענץ־שטאָדט, כדי זי זאָל הילכען דורך אַלע גאַסען פון פּע־קינג.

און דער ווירדיגער מאַנדארין „קואן־יו” האָט צו זיך גערופען די גרעסטע מעטאַל־גיסערס און די בעריהמ־טעסטע גלאָקען־מאַכער פון דעם גאַנצען קעניגרייך, און אַלע די וואָס האָבען געהאַט א שם פאַר זייער קונסט אין שמעלץ־ארבייט. און זיי האָבען אויסגעקליבען מיט א מאָס, די מאַטעריאַלען וואָס האָבען געזאָלט אריינקומען אין דעם געמיש, און זיי צוזאַמענגעשטעלט מיט גרויס גענויטקייט, און זיי האָבען צוגעגרייט די פורעמס, און דאָס פייער, און די געצייג און דעם משונה־גרויסען טאָפּ אין וועלכען צו קאָכען די מעטאַלען. און זיי האָבען געאַרבייט פלייסיג ווי ריעזען, זיך ניט פערגינענדיג קיין שלאָף און קיין רוה צו מאָל, און האָבען געהאָרעוועט טאָג און נאַכט צו טהאָן

דעם רצון פון „קואן־יו" און צו ערפילען אין יעדען פרט דעם בעפעהל פון דעם זוהן פון הימעל.

אָבער ווען מע האָט דעם מעטאַל אויסגעגאָסען, און מע האָט ארונטערגענומען דעם ערדענעם פורעם פון דער הייסער מאסע, האָט זיך ארויסגעוויזען, אז כאָטש זיי האָבען אזוי שווער געארבייט און אזוי גענוי אויפגע־פאסט, איז דער רעזולטאט געווען אָהן א שום ווערטה. דען די מעטאַלען האָבען ווידערשפעניגט איינער אָן דעם אנדערען. דאָס גאָלד האָט זיך ניט געוועלט מתחתן זיין מיט דעם קופער, און דאָס זילבער האָט זיך ניט געוועלט משדך זיין מיט דעם צושמאָלצענעם אייזען.

און נאָך אמאָל האָט מען געמוזט צוגרייטען די פור־רעמס, אָנצינדען די פייערען, און צוריקשמעלצען דעם מעטאַל און איבער׳חזר׳ען מיט גערולד און מיט שווערע מיה, די גאנצע ארבייט.

דער זוהן פון הימעל האָט זיך דערפון דערוואוסט און ער איז געוואָרען דערצאָרענט, אָבער ער האָט א וואָרט ניִשט גערעדט.

צום צווייטען מאָל האָט מען די גלאָק אויסגעגאָסען. און דער פועל יוצא איז נאָך אן ערגערער געווען. די מע־טאַלען האָבען זיך איינגע׳עקשנ׳ט און ניט געוואָלט זיך צוזאמענשמעלצען, און עס איז קיין אחדות ניט געווען און דער גלאָק און איהרע זייטען זיינען געווען צופלאצט און די ליפען איהרע זיינען געווען פונאנדערגעלאָפען און צושפאָלטען.

און צום דריטען מאָל האָט מען זיך געמוזט נעהמען

צו דער ארבייט — צו דעם גרויסען הארצוועהטאָג פון „קואן־יו".

ווען דער זוהן פון הימעל האָט געהערט די געשיכטע איז ער געוואָרען נאָך צאָרניגער ווי פריהער און ער האָט געשיקט שלוחים צו „קואן־יו" מיט א בריעף, געשריבען אויף ציטראָן־געלען זייד און פער'חתמ'ט מיט דעם „זי־געל פון דער שלאַנג" און אין דעם בריעף זיינען געשטאַנען די פאָלגענדע ווערטער :

„פון דעם מעכטיגען „יאָנג־לאָ, דעם ליכטיגען און „דעם הימלישען, וואָס שטאַמט פון דער פאמיליע „מינג", „צו „קואן־יו" : —

„צוויי מאָל שוין האָסטו פערראַטהען דעם צוטרוי, „וועלכע מיר, אין אונזער לייטזעליגקייט, האָבען דיר גע־„שאָנקען. אויב דו וועסט דאָס דריטע מאָל ניט ערפילען „אונזער בעפעהל, זאָל דיין קאָפּ אָפּגעשניטען ווערען פון „דיין נאַקען. ציטער און געהאָרך".

„קואן־יו" האָט געהאַט א טאָכטער, א זעלטענע יפת תואר, וואָס איהר נאָמען — „קאָ־נ'געה" — איז געווען אויף די ליפּען פון אַלע דיכטער און איהר האַרץ איז נאָך געווען שענער פון איהר געזיכט. קאָ־נ'געה האָט איהר פאָטער אזוי שטאַרק ליעב געהאַט, אז זי האָט אָפּגעזאָגט הונדערט געהויבענע חתנים, כדי זי זאָל ניט דאַרפען אוועקגעהן פון איהם און דערמיט פערוויסטען זיין לעבען.

ווען זי האָט געזעהן דעם געלען בריעף פער'התמ'ט מיט דעם זיגעל פון שלאַנג, איז זי געפאַלען אין אונ־

מאַכט, ציטערנדיג פאַר איהר פאָטער'ס שיקזאַל. און נאָכדעם ווי זי איז געקומען צו זיך, האָט זי ניט גערוהט און ניט געשלאָפען און נאָכאַנאַנד געטראַכט פון דער געפאהר אין וועלכער איהר פאָטער געפינט זיך, ביז זי האָט אין געהיים פערקויפט אייניגע פון איהרע דימענטען און מיט דעם געלט איז זי אַוועק צו אַ שטערנזעהער און האָט איהם בעצאָהלט אַ גרויסע סומע, כדי ער זאָל איהר געבען אַן עצה ווי צו ראַטעווען איהר פאָטער פון דער סכנה וואָס איז איבער איהם געהאַנגען. און דער שטערנזעהער האָט בעטראַכט דעם גאַנג פון די שטערען און האָט נאָכגעזעהן אין די געהיימע ביכער פון די אַלכעמיקער, און נאָך אַ לאַנגער שטילקייט האָט ער איהר אַ תשובה געגעבען און געזאָגט:

— גאָלד און קופער וועלען זיך קיינמאָל ניט פערקנאַסען, זילבער און אייזען וועלען זיך קיינמאָל ניט ארומנעהמען, סיידען דאָס פלייש פון אַ מיידעל זאָל אריינגעשמאָלצען ווערען אין דעם אויווען, און דאָס בלוט פון אַ יונגפרוי זאָל זיך צונויפגיסען מיט דעם געמיש פון די מעטאַלען...

און „קאָ־נ'געה" האָט זיך אומגעקעהרט אַ היים מיט אַ בעטריבטען הארצען, אָבער זי האָט געהאַלטען בסוד דאָס וואָס זי האָט געהערט און האָט קיינעם ניט דערצעהלט וואָס זי האָט געטהאָן.

ענדליך איז געקומען דער שרעקליכער טאָג ווען אַ דריטע און לעצטע פּראָבע האָט געזאָלט געמאַכט ווערען,

צו גיסען די גרויסע גלאָק. „קאַ־נ׳געה״ צוזאַמען מיט איהר קאַמערמיידעל האָט איהר פאָטער בעגלייט ביז צו דעם שמעלץ־אויווען, און זיי האָבען זיך אוועקגעשטעלט אויף א הילצערנעם געשטעל פון וועלכען זיי האָבען צו־געקוקט ווי די גיסערס ארבייטען און ווי עס פליסט דער שטראָם פון דעם צושמאָלצענעם מעטאַל. די ארבייטער האָבען שווייגענדיג געטהאָן זייער ארבייט. קיין קלאַנג האָט מען ניט געהערט, אויסער דעם מורמעל פון די פייערען, און דער מורמעל איז ביסלעכווייז געוואָרען א ברום, אַזוי ווי דער ברום פון א קומענדען שטורעם, און דאָס בלוט־רויטע טייך פון מעטאַל איז לאַנגזאַם געוואָרען העל, ווי דער פורפור פון דעם זונענאויפגאַנג, און דער פורפור איז איבערגעגאַנגען אין גליהענדען גאָלד, און דאָס גאָלד איז געוואָרען בלענדענדיג־ווייס אַזוי ווי דער זילבער־פּנים פון א פולער לבנה.

דאַן ערשט האָבען די ארבייטער אויפגעהערט צו פי־טערען די וואהנזיניגע פלאַמען, און אַלע האָבען זייערע אויגען געווענדעט אויף די אויגען פון „קואַן־יו״, און „קואַן־יו״ האָט זיך מכין געווען צו געבען דעם סיגנאַל מע זאָל נעהמען גיסען.

אָבער איידער ער האָט נאָך אויפגעהויבען זיין פינגער, האָט א ווילדער געשריי איהם געצוואונגען אומצודרעהען זיין קאָפּ, און אַלע האָבען געהערט די שטים פון „קאַ־נ׳געה״, וואָס קלינגט שאַרף און זיס ווי דער טרעל פון א פויגעל, איבער דעם דונער פון די פייערען: —

„פון דיינעט וועגען, פאָטער ליעבער...״

און אזוי שנעל ווי זי האָט עס ארויסגעשריען איז זי אריינגעשפרונגען אין דעם ווייסען מעטאַלענעם פלום, און די לאַווא פון דעם שמעלץ־קעסעל האָט זי ברויזענדיג מקבל פנים געווען, האָט געשפריצט מיט גרויסע פלאַקערדיגע שטיקער ביז צום דאַך, איז אריבערגעלאָפען איבער דעם ערדענעם קראַטער, און האָט ארויסגעשליידערט א וויר־בעלענדען פאַנטאַן פון פארביגע פייערען. דאַן איז זי צוריקגעפאַלען מיט בליצען און דונער־קנאַלען און מיט בייזע מורמלערייען...

דער פאָטער פון „קאַ־נ׳געה", אין דער משוגעת פון זיין שמערץ, האָט געוואָלט נאָכשפּרינגען נאָך איהר, אָבער שטאַרקע מענער האָבען איהם פעסט צוגעהאַלטען ביז ער איז אין חלשות געפאַלען און זיי האָבען איהם ווי א טויטען אוועקגעטראָגען א היים. און דאָס קאַמער־מיידעל פון „קאַ־נ׳געה" איז שטום און צומישט געשטאַנען פאַר דעם שמעלץ־אויווען, האַלטענדיג אין דער האַנד א קליינעם שוך אויסגעשטיקט מיט פערל און דימענטען. ווען „קאַ־נ׳געה" האָט געמאַכט דאָס שפרונג האָט דאָס מיידעל זי פאַר׳ן פוס אָנכאַפּען געוואָלט און געבליבען איז אין איהרע הענד בלויז דער שעהנער שוך, אויף וועלכען זי האָט נאָך אַלץ געגלאָצט ווי א משוגע׳נע...

ניט קוקענדיג אויף די אַלע זאכען, האָט דער בעפעהל פון דעם ליכטיגען הערשער געמוזט אויסגעפיהרט ווערען, און די מעטאַל־גיסער האָבען געמוזט ענדיגען זייער ווערק, ווי שלעכט עס זאָל ניט ארויסקומען.

אָבער אַרויסגעשטעלט האָט זיך, אַז דער גלאַנץ פון דעם מעטאַל איז געווען ווייסער און ריינער ווי פריה־ער, און קיין סימן איז ניט געווען צו זעהן פון דעם שעהנעם קערפּער וואָס איז אין איהם געלעגען בעגראָבען.

די גיסונג איז געמאַכט געוואָרען. און מערקוויר־דיג! ווען דער מעטאַל האָט זיך אָפּגעקיהלט האָט מען דערזעהן, אַז די גלאָק איז געווען אַ פריידּ אָנצוקוקען, און שעהנער אין געשטאַלט, און פּרעכטיגער אין איהרע קאָלירען פון אַלע אַנדערע גלאָקען.

פון „קאָ־נ׳געה׳ס" לייב איז קיין זכר ניט געווען צו בעמערקען. זי איז אין גאַנצען איינגעזויגען געוואָרען אין דעם מעטאַלענעם געמיש און האָט זיך צונויפגעגאָסען מיט דעם בונד פון קופּער און גאָלד און מיט דער פער־בּרידערונג פון זילבער און אייזען.

און ווען מע האָט געקלונגען מיט דער גלאָק, זיינען איהרע טענער געווען טיעפער, און ווייכער און מעכטיגער ווי די טענער פון אַלע אַנדערע גלאָקען, און געגרייכט האָ־בען זיי נאָך ווייטער ווי הונדערט „לי". און געהילכט האָ־בען זיי ווי דאָס קנאַלען פון אַ זומערדיגען דונער. און דערביי האָט זיך געהערט ווי אַ גרויסע שטים וואָלט אַרויסגעקלונגען דעם נאָמען פון אַ פרויענצימער — דעם נאָמען „קאָ־נ׳געה"...

אָבער עד היום צווישען איין מעכטיגען קלאַפּ און דעם צווייטען הערט זיך אַ לאַנגער דומפּפער יאָמער, און דער יאָמער ענדיגט זיך תמיד אין אַ שלוכץ — אַזוי ווי

א פּרויענצימער וואָלט געוויינט און געשושקעט „האַי־עי"...

און עד היום ווען עס לאָזט זיך הערען דער גרויסער גאָלדענער יאָמער שוויינען אַלע. אָבער ווען דער שאַרפער זיסער שוידער ציטערט דורך דער לופט, און דער שלוכץ „האַי־עי" — דאַן שושקען אַלע כינעזישע מאַמעס, אין אַלע גאַסען פון פּע־קינג, צו זייערע קינדער: —

— הערט זיך איין! דאָס איז „קאָ־נ'געה" וועלכע וויינט נאָך איהר שוך! דאָס איז „קאָ־נ'געה" וואָס בעט איהר שוך!...

.1912

מעשה׳לעך

דער פערשאָלטענער פויגעל

ערגעץ ווייט־ווייט, הינטער בערג און טהאָלען, איז געשטאַנען אַ געדיכטער וואַלד.

ווינטער־צייט האָט ער זיך איינגענורעט אונטער אַ ווייסען קיטעל און איז געווען טויט פאַר דער וועלט. מיט זיינע מיליאָנען וואָרצלען אָבער האָט ער דער־וויל פון די טיעפעניסען געצויגען און געזויגען און אָנ־געגרייט זאַפטען...

ווען דער פריהלינג האָט אַ הויך געטהאָן, האָט ער דעם שנעע־קיטעל אַראָפּגעטרייסעלט, האָט זיך אויפגע־צוכעט ווי פון אַ היהנער־פּלעט, און זיינע זאַפטען האָבען אָנגעהויבען ארויסקוקען אויף דער ווייסער וועלט מיט קליינע נאַאיווע אויגלעך... דאָס זיינען געווען קנאָספּען.

פון זיי זיינען געוואָרען זיידענע קווייטען, און סאַ־מעטענע בלעטער, און דער וואַלד איז געוואָרען איין גרי־נער ים פון עק צו עק.

אַ גאַנצען טאָג איז ער געשטאַנען און מיט זיינע העכסטע שפּיצען געקוקט אויפ׳ן בלאָען הימעל, און אויף די לופטיגע וואָלקענדלעך, און ביי נאַכט האָט ער גע־

זעהן ווי די שטערען פינטלען און פינקלען פון גאָט ווייס ווי ווייט...

און אין וואלד האָבען זיך אַ סך חלומות אָנגעזאַמעלט, און איהם האָט זיך געוועלט זיי ארויסריידען.

אָבער איהם האָט אַ שפּראַך געפעהלט...

אויפ'ן ווינד האָט ער וואַרטען געמוזט... און איז דער ווינד געקומען, פלעגט דער וואלד שושקען בלויז אָדער קרעכצען...

אָבער דער וואלד האָט ר ע ד ע ן און, מעהר נאָך, ז י נ ג ע ן געוועלט — פון די שטערען וואָס ער האָט ביי דער נאַכט געזעהן, און פון די ווייסע וואָלקענדלעך וואָס האָבען צו איהם ביי טאָג פון הימעל אראָפּגעשמייכעלט...

איז דער וואלד געווען שטארק מרה־שחורה'דיג, און איינמאָל אין אַ פינסטערער נאַכט, האָט ער פון בענקענים און פערדרוס, זיין הארץ ארויסגעשפּיגען...

דאָס הארץ איז תיכף אַ נאַכטיגאַל געוואָרען, און דער וואלד, האָט אַ שפּראַך געקריגען...

דורך די מיליאָנען וואָרצלען זיינען אַלע סודות פון די טיעפעניסען, און פון די בוים־שפּיצען זיינען אַלע געהיימניסען פון די שטערען, ארייגגערונען אין דער קעהל פון דער נאַכטיגאַל...

דען זי איז געווען דאָס הארץ פון וואלד...

און פארהילכט איז געוואָרען דער גרינער ים מיט זיסע טרעלען, און מיט מעלאָדיען, צו וועלכע אפילו דער בעמאָכטער שטיין איז ניט קאַלטבליטיג געבליבען...

איינמאָל איז דורכגעגאַנגען דורכ'ן וואַלד אַ בייזער מכשף, וואָס האָט פיינד געהאַט אַלצדינג וואָס איז שעהן און גוט. ווען ער האָט געהערט דעם זיסען געזאַנג פון דער נאַכטיגאַל, איז ער שיער ניט געפאַלען אין חלשות, און ער האָט דעם פויגעל פאַרשאָלטען צו ווערען אַ פּאַ־פּוגאַי. דערנאָך האָט ער זיך צולאַכט און איז אַוועק.

אויף מאָרגען איז אַ יעגער געקומען אויף דעם זעל־ביגען אָרט, און דערזעהענדיג דעם קאָלירטען פּאַפּוגאַי, האָט ער איהם תיכף געפאַנגען און אַוועקגעטראָגען אַ היים.

דאָרט האָט ער און זיין ווייב און זיינע קינדער געלערענט פון פריה ביז שפּעט דעם שעהנעם פויגעל, ווי נאָכצוזאָגען ווערטער און זאַצען...

דער פויגעל האָט זיך איינגענורעט אין זיינע פּע־דערלעך און האָט געשוויגען. דען ער איז געווען דאָס האַרץ פון וואַלד און האָט געבענקט.

אין אַ פּאָאַר טעג אַרום זיינען געקומען געסט צו דעם יעגער, און ער האָט דעם פויגעל אַריינגעטראָגען אין זאַאַל, זיינע חכמות צו ווייזען.

און דער פויגעל האָט געהאַט זיין ערשטען שרעק: אַריינקוקענדיג אין וואַנד־שפּיגעל האָט ער דערזעהן אַז ער איז גאָר אַ פּאַפּוגאַי, און ניט קיין נאַכטיגאַל.

ער האָט אַרויסגעלאָזען אַ וועה־געשריי, און האָט זיך נאָך מעהר דערשראָקען:

ער האָט בלויז נ אָ כ ג ע ר ע ד ט די ווערטער און די זאַצען וואָס מע האָט איהם איינגעלערנט...

און אפשר — האָט ער זיך געטרייסט — ווען איך וועל אַ ל י י ן זיין, וועל איך צוריק מיינע טרעלען קריגען...

און ער האָט געוואַרט ביז אַלע זיינען אַוועק, און דאַן האָט ער דערשפּירט ווי פון מיליאָנען וואָרצלען און בוימשפּיצען, רינען אריין אין זיין קעהל טרעלען און ליעדער...

און דאָס האַרץ פון וואַלד האָט געצאַפּעלט פון פרייד און אונגעדולד...

אָבער ווען דער פויגעל האָט אַ קול ארויסגעלאָזען, איז איהם אַ פּחד בעפאַלען, אזוי ווי ער וואָלט זיך אַליין געזעהן אַ טויטען: —

איצט אויך, אין דער איינזאַמקייט, ווען ארום איז געווען אזוי שטיל, און ווען אַ י ן איהם האָט געקוואָלען און געשטראָמט, דאָס ליעד פון די טיעפעניסען און די שטערען — איצט אויך, זיינען פון זיין קעהל ארויס בלויז די פ ר ע מ ד ע, א י ב ע ר ג ע ' ח ז ר ' ט ע קלאַנגען...

איז דער פויגעל געלעגען אין אַ ווינקעל און האָט געוויינט...

קרעכצען האָט ער מורא געהאַט... ער האָט געוואוסט אַז ער וועט בלויז יענע פ ר ע מ ד ע קלאַנגען איבער־קרימען...

האָט ער שטיל אין זיך געוויינט...

.1913

דער טעלעגראף־סלופּ

שטעהט אַן אַלטער טאָפּאָל־בוים ביי דעם עק פון גאַס און חלומ'ט פון די בעסערע צייטען, ווען אַרום זיי־נען נאָך געווען לאַנקעס און זומפּען און ווילדע קאטשקעס מיט גלאַנציג־בלאָע פליגלען... און רעכטס און לינקס אַן ערדה מיט בוימער...

אַקעגען־איבער פאַלט זיין אויג אויף אַן אָפּגעהאַק־טען שטאַם... אַלץ וואָס איז געבליבען פון דעם אַלטען קאָלטענעוואַטען זקן וואָס פלעגט אין זומער־נעכט דער־צעהלען אַזעלכע שעהנע מעשות פון רויטע אינדיאַנער און פון הירשען...

און אַרום פלעגען די יונגע בוימלעך און ער בתוכם, האָרכען מיט אַזאַ דרך־ארץ...

און איצט איז ער דער זקן, און וואָלט אויך קענען מעשות דערצעהלען, אָבער ס'איז פּשוט ניטאָ פאַר וועמען...

שטעהט ער און חלום'ט...

איין טאָג קריגט דער טאָפּאָל־בוים אַ שכן — אַן אייזערנעם טעלעגראַף־שטאַנג.

חדוש׳ט זיך דער אַלטער און שטעלט אויס אַ האַלב־פאַרטריקענטען צווייג: —

— שלום עליכם, פון וואַנען איז אַ בוים?

— איך בין ניט קיין בוים.

— וואָס הייסט, ניט קיין בוים?

— איך בין אַן אייזערנער שטאַנג.

— און וואָרצלען האָסטו?

— אַן אייזערנער שטאַנג דאַרף ניט קיין וואָרצלען.

דער טאָפּאָל־בוים הויבט ניט אָן צו פאַרשטעהן...

דער אויפּטהו געפעלט איהם אפילו זעהר, אָבער בעטריבט איז ער דאָך...

שפּעטער הערט ער ווי דער אורח זינגט:

— זזזזזזז...

— וואָס איז דאָס? ביענען?

לאַכט דער חברה־מאַן:

— דאָס זיינען ניט קיין ביענען, זיידע.

— וואָס דען?

— דאָס טעלעגראַפירט מען דורך מיר.

— און דו אַליין?

— איך שטעה...

— וואָס הייסט, דו שטעהסט?...

— איך בין אַן אייזערנער סלופּ, און שטעה...

— אַ ליץ! — מורמעלט דער טאָפּאָל־בוים, און בעשליסט מעהר ניט צו פרעגען.

און ווען ער הערט איהם מאַכען:

— זזזזזזז...

קלעהרט ער :

— פשוט משוגע ! אָהן וואָרצלען, אָהן בלעטער און רק דאָס זינגט.

די ערקלערונג פון „מע טעלעגראפירט” לעגט זיך דעם טאָפּאָל ניט אויפ'ן שכל, און ביי איהם איז בדוק ומנוסה, אז דאָס זינגט ער.

מיט דער צייט קריגט ער ליעב זיין שכן... און שפּע־טער וויקעלט ער ארום איהם זיינע צווייגען : —

— עט, לאָז דאכטען, ער איז אויך א בוים... א נאקעטער נעבאך...

און ווען דער סלופּ הויבט אָן הוזשען :

— זזזזזזז...

מאכט ער איהם שטיפעריש נאָך, און רוישט מיט אלע זיינע בלעטער :

— ששששששששש...

.1910

דער אַקאַציענבוים

ער איז געווען דער סאַמע ערשטער תושב פון דער לאַנקע, און אויפגעוואַקסען מיט דעם אַנגענעהמען גע־פיהל, אַז ער איז אַ בן־יחיד, און דער שיינדעל פון זיין סביבה. פון יאָהר צו יאָהר האָט ער געשפּרייט זיינע צווייגען און זיין קוק איז געווען דער הימעל...אויב ניט דער־גרייכען, איז כּאָטש וואָס נעהנטער צו איהם קומען...

אונטען ארום זיינע פיס האָבען גראָזען אָהן אַ צאָהל געשפּראָצט, און אין דער לופט האָט געזומט און געזונגען. דאָס אַלץ האָט ער בעטראַכט ווי זיין ממשלה...

איז אימעצער געקומען און האָט איינגעפלאַנצט ארום איהם, רייהען און רייהען פון דינע נידעריגע שטעק־לעך... דער אַקאַציענבוים האָט געלאַכט מיט אַ גדלות'־דיגען געלעכטער און זיינע בלעטער האָבען געציטערט און געטרויסט מיט מילדען גוטמוטהיגען שפּאָט, פון די נאַ־קעטע שטענגלעך...

ווען די נייע־איינגעפלאַנצטע האָבען אָנגעהויבען ווער־רען גרין, האָט זיך דער בוים לכתחלה געערגערט:

— אַ חוצפּה פון אַזעלכע...

שפּעטער האָט ער זיך אַליין גע'מוסר'ט:
— אַ ריעז ווי איך, אַ שטאַרקער, אַ הויכער און דאָס שיינדעל פון דער לאַנקע, דאַרף זיין גרויסמוטהיג... און וואָס אין דער אמת געהט דאָס קליינוואַרג מיך אָן? מיינס וועלען זיי ניט אַוועקנעהמען. דער עיקר בין איך, און וועל עס תמיד בלייבען...

אָבער די עזות־פּנים'ער האָבען זיך געהויבען אַלץ מעהר און מעהר, און שוין אויף דעם דריטען זומער, האָט דער בוים זיך געכאַפּט אַז אונטען, צו זיין שטאַם, קומט אַ קאָפּ זונענשיין ניט צו...

— מע וועט זיך מוזען אַ הויב טהאָן העכער — קלערט דער אַקאַציענבוים — און אָנלערנען די חברה־לייט דרך־ארץ...

האָט ער זיך נאָך מיט מעהר אימפּעט געצויגען צום הימעל...

— אַזוי הויך וועלען זיי שוין ניט דערגרייכען — שמייכעלט ער.

איז אַוועק נאָך אַ יאָהר און נאָך אַ יאָהר. און ארום איהם איז שוין געשטאַנען אַ המון פון הויכע בוימער פון אַלערליי מינים...

מעהר ווי מיט'ן שפּיץ האָט ער שוין דעם הימעל ניט געזעהן... אין די צווייגען איז געוואָרען קאַלטלעך... דער ערב־רב האָט איהם פון אַלע זייטען דאָס ליכט פאַר־שטעלט...

דער אַלטער האָט זיין גדלות פאַרלאָרען.

— קינדער, איך דאַרף אויך לעבען — פלעגט ער זיך בעטען, — לאָזט מיר אַביסעל זונענשיין איבער...

איצט האָבען ז י י געמאַכט חובא־וטלולא.

און דער „ערשטער תושב" האָט געטריקענט. מיט יע־דען זומער איז ער געוואָרען שווארצער און נאַקעטער און דאַרער, ביז ער איז געבליבען שטעהן צווישען זיי — אַן עראינערונג פון אמאָל, א „מי־שהיה־בוים".

פארנאַכט פלעגען זיך די שכנים ארום שושקען און דערצעהלען מעשות וועגען איהם — דעם אָ פּ ג ע־ל ע ב ט ע ן.

געלאַכט האָבען זיי ניט מעהר...

ביי דעם אקאַציענבוים אונטער דער קאָרע האָט אָבער נאָך געלעבט א י י ן פארלאַנג...

אויף א דונער האָט ער מתפלל געוועזן...

אפשר פאַלענדיג וועט ער אַ פּאָאר פון זיינע שכנים מיטברעכען, און דאָס וועט זיין זיין נקמה...

.1912

דער מוסטער־גאָרטען

אין א ווינקעל פון דעם גרויסען פּארק געפינט זיך דער גאָרטען פאר געקליבענע פלאַנצען און בלומען. איט־ליכע איז א פּער פון איהר מין און דער טרוים און פרייד פון יעדען באָטאַניקער...

הינטער יעדער ליעגט א רייה יאָהרען פון פּראָבעס— געלונגענע און ניט־געלונגענע, און פון יגיעות אָהן א שיעור, און דער תמצית פון די אַלע פּראָבעס איז זי... בעסער איז שוין ניט געגאַנגען...

דאָ שטעהען רויזען־קוסטעס וואָס זיינען זיך מקדים צו בליהען מיט א מאָנאַט פריהער, און זייערע רויטע, אָדער ווייסע זייד־בלעטלעך וואַרעמען זיך שוין פאַר דער זונן ווען פּשוט'ע רויזען קריכען ערשט מיט מאַטער־נים ארויס פון די קנאָספּען.

דאָ וויגען זיך ליליען, וואָס זייער ציכטיגע שלאַנק־קייט פארשעמט אַלע וואָכעדיגע ליליען — אמת'ע ווייסע בת־מלכה'ס, וויזענדיג צניעות'דיג זייער נאקעטען חן...

און דאָ זיינען די ענגלישע פיילכען, מיט א בעזונ־דערס זיסען ריח, וואָס אונטערשיידעט זיי אַלס א יחוס־משפּחה, צווישען די פיילכען פון פּראָסטערען שניט...

לויטער געקליבענע און געהויבענע... אפילו די ציר־בעלע וואָס וואַקסט דאָ איז דער תכלית השלימות פון דער ציבעלע־וועלט.

דער פרייז פון יעדער איז מיט גאָלד צוגלייך און דער בעל הבית ווערט נתעשר זיי פאַרקויפענדיג צו קונדען אין אַלע טהיילען פון דער וועלט...

קומט א בעשטעלונג ערגעץ פון א ווייטען מקום, פליקט מען אויס די בלום אָדער די פלאַנצונג, לעגט מען זי אריין מיט ליעבשאַפט אין א קליינעם קעסטעלע, פּאַקט זי פון אונטען ארום מיט ווייכער שווארצער ערד, און אויף דעם קעסטעלע קלעפּט מען אויף א גאַנצע מגלה ווי מע זאָל זיך מיט דעם טהייערען געוועקס בעגעהן... ניט צופיעל זונן, ניט צופיעל נאַסקייט, למעה״ש, הזהר והזהר... דען מפונקים זיינען אַלע וואָס וואַקסען דאָ...

איז מען די פּער פון א מין מעג מען זיך פּאַר־פּיעסטען... פּילוועט מען זיי און מע איז צופריעדען, דען איטליכער פון זיי וועט אין זיין נייעם אָרט ווערען א זיידע פון א גאַנצען גזע היחס, פון דורות און דורות אריסטאָקראַטישע שפּראָצונגען...

פריהער שפּעטער וועט דאָס זיין דער גורל פון די אַלע וואָס וואַקסען אין דעם מוסטער־גאָרטען און איט־ליכער פון זיי ווייס עס....

דערווייל שטעהט מען באגודה אחת, ניטאָ וואָס מקנא צו זיין און מיט וואָס פאַר׳ן שכן זיך צו ריהמען. ווער דאָ איז דאָ, איז דער בחיר פון מיליאָנען... יעדער האָט זיין „מורנו״... דער זיין פּארב, דער אנדערער זיין

ריח, דער דריטער די לענג פון זיינע בלעטלעך, און א פיערטער די פרוכטבארקייט פון זיינע זאָמען...

קומט אריין דער גערטנער און רייסט ארויס די „בעשטעלטע", קוקען אלע און שווייגען, אָבער דער עולם טראכט: גערה וואוהין דו געהסט און זאָל דיר דיין גדולה וואויל בעקומען, אָבער א מוסטער און א כבוד זאָלסטו זיין... פון דיר דארפען שעהנע קינדער ארויסקומען...

ווען דאָס לעצטע וואָרצעל־פעדעמעל פארלאָזט די בייט, און מע טראָגט די אויסגעפליקטע אוועק, הויבט זי אָן שפירען איהר אריסטאָקראַטיע...

ד אָ זיינען אלע מושלמים... אָבער דאָרט וואוהין מע פיהרט זי וועט זי זיין די בת יחידה, די געהויבענסטע...

איהר שטאָלץ וואקסט, און ווען זי איז שוין פאר־פלאנצט אין דעם נייעם גאָרטען, ווארפט זי א קוק פון ביטול אויף די ארומיגע...

„אן ערב־רב... אָבער איך?..."

דאָס שושקעט זי צו דעם ווינד, וואָס גלעט זי, דאכט זיך, אויך מיט מעהר דרך־ ארץ ווי איהרע שכנ'טעס. ער וויים די נפקא מינה... אמאָל זאָגט זי עס צו דער ביען...

אָבער וואָכען ארום ווען זי ווערט אביסעל מעהר מקורב מיט דער ביען, טרעפט אז זי פארטרויט איהר:—

— אָבער דו ווייסט, קליינצינקע? דאָרטען ביי אונז איז ד אָ ך גערוען שעהנער... קיין כבוד איז ניט גערוען — אלע גלייך. אָבער אלע א ז ע ל כ ע ג ע־ה ו י ב ע נ ע גערוען...

.1912

דער שטערן

מיט ווילדען אימפּעט טראָגט זיך אַ גרויסער שטע־
רען ערגעץ אין רוים — טויזענד מייל אַ סעקונדע, טויזענד
מייל אַ סעקונדע... לויפט און לויפט דער שטערן, און
כאַפּט אויף זיין האַסטיגער נסיעה, אַ קוק דאָ, אַ קוק
דאָרט...

זעהט ער רעכטס און לינקס, וויים־וויים אַוועק,
פונקען, גרויסע און קליינע, געלע און ווייסע...

„מסתמא אויך שטערן" — קלערט ער.

בענקט ער און וויל אַריבערשרייען צו זיי:

— „ווי געהט עס, קאַמעראַדען?"

אָבער וואו? ווען? ווער וועט זיין קול הערען?
אַזאַ שרעקליכער מרחק...

און אָט איז אַ פונק אַראָפּגעפאַלען... זיך צושאָטען
אין שטויב און אויס...

„געיאָגט, געיאָגט און געמאַכט מיליאָנען הקפות און
לסוף קיין זכר ניט געלאָזען" — זיפצט דער שטערן, און

קוקט אַרום רעכטס און לינקס. — ער וואָלט אַ מיליאָן יאָהרען פון זיין לעבען אוועקגעשאָנקען אבי צו וויסען וואָס י ע נ ע ד אָ ר ט דענקען וועגען דעם...

„און אפשר האָבען זיי עס גאָר ניט געזעהן?" — טראַכט ער בעטריבט, און טראַכטענדיג לויפט ער — אַ טויזענד מייל אַ סעקונד, אַ טויזענד מייל אַ סעקונד...

.1910

אַ הונד

זיין בעל הבית איז געזעסען און זיך געוויגט אויף אַ שאַקעל־שטוהל אויף דער וועראנדאַ, און צוגעקוקט ווי די זונן איז פאַרגאַנגען אין מערב.

און ער, אַ לאַנגער הונד מיט אַראָפּהענגענדע אויערען, און מיט תמיד־פאַרטהערטע אויגען, האָט זיך געיאָגט נאָך אַ פאַרשפּעטיגטער פליעג... און געיאָגט האָט ער זי אייגענטליך ניט ווייל ער איז בטבע געווען זשעדנע נאָך פליעגען, נאָר פון לאַנגווייליגקייט וועגען.

ווען די פליעג איז נעלם געוואָרען האָט ער געכאַפּט אַ קוק אויפ'ן בעל הבית, און דאַן האָט ער זיך דריי מאָל איבערגעקוליעט אויפ'ן גראָז.

נאָך דעם האָט ער זיך אויפגעהויבען און איז אַוועק־געלאָפען אין מיטען פון דער ליידיגער גאַס און אויס־שטעלענדיג דעם מויל משופּע'דיג קעגען הימעל, געבולען — סתם אין דער וועלט אריין געבולען...

ער האָט ווידער געכאַפּט אַ קוק אויפ'ן בעל הבית, און דאַן איז ער אַנטלאָפען הינטער'ן הויז און זיך געיאָגט נאָך אַ קליינעם קעצעל.

דאָס קעצעל איז האַסטיג אַרויפגעשפּרונגען אויף א נאָהענטען בוים, און אויסבויגענדיג דעם רוקען האָט עס געגומען מיאַויקען אַזוי רחמנות'דיג אַז איהם איז גאָר געוואָרען דער גאַנצער עסק...

ער האָט בעשלאָסען, יהי מה שיהיה, ער וועט געהן צום בעל הבית. מעהר ווי א בריק געבען וועט ער דאָך ניט...

האָט ער פאַרלעגט דעם עק און איז לאַנגזאַם אַרויף צו דער וועראַנדאַ. צוערשט האָט ער א צוויי־דריי מאָל זיך געריבען מיט'ן מויל אָן דעם בעל הבית' פוס, און דאַן האָט ער זיך געמאַכט א האָרץ, און אַרויפגעלעגט די פאָדערשטע לאַפּעס ביי איהם אויף די קניע, און מיט פאַרטראַכטע אויגען געקוקט אַהין וואו דער בעל הבית האָט געקוקט... אָבער דער בעל הבית האָט איהם צו מאָל קיין בריק ניט געגעבען. נאָר געקוקט און געטראַכט...

און דער הונד איז אַוועק אין ווינקעל פון דער וועראַנדאַ, זיך אויסגעצויגען אויף אַלע פיער און דעם קאָפּ אויסגעשטרעקט פלאַך צו דער ערד און געקוקט אַהין וואו דער בעל הבית קוקט, און שטיל געוואָיעט.

און אין די פאַרטהרערטע אויגען האָט זיך געשפּיגעלט א טרויריגע הינטישע פראַגע: —

„וואָס זעהט ע ר דאָרט ?..."

.1910

פייער־פליעגען

(אַ יאַפּאַנעזיש מעשה׳לע.—איבערזעצט פון ענגליש).

אַן אַלטער מאַן, האַקענדיג האָלץ אין וואַלד פאַר דעם שיין פון דער לבנה, האָט אויף אַ באַמבוס־צווייג דער־זעהן אַ קליין ליכטיג בעשעפעניס. דאָס איז געווען די קליינע פּרינצעסין „שימער". און דער האָלצהעקער האָט זי געפאַנגען און געבראַכט אַ מתנה פאַר זיין ווייב...

די פּרינצעסין איז געווען קליין און צאַרט און בלייך, דען זי איז געווען אַ קינד פון דער לבנה. די אַלטע האָבען זי אויפגעהאָדעוועט ביי זיך אין הויז און זי איז געוואָרען שעהנער און רייצענדער פון טאָג צו טאָג, ביז דאָס גאַנצע הייזעל איז געווען אָנגעפילט מיט איהר ליכטיגקייט און חן ביי נאַכט און מיט איהר צערטליכקייט און זיסקייט ביי טאָג. אַלע האָבען דאָס וואונדער־שעהנע פּרינצעסעלע געליעבט, אָבער מעהר פון אַלעמען האָט זיך אין איהר פאַרליעבט דער קייסער פון לאַנד...

די בת־מלכה׳לע האָט דעם קייסער אויך געליעבט מיט איהר גאַנצער נשמה, אָבער זי האָט ניט געקענט מיט איהם חתונה האָבען ווייל זי האָט געוואוסט אז זי קען מעהר ניט לעבען ווי צוואַנציג יאָהר...

דער קייסער פלעגט זיך אַלץ טרייסטען אז זי וועט דאָך פאַרבלייבען, ביז עס איז אָנגעקומען דער טאָג ווען זי האָט געמוזט אָפּשייד נעהמען...

דאַן איז די קליינע פּרינצעסין אָפּגעפאָהרען אויף א ליכטיגען שטראַהל אהיים, און דעם גאַנצען וועג האָט זי געוויינט מיט קליינע זילבערנע טהרערען, ביז זי איז צו־געפאַלען צו דער ברוסט פון איהר מוטער — דער לבנה, אום קיינמאָל מעהר אין לעבען שוין ניט צו זעהן איהר געליעבטען — דעם קייסער...

און די טהרערען וואָס זי האָט פאַרגאָסען אויף איהר טרויריגער נסיעה זיינען איינציגווייז געפאַלען צו דער ערד, און דאָרט האָבען זיי פליגלען געקראָגען. און זינט דעם, אין די וואַרעמע נעכט פון זומער, פליהען זיי אום אין די קוסטעס און אין די גראָזען און זוכען דעם קייסער, הגם ער איז שוין לאַנג, לאַנג צוריק געשטאָרבען...

דאָס זיינען די פייער־פליעגען...

.1912

דער גלגול

אמאָל האָט זיך אַ לערכע געקרייזט אין דער לופטען. קומענדיג אַלץ נידעריגער צו דער ערד, האָט זי געקוקט מיט פאַרוואונדערטע אויגען אויף אַ קאָלירטען פעלד־בלי־מעל...

ווי שעהן געפאַרבט עס איז, — האָט דאָס פויגעלע געשמאַכט — איך וואָלט אַלע מיינע טרעלען אוועקגעשאָנקען פאַר זיינע מחיה'דיגע קאָלירען...

אונטען האָט זיך דאָס בלימעל אויפ'ן שטענגעל ארויף־צו געשטרעקט...

וואָס פאַר אַ תענוג עס מוז זיין צו פליהען — האָט עס אין די גראָזען אריינגעזיפצט — הויבסט זיך אויף און שווימסט, שווימסט אין'ם בלאָען הימעל אריין און זעהסט פון אויבען אראָפּ אַ גאַנצע וועלט...

טאָג פאַר טאָג האָבעןביידע געבענקט...

איין פריה־מאָרגען איז די לערכע נעלם געוואָרען, און דאָס פעלד־בלימעל האָט געפעהלט...

איבער דער לאָנקע האָט אין דער זונן געטאַנצט אַ שמעטערלינג — דער גלגול פון ביידען'ם בענקענים...

.1912

דאס קרויט־בלאַט

נאָהענט ביים צאַם, האָט זיך פלאַך צושפּרייט א קרויט־בלאַט, אָהן פּרעטענזיעס און אָהן ערוואַרטונגען... עס איז געווען פון בלײ־גראָען קאָליר ; קיין ריח האָט עס ניט געהאַט...

פלעגט אמאָל אהין א ביען פאַרבלאָנדזשען, פלעגט ער אַ שמעק טהאָן און מאַכען „ויברח"... אַט, זעהט איהר, א וואָרעם א נבזה פאַר איהם איז עס גוט גענוג געווען...

דערפאַר, פריה־בעגינען האָט דאָס קרויט־בלאַט גע־האַט מאָמענטען פון אמת'ען תענוג... די טראָפּענס פון דעם געבליבענעם נאַכט־טהוי האָבען געשיינט אין דער זונן און געבליסטשעט ווי געשליפענע דימענטען...

פלעגט זיך אמאָל אָנזאַמלען אַ גרויסער רונדער טראָפּען, האָט ער דעם גאַנצען בלאָען הימעל אָפּגעשפּיגעל'ט און דאָס קרויט־בלאַט האָט זיך געפיהלט געהויבען...

און פלעגט פּאַסירען אַז דער האָהן פלעגט זיך אין יענער צייט אָפּשטעלען נעבען איהם, און אַרונטערזופּען דעם דאָזיגען טראָפּען — פלעגט עס פיהלען יסורים של גיהנום.

„האָט ער קיין אַנדערען ניט געפונען ווי אַן אָרעם קרויט־בלאַט צו בע'גזל'ען ?"...

1912.

דער זומער־פּאַדעם

טראָגט זיך לאַנגזאַם, לאַנגזאַם, אין דעם גאָלדענעם זומער־נאָכמיטאָג אַ ווייסער שימערענדער זומער־פּאָדעם... אַן אָפּגעריסענער, לויזער, צו קיינעם ניט פעראַנטוואָרט־ליכער זיידענער טרוים...

פון וואַנען שטאַמט ער, וואוהין טראָגט ער זיך ?...

קיינער ווייס ניט, ער אַליין אויך ניט... אָבער צו וואָס שטעלען אַזעלכע פראַגעס, ווען אַרום איז גרין און רוהיג און די לאָנקע איז בעשפּריצט מיט ראַמאַשקעס און דורך די זאַנגען לאַכען אַרויס די בלאָע קאָרן־בלומען, און פון אונטער די דונקעל־גרינע קוסטעס, פינקלען די רויטע יאַגדעס, און דער הימעל דרעמעלט אין זיין גאַנצער לויי־מערער ברייטקייט ?...

וועט זיך דער פּאָדעם אַמאָל פאַרטשעפּען אָן אַ בוים אָדער אָן אַ קוסט, דאַן וועט ער זיך פאַרטראַכטען...

און דאַן וועלען די ביידע פראַגעס איהם טאַקע קיין רוה ניט לאָזען :

פון וואַנען שטאַם איך, און וואוהין בין איך אייגענטליך געגאַנגען ?...

דער קוסט וועט לאַכען :

איצט ביסטו ד אָ, און דיין זונען־שפּאַציר איז געענדיגט...

.1912

די אונגעריכטע נסיעה

איהר זונענסיסטעם איז געווען דער בוים... קוים האָט זי אין איהר לעבען בעוויזען איין צווייג ארומצו־קריכען, און געזוכט האָט זי, ווי אַלע פון איהר גלייכען — שפּייז.

זי איז געווען אַ מילב...

מאַכט זיך אַמאָל, אַז אין איהר שפּייז־זוכעניס, איז זי פאַרקראָכען אַזש אויף אַ פליגעל פון אַ קאַנאַרעק, און איידער וואָס־ווען, ווערט זי שוין געטראָגען אין דעם גרוי־סען בלאָען רוים...

די מילב ציטערט און האַלט זיך פעסט אָן אַ פע־דערל...

ווען זי איז צוריקגעקומען, האָט זי קודם־כל גומל געבענשט... אָבער איהר גליקליכסטע עראינערונג איז דאָך געבליבען איהר אונגעריכטע נסיעה אין דער הויך...

.1912

וואס איך דערצעהל זיך אַליין

ווען דער אבענד קומט, און די שאטענס פאַלען געדיכטער און געדיכטער, זיץ איך אין דעם דונקעלען צימער ביים פענסטער און קוק־צו ווי אין הימעל צינדען זיך אָן די שטערען און אונטען ווייט אוועק אין טהאָל, פלאַקערט אויף א ים פון עלעקטרישע ליכט. די גרויסע שטאָדט איינגעוויקעלט אין חשך, ציטערט און ווינקט מיט טויזענדער פיבערישע אויגען. ווען־ניט־ווען הערט זיך א פייף פון א צוג אָדער דאָס סווישטשען פון א דאמפפער וואָס בראָדזשעט ערגעץ וואו אין דעם האָדסאָן. א מאַ־טער פליאָנטער פון קולות הויבט זיך ארויף צו מיר פון דעם נאַכטיגען בבל...

איך מאַך צו די אויגען און נעהם זיך אַליין דער־צעהלען מעשות...

ווילדע אויסטראַכטעניסען... איך ווייס אַליין ניט ווי זיי קומען צו מיר...

.1

אַט דערצעהל איך זיך אזא מין מעשה'לע:

אמאָל איז געווען א בלייבער מאַן, וואָס האָט געהאַט גרויסע שווארצע אויגען און א גרוים ליכטיג הארץ. און אין דעם גרויסען ליכטיגען הארצען איז געווען א ים מיט ליעבשאפט וואָס האָט זיך ארויסגעגאָסען דורך זיינע אויגען און איבער זיינע ליפּען — ווען ער האָט גערעדט...

ער האָט געזוכט געליעבטע און האָט געזוכט פריינד.

ער האָט ביידע געפונען. אָבער די געליעבטע האָבען איהם אלע פארראטהען. וואָלט ער ניט אזוי היים געליעבט, וואָלט ער לכל הפּחות זיך געקענט מיט א ביסעל גלייכגילטיגקייט פארמאסקירען — וואָלטען זיי אפשר צו זיינע פּים געלעגען. אָבער פון זיינע אויגען און איבער זיינע לעפצען איז דער ווארעמער שטראָם פון זיין צערטליכקייט געפלאָסען... און זיינע „לאוראס" האָבען איהם אויסגעלאכט.

און די פריינד האָבען איהם ניט פארשטאנען. טריי זיינען זיי איהם געווען, אָבער זיין נשמה איז פאר זיי געווען פארהוילען. זיי וואָלטען פאר איהם אין פייער און אין וואסער געגאנגען, אָבער מיט זייער שטארקען האנד-דרוק האָבען זיי איהם אָפט וועה געטהאָן, זיינע בלומען האָבען זיי צוקוועטשט...

האָט זיך דער בלייבער מאַן א כשוף אויסגעלערענט און איז אוועק ווייט פון זיינע פריינד און ווייט פון דער וועלט אין א פארוואָרפענעם טהאָל, ביי א גרוי-

סען רווישינגען ים... דאָרטען האָט ער אַ קליין הייזעל פאַר זיך געבויט, און אַ גאָרטען האָט ער געפלאַנצט, און אין דעם גאָרטען האָט ער איינגעפלאַנצט פערשיעדענע בלומען, פאַר יעדען פריינד אַ בלום...

און אַ גאַנצען טאָג פון דעם ערשטען מאָרגענשפּראָץ ביז דער דעמערונג פון אבענד פלעגט ער זיצען און צו־קוקען זיין בלומען־וועלט... דען, דאָס בעסטע וואָס ער האָט פאַרמאָגט אין זיין לעבען — זיינע פריינד, זיינען איצט געווען פאַרוואַנדעלט אין דופטינע בלומען...

2.

אַ צווייטע מעשה׳לע דערצעהל איך זיך און עס הויבט זיך אָן פון אַ מיטען : —

...זיין קאָפּ איז צוריקגעפאַלען אויף דעם רוקען פון שטוהל און שטאַרע ווייסלעך האָבען געקוקט צום סופיט...

אין איין האַנד איז נאָך געווען דער פּינזעל און פון דער אַנדערער איז נאָר וואָס אַרויסגעפאַלען דאָס מאָל־ברעט און איז געלעגען מיט די פאַרבען אַרויף־צו אויף דער ערד...

אויף דעם אויפגעצויגענעם לייוונט איז דאָס בילד כמעט געווען פאַרטיג. דאָס איז געווען אַ יונג־בלאָנד מיי־דעל לאַכענדיג איהר זונענשיין אין דעם טויטען קינסט־לער׳ס געזיכט אריין...

געפעהלט האָט בלויז דאָס בלימעל וואָס דאָס מייד־
דעל האָט געזאָלט האַלטען שפּיעלענדיג צווישען דעם גראָ־
בען און דעם מיטעלסטען פינגער... קוים אָנגעמארקירט
איז עס געווען...

ארום זיינען געשטאַנען די צושראָקענע פריינד פון
דעם געשטאָרבענעם, און אַלעמעננס אויפמערקזאַמקייט
איז געוועזען צוגעקלעבט צו דעם אָרט אַוואו דאָס בלימעל
האָט געזאָלט אויסגעמאָלט ווערען.

וואָס האָט עס געזאָלט זיין: א רויז, אפשר א
ליליע? אפשר א בינטעל פיאַלקעס?

די ניט־געענדיגטע קווייט איז פאַר זיי געווען די
טראַגעדיע פון זיין פּלוצלינגען טויט...

אימעצער האָט זיך אָפּגערופען:

און וויפיעל בלומען זיינען איהם אין קאָפּ פאַר־
בליבען?...

.3

איך דערצעהל זיך ווייטער סתם אין דער וועלט
אריין: —

אין אינדיען ביי דעם טייך גאַנגעס, דאָרט וואו די
הייליגע לאָטאָס־בלעטער, טרוימען בייטאָג אין די
שטראַהלען פון דער זונן, און וויגען זיך סודות־פול ביי־
נאַכט אין דעם שיין פון דער לבנה — שטעהט אַן אַלטער
טעמפעל. אין דעם טעמפעל פון קדמונים אָן שטעהט א
בודהאַ־געשטאַלט געשניטען פון ווייסען מאַרמאָר און בע־
ציערט מיט גאָלד.

שטאָט אויגען זיינען שוואַרצע דימענטען אַריינגע־
זעצט געוואָרען, און דער גלאַנץ פון די עדעל־שטיינער
איז געווען הונדערטער יאָהרען אַ היילונג פאַר די קראַנקע
וואָס פלעגען אַהין קומען פון אַלע עקען פון אינדיען.

איין טאָג איז אַן אויג פאַרשוואונדען... אַ גאָט־
פאַרשוועכער פון פרעמדע לענדער האָט אַ שוואַרצען די־
מענט אוועקגעטראָגען.

און געוואַנדערט האָט דער גע'גנב'עטער שטיין. ווער
קען זיינע גלגולים אויסדערצעהלען ?... צום סוף איז ער
אָנגעקומען אין אַ לאָמבאַרד אין פּאַריז...

דאָרט שטעהט ער אין אַ שוי־פענסטער צוזאַמען מיט
די פּערעל פון אַ פאַרשטאָרבענער זינגערין, — אַ מתנה
פון אַן אויסגעלאַסענעם מאַרקיז וואָס האָט צוליעב איהר
זעלבסטמאָרד בעגאַנגען...

און יעדע נאַכט, פונקעלט דאָס איינציגע אויג פון
בודהאַ אין דעם טעמפּעל אין אינדיען, און זוכט און
זוכט...

און דאָס אויג אין לאָמבאַרד פונקעלט און בענקט
נאָך דעם גאַנגעס...

.1913

מיין פריינד דער מענשענקענער

ווער ער איז

— וואָס איך זאָג און וואָס איך טהו — זאָגט ער אמאָל צו מיר — איז נוגע די וועלט, אָבער מיט מיר אליין, אַזוי ווי מיט מיינע אינגעווייידען, מיט מיין האַר־צען און מיט מיין לונג־און־לעבער, האָט די וועלט קיין שום שייכות ניט.

אָבער בסוד וועל איך אייך פערטרויען ווער ער איז :—

ער איז ניט צו יונג און ניט צו אלט. ער איז נאָך יונג גענוג ליעב צו האָבען מענשען און מלמד זכות צו זיין אויף זייערע שוואכקייטען. אָבער ער איז שוין אלט גע־נוג זיך צו ערלויבען דעם לוקסוס פון אָפּלאכען...

און אַז ער לאַכט טהוט ער עס הילכיג און האַרציג און איהר זעהט אַז איהם קומט צו לעבען און געזונד דערפון. אָבער קוקט איהר זיך צו אַ ביסעל נעהנטער, זעהט איהר אַז זיינע אויגען זיינען פייכט...

און דאָס איז די איינציגע צייט ווען איהר זעהט ביי איהם אַ סימן פון טהרערען. אפשר וויינט ער אויך ווען עס איז. אָבער ער האָט מסתמא דעם קונץ און די געשיקטקייט זיינע טרעהרען צו פערהוילען.

מיר דאַכט זיך צייטענווייז אַז ער האָט ערגעץ אַ זעקעל וואו ער זאַמעלט זיי און וואו זיי ליגען אַזוי לאַנג ביז זיי ווערען פערגליווערט... אויף דער ווייסער וועלט קומען זיי ערשט אַרויס אין דעם גלגול פון שאַרפע ווערט־לעך און וויציגע בעמערקונגען — פון וועלכע ער האָט תמיד אַ גרויסען זאַפּאַס...

ער איז אָפט אַ גרויסער שווייגער... ווען ער שווייגט זיינען זיינע אויגען ווי שטילע שוואַרצע שוואָימען וואָס זויגען אַריין אייך און אַלע אייערע בעוועגונגען מיט דעם דורשט פון אַ בלימעל וואָס טרינקט זיך מיט רעגען, נאָך אַ לאַנגער טריקענים...

און דערום רוף איך איהם אַמאָל אין ערנסט און אַמאָל אין שפּאַס, אַן „אוצר הנשמות”... דען וואָס ער זויגט אַרויס פון אייך איז אייער נשמה, אָדער אַ בילד פון אייער נשמה און ער אַליין ווערט דאַדורך רייכער מיט נשמות פון טאָג צו טאָג...

און רעדט איהר צו איהם, הערט ער זיך צו נייגיריג און אויפמערקזאַם און מיט אַלע חושים... אָבער הערען הערט ער מעהר דאָס וואָס איהר פ ע ר ש ו ו י י ג ט ווי דאָס וואָס איהר רעדט אַרויס... און ער איז אַ בריה אויף אַרויסצושעפּען דאָס פערשוויגענע, איהר מעגט עס האָבען אויפ'ן סאַמע דעק...

איבריגענס, אינטערעסירט איהם מעהר ד ע ר וואָס רעדט ווי די דבורים אַליין...

און דאַן זיינען דאָ צייטען, ווען ער אַליין רעדט אַ סך און שנעל און מיט אימפּעט, אַזוי ווי עס וואָלט איהם אום לעבען געגאַנגען.

אָבער ווען ער רעדט צו אייך האָט איהר תמיד דעם איינדרוק, אז דאָס רעדט ער בלויז צו זיך אַליין אויפ׳ן קול...

דאָס לופטערט ער בלויז אויס זיינע געדאַנקען, ווי מע לופטערט אויס ספרים פון צייט צו צייט, כדי זיי דער־נאָך ווידער אין שאַפע צו פערשליסען...

ער האָט האָלד קליינע קינדער און אין יעדען מענ־שען וואָס ער בעגעגענט זוכט ער ראשית דאָס קינד...

ער זאָגט אז יעדער ילוד אשה איז צו יעדער צייט א דרייבונד פון קינדהייט, מאַנשאַפט און זקנה... וואו די קינדהייט איז גובר איז אַ סימן פון גרויסקייט...

אין דער נאַטור האָט ער הויפּטזעכליך ליעב בלומען און בליהונגען... דער פאַרטיגסטער עפּעל און דער רויטסטער קאַרש זיינען ביי איהם אַן אָראָפּפאַל אקעגען דער ווייסער קוויט פון מאַי...

די פרוכט — זאָגט ער — איז דער סיום, און איך האָב ליעב התחלות...

ער געפינט זיך בעלײדיגט ווען מע זאָגט אז ער איז א בעאָבאַכטער.

א בעאָבאַכטער — זאָגט ער — איז א פּורש מן הצבור... צו מאַכען פון לעבען בלויז א ספּעקטאַקעל הייסט לעבען אָהן שום פעראַנטוואָרט־ליכקייט...

זיין בעאָבאַכטען — ערקלערט ער — איז בלויז א פערבינדען־זיך מיט דעם לעבען פון אנדערע, א גייס־טיגער קאָמוניזם. וואָס ער זעהט דאָס נעהמט ער אריין אין זיך און ער אַליין וואַקסט דערפון...

בעאַבאַכטענדיג האָט ער מעהר זאַכען צו ליעבען און מעהר זאַכען צו האַסען...

דען ער איז אויך אַ גרויסער האַסער. האַס — זאָגט ער — לייטערט די ליעבע און בעפעסטיגט זי... ליעבע אָהן האַס וואָלט אריינפאַלען אין אַ סאָרט היהנער־פּלעט, אָדער זי וואָלט פון גרויס זיסקייט אָנגעהויבען שימלען...

האַס — לעגט ער צו — איז דאָס זויערטייג פון לע־בען. אָבער דאָס ברויט פון לעבען איז ליעבע...

ער טהיילט מענשען איין אין צוויי קאַטעגאָריען: אין אַזעלכע וואָס האָבען גאָט אין הארצען און אַזעלכע וואָס האָבען ניט גאָט אין הארצען. און פרעגט איהר איהם אוים אַ ביסעל גענויער, געפינט איהר אוים, אַז גראָד די פרומע און רעליגיעזע געהערען ביי איהם אָפט צו דעם לעצטען קלאַס...

ער אַליין איז אַ מאמין. אָבער אין וואָס? דאָס זאָגט ער ניט קלאָר. רונד ארום קענט איהר זיך אָנשטויסען, און כאַפּען אַן אָנצוהערענעס דאָ און דאָרט, אָבער מעהר ניט ווי אַן אָנצוהערענס...

ער זאָגט אַז קיינער קען ניט רעדען לאָגיש פון זיין אמונה אַזוי ווי ער קען ניט רעדען לאָגיש פון זיין ער־שטער ליעבע — ווען ער איז נאָך פערליעבט...

ער זאָגט אָבער אַז רעליגיאָן איז דער טויט פון גלויבען... אַ רעליגיאָן — לויט זיין מיי־נונג — איז געמאַכט פאַר אַזוי פיעל אַז זי פּאַסט קיינעם ניט ריכטיג צו. געגעבענע תורות זיינען טאַנדעטנע גלוי־בענס...

אַ דאָגמאַ איז אַ קהל׳שער טלית... הגם לכתחלה איז עס געווען אַ מלבוש צוגעשניטען פאַר אימעצען לויט זיין מאָס און לויט זיין וואוקס...

ער איז ניט קיין פוסטער טרוימער. ער האָט אַזוי פיעל הנאה פון אַ שעהנער ערפינדונג און פון אַ ניי־אויסגע־קלעהרטער מאשין ווי פון אַ ריטהמישען געזאַנג... און אָפט פערבייט ער בכיוון די טערמינען ווען ער רעדט וועגען די דאָזיגע זאַכען. אַזוי למשל, בעשרייבענדיג אַ געדיכט וועט ער זאָגען, עס איז אַ שעהן שטיקעל ארבייט, און רעדענדיג פון אַ לאָקאָמאָטיוו וועט ער זיך אויסדריקען אַז דאָס איז „אַ פּאָעמאַ אויף רעדער".

ער זאָגט: אַזוי ווי מאַטעריע איז פאַראַן אין דריי פאָרמען — לופט, פליסיגקייט און פעסטער קערפּער, אַזוי האָט דעם מענשענ׳ס ענערגיע דריי געשטאַלטען — טרוימען, געדאַנקען און טהאַטען.

און אַזוי ווי אייז אונטערשיידט זיך פון וואַסער, און וואַסער פון פּאַרע בלויז אין געדיכטקייט אָדער שיטער־קייט אָבער ניט אין זייער עצם, אַזוי איז אַ טהאַט ניט מעהר ווי אַ פערגליווערטער טרוים, און אַ געדאַנקען די לופטיגע פּאָרמע פון אַ טהאַט...

טהאַטען זיינען אָבער דער ממשות׳דיגער אַטעסטאַט אויף געדאַנקען. ווען מע וואָלט אַזאַ אַטעסטאַט ניט פער־לאַנגט וואָלט איטליכער פושער געמאַכט דעם אָנשטעל פון אַ ראַפאַעלאָ און איטליכער שטיינהאַקער וואָלט גע־מאַכט די פּרעטענזיע פון אַ ראָדין... און קיין רענטגען־שטראַהלען צו ענטדעקען געדאַנקען אין אימעצענס מח — האָבען מיר נאָך דערווייל ניט...

דעריבער שטעלט מיין פריינד דער מענשענ־קענער שטענדיג דעם טראָפּ אויף טהאָן, און אַלע זיינע שאַרפסטע ווערטער לאָזט ער אוים אויף דעם חשבון פון חלומות...

ער האָט ליעב זעהר די גרויסע שטאָדט און קוקט אויף איהר ווי אויף א בענשונג פון גאָט... דער כרך — זאָגט ער — איז א רעזערוואואר וואו דאָס בעסטע ווערט אָנגעזאַמעלט, כדי דערנאָך צו בעפרוכפּערען דורך הונדערט קאַנאַלען און רינעם דאָס פּערוואָרפענסטע דערפעל...

און דאָס פּערוואָרפענסטע דערפעל מיט א סך גראָז און א סך הימעל, איז דוקא דאָס וואָס ציהט א י ה ם מיט געוואַלדיגער מאכט...

אין דער גרויסער שטאָדט — זאָגט ער — דאַרף מען קומען קויפען פּראָוויאַנט פאַר דער נשמה, קליידער פאַר'ן גייסט און כלי־מכשירין צום לעבען... אָבער געברויכען די אַלע זאכען דאַרף מען ווייט אוועק פון איהר...

די גרויסקייט פון קליינע זאכען — זאָגט ער — לערנט מען נאָר אויפ'ן ישוב, און דאָרטען לערנט מען אויך די קליינקייט פון גרויסע זאכען.

און מעהר פאַר אַלצדינג זוכט ער אָריגינאַליטעט. דאָס לעבען — זאָגט ער — איז אזוי קורץ אז עס סטאַיעט ניט קיין צייט פאַר ווידערהאָלונגען...

איך וואָלט וועלען זעהן — זאָגט ער אויף זיין אייגענאַרטיגען אופן — אז יעדער איינער פון די פופצעהן הונדערט מיליאָן מענשען וואָס זיינען פאַראַן אויף דער וועלט, זאָל טראַכטען א נ ד ע ר ס ווי אַלע איבעריגע. ווען אימעצער חזר'ט איבער אָדער טהוט נאָך א צווייטען אין דער מינדעסטער זאַך בע'גזל'ט ער א וועלט... דען

יעדע נייע מחשבה פון יעדען איינעם פון די אַנדערהאַל־בען ביליאָן, וועט פריהער־שפּעטער ווערען דאָס אייגענ־טהום פון אַלעמען...

דערפאַר איז ער אזא אָפּטימיסט בנוגע צו מענשען און צו דעם מענשליכען לעבען. דער נייער מענש — זאָגט ער — דערנעהנטערט זיך אַלץ מעהר צו די מעטהאָדען פון דער שאפענדער נאַטור ארום איהם. ער האָט אויפ־געהערט צו ווידערהאַלען, דען ער פערשטעהט אז דאָס לעבען מוז זיך יעדען מאָמענט בענייען...

און דאָך האָט מיין פריינד א געוואַלדיגע ליעבשאַפט צו דער פערגאַנגענהייט, און א האַמערישע לעגענדע אָדער א ספור פון תנ"ך, האָט פאַר איהם גראַד אזא לעבעדיגע בעדייטונג און אזא ווירקליכען ווערטה ווי א קריעג אין די באַלקאַנען...

פיינט האָט ער נאָר די ש ט ו י ב־מענשען וואָס שטודירען זאַכען ו ו י י ל זיי זיינען אַלט און ט ו י ט...

ע ר ווייס נאָר פון לעבען, און דאָס אַלטע איז א י ה ם ליעב, ווייל אין זיין געדאַנקען לעבט עס אַזוי ווי די געגענוואַרט...

און די געגענוואַרט איז ביי איהם דער מ ע נ ש און אַלצדינג וואָס איז מ ע נ ש ל י ך . . .

.1912

געהיימניס

ווי א מילגרוים איז פול מיט קערנער, אזוי איז יע־דער מענש פול מיט ווידערשפּרוכען — זאָגט מיין פריינד דער מענשען־קענער.

פון דער רגע וואָס דער מלאך גיט דעם קינד א שנעל אונטער דער נאָז, ביז דער מינוט ווען דער טויט־טראָפּפּען פאַלט פון דעם מלאך־המות שווערד אויף דעם גוסס' לי־פּען, איז דאָס לעבען איין לאַנגער „ויתרוצצו".

אָט נעהמט למשל אונזער יאָגענים נאָך געהיימע זאַכען, און די גרויסע הנאה וואָס מיר האָבען פון סודות — איז דאָס ניט איין פלוג א ווידערשפּרוך צו אונזער איינ־געבאָרענער שטרעבונג צו ליכט און אויפקלערונג?

מיט דעם קליינעם גראָשענעם ליכטעל וואָס מיר רופען „פערשטאַנד", זוכען מיר פון פריהמאָרגען ביז שפּעט אין דער נאַכט, כאָטש א קליין פינטעלע פון דער אויביגקייט זיך צו בעלייכטען, און מיר פרעהען זיך ווען א זעמדעל אין דעם מדבר איז פאַר אונז העל געוואָרען.

און צו דער זעלביגער צייט שמאַכטען מיר נאָך דער ארומיגער דונקעלהייט און אונזערע בעסטע און גליקליכ־

סטע מאָמענטען זיינען די יעניגע ווען מיר וואַרפען אַוועק דאָס שׂכל־לאַנטערנדעל און פערטרינקען זיך אין דעם געהיימניספאָלען חשך וואָס האָט קיין אָנהויב און קיין סוף ניט.

און אַזוי האַלטען מיר אין איין אַרומשפרינגען פון ליכט אין פינסטערנים, פון העלע מחשבות אין דונקעלע טרוימען, פון ממשות׳דיגע פאַקטען אין נעבעלדיגע דמיון־וועלטען.

אָהן סודות וואָלט אונז דאָס לעבען ניט אייננגעגאנגען, און אויב מיר קווען אָן פון דעם פּיצינקען ברעקעל רוים וואָס מיר האָבען אַרום זיך בעלויכטען, איז דאָס נאָר ווייל אַרום דעם ראַנד פון דעם דאָזיגען ליכט־קרייזעל, זיך שפּרייטענדיג אין אַלע זייטען, לאַנגערט דאָס געדיכטע געהיימנים וואָס מיר ווילען קיין מאָל ניט דורכדרינגען...

דאָרט וואו עס זיינען קיין פערבאָרגעניסען ניטאָ זוכען מיר זיי קינסטליך צו בעשאפען. פון די היראָגליפען־שריפט פון די חרטומי־מצרים ביז די אויסגעטראַכטע האָקוס־פּאָקוס־צערעמאָניען מיט וועלכע אַ מיטגליעד ווערט אַריינגענומען אין דעם „אָרדען פון א. א. פּ. צ." — ציינט זיך אַרוים דער זעלביגער חשק פון דעם מענשען איינצו־וויקלען זאַכען וועלכע זיינען קלאָר ווי דער טאָג, אין אַ טוך פון מיסטיציזם. זאָנסט וואָלט די לאָזשע אַ העלפט פון איהרע מיטגליעדער פערלאָרען...

די שרייבערם פון די אינדישע וועדאַס, דער מחבר פון זוהר אַזוי גוט ווי קאָנאַן דאָיל און זיינע דעטעקטיוו־מעשיות — האָבען פערשטאַנען די דאָזיגע הויפּט־סטרונע פון דער מענשליכער נשמה. דען ניט די איבערראַשענדע

אנטפלעקונג פון א געהיימנים איז פאר אונז דאָס וויכ־
טיגסטע. ד אָ ס דויערט בלויז איין הרף־עין. דאָס
געהיימנים אליין, דאָס טאפּען אין דער פינסטערנים, דאָס
בלאָנדזשען און פּרובירען טרעפען — איז פאר אונז דער
עיקר...

מיין שכן דער דעקאדענטישער דיכטער וויים פון
דעם קונץ. ער בעשרייבט א זונען־אונטערגאנג אזוי אז
איהר ווייסט ניט אויב דאָס איז א שילדערונג פון יציאת
מצרים אָדער א בילד פון א פּאָגראָם. און די לעזער זאָגען
אז ער איז דער אידישער מעטערלינק. זיי הויבען ניט
אָן צו פערשטעהן, און דערפאר זיינען זיי איהם דאנק־
באר...

מיר האָבען אזוי שטארק ליעב סודות אז א פער־
שלייערטער אונזין פאליובעט אונז בעסער ווי אן אָפענע
חכמה. דעריבער האָבען מיר אזא גרויסען רעספּעקט פאר
א טפש וואָס שווייגט...

סאלאָמע אונטער איהרע זיבען שלייערם געפעלט אונז
בעסער ווי די מוטער־נאקעטע ווענוס... און ווער קען
זאָגען אז דער ליבּ פון הורדוס׳ שטיף־טאָכטער איז
געוועזן אזוי שעהן ווי דער קערפער פון דער ווייסער וואַ־
סער־געטין ? די גריעכען זיינען אויף די זאכען געוועזן
בעסערע מבינים ווי דער ענגלישער אָסקאר ווײלד...

און עס דארף צומאָל ניט זיין א שלייער וואָס דעקט
צו די גליעדער פון א יפת תואר. א מאסקע הינטער וועל־
כער עס בעהאלט זיך די פארצע פון א וואלד־גזלן אָדער
דער פערקרימטער פנים פון א פאיאץ, איז אָפט גענוג...

אריטהמעטיק איז דער גרעסטער שונא פון געהיימ־נים. און דעריבער שייט מען זיך צו צעהלען. מען דענקט עס איז ניט מזל'דיג...

די מקובלים און נאָך פריהער די אלט־גריכישע פי־לאָזאָפען האָבען אפילו ציפערען ניט פערגונען זייער וואָכעדיגע פערשטענדליכקייט, און האָבען געמאכט מיט זיי אַלערליי שווארץ־קינסטלערישע דרעהדלעך, אבי פון זיי אויך צו מאכען א געהיימנים.

די אָלימפּישע געטער האָבען קיין קיום ניט געהאט, ווייל זיי זיינען געוועזן תמיד אויף דער זונן... זיי האָבען מיט דער איינבילדונג קיין קונקעל־מונקעל ניט געמאכט, און האָבען זיך ניט געשפּיעלט אין בעהעלטנים. „אַט דאָס זיינען מיר און פּאַרטיג"...

דאָס קריסטענטהום האָט איהרע סקעלעטען איינגע־וויקעלט אין הייליגע סודות־פולע מלבושים און האַלט זיך נאָך עד היום...

משה רבינו'ס ז ו נ נ י ג ע תורה וואָלט אפשר געהאט דעם זעלבען שיקזאַל ווי דער „קלאָר־אויגיגער" יופּיטער, ווען ניט די ס ת ר י ־ ת ו ר ה , איבער וועלכע מיליאָנען קעפּ האָבען זיך געמאטערט און מיל־יאָנען הערצער גע'חלומ'ט...

אונז ציהט צו דער געהיימנים ווי אונז ציהט צו דער־ערד. „פון געהיימנים ביסטו געקומען און צו געהיימנים וועט זיין דיין געלוסט" — זאָגט א בת־קול יעדען עופּ־עלע ווען עס ווערט געבאָרען.

מיר האָבען ליעב זיך צו שפּיעלען אין ליכט כדי נאָכדעם צו געניסען בעסער די פינסטערנים. מיר צו־ברעכען און צופּאַלמעסען אונזערע שפּיעלצייג און וויינען דערנאָך ווי קינדער, אימעצער זאָל זיי ווידער צוזאַמענ־שטעלען פאַר אונז...

אין פינסטערנים פּיהלען מיר זיך היימיש. פון דאָרט קומען מיר און דאָרט געהערען מיר... דאָרט איז דאָס גרויסע לעבען פון וועלכען אונזערס איז די מילבען־אויסגאַבע...

די נעבעלהאַפטיגקייט פון דער מטושטש'ער מילכ־שטראָס אַפּעלירט צו אונז מעהר ווי דער גלענצענדער אבענד־שטערען...

ווען דאָקטוירים וועלען אויפהערען שרייבען זייערע רעצעפּטען אין לאַטיין, וועלען זייערע רפואות האָבען א קלענערע ווירקונג.

דער „גאָט־ווייס־וואָס", וועלכער שוועבט ארום „אַק־וואַ פּורא" איז געווען צו מאַכען פון ברונים־וואַסער א כשוף־טראַנק...

צויבעריי איז אויסגעשפּיעלט און שדים האָבען מורא פאַר עלעקטרישער בעלייכטונג. אָבער ספּיריטיזם איז זייער יורש געוואָרען.

טשעזאָרע לאָמבראָזאָ וועלכער איז געווען וויסענ־שאַפטסמאַן גענוג צו מאַכען פון פערברעכען א קראַנק־הייט, און פון גאונות א משוגעת — האָט געגלויבט אין די השבעות פון פּאַלאַדינאָ. און אין דעם זעלבען פערטעל יאָהר־הונדערט אין וועלכען מאַדאַם קיריע האָט דעם

גרעסטען כעמישען סוד אנטפלעקט, האָט א מרס. עדדי*) געמאַכט מיליאָנען פערקויפענדיג איהרע „קריסטשיען־סייענס״ געהיימניסען אין בוך־פאָרם — דריי דאָלאַר מיט פינף און צוואנציג סענטס א געהיימניס...

דען דער מענש מוז האָבען געהיימנים אזוי ווי ער דאַרף האָבען לופט און שפייז.

ער וויל ליכט און זונען־שטראַהלען אין די פענסטער אָבער בתנאי ער זאָל צו יעעדר צייט קענען די פאָרהאַנגען אראָפּלאָזען און זיך איינגנורען אין זיינע געהיימניסען און זיין חשך...

---

*) די גרינדערין פון „קריסטשיען־סייענס״ (קריסטליכע וויסענשאַפט), אַ גלויבען לויט וועלכען קראַנקהייטען קענען געהיילט ווערען מיט דער מאַכט פון אמונה.

טראכטען און ריידען

מיין פריינד דער מענשען־קענער איז בעזונדערס אינטערעסאנט ווען ער קומט צו דער טהעמא „טראכטען און ריידען".

ער אליין רעדט בלויז פעריאָדיש. עס געהען אָפט אוועק מאָנאטען כסדר און איהר קענט פון איהם אַ וואָרט ניט הערען. און דאַן, קומט אַן אויסגוס, ווי פון אַ פלוצ־לינג־געעפענטען פאָנטאַן, און ער שפריצט ארויס זיינע אָנגעזאַמעלטע בעאָבאַכטונגען אין פארביגע עפּיגראַמען.

אין איינער פון אַזעלכע השתפכות'ען האָט ער גע־זאָגט: —

טראַכטען איז אַ הכנסה און ריידען איז אַ הוצאה...

פאַראַן אַזעלכע וואָס פערמאָגען קרח'ס אוצרות און פערגינען זיך ניט אַ פּרוטה אויסצוגעבען, און פאַראַן ווידער אויסברינגער וואָס ביי זיי קען זיך אַ מטבע ניט איינהאַלטען אַ רגע.

עס איז דאָ נאָך אַן אַנדער קלאַס. דאָס זיינען די וואָס גיבען ארויס וועקסלען אויף וואָס זיי דאַרפען ערשט אריינקריגען.

איך האָב געקענט א יונגען מאַן מיט א געשליפענער צונג, וועלכער פלעגט אייך אַרויסלאָזען א בעהויפּטונג אָדער א געדאַנקען, מיט דערזועלבער לייכטקייט ווי א שוואַרצקינסטלער ציהט בענדלעך פון א קאַפּעלוש, קלער־רענדיג אַז ער וועט שוין ווי עס איז בעגרינדען מיט אַלערליי דרעהדלעך דאָס וואָס ער האָט אַרויסגערעדט.

אַן אַרויסגעזאָגטעס וואָרט איז א טשעק. געוויסענ־האַפטע סאָלידע מענשען וועלען קיינמאָל ניט אונטער־שרייבען א טשעק אַוואו זיי האָבען ניט גענוג קאַפּיטאַל אין דער באַנק.

אָבער וויפיעל זיינען דאָ, וואָס גיבען אייך א טשעק, וויסענדיג גאַנץ גוט אַז זיי האָבען ניט אין דער באַנק א צובראָכענעם שילינג, און טראַכטענדיג אַז איידער איהר וועט זייער טשעק דעפּאָנירען וועלען זיי שוין ווי־עס־איז די סומע „גוט מאַכען״ ?...

דאַן קומט דער „חלפן״ וואָס לאָזט דורך יעדען טאָג דורך זיינע הענד, הונדערטער און טויזענדער מינצען פון אַלע לענדער און פון אַלע „קורסען״ און איז אַליין א בלוטיגער קבצן...

ער האָט ציטאַטען און פראַזען און פיינע געדאַנקען פאַר יעדער געלעגענהייט, און גיט זיי אייך מיט דער פולער האַנד. וואָס האָט ער צו זשאַלעווען ? מע קען, ברוך השם, די סחורה שטענדיג קריגען. נאַטירליך, איי־דער ער לאָזט אין גאַנג זיינע אַרטיקלען, רייסט ער צו־ערשט אַראָפּ דעם יאַרליק און מע דאַרף זיין א מומחה אויף זיינע טאַנדעטנע וואַרע צו קענען אויסגעפינען דעם נאָמען פון דעם פאַבריקאַנט...

איך געפֿין אַזעלכען אויס דורך דעם אונטערשלאַג פֿון זיינע סחורות, דען דער אונטערשלאַג איז זיין אייגענער, און ס'איז רעכט אַז אַ ראַצעמאָרענער געדאַנקען אָדער אַ זיידענער זאַץ זאָלען זיין אויפֿגעסטריגעוועט אויף אָפּגעבליאַקטען קאַרטון...

איך האָב נאָך אַ פּרוביר־מיטעל. איך זוך אויס פֿון אונטער דער ערד, אַ טהעמאַ וואָס בלויז אַ משוגע'נעם ווי איך קען איינפֿאַלען, צו דיסקוטירען, און פֿאַר וועלכער מיין בחור האָט בשום אופֿן זיך ניט געקענט צוגרייטען... און מיין ציצעראָ הויבט אָן טעלעבענדען מיט דער צונג. דער גרויסער פּראַזען־מעקלער הויבט מיר אָן דאַן ארויסצוגעבען זיינע אייגענע פֿערזשאַווערטע און ווערטהלאָזע פֿעניגער, און פֿון זיין גאַנצען פֿערמעגען איז געוואָרען אַ תל...

דאָס נעקסטע מאָל מיידט ער מיך אויס, און פּרובירט זיין גליק מיט אַנדערע.

פֿאַראַן פֿערקעהרט אמת'ע גבירים, וואָס האָבען גאַנצע זאַסיקעס מיט גאָלדענע געדאַנקען, אָבער זיי זיינען אַזוי אונגעלומפּערט, אַז נעהמען זיי אייך ארויסצעהלען אַ געוויסע סומע, פֿאַלט עס זיי פֿון די הענד... אַזעלכע איז אַ מצוה אויסצוהעלפֿען. עס לויהנט זיך.

איך האָב געהאַט אַ פֿעטער אַ לאַנד־חכם. פֿלעגט ער נעהמען ריידען, איז געוועזען ווי געהן צו קינד. אַ וואָרט צו אַ וואָרט פֿלעגט זיך ניט קלעפּען, און איהר האָט געקענט הערען ווי די רעדער פֿון זיין מח־מאַשינע סקריפּען און קרעכצען. איך פֿלעג נעהמען אויף זיך די ראָלע פֿון אַ העבאַם, פֿלעג ממש פֿאַר די פּיס די געדאַנקען פֿון איהם

ארויסשלעפּען... און וואָס פּאַר'ע געראָטענע גערזאַנקען דאָס זיינען געווען ! אַ מחיה געווען צו קוקען אויף זיי...

פאַראַן מענשען וואָס האַלטען זייער געלד אין אַ קניפּעל, און ווען זיי נעהמען ארויס אַ בומאַזשקע טהוען זיי עס „ברחילו ורחימא", און קוקען דערביי אויף אייך אַזוי ווי זיי וואָלטען זאָגען „ברודערקע, דאָס איז ניט „קיין הובעל־שפּאָן, דאָס איז געלט און געלט דאַרף מען „היטען ווי אַן אויג אין קאָפּ". און דאָך זיינען זיי בטבע ניט קיין קמצנים.

איך האָב אָנגעטראָפען אַ סך דענקער פון דער דאָ־זיגער קאַטעגאָריע. זיי זיינען „מלא וגדוש", אָנגעשטאָפּט מיט בריליאַנטענע גערזאַנקען, אָבער נעהמען זיי צו אייך ריידען, פּעקלען זיי זיך לאַנגזאַם אויס, מיט אַ זייטענ־וואונק צו אייך וואָס גיט אייך צו פערשטעהן, אַז איהר דאַרפט זיך מכין זיין צו הערען עפּעס וויכטיגס...

עהנליך צו זיי איז געווען יענער הומאָריסטישער שריפטשטעלער וואָס פלעגט אַזוי עקאָנאָמיזירען מיט זיינע וויצען אין געשפּרעך, אַז קיין המצאה זיינע איז מיר ניט איינגעגאַנגען. איך פלעג אימער האָבען דאָס גע־פיהל, אַז ער רעכענט קודם אויס וויפיעל זי איז ווערטה פאַר זיין פערלעגער, און ווען ער שענקט זי מיר, ליידט ער פּשוט אַ געלד־שאָדען...

דער קאָנטראַסט צו זיי אַלעמען איז יענער וואָס עפענט בלויז אויף זיין מויל, און עס גיבען זיך אַ לאָז גלענצענדע ראַקעטען פון קלוגהייט און שאַרפזין, וואָס האָבען הפנים לאַנג געלעכצט ארויסצוגעהן אויף דער ווייסער וועלט... און די פונקען פאַלען אייך אין מח און אין

הארצען, און דערביי שפירט איהר גאָר ניט, ווי עמיצער וואָלט זיך אָנגעשטרענגט אָדער ווי עמיצער וואָלט עפּעס געגעבען און עמיצער גענומען...

און די געדאַנקען שפּריצען אַרויס אַזוי נאַטירליך, און מיט אַזאַ אימפּעט, אַז איך דאַכט זיך, זיי זיינען נאָר וואָס געבאָרען געוואָרען. און דאָ ג אַ ר ט איהר זיך.

עס זיינען דאָ „עקס־פּראָמפּטנע" רעדנער אָבער עס זיינען ניטאָ קיין „עקס־פּראָמטנע" דענקער. דער דענקער וואָס רעדט אַזוי לייכט און אָהן אַ מאָמענט פערטראַכטען זיך, רעדט פון אָנגעברייטען, פון פאַרטיגען. ער האָט בע־אָבאַכטונגען און געדאַנקען וואָס ער האָט גאָט ווייס וואו און גאָט ווייס ווען אָנגעקליבען און דורכגעזיפּט און דורכגעקלערט, ווי מע קלערט דורך טהייערען ויין — ווע־גען אַלערליי זאַכען. און וואָס פאַר אַ געגענשטאַנד עס זאָל ניט פאָרקומען — ע ר האָט שוין וועגען איהם לאַנג צוריק נאָכגעטראַכט, מעהר אָדער וועניגער, און איבער־ראַשען קענט איהר איהם קיין מאָל ניט.

איך האָב פריהער געזאָגט, אַז ריידען איז אַ הוצאה, אָבער דער תענוג פון אויסגעבען נאָכדעם ווי מע האָט זיך אַ לאַנגע צייט געזעטיגט מיט אַריינעהמען — איז אַן ערפרישונג, אַן ערלייכטערונג און צייטענווייז אַ בע־דירפעניס.

די גמרא זאָגט: „מעהר ווי דאָס קאַלב וויל ז ו י־ג ע ן ― וויל די קוה איהם ג ע ב ע ן ז ו י ג ע ן". איך קען אַזעלכע וואָס מוזען זיך אַרויסרעדען. זיי וואָלטען זאָנסט געקריגען מילך־פיבער.

און זעהר אָפּט פאַסירט, ווי איך ווייס פון מיין איי־
גענער ערפאַהרונג, אַז רעדענדיג טויכט אַרויס פאַר דעם
ריידער אַליין, אַ שפּאָגעל־נייער גערַאנקען...

אינווענינ איז ער געווען צוזאַמענגעקנוילט מיט אַ
סך אַנדערע און האָט זיך ניט קלאָר אַרויסגעזעהן. אָבער
רעדען קען מען ניט אין קנוילען, און ציהט מען אין גע־
שפּרעך פאַנאַנדער פאַדעם פאַר פאָדעם ווערט יעדער פאַ־
דעם זיך אַליין דייטליכער.

דאָס רוף איך אַ **זייטיגע** הכנסה...

.1912

איינזאַמקייט

איינזאַמקייט איז אַ תענוג צו וועלכען מען מוז זיך צוגעוואוינען — זאָגט מיין פריינד דער מענשען־קענער.

דער וואָס האָט ניט געלערנט די קונסט פון זיין איינזאַם, דער האָט פערנאַכלעסיגט די בעסטע געזעלשאַפט וואָס ער האָט ווען־עס־איז געקענט האָבען — די געזעלשאַפט פון זיך אַליין. דען וואו קענען מיר געפינען אַ חבר מיט וועלכען מיר זאָלען קענען זיך אַזוי גוט פערשטענדיגען, מיט וועלכען מיר זאָלען זיין אַזוי אויסגעבונדען, ווי מיר אַליין?

די וואָס זאָגען אַז דער איינזאַמער מענש שליסט זיך אויס פון דער וועלט, געברויכען בלויז אַ סקאַרבאָווע פראַזע וועלכע האָט אין דער ווירקליכקייט קיין שום אמת אין זיך ניט.

פ ע ר ש ל אָ ס ע ן זיינען מיר ערשט ווען מיר לעבען תמיד אין דעם גערויש און דעם געפילדער און דער צוזאַמענגעוואָרפענער חאַליאַסטרע פון מענשען, וואו מיר ווערען געדריקט און געקוועטשט אין אַלע ווינקלען

פון אונזער נשמה. קוים קענען מיר אין דעם געדרענג א שטיקעל בלאָען הימעל זעהן...

אין דער איינזאַמקייט שפּרייט זיך די וועלט פונאַנ־דער אין איהר גאַנצער ווייטקייט. רוים פעהלט אונז מעהר ניט און מיר אליין נעהמען אָן אונזער ריכטיגע, פולע, רונדע געשטאַלט...

דאַן ערשט קענען מיר אויספּעקלען אונזערע גייסטיגע מטלטלין, און זיי געהעריג פונאַנדער שטעלען און איינ־אָרדנען און אונגעשטערט פונאַנדערפּלעכטען דעם קאָלטון פון פערמישטע איינדרוקען...

און מענשען אליין מוז מען זעהן פון ד ע ר ו ו י י־ט ע ן , פון דער איינזאַמקייט, אויב מיר ווילען זיי ליע־בען אָדער האַסען. פון נאָהענטען האָבען מיר בלויז דעם אייגענטהימליכען גערוך פון זייער לייב...

אין אונזער איינזאַמקייט, ווערען זיי אַלע נשמות — גוטע אָדער שלעכטע. די קערפּערס פערשווינדען...

און אויב מיר האָבען ניט וואָס האַלט צו האָבען קענען מיר זיך קוויקען מיט אונזער שנאה, ווי מע קוויקט זיך מיט א קרעפטיגען ביטער־טראַנק...

פון נאָהענטען איז בלויז דאָ ענטוועדער פיזישע שכרות, אָדער פיזישער עקעל...

אין איינזאַמקייט, אַראָפּקוקענדיג אויף דער וועלט פון דער הויך, האָבען מיר א נצוץ פון יענעם געפיהל וואָס די מלאכים מוזען האָבען ווען זיי שפּאַרען זיך אָן אויף דעם געלענדער פון דעם זיבעטען הימעל און קוקען אַראָפּ, טיעף אונטען, אויפ'ן „עולם השפל"...

און אין דער איינזאַמקייט, אַרונטערזינקענדיג אין דעם טיעף־טיעפען ברונעם פון אונזער אייגענעם אינער־ליכען לעבען, קענען מיר אַרויפקוקען און זעהן די שטע־רען, העל און ליכטיג... אין דעם געלען חוצפה'דיגען שי־מער פון דער עפענטליכקייט, זיינען די דאָזיגע שטערען ניט אַנצוזעהן געווען.

די איינזאַמקייט, דאָס איז די צייט פון זעען, פון שפּראָצען און פון שטילען וואַקסען, פון ר י י ף־ווערען און פון ר י י ף־ווערען.

די גרויסע געדאַנקען־מאַגנאַטען וואָס האָבען די וועלט בעגליקט מיט זייערע נדבות, האָבען ניט א פעניג פון זייער אייגענטהום אָנגעקליבען אין דער חברותא פון מענשען...

די וועלט איז א נעהמערקע און ניט קיין געבערקע. און ווייל אימעצער דער וועלט עפּעס שענקען אויף עולמות מוז ער זיך אָפּגעזעגענען מיט זיינע מיטמענשען און יאָהרען־לאַנג אַרבייטען אַליין אין זיינע דונקעלע גאָלד־גרובען...

א טרוים געבאָרען ערגעץ וואו אין א ביידעל אין דער שווייץ, מיט קיין אַנדער עדות ניט אַרום, ווי די שטערען און די קאַלטע גלעטשערס, קען ווערען די בעוואונדערונג פון א טויזענד־קעפּיגער מאַסע אין א פּאַריזער אָדער ניו יאָרקער אָפּעראַ־הויז, וואו ער, דער טרוים, ווערט איבער־געגעבען אין דעם גלגול פון אַן אַריאַ, געזונגען פון א קאָקעטקע־פּרימאַדאָנא...

אָבער אין דער אומגעבונג פון דער דאָזיגער מאסע וואָלט ער קיין מאָל ניט געבאָרען געוואָרען...

— — — — — — — — — — — — — — — —

און איינזאמקייט איז א ריינינגונג און א לייטערונג. יעדער מענש אזוי ווי ער מוז האָבען פון צייט צו צייט א באָד פאר זיין גוף, מוז האָבען אזא מין איינזאמקייט־טבילה פאר זיין גייסט... נייע כחות וועט ער דערנאָך שפירען אין זיך.

עפּעס וועט האָבען פערשוואונדען, עפּעס וועט זיין ארונטערגעשווענקט און די אָפענע געזונד־געוואָרענע הויט־לעכלעך וועלען ארייננציהען די לופט און דעם שיין מיט מעהר פרישקייט...

און הויפּטזעכליך די א ו י ג ע ן... לעבענדיג צו לאנג אין געזעלשאפט ווערען זיי פערשטויבט. עס זיינען דאָ אזוי פיעל וואָס וואַרפען אונז שטויב אין די אויגען, אז ווי ווענינ עס זאָל ניט בלייבען יעדעסמאָל, זאמעלט זיך מיט דער צייט אָן א דיק הייטעל און די ראיה ווערט קאַליע...

אין איינזאמקייט הויבט מען אָן זעהן בעסער. דען איינזאם־זיין מיינט ניט אנטלויפען פון דער וועלט. איך, פערקעהרט, נעהם די וועלט מיט זיך, אָהן איהר ריהר איך זיך ניט... א פענסטערל מאַך איך דורך וועלכען איך זאָל זיך תמיד קענען זעהן אזוי ווי איך וויל זעהן די פעלדער און די וועלדער ארום זיך...

און הער איך דעם ליארעם פון דער ווייטען איז עס אן אנגענעהמער אָבליגאַטאָ צו מיינע אייגענע געדאַנקען־מעלאָדיען, אַזוי ווי דאָס רוישען פון ים וואָס איך קען אויסטייטשען ווי מיר אַליין געלוסט זיך...

— — — — — — — — —

ווען מיר ווערט איינזאַמקייט איבערדריסיג ווייס איך אַז איך אַליין בין זיך איבערדריסיג, און דאַן זוך איך דעם טומעל כדי ער זאָל מיך געגוג דערעסען מיך צוריקצו־טרייבען אין מיין ווינקעל...

גליקליך זיינען די מענשען וואָס האָבען זיך אַרויפגע־אַרבייט צו אַ שטופע, צו קענען זיין איינזאַם אפילו אין געזעלשאַפט... איהר רעדט צו אַזאַ איינעם, און ער ענט־פערט אייך און ער לאַכט און ער איז פעראינטערעסירט און איז אַליין אינטערעסאַנט, און דאָס אַלץ קומט פון זיין גאַסט־צימער... אין די אינערליכע קאַבינעטען נעהמט ער אייך קיינמאָל ניט אריין, אַזוי ווי ער אַליין, אָדער דער בעסטער טהייל פון איהם, געהט פון די דאָזיגע קאַבינעטען קיינמאָל ניט אַרויס...

ער איז אי אין דער וועלט, אי איבער און אַרום דער וועלט... ער זעהט זאַכען און מענ־שען פון דער נאָהנטסטער ווייטקייט און קוקט אויף זיי פון דער ווייטסטער ווייטקייט — אַזוי ווי מע דאַרף אויף זיי קוקען, אום אין זיי ניט בטל צו ווערען...

דען מיר מוזען זיין עקאָנאָמיש מיט אונזער קוקען, און קוקען מיר צו נאָהענט און צו געגוי, וועלען מיר אויף

א שטויב פערשווענדען די צייט וואָס וואָלט געקלעקט אויף אַ גאַנצען בארג, און אַן ארבעם וועט פון אונזערע אויגען פאַרשטעלען אַ גאַנצען שטערן...

— — — — — — — — —

היטען זאָלט איהר זיך אָבער פון דעם וואָס זוכט איינזאַמקייט ניט ווייל ער וויל וואַקסען, נאָר ווייל ער וויל זיין גרויס ניט וואַקסענדיג און אָהן מיה; ניט ווייל ער וויל בעסער זעהן די וועלט, נאָר ווייל ער וויל פערשטאָפּען זיינע אויערען צו דער וועלט'ס דעקרעט פון זיין נישטיגקייט...

ער וויל אַן אייגענע ממשלה גרינדען, כדי צו קענען קעניגען אָהן אַ שום שטערונג, ער וויל אַזוי צו־שפּאַלטען דעם עכאָ פון זיין איי־גענעם וואונש אז ער זאָל קלינ־גען ווי דער הוררא־טומעל פון אַ גאַנצען פאָלק...

אַזעלכער מוז אַלע פענסטער און אַלע לאָדען צומאַ־כען. אַ קלאַנג פון דער דערויסענדיגער וועלט, וועט איהם זיין חלום חרוב מאַכען, אַ בלאָז פון ווינד וועט זיין קרוין איהם פון קאָפּ ארונטערשליידערען...

און אַזעלכער ווערט אין זיין איינזאַמקייט קלענער און שמעלער. ער איז צופיעל בעשעפטיגט מיט דיע־נען צו זיך, מיט קטורת־רויכערען צו זיין כבוד־לוסט, ער זאָל קענען זיך אויסשפּרייטען...

און ער האָט צומאָל ניט איין גרויסען רוהיגען האַס וואָס זאָל איהם אויפהאַלטען... ער האָט בלויז פּיצינקע פאַרדרוסען און פּאַראיבעלם וואָס רייצען און צוברעקלען איהם און פער'מיאוס'ען אין זיינע אויגען גאָט'ס וועלט, אַזוי ווי זיי פער'מיאוס'ען איהם אַליין אין די אויגען פון דער וועלט...

.1912

נאָכאַהמונג

מיין פריינד דער מענשען־קענער האָט אַמאָל געזאָגט צו מיר:

שטודירען מענשען איז שטענדיג ביי מיר געווען אַן אינטערעסאַנטער ספּאָרט. איך האָב קיינמאָל קיין געברויך ניט געמאַכט פון מיינע בעטראַכטונגען. איך האָב ניט געהאַט, ניט דעם טאַלענט און ניט די לוסט צו שרייבען פּסיכאָלאָגישע ראָמאַנען, און האָב קיינמאָל ניט געזאַמעלט שטאָף פאַר סקיצען. עס איז גלאַט פאַר מיר אַליין געווען דער שעהנסטער צייט־פערטרייב, אויסצוגעפינען די פערבאָרגענע מאַשינערי, וואָס אַרבייט אין דער נשמה פון די מענשען מיט וועלכע איך בין געקומען אין בעריהרונג, און די אינערליכע ווארשטאַט, וואו עס ווערען פאַבריצירט זיינע בעזונדערע בעוועגונגען, מאַניערען, בליקען און אויסדרוקען.

אַנדערע לעזען צייטונגען, איך פלעג לעזען מענשען.

און מיין מעטהאָדע צו לערנען אַ מענשען איז געווען זעהר אַן איינפאַכע.

איך פלעג קודם־כל זוכען אויסצוגעפינען וועמען ער מ א כ ט נ אָ ך , און אזוי שנעל ווי מיר איז געלונגען צו לעגען מיין פינגער אויף דער פערזאָן וועלכע איז זיין מאָדעל און דער געגענשטאנד פון זיין נאָכאהמונג, האָב איך געהאט אַ שליסעל צו אלע קעמערלעך און אלעקער־לעך פון זיין כאראקטער.

דען שוין לאנג צוריק בין איך געקומען צו דער אי־בערצייגונג אז יעדער איינער פון אונז, בעוואוסטערהייד אָדער ניט־בעוואוסטערהייד, מאכט נאָך אימעצען. אימע־צער וועלכען ער קען אָדער פון וועלכען ער האָט געלעזען אָדער געהערט, שוועבט פאר איהם אלס אַ מוסטער, און אלע זיינע האנדלונגען, בעוועגונגען און אייגענטהימ־ליכקייטען, זיינען צוגעשניטען און צוגעמאָסטען לויט דעם דאָזיגען מוסטער.

פאראן מענשען וואָס מאכען נאָך א י י נ ע ם . מיט זיי פלעג איך האָבען אַ לייכטע ארבייט. פיעל שווע־רער און פערוויקעלטער איז געווען דער פראָצעס, ווען איך האָב אָנגעטראָפען אזעלכע וואָס האָבען נאָכגעמאכט צ ו ו י י אָדער מ ע ה ר אויף איין מאָל.

אָט האָב איך געהאט אַ בעקאנטען. אין זיינע גאָר יונגע יאָהרען האָט ער געלערענט אין אַ ישיבה אין סלאָ־באָדקע, נאָך פערשיעדענע גלגולים איז ער אָנגעקומען אלס קאנטאָר אין אַ רעפאָרמירטער שוהל. איך האָב קיינ־מאָל ניט געקענט דערגרונטעווען די ריכטיגע פסיכאָ־לאָגיע זיינע. עפעס האָט ער געהאט אזעלכע אייגענ־טהימליכע מיינונגען און אזעלכע מאָדנע געוואוינהייטען

און קנייטשלעך. איך האָב פּרובירט מיין „בערטיליאָן־סיסטעם” אויף איהם, אָבער איך האָב צו קיין שלום ניט געקענט קומען. איך האָב עקספּערימענטירט מיט א לאַנגער ליסטע פון גדולים און העלדען, און קיינער האָט ניט געפּאַסט. ביז מיר איז איינגעפאַלען צו פּרובירען צוויי אויף א מאָל. דער רעזולטאַט איז געווען אויגענבליקליך: אַלצדינג איז מיר געוואָרען קלאָר ווי דער טאָג. ווייסט איהר ווער די צוויי זיינען געווען? איהר וועט לאַכען, אָבער עס איז דאָך אַן אמת: רב יצחק אלחנן דער ק אָ וו נ ע ר ר ב, און וו א ג נ ע ר...

פון אקטיאָרען וואָס אהמען נאָך אין געוועהנליכען לעבען, די הויפּט־ראָלע וועלכע זיי שפּיעלען אויף דער ביהנע — ווייסט איהר געוויס. איך אליין ווייס פון א שוישפּיעלערין וואָס האָט געהאַט א בעזונדערע אפּעקטירטע אַרט ווען זי פלעגט זיך זעצען אויף איהר פּאָטעל ביי זיך אין דער היים, און א געוויסע קאָמישע מאַיעסטעט אין דעם טאָן פון איהר שטים ווען זי פלעגט רעדען צו איהר דיענסט־מיידעל. און געקומען איז דאָס איהר ווייל זי האָט געשפּיעלט אויף דער ביהנע די ראָלע פון קעניגין „סעמיראַמיס”...

נאָך אינטערעסאַנטער איז וואָס געוויסע מענשען אהמען נאָך זיך אַליין... איינער האָט אמאָל אין א פּייערליכען געהויבענעם מאָמענט געכאַפּט א קוק אויף זיך אין שפּיגעל און האָט זיך אריינגענומען אין קאָפּ פון דאַמאָלס אָן צו זיין פ י י ע ר ל י ך...

א צווייטער האָט אמאָל אמוזירט א געזעלשאַפט מיט

וויציגע אנעקדאָטען, און זוכט זינט יענעם טאָג צו זאָגען וויצען, סאַי עם קלעפּט זיך יא, סאַי עם קלעפּט זיך נ'ט.

און ווער קען ניט יענע אַלטע לייט וואָס זוכען נאָכ־צומאַכען זייער אמאָליגען יונגען „איך"?

און די דאָזיגע נאָכאַהמונג ווייזט זיך ארוים ניט נאָר אין מאַכען מיט'ן האנד, אין העויות פון געזיכט, אין דעם אַרט פון געהן און אין דער מאַניער פון עסען — נאָר' אין דער גאַנצער וועלט־אַנזיכט פון דעם נאָכאַהמער...

ביסלעכווייז וואַקסט זי איין אין דער נשמה, און ווערט די הויפּט־ספּרוזשינע פון יעדען טהאָן און פון יע־דען טראַכטען, און אַם שטאַרקסטען איז זי דאָרט וואו זי אַרבייט אונבעוואוסטערהייד, דאָרט וואו דער נאָכאַה־מער וואָלט אייך אַריינגעלאַכט אין געזיכט און גערופען „ליגנער" אָדער „אידאָט", ווען איהר זאָלט איהם זאָגען אַז ער מאָדעלירט זיך נאָך אַ פרעמדען טיפּ.

דער מענש איז איבערהויפּט דער שנעלסטער פון אַלע חיות, אויפצוכאַפּען דאָס וואָס ער זעהט און עס תיכף נאָכצומאַכען.

ווען איך האָב געלעבט אויפ'ן ישוב האָב איך בע־מערקט, אַז דער שווערער שלעפּעדיגער גאַנג פון די פּויערים קומט דערפון וואָס זיי מאַכען נאָך די פערד און די קיה, מיט וועלכע זיי האָבען צו טהאָן אַ גאַנצען טאָג.

אַ ישוב'ניק'ס אַ אינגעל האָב איך געקענט, וואָס פּלעגט ביים ווײנען, אויסשטעלען דעם מויל משופּע'דיג אַרויף־צו, און אויסלאָזען זיין געוויין מיט אַ קלאַנג וואָס

איז געווען עהנליך צו אַ האָוקע... דאָס האָט ער געכאַפּט דעם שניט פון דעם שוואַרצען הונט מיט וועלכען ער פלעגט זיך שפּיעלען...

ווען איהר וועט אַמאָל זיין אויף אַ מיטינג ווען אַ גרויסער רעדנער האַלט אַ גאַנצען עולם געשפּאַנט מיט זיין פייערדיגער דרשה, וועט איהר בעמערקען, ווי ניט ווילענדיג שפּיגעלט זיך אָפּ אין אַ געוויסער מאָס, דער אויסדרוק פון דעם דרשן׳ס געזיכט אויף די פּנים׳ער פון זיינע הערער.

איך האָב בייגעוואוינט ווי אַ רעדנער האָט אין פערלויף פון זיין אינטערעסאַנטער רעדע, גראַד אַ ביס געטהאָן מיט זיינע אונטערשטע צייהן די אויבערשטע ליפּ, און אַ פּאָאר דוצען מענשען וואָס האָבען איהם אויפמערקזאַם צוגעהערט, האָבען מעכאַניש אַ ביס געטהאָן זייערע אויבערשטע ליפּען...

ווי איך בין שפּעטער געוואָהר געוואָרען האָט דער רעדנער דאַן געהאַט אַ צאָהן־וועהטאָג און האָט פערביסען די ליפּ פון יסורים...

דאָס זיינען קליינע און איינצעלנע סימפּטאָמען וועלכע יעדער קען הונדערט מאָל כפל׳ען פון זיין אייגענער בעאָבאַכטונג און ערפאַהרונג.

וויכטיג אָבער איז דער גרויסער פאַקט, מיט וועלכען איך האָב אָנגעהויבען, וואָס יעדער מענש, וויסענדיג אָדער ניט וויסענדיג האָט אַ געוויסען פּאָר־מאָדעל וועלכען ער טהוט נאָך אָדער וויל נאָכטהאָן. און האָט איהר נאָר אויסגעפונען ווער דער דאָזיגער מאָדעל איז, דאַן

ליעגט פאַר אייך אָפּען זיין גאַנצער פּסיכאָלאָגישער מע־
כאַניזם, און איהר וועט כמעט פּאַראוים קענען בעשטי־
מען ווי אזוי ער וועט האנדלען און זיך בעטראָגען אונ־
טער געגעבענע אומשטאנדען. יעדענפאלס וועלען אייך
קלאָר ווערען אלע זיינע געוואוינהייטען, אנזיכטען און
מיינונגען וואָס וואָלטען אָהן דעם אפשר בלייבען אן
אויביגע רעטענים.

.1912

דער מאָמענט ווען מע ווערט אַלט

מיין פריינד דער מענשען־קענער האָט מיר אמאָל דערצעהלט:

א גרויסער אידישער דענקער און שריפטשטעלער, וועלכער איז נאָך אין דער פולער רייפקייט פון זיינע יאָהרען, האָט מיר אין אן אינטימען געשפּרעך אַנטפּלעקט, אז ער פיהלט זיך אַלט און ער האָט מיך נאָך מעהר אי־בערראַשט, ווען ער האָט צוגעלעגט אז דאָס געפיהל פון זקנה איז אויף איהם געקומען ניט לאַנגזאַם, נאָר אין איין רגע...

איך האָב איהם פער׳חדוש׳ט אָנגעקוקט, אָבער דער שריפטשטעלער האָט פאָרטגעזעצט: —

„איהר ווייסט, מע דערצעהלט זיך וואונדערליכע מעשות פון מענשען וועלכע זיינען אין איין נאכט אָדער אין איין שעה גראָ געוואָרען. די אויסערליכע סמנים פון אַלטקייט ענטוויקלען זיך געוואויהנליך זעהר לאַנגזאַם, שטופּענווייז, עס נעהמט יאהרען און יאָהרען ביז עס זאַמלען זיך אָן קנייטשען, אָדער ווי די ענגלענדער רופען עס, „קראָה־פּיס״ געגנוג און בית עולם בלעטלעך געגנוג

אום אָנצוואָגען פאַר דער וועלט אז מיר געהען אראָפּ בארג. און ווען אזא מין אלט־ווערען איבער נאכט פּאַ־סירט, בעטראַכט מען עס אלס יוצא מן הכלל און אַן אויסעראָרדענטליכען פאַל.

„אבער מיר אלע ווערען אין דער אמת'ן זקנים אין איין מינוט. עס איז דאָ איין געוויסער פונקט, דער „הר ההר", און דער קלימאַקס, וואו די וועגען שיידען זיך... און דער פונקט ווערט דערגרייכט אמאָל אין מיטען דער נאכט אויפ'ן געלעגער, און אמאָל זיצענדיג אין א לוס־טיגער געזעלשאפט, דורך אימעצענ'ס א בעמערקונג, א וואָרט אָדער א קוק...

„מיט מיר אליין האָט עס פּאַסירט גראָד אזוי אומ־געריכט...

„איך האָב איינמאָל געשריבען אַן ארטיקעל איבער דער רעוואָלוציאָן וועלכע מוז פריהער־שפּעטער אריינ־טרעטען אין אונזער לעבען און אין אונזערע געדאנקען. און געשריבען האָב איך עס מיט דער געוואוינטער קאַמפּפ־לוסטיגקייט און מיט דעם ענטהוזיאַסטישען גלוי־בען אין דער גרויסקייט פון דעם „נייעם", וואָס דאַרף קומען אויף דעם אָרט פון דעם אָפּגעלעבטען „אלטען" רעזשים. מיין פעדער איז געלאָפען האסטיג אויפ'ן פּאַ־פּיר, ביז איך בין געקומען צו א געוויסען אויסדרוק, וועלכען איך האָב אזוי פיעל מאָל פריהער געברויכט, ניט פערטראַכטענדיג זיך אפילו, און וועלכער איז געווען אזוי נאַטירליך פאַר מיין פעדער ווי די טינט, מיט וועלכער זי האָט געשריבען.

„איך בין געקומען צו א זאַץ וואָס האָט זיך אָנגע־הויבן „מיר יונגע"...

„מיין פעדער איז מיט אַמאָל געבליבן שטעהן, און ביי מיר אין געדאַנקען איז פון ערגעץ־וואו, אַזוי ווי א לאַנג־בעהאַלטענער שד, אַרויסגעשפּרונגען די פראַגע: קען איך נאָך אַלץ מיט רעכט זאָגען „מיר" רעדענדיג פון דער יוגענד? איז שוין ניט צייט צו זאָגען „זיי"?

„איך בין ערשט זעקס און פערציג יאָהר אַלט, איך בין נאָך שטאַרק און געזונד און פול מיט דעם בעגעהר פון אַרבייט, אָבער אין יענעם מאָמענט האָב איך זיך אָפּ־געזעגענט מיט די „יונגע", און האָב זיך אָנגעהויבען צעהלען צווישען די גראָ־האָאָריגע — הגם ביז איצט האָב איך נאָך אפילו קיין איינציג גראָ האָאָר אין מיין קאָפּ ניט געהאַט...

„דער ווענד־פּונקט איז געקומען און אַלע מיינע טענות מיט זיך אַליין האָבען ניט געהאָלפען. פון דאַמאָלס אָן האָב איך אויסגעמידען, ווי ווייט איך האָב געקענט, דעם אויסדרוק „יונגע". זאָגען „זיי" האָט דאָס האַרץ ניט גע־לאָזט. עס האָט זיך ניט געוואָלט געבען אַן אויסגעשפּראָ־כענע אָדער געשריבענע הסכמה, אַז איך אַנערקען זיך אַלס אַלט... און זיך רעכענען צו „זיי" ווי פריהער, האָט דער געוויסען ניט ערלויבט...

„ווען איך פלעג זיך צוזאַמענקומען מיט מיינע אינ־גערע פריינד, האָט זיך מיר געדאַכט אַזוי ווי איך בע־האַלט עפּעס פון זיי, און אַזוי ווי זיי שווינען מיך און

ווילען מיך ניט פערלעצען, זאָנסט וואָלטען זיי מיך בע־
האַנדעלט ווי אַן אַלטען...״

צו דער ערפאַהרונג פון דעם שריפטשטעלער זיינען
מיר שפּעטער צוגעקומען, אַ סך עהנליכע ערפאַהרונגען!
וואָס עלטערע מענשען, אין מינוטען פון זעלבסט־אַנט־
פּלעקונג האָבען מיר פערטרויט...

איינער איז אַלט געוואָרען אין אַ טראַמוויי, ווען אַ
יונגער מאַן האָט איהם דעם זיץ אָפּגעטרעטען... אַ צוויי־
טער האָט דערפיהלט דאָס געוויכט פון די יאָהרען, ווען
אַ בעקאַנטער האָט איהם געהאָלפען אָנטהאָן דעם אויבער־
ראָק... אַ דריטער האָט גראַד אונטערגעהערט ווי זיין
בוכהאַלטער אָדער שיק אינגעל זאָגט אויף איהם „דער אַל־
טער״... אַ פיערטער האָט אין דעם געבורט פון זיין ער־
שטען אייניקעל אָדער אין דעם ערשטען בעזוך פון אַ חתן
פאַר זיין עלטסטע טאָכטער, געליינענט זיין אורטהייל...

אָבער געקומען איז עס ביי אַלעמען פּלוצלינג, אין
איין געוויסער רגע, און פון יענער רגע האָט די אַלטקייט
זיי איבערגענומען אין איהר רשות...

זיי האָבען גענומען שטעלען מעהר דעם טראָפּ אויף
זייער ע ר פ א ה ר ו נ ג ווי אויף זייער פ ע ה י ג־
ק י י ט , מעהר אויף זייער ו ו י ר ד ע ווי אויף
זייער ק ר א פ ט און מעהר אויף ע ר א י נ ע ר ו נ ג
ווי אויף ה אָ פ נ ו נ ג .

און נאָך טרויעריגער איז צו זעהן די געענדערטע בע־

ציהונגען פון די דאָזיגע נ י י ע ר ע ק ר ו ט ע ן פון זקנה צו די גרייז־גראָע געבויגענע וועטעראַנער...

עס איז ניט מעהר די גרויסמוטהיגע סימפּאטהי און די נדבנ׳ישע צערטליכקייט, פון דעם וואָס איז נאָך אויפ׳ן פערד צו דעם געפאַלענעם אָדער פון דעם געזונדען צו דעם קראַנקען, נאָר א געפיהל פון פאטהעטישער חברותא, א געפיהל פון מיטגליעדערשאַפט אין דעם זעלבען טרויעריגען וועלט־פעראיין, וואָס שליסט איין אין זיינע רייהען, דעם מאַן מיט דעם ערשטען זילבער־פאָדעם אין זיין באָרד ווי דעם עובר־בטל וואָס ווארעמט זיך פאר דער זונן, טראַכטענדיג פון דעם זעקעל „ארץ ישראל ערד" וואָס ער האָט אויף דעם דעק פון זיין קופערט...

.1912

געבורט און ענטוויקלונג פון געדאנקען

ניט אַלע געדאַנקען ווערען רייף און „אויסגעטראָגען" אין דעם מח וואו זיי האָבען צוערשט אַרויסגעשפּראָצט — זאָגט מיין פריינד דער מענשען־קענער.

דען אזוי ווי אַלע זאַכען אויף דער וועלט, האָבען געדאַנקען אויך זייער מזל. אַנדערע איז בעשערט צו וואַקסען אויף דעם אורשפּרינגליכען בוים, ביז זיי פאַלען אַראָפּ דורך דער לאַסט פון זייער פאַרטיגען רייכטהום. און אַנדערע האָט אַ קאַפּריזנער ווינד אַרונטערגעטריי־סעלט איידער זיי האָבען זייער פולקייט דערגרייכט.

אַמאָל איז עס גאָר ניט דער ווינד. די פרי האָט ניט קיין געדולד געהאַט און האָט זיך אָפּרייסען געוועלט... אפשר האָט זי זיך אין די מאָנאַטען אָדער טעג פעררע־כענט ?...

אַזעלכע געדאַנקען ווערען ערשט פאַרטיג אויפ'ן וועג. פון מח צו מח וואַנדערען זיי און ווערען אויסגעהאָדע־וועט אויף זייער נסיעה, ווי די באַנאַנאַס וואָס ווערען

גרינערהייד געבראַכט פון די דרום־לענדער און ווערען גאָלדיג און זאַפטיג, ווייט פון זייער געבורטס־אָרט...

די באַנאַנאַס איז בעשערט צו קריגען זייער רייפקייט ניט אויף דעם היימישען שטאַם און ניט אונטער דעם היימישען זונען־שיין נאָר אין אַ שטרוי־פערפּאַקונג, אין דער תפיסה פון אַ פראַכט־וואַגאָן, אין אַן אָרעמער פינ־סטערער אומגעבונג...

אָבער פאַרטיג ווערען זיי, און זייער טעם איז אפשר זיסער און געשמאַקער נאָך דער לאַנגער וואַנדערונג...

וויפיעל געדאַנקען קענען זיך ריהמען אַז זיי האָבען דורכגעמאַכט די גאַנצע „תשעה ירחי לידה״? דערפאַר איז אָבער זעהר גרויס די צאָהל פון די געדאַנקען וואָס ווערען געבאָרען „זיבעטלעך״.

זיי בעדאַרפען נאָך מאָנאַטען פון ווייכער וואַטע און וואַרעמקייט, צו זיך צו קומען, און צו קענען די אויגען עפענען. און אָפט ווערען זיי ערשט ריכטיג אויסגעבריהט אין דוקא ניט קיין זעהר געהויבענעם מח.

מיר האָט אַ דיכטער דערצעהלט, אַז ער האָט אַמאָל אָנגעשריבען אַ קליין געדיכט אויף וועלכען ער האָט כמעט קיין נאָכדרוק ניט געלעגט און וועלכעם האָט זעהר ווייניג אויסגעדריקט. איין מאָל איז איהם אויסגעקומען צו הערען ווי אימעצער, אַ יונגער, ניט איבריגענס אינטעליגענטער ארבייטער, האָט דעקלאַמירט דאָס דאָ־זיגע ליעדעל און ער איז געווען איבערראַשט צו זעהן, ווי דער זינן און דער אינהאַלט פון די פערזען האָט זיך פאַ־נאַנדערגעוואַקסען אין דער פאַנטאַזיע פון אַ פּשוט׳ען לעזער... ער האָט זיין אייגען ווערק קוים דערקענט. דאָרט

אין דער פּרעמדס, אין דעם אַרבייטער׳ס מאָרך איז זיין אייגענער דאָרער געדאַנקען־פּראָדוקט געוואָרען אַ שעהן געראָטען קינד, אַ פרייד פאַר דער וועלט און נאָך מעהר פאַר זיין אַמאָליגען טאַטען...

— ווער איז דאָ געווען דער גרעסערער דיכטער ? —

דער לעזער האָט פיעל מאָל אַ גרעסערען חלק אין דעם פּראָצעס פון שאַפען ווי דער שריפטשטעלער.

דען דיכטער זיינען אַלע. און דאָס וואָס געפינט זיך אין דעם גייסט פון אַ דאַנטע אָדער אַ געטהע, אין אַן אוקינוס־דאָזע, געפינט זיך אין דעם מח פון דעם אונ־וויסענדען ווילדען אין אַ בטל־בששים׳דיגער פּאָרציאָן...

ניט אַלע קענען דעם ערשטען קערן אַרויסברינגען. פאַלט אָבער צו זיי אַריין אַ זאָמען, געפינט ער אַ פרוכט־באַרען, גרייטען באָדען...

פיעל געדאַנקען ווערען געשריבען אין אַ סאָרט ראשי תיבות, און עס פּאַסירט, אַז דער מחבר ווען מע זאָל צו איהם צושטעהן, וואָלט אויך ניט געקענט אויסטייטשען די דאָזיגע ראשי תיבות. קומט אַ לעזער און דעשיפרירט די פערבאָרגענע שפּראַך און דער מחבר האָט אַ נייעם גלוי שכינה...

אפשר האָט דאָס געמיינט יענער תנא ווען ער האָט געזאָגט „ומתלמידי יותר מכולם״, און מעהר פון אַלץ האָב איך געלערענט פון מיינע תלמידים...

די שאַרלאַטאַנעס אין קונסט און אין ליטעראַטור וויסען פון דעם סוד און פערלאָזען זיך לכתחלה אַז די לעזער זאָלען אַריינטראַכטען אין זייערע לעדיגע שורות אַלערליי שעהנע און פּאָעטישע כונות...

דעם גרויסען ענגלישען דיכטער ברוינינג האָט מען אמאָל געפרעגט, וואָס ער מיינט מיט א געוויסען געדיכט? „וואָס פרעגט איהר מיך?" — האָט דער פּאָעט געענט־פערט — „געהט צו דעם „ברוינינג קלוב". זיי וויסען בעסער".

ער האָט עס אפשר געזאָגט בדרך המצאה, אָבער א סך אמת איז דעריין דאָך געווען.

אַלע פלאַנצען וואַקסען בעסער און ענטוויקלען זיך גיכער און ווערען שטאַרקער און געזינדער, ווען מע זעצט זיי איבער פון איין בייט אויף א צווייטער אָדער פון איין גאָרטען אין א צווייטען. אין דער מוטער־ערד קענען זיי צו זייער פאָלקאָמענהייט ניט קומען. און אזוי זיינען געדאַנקען.

און די אויסצייכנונג און דאָס גליק פון דעם מענש־ליכען געשלעכט איז, וואָס אויף יעדער געדאַנקען־געבורט וואַרט א וועלט מיט ניאַנקעס ווי עס וואַרט די גאַנצע בעפעלקערונג פון ביענשטאָק אויף די אייעלעך פון דער קעניגין־ביען...

ווערט דער ולד געבאָרען געהט ער פון האַנד צו האַנד, און מע וואַשט איהם און מע וויקעלט איהם און מע נעהרט איהם ביז ער ווערט א שמשון הגבור...

ווער האָט איהם זיין גבורה געגעבען?

איך בין ניט קיין חסיד פון יענער טהעאָריע וואָס בע־הויפּטעט, אַז דאָס קינד פון זיין ערשטען מאָמענט אָן, געהערט צו דעם שטאַאט... פאַר דער מוטער, הייסט עס, איז געגוג צו געבערען, אויפציהען איז שוין ניט איהר זאַך. דאָס דאַרף טהאָן דער כלל...

אזא מין פער׳יתום׳טע ערציהונג פאר קינדער פון פלייש און בלוט וואס האבען זייער מאמע׳ס נאך און זייער טאטען׳ס אויגען — אפעלירט ניט צו מיר. אבער איך פרעה זיך וואס יעדעס מח־קינד און איטליך געדאנקען־עופה׳לע ווערט אויפגעהאדעוועט פון דעם כלל און איז אויף קעסט ביי דער גאנצער מענשהייט... אזוי דארף עס זיין...

גליקליך איז דער טאטע פון אזא געדאנקען, אויב ער ווערט כאטש אמאל דערמאנט ווען מען רעדט פון׳ם קינד.

וויכטיג אבער איז עס ניט, און על פי יושר טאר א געדאנקען ניט האבען א פאמיליען־נאמען.

די שעהנסטע געדאנקען וועלכע די וועלט פערמאגט, זיינען די וואס מען ווייס ניט ווער זייערע עלטערען זיינען...

אפשר איז די מאמע אין קימפעט געשטארבען ?...

און אפשר איז אזוי בעסער — זאנסט וואלט די מענשהייט צופיעל יאהרצייטען געהאט און „די ארבייט איז פיעל און דער טאג איז קורץ..."

נאך אלעמען האט די וועלט אויף די יתומים מעהר געארבייט און זיך מעהר מיט זיי ארומגעפיהרט ווי די וואס האבען זיי געבארען...

און דער יישר־כח קומט איהר — דער וועלט...

1912.

די נייע צייט־רעכענונג

מיין פריינד דער מענשען־קענער געפינט חסרונות אין דער מענשליכער שפּראַך.

ווי שנעל — זאָגט ער — די שפּראַך זאָל זיך ניט איילען צו־צופּאַסען צו דעם לעבען, יאָגט זי דאָס לעבען דאָך אריבער און זי בלייבט הינטערשטעליג. אַט נעהמט למשל, די אויסדרוקען מיט וועלכע מע בעצייכענט די צייט. וואָס האָבען די דאָזיגע אויסדרוקען אמאָל בעדייט, און וואָס בעדייטען זיי איצט ?

מיר געברויכען נאָך אַלץ די זעלביגע ווערטער : „טאָג״, „וואָך״, און „יאָהר״, וועלכע אברהם אבינו פלעגט געברויכען, הגם אַלע נסיעות וואָס דער אַלטער פּאטריארך האָט געמאַכט אין זיין גאַנצען לעבען, וואָלט א שנעלער אויטאָמאָביל אָדער גאָר אַן עראָפּלאַן דורכגעמאַכט אין איין טאָג.

אויב איך וואָלט געהאַט די מאַכט, וואָלט איך איצ־טער איינגעפיהרט אַן אנדער צייט־רעכנונג, כדי מע זאָל ניט פערמישען א „וואָך״ פון היינט מיט א „וואָך״ פון

ספרית נשיאנטון *

פרעה'ס צייטען, און א „טאָג" פון מאַרקאָני'ס דור מיט א „טאָג" פון דעם דור הפלגה.

א יונגער מאַן פון צוואַנציג יאָהר, אין א גרויסער מאָדערנער שטאָדט, איז, אין דער אמת'ן גערעדט, עלטער פון מתושלח'ן, און דער זיבען־הונדערט יאָהריגער חנוך איז געוועזן א חדר־אינגעל אין פערגלייך מיט דעם אכציג־יאָהריגען טאָלסטאָי.

אפילו איצט, פאַר אונזערע אויגען, ענדערט זיך דער ווערטה און דער אינהאַלט פון דער צייט נאָכאַנאַנד. א דור האָט מען אמאָל גערעכענט דריי און דרייסיג יאָהר. ביאָלאָגיש איז דאָס טאַקי אמת. אָבער אויב א דור מיינט א שטאַפּעל אויף דעם לייטער פון א וואַקסענדער קולטור — דאַן איז איטליך יאָהר א נייער דור.

חוני המעגל האָט געדאַרפט אָפּשלאָפען זיבעציג יאָהר כדי צו געפינען, זיך אויפכאַפּענדיג, א נייע וועלט. ווען אונזערער א מענש זאָל איינשלאָפען אויף בלויז א י י ן יאָהר, וועט ער נאָכדעם די אויגען רייבען פון די וואונדער וואָס ער וועט געפינען.

ווען מע זאָל קענען מיט א געוויסען אַפּאַראַט אָפּפאָטאָגראַפירען כסדר דאָס וואָס געהט פאָר אין דעם מח פון אַן אינטעליגענטען מאָדערנעם מענשען, זיינע טראַכטונגען און זיינע געפיהלען, זיינע זיך־תמיד־בענייענדע איינדרוקען און זיינע בליץ־שנעלע פּלענער און אידעען, אין דעם פערלויף בלויז פון א טאָג, און מע וואָלט דאָס אַלעם דערנאָך אונז ווייזען אין א רייהע פון בילדער אויף א לייווענט — וואָלט דער סך־הכל געוועזן פיעלייכט מעהר ווי אַלע איבערלעבונגען פון א שלמה המלך...

אונזער ציוויליזאציאָן איז אַ ציוויליזאציאָן פון לאַנג לעבען און מיט יעדער נייער ערפינדונג קריגען מיר אַלץ מעהר אריכת ימים...

מיר לעבען מעהר און לענגער ווי די עלטסטע זקנים פון אַ טויזענד און אפילו פון הונדערט יאָהר צוריק.

און דאָך שלעפּען מיר נאָך אַלץ דעם באַגאַזש פון לאַנג־טויטע און זינלאָזע חשבונות וועגען דער צייט.

אונזער וואָך בעשטעהט פון זיבען טעג, און, ערשט נאָך זעקס האָרעפּאַסנע האַלב־מעת־לעת'ען פערגינען מיר זיך אַ שבת אָדער אַ זונטאג. טהוט ניט דער ארבייטער פון דעם צוואַנציגסטען יאָהר־הונדערט אויף אַזוי פיעל ארבייט אין איין טאָג, וויפיעל עס האָט אויסגעטהאָן אין אַ גאַנצער וואָך, דער ארבייטער פון משה רבינו'ס צייטען — פאַר וועלכען דאָס שבת־געזעץ איז געמאַכט געוואָרען ?

יעדער טאָג מוז האָבען זיין שבת, אויב די צייט־רעכענונג זאָל אויסגעגליכען ווערען, און מיט יעדער נייער ענטדעקונג אָדער ערפינדונג האָט ד ע ר ש ב ת ג ע ז א ָ ל ט ו ו ע ר ע ן ל ע נ ג ע ר . . .

מיר מעסטען נאָך אַלץ די טעג און די מאָנאַטען און די יאָהרען נאָך דער זונן און נאָך דער לבנה. דאָס איז די נאָכוועהענים פון אַמאָליגער שטערען־דינערײַ... מיר דאַרפען מעסטען אונזער צייט מיט ראַדיום...

און אונזער לעבען איז דארום געשטיגען ניט דער ערך אין ווערטה, אין פערגלייך מיט דעם לעבען פון פערצייטען...

איך וואונדער זיך ניט ווען איך לייען ווי די פער־אורטהיילטע אין כינא בייגען זייערע קעפּ צו דעם תליון׳ס האק מיט אזא קאלטבלוטיגקייט, אזוי ווי דאָס לעבען וואָלט ביי זיי קיין בעטרעף ניט האָבען. דען צייט האָט דאָרט אויך קיין בעטרעף ניט. דאָרט וואו א טהעאטער־פאָרשטעלונג קען געדויערען זעכצעהן שעה אויפ׳ן זיי־גער, איז דער טויט א גלייכגילטיגע זאך...

דער עסקימאָ אויפ׳ן טויטען־בעט, קוקט רוהיג צו די הכנות וואָס מע מאכט איהם צו בעגראָבען... מישטיינס געזאָגט, פיעל זיין לעבען האָט ענטהאלטען, און וואָס ער האָט צו פערלירען...

א טאָג פאר דעם איירעפּלאַן איז מעהר ווי דאָס גאנצע לעבען פון דעם עסקימאָ, און דארום האָט ער א רעכט האָלט צו האָבען דאָס לעבען, און דער טויט האָט פאר איהם טויזענד־שרעקען...

פון כינעזישע השגות און פון עסקימאָ־בעגריפען איז צו אונז אריבער די ירושה פון טויט־שטראָף...

— — — — — — — — — — — — — — — —

ווי איך האָב געזאָגט, וואָלט איך געלאָזט איינפיה־רען א נייע אויסגעבעסערטע צייט־רעכענונג און איך וואָלט אין גאנצען אויסגעקאסירט אזעלכע ווערטער ווי „טאָג״, „וואָך״ און „יאָהר״, אָדער איך וואָלט געלאָזט אויסארבייטען פון היסטאָריקער און וויסענשאפט־מענער א פערגלייכענדע ליסטע וואָס וואָלט געצייגט אַקוראַט, וויפיעל, כדומה, יוליוס צעזאר׳ס א יאָהר בעטרעפט לויט טהעאָדאָר רוזוועלט׳ס קאלענדאר, און וויפיעל א וואָך פון

דער שפּאַנישער אַרמאַדאַ מיינט לויט דעם לוח פון אַן ענגלישען „סופּער־דרעד־נאָוט”...

עס וואָלט געווען אינטערעסאַנט, און עס וואָלט ניט פערפּיהרט...

יעדענפאַלס, וואָלטען מיר זיך אויסגעלערענט צו בע־וואונדערען די גדולה פון דעם מאָדערנעם מענשען, שטאָט וואָס מיר זיינען איצט געניינט איהם פאַר־צור־ווארפען אז ער איז אונגעדולדיג...

דער מאַנאַך אין מיטעל־אַלטער, וועלכער האָט צוואַנ־ציג יאָהר נאָכאַנאַנד געשריבען אַ געדיכט איבער דער הייליגער יונג־פרוי האָט ניט אַ צעהנטעל אזוי פיעל צייט געאַרבייט דערויף, ווי איבסען, וואָס איהם האָט גענומען צוויי יאָהר צו שרייבען אַ דראַמאַ... צוויי יאָהר אין איב־סענ׳ס צייטען האָבען בעטראָפען מעהר ווי אַ לעבענס־לויף אין אַ פעריאָדע, ווען אַ פּאַר שיף צו מאַכען האָט גענומען אזוי פיעל צייט ווי איצט אויפצושטעלען אַ הי־מעל־קראַצער...

אפשר וועט קומען אַ צייט ווען איינער וועט אָנ־שרייבען אַ דראַמאַ איבער נאַכט און מיר וועלען זיין נעדולד בעוואונדערען...

— אַ גאַנצע נאַכט אָפּצואַרבייטען אויף איין ווערק — וועלען מיר שטוינען — וואָס פאַר אַ פלייסיגקייט און וואָס פאַר אַן אייזערנער ווילען...

על כל פנים, אונזער רעכענונג פון דער צייט איז אַלט־מאָדיש און מוז אָפּגעשאַפט ווערען...

.1912

מיטלייד

מיטלייד איז די סיראָוואָטקע פון ליעבע — זאָגט מיין פריינד דער מענשען־קענער. — אין אַ נויטה־צייט קען מען אפשר דערמיט אויך יוצא זיין, אָבער טאַקע נאָר אין אַ נויטה. צו דעם עכטען ארטיקעל קומט עס ניט.

צייטענווייז — זאָגט ער — האָב איך מיינע צוויי־פלען אפילו וועגען ד ע ם , און איך קלעהר, אַז אָהן דער דאָזיגער סיראָוואָטקע וואָלט די וועלט פיעל בעסער געווען. לכל הפחות, גערעכטער און עהרליכער.

ווען יושר איז באַנקראָט, און מען קען אפילו מיט סטראַשונקעס פון איהם גאָר ניט ארויסקריגען, קומט די ליעבע און שענקט איהרע מתנות מיט אָפענע הענד. שלעכט איז נאָר ווען דער מיטלייד קומט קלינגענדיג מיט זיינע קליינגעלד, און הויבט אָן זיינע נ ד ב ו ת אויס־טהיילען...

רחמנות איז אַ מאַרק־אידענע, וואָס זוכט מציאות. זי געהט תמיד אַרום מיט ביליגע ראַמשלעך ליעבע, צו־געשטאָקטע און טוכלע ליעבע... דעם מבין קען זי ניט נאַרען. ער דערקענט איהר סחורה נאָכ'ן ריח...

רחמנות איז גאוה אין א פערשטעלטען נוסח... מיט־לייד איז דער „שישו בני מעי" פון דעם בעל־מזל, דער קניפ אין דער אייגענער באק, וואס דער גליקליכער גיט זיך, זעהענדיג דעם אונגליקליכען, דער הכשר וואס קרח נעהמט ארוים אויף זיין עשירות...

און דאן איז מיטלייד צו דעם הונגעריגען א טהייערער מיטעל צו פערדייהען א פעטען מיטאג. דער גע־וויסען סקאוואוטשעט אונטער'ן טיש און פערשטערט די שמחה, ווארפט מען איהם א ביינדעל צו און ער שווייגט...

איך קען א סך מענשען, וואס ווערען געזונד און פעט פון מיטלייד־האבען. איהר זייט זיי פשוט מחיה ווען איהר גיט זיי א געלעגענהייט פאר רחמנות. זיי זיינען אייך דאנקבאר דערפאר. זיי ווילען אייך די נשמה אוועקגעבען, אבי איהר זאלט זיך לאזען פון זיי בעדויערען...

איהר זייט אן עלענדער, א דערשלאגענער, און אלצ־דינג געהט אייך מיט די פוטער אראפ, און דא קומט איינער און ווייזט אייך ארוים סימפאטהי און זיינע רחמנות־ווערטער פאלען ווי אן אויל־זאלבונג אויף אייער אנגעוועהטאגטען הארצען... אלס א געפיהלפולער מענש און א מכיר טובה, ווערט איהר געריהרט פון דער פריינד־ליכקייט און איהר בעשליסט ביי זיך, אז אזוי שנעל ווי איהר וועט ווערען א געהאלפענער, מוזט איהר קודם־כל קומען צולויפען צו דעם נאבעלען בעל־רחמן און איהם אנזאגען די פרעהליכע נאבריכט, כדי ער זאל מעהר קיין שברות־הלב ניט האבען וועגען אייער צושטאנד.

אָבער אויב איהר ווילט ניט האָבען קיין שונא אויפ'ן גאַנצען לעבען, טהוט עס ניט, ווי גאָט איז אײך ליעב. ער וועט אײך קיינמאָל ניט מוחל זיין, וואָס איהר האָט איהם גערויבט, דעם תענוג פון בעדויערען...

איך אַליין האָב אינגעל־ווייז געהאַט אַ מיאוס'ען אָפּשניט פאַר אַזא מין חטא פון מיין מוהמע שרה'ן, עס זאָל זיך איהר דאָרטען לייכט סלוקערצען.

די דאָזיגע מוהמע מיינע האָט געהאַט אַ סך מעלות. ראשית איז זי געווען אַ וואויל־קענעוודיגע : זי איז געווען די זאָגערקע אין דער ווייבערשער שוהל. דערצו איז זי גלאָט געווען אַ מיוחסת. איהרער אַן עלטער־פעטער האָט געשטאַמט פון דעם מהר"ל מפּראַג אָדער פון תוספות יום־טוב — איך געדענק שוין ניט גענוי. אָבער דאָס זיינען אַלץ ביי־זאַכען. איהר הויפּט־מעלה איז געווען איהר גוט־הארץ. זי האָט נאָכאַנאַנד רחמנות געהאַט. זי פלעגט אויפשטעהן כלחוך השור און קוים האָט זי אָפּ־געוואַשען נעגעל־וואַסער, האָט זי שוין גענומען רחמנות האָבען, און רחמנות געהאַט אַ גאַנצען טאָג כסדר, ביז זי האָט קריאת־שמע געלייענט אויף איהר געלעגער.

אַן אמת'ע טהייערע אידענע געווען.

מאַכט זיך מיט אַמאָל, אַז אונזער שכן, איצע דער שמיעד פאַלט אוועק קראַנק און ליעגט אין אַ פיעבער. דאָ האָט זיך פאַר מיין מוהמע'ן אויפגעעפענט אַן אמת'ע גאָלד־גרוב פון רחמנות... זי האָט נעגאָסען מיט טרעהרען און געבראָכען די הענד אָהן אַן אויפהער און געהאַלטען אין איין קלאָגען : „וועה איז מיר, ווינד איז מיר, וואָס

וועט נעבאך ווערען פון זיין ווייב, און וואָס וועט נעבאך ווערען פון זיינע קינדער, וואָס וועט נעבאך ווערען פון זיין אַלטער שוויגער, און וואָס וועט נעבאך ווערען פון זיין איידים..."

אַלע ווײַלע האָט זי מיך אַריינגעשיקט געוואָהר ווע־רען וואָס דער חולה מאכט.

— מוהמע, ער וואַרפט זיך אויפ'ן בעט און קרעכצט — לויף איך אַריין.

די מוהמע כליפּעט.

— מוהמע, ער רעדט פון היץ — ברינג איך אַ צוויי־טען רעפּאָרט אין אַ האַלבע שעה שפּעטער.

די מוהמע שווימט אין טרעהרען.

— מוהמע, מען האָט געשיקט פעלד־מעסטען — דערצעהל איך אָהן אָן אָטהעם נאָך אַ דריטען בעזוך.

די מוהמע רייסט זיך די האָאָר פון קאָפּ און יאָמערט ביטערליך.

דער מוהמע'ס צושטאַנד האָט מיך אַזוי גערירהרט ביי דער נשמה, אַז איך בין צוזאַמען מיט איצע'ס אינגלעך געגאַנגען אין שוהל זאָגען תהלים פאַר איהם, בלויז פון מיין מוהמע'ס וועגען, דען איצע'ן אַליין בין איך געוועזען אַ דם־שונא, פאַר וואָס ער פלעגט מיך ניט לאָזען קלאַפּען אויף דער קאָוואַדלע, און האָט מיך ניט איינמאָל אַרויס־געטריבען פון דער קוזניע. אָבער איך האָב געזעהן, אַז די מוהמע שרה געהט אַיין...

היינט ווי איז געוועזען מיין שמחה ווען איך האָב גע־קענט אַריינלויפען צו דער מוהמע'ן און טהאָן אַ געשריי:

— מוהמע, ער שוויצט. דער רופא זאָגט, ער וועט געזונד ווערען...

די מוהמע האָט מיך עפּעס מאָדנע אָנגעקוקט. איך האָב איבערגע׳חזר׳ט די בשורה מיט מעהר פרישקייט, אָבער די מוהמע האָט בלויז געגעבען א טרוקענעם זיפץ, און דעם עפּעל, וואָס זי האָט געהאַט מיר צוגעזאָגט, האָט זי מיר אויך ניט געגעבען...

איצע׳ס שוויצען איז ניט געווען אויף איהר פּראָגראַם, און זי איז געווען אמת ענטטוישט... על פּי יושר האָט איצע געזאָלט שטארבען. זי האָט שוין געהאַט א גאַנצען אויסשטייער פון רחמנות אָנגעגרייט פאַר זיינע יתומים. איצט וועט זיך אָנהויבען א נייע הלכתא פון געהן זוכען אנדערע, ווענען דאָס אוועקצוגעבען...

מיר האָט אמאָל א קלוגער אַלטער מאַן דערצעהלט א מעשה. אפשר האָט ער עס אין א בוך געלייענט און אפשר האָט ער עס אַליין אויסגעטראַכט.

גאָט האָט בעשאַפען אַלצדינג אין פּאָרען, ווי עס שטעהט אין חומש „זכר ונקבה ברא אותם”. דאָרט אָבער, וואו קיין פּאָאר קען ניט זיין, האָט ער בעשאַפען פאַר דער זאַך א געגענטהייל, א היפוך. דער הימעל איז דער געגענטהייל פון דער ערד. דער גיהנום איז דער היפוך פון גן־עדן און אזוי אַלע זאכען, וואָס ער האָט געפורעמט.

ווען ער האָט בעשאפען די ליעבע, האָט ער צו דער זעלבער צייט אויף דער וועלט געבראַכט ה א ס און איטליכער פון זיי האָט געקריגען זיין בעזונדערע מאַכט און ממשלה, און געוועלטיגט אין זיין קרייז.

האָט אָבער דער האס מקנא געווען דעם מזל און דעם כבוד וואָס די ליעבע האָט אומעטום געהאַט, און ער האָט געוואָלט מיט איהר בייטען ראָליעס. דאָס האָט ניט מעהר געקענט געשעהן. איינמאָל שנאה איז שנאה. און דאַן וואָלט די ליעבע בשום אופן ניט איינגעגאַנגען אויף אזא בייט.

און דער האס פלעגט קומען טאָג פאַר טאָג צו גאָט'ס טהראָן: —

— רבש"ע, פאַר וואָס האָסטו מיך אזוי געקריוור־דעט, און ליעבע איז אומעטום אָנגענומען און בעליעבט?...

און אזוי לאַנג האָט ער געוויינט און געגראָבען אונ־טער'ן כסא כבוד ביז כביכול האָט זיך אין א בייזער שעה ארויסגערעדט: —

— ווען דו וועסט וועלען זיין בעליעבט און אָנגענו־מען, זאָלסטו זיך פאַרשטעלען אין דעם לבוש פון ליעבע... ווען זי וועט עס ניט מערקען, וועסטו איהר מאַנטעל טראָגען, און מען וועט מיינען דו ביזט ז י . . .

און מעהר האָט דער האס ניט געדאַרפט...

יעדעסמאָל וואָס די ליעבע האָט ניט געקענט מער־קען, פלעגט ער זיך אין איהר מאַנטעל אָנטהאָן און געהן איבער דער וועלט, און גרויס כבוד האָט מען איהם

אַרויסגעצייגט, און אַ וואַרעמען קבלת־פּנים האָט מען
איהם אומעטום געגעבען... און געזעצט האָט מען איהם
אויבען־אָן, און גערופען: —

„ר ח מ נ ו ת . . . "

און בלויז ווענינע האָבען געוואוסט, אַז דאָס איז
נ י ט די ליעבע...

1912.

גענ י

זאָגט מיין פריינד דער מענשען־קענער:

קארלייל בעהויפטעט ערגעץ אז געני הייסט, „די פעהיגקייט זיך צו געבען מיה אָהן א שיעור".

מיר געהט די דאָזיגע בעצייכנונג ניט זעהר צום הארצען. איך קען זיך קיין מאָל ניט דענקען, אז דער גרויסער געני זאָל זיך האָבען „געמיהט" און „געארבייט" אין דעם געוועהנליכען זינן פון די ווערטער, אזוי ווי איך קען זיך ניט דענקען אז דער וואסער־פאַל ניאגארא מאכט אָנשטרענגונגען ווען ער שפרינגט שוימענדיג און שפריצענדיג אין זיין קאָכעדיגער קעסעל־גרוב...

דער געני איז ווי די נאטור, ער שאפט אָבער ער האָרעוועט ניט, ער טהוט זיין ווערק פריידיג, יאוויכצענדיג, און ער טראָגט בערג אויף זיינע שולטערען מיט דעם שמייכעל פון א שפיעלענדען האלב־גאָט...

און דער געני ענדיגט קיינמאָל ניט זיין ווערק. ער צייכענט אָן מיט דרייסטע פינגער די ליניען און די

שטריכען און שפּעטער וועלען קומען דורות פון מיטעל־מעסיגע האַרעפּאַסניקעס, פון טאַלאַנטען־נאָכפּאָלגער און נאָכאַהמער וואָס וועלען אויספּילען דאָס בילד און אויס־אַרבייטען לאַנגזאַם און געדולדיג אַלע פּרטים...

ער איז דער גרויסער לויתן וואָס נעהמט ווי אַ רינג אַרום די גאַנצע וועלט, און די רויגען וואָס ער לאָזט אַרויס פון זיך, אויף גאָט'ס בעראָט, מוזען זאָרגפעלטיג אויסגעבריהט ווערען פון אַנדערע, קלענערע, שוואַכערע...

ער האָט נאָר צייט אויף געבערען — אויסבריהען איז ניט זיין זאַך...

פיעל מעהר צוגעטראָפען איז די בעהויפּטונג פון אַי־מעצען, אַז געניע הייסט „די פעהיגקייט צו גנב'ען אָהן אַ שיעור און קיינמאָל ניט געכאַפּט צו ווערען".

דער געניע וואַקסט אויף גניבות, אַזוי ווי דער בוים וואַקסט בע'גנב'ענדיג די לופט און די ערד און די זונן און די וואָלקענס...

וועלכער וואָלקען וועט זיין חלק דערקענען אין דעם גרינעם בלאַט, אין דער ווייסער בליהונג אָדער אין דער גראָער קאָרע ?

דער וואָלקען אַליין איז גע'גנב'עט פון די טייכען און פון ים, און קיינער מאָהנט ביי איהם ניט.

אויף געטהע'ן האָט מען געזאָגט, אַז ער איז געוועזען דער גרעסטער פּלאַגיאַטאָר וואָס די וועלט האָט געהאַט, און שעקספּיער האָט עקספּראָפּריאירט הונדערטער קליינע מחברים.

געוויסענהאפטע פארשער האבען זיך געפונען וואס זיי האט דאס הארץ ניט געשטילט, ביז וואנען זיי האבען ניט אויסגעזוכט אלע קוועלען פון וועלכע דער גאון פון דראמא האט געשעפט; און ערשט איצט, זעהענדיג די דאזיגע קוועלען און וויסענדיג פון די גנבות, בעוואונדערט איהר נאך מעהר ווי פריהער, די גאונות זיינע...

גאט אליין, ווען ער האט אנגעהויבען בעשאפען די וועלט, האט געמוזט ערד און הימעל מאכען פון גארנישט — א יש־מאין, ווייל ער האט ניט געהאט פון וואנען צו גנב'ען. ווען עס איז געקומען צום מענשען, האט ער איינציגע זאמדען צוזאמענגעקליבען פון אלע טהיילען פון דער ערד, און דערפון געשאפען זיין גרעסטעם קונסט־ווערק... אין אנדערע ווערטער, ער האט זיך אליין בע'גנב'עט.

דערפאר אבער איהם, דעם געני, קען קיינער ניט בע'גנב'ען. **זיינס** דערקענט מען נאך דער **גרויס**. זיין מלבוש איז צוגעשניטען פאר א ריעז. אויף א קארליק פאלט ער צוזאמען אין מיאוס'ע פאלדען וואס זאגען אויס דעם סוד...

גנבות פון אזא ריעז ווערען אויסגעפונען אויפ'ן פלעק, אזוי ווי א גע'גנב'טער פערד פון פאלק — זאגט שילער — וואס ברינגט צו שלעפען דעם גנב וועלכער רייט אויף איהם, צוריק צו דעם מושטיר־פלאץ, אזוי שנעל ווי ער הערט דעם טרומפייט...

טאלאנטען קענען פערגליכען ווערען איינער מיט דעם אנדערען. זיי קומען אין קלאסען, אין גרופען, אין שוהלען.

יעדער געני איז א גרופּע און אַ שוהלע פאַר זיך. ער איז אַן אונאָפּהעננגיג זונענסיסטעם, וואָס האָט אַרום זיך זיינע פּלאַנעטען און סאַטעליטען... ער איז דער מאָס־שטאָב פון זיך אַליין און קען בלויז פערגליכען ווערען מיט זיך אַליין...

ער ווייס ניט פון קיין פערגאַנגענהייט און האָט ניט קיין טראַדיציאָן... מיט איהם פאַנגט זיך אָן די וועלט...

די גאַנצע פאַרטיגע וועלט וואָס ער געפינט, צוברעכט ער און צורייבט אויף שטויב, מאַכט דערפון אַ תהו ובהו און דאַן שאַפט ער לויט זיין אייגענעם נוסח און לויט זיין אייגענעם קאַפּריז...

אַלץ מוז פערוואַנדעלט ווערען אין רייהען פליסיגען שטאָף, כדי ער זאָל עס קענען אין ז י י ן פורעם אי־בערגיסען, און ז י י ן אייגענע חתימה דערויף לעגען...

און אין דער געשטאַלט אין וועלכער ער האָט עס אויסגעגאָסען, בלייבט עס דורות און דורות נאָך איהם, און ווערט אַלץ בולט׳ער און פעסטער און פערגליווער־טער, ביז עס קומט אַ צווייטער זיין־גלייכען וואָס קען מיט זיין וואולקאַנישען הויך, די פערשטיינערטע פאָרמען ווידער אין לאַוואַ צושמעלצען, און אָנהויבען דעם פּראָ־צעס פון שאַפען, פון דאָס ניי...

און שאַפען שאַפט ער בלויז פאַר זיך, און פון זיין אייגענעם תענוג וועגען. ער האָט ניט קיין יועצים און קיין עדות אין זיין וואַרשטאַט. ער פרעגט ניט קיין הסכמה און וואַרט ניט אויף בייפאַל...

זיין ווילען איז זיין ראטהגעבער און זיין געשמאק איז דער בייפאל וועלכען ער דארף...

ער ווייס ניט פון קיין כללים און קיין געזעצען, אבער ער אליין ווערט דאס געזעץ און דער כלל...

איך האב גערעדט פריהער פון זיין ווילען — איז עס ז י י ן ווילען ?...

ער איז דער ד י ר כ ז י כ ט י ג ע ר ר ע ה ר דורך וועלכען איין שטראם פון דער אונענדליכקייט פלייצט אריין אין א צווייטען, און הינטער דער כוואליע וואס רופט זיך ז י י ן ווערק, שפירט איהר דעם דראנג פון די מעכטיגע וואסערען וואס האבען קיין ברעג און קיין דעק ניט...

יעדעס ווארט זיינס איז א מויער־קעפעל, צו וועלכען איהר דארפט בלויז צולעגען די אויערען, כדי צו הערען דאס רוישען פון דעם אקעאן...

און דער סימן־מובהק פון געני, ווי געזאגט, איז פרייד — די פרייד פון פרייער ניט־געפלאנטער געבורט...

די טראגעדי פון דעם געני און זיינע יסורים הויבען זיך אן, ווען ער נעהמט טראכטען וועגען די קינדער וואס ער האט געבארען, ווען ער הויבט אן זוכען תכליתים פאר זיי — ווען ער הויבט אן צו פרעדיגען...

פריהער איז ער מיט דעם פנים צו די שטערען גע־שטאנען, איצט פאלט זיין בליק אראפ צו... און דאס טאר ער קיינמאל ניט.

די אויגען מוזען זיך צו א י ה ם הויבען, אויב

גיט היינט איז שפּעטער. ע ר לעבט אויביג, און די וועלט וועט מיט טשערעפּאַכע־טריט איהם דאָך אַמאָל דערגרייכען...

און וואָס וועט ער מיט זיין אונגעדולד געווינען?

אין בעסטען פאַל וועט ער ווערען די מ ע נ ש־ה י י ט . . . פריהער איז ער געווען די ג אַ נ צ ע וו ע ל ט . . .

.1912

פערשיעדענעס

אונזערע שדים

עס איז שוין פון לאנג געזאָגט געוואָרען, אז אלצדינג וואָס דער מענש בעשאפט, בעשאפט ער אין זיין אייגענער געשטאלט, און שדים, רוחות, שפוקען און גלגולים זיינען ניט קיין יוצא מן הכלל.

אלע טראָגען דעם פרצוף־פנים און די קאראקטער־שטריכען פון דעם מענשען און איטליכער פון זיי איז גע־פורעמט אין דעם פורעם פון דעם פאָלק וואָס האָט איהם אויף דער וועלט געבראכט.

ווען אלע מענשען זאָלען פערשווינדען פון דעם ערד־קוגעל און עס זאָלען איבערבלייבען בלויז די דעמאָנאָ־לאָגיען אָדער גייסטער־ביכער פון די פערשיעדענע פעל־קער, וואָלט מען שטודירענדיג די שדים זיך געקענט לייכט מאכען א בעגריף פון די נאציאָנען וואָס האָבען אמאָל געלעבט.

דער דייטשער „קאָבאָלד", דער ענגלישער „בוגי־מען", דער נאָרוועגישער „טראָל", דער רוסישער „ביעשי" און אונזער אייגענער „ניט־גוטער", זיינען אזוי פערשיע־

דען איינער פון דעם צווייטען, ווי דער דייטש און דער ענגלענדער און דער נאָרוועג און דער רום און דער איד זיינען אנדערם איינער פון דעם אנדערען.

דער אונטערשייד פון א לאָרעליי וואָס קאמט איהרע גאָלדענע האָאר ביי דעם ברעג פון דעם רהיין און צויבערט דעם נאאיווען פארליעבטען פישער אין וואסער אריין, ביז דער שוואַרצער פאַנענקע וועלכע קריכט ארוים פון הינ־טער דער הרובע שבת פאר נאכט ווען די בעלי בתים זיינען אוועק צו מעריב — איז אזוי ווייט, ווי פון א בלאָנד־ער דייטשער שיקסע ביז א צאינה־וראינה־אידענע, וואָס מע האָט איהר צו דער חופה אָפגעגאָלט דעם קאָפּ. דאָס קע־ניגרייך פון גייסטער איז זעהר גרוים. עס איז א ממשלה פאר זיך און ווען איהר נעהמט זיך מיט דער דער דאָזיגער לופטיגער בעפעלקערונג נעהנטער בעקענען, ווערט איהר נשתומם פון דער אונגעהייער גרויסער צאָהל פון מינים אין וועלכע זיי זיינען איינגעטהיילט — אלע אָנגעפרוכ־פערט אין דער רייכער פאנטאזיע פון דעם פאָלק.

איך צווייפעל אויב מיר אידען וואָלטען געוואונען דעם פריז אויף א שדים־קאָנקורס. די גויים האָבען אונז, אין דער צאָהל פון מינים שטארק אריבערגעיאָגט. מיר האָבען, דאנקען גאָט, געגוג און דארפען זיך בכלל מיט אונזערע שדים ניט שעהמען. אָבער מיר האָבען ניט אזוי פיעל ז אָ ר ט ע ן, ווי, לאָמיר זאָגען, די דייטשען. אויסער וואָס איהר וועט ביי זיי געפינען די מינים וואָס זיינען אונז אזוי גוט בעקאַנט, און וואָס האָבען אונז גע־שראָקען אין די פינסטערע ווינטער־נעכט, ווען דער בע־העלפער פלעגט אונז אָפּפיהרען פון חדר — האָבען זיי

אזעלכע ניט־אידישע ארטיקלען ווי, וואסער־מיידלעך, ניק־סען, בארג־מענשלעך, וואלד־מענשלעך, פעען און נאָך כהנה וכהנה.

אלס א פּראָדוקט פון דעם פאָלקס פאנטאזיע שפּי־געלט אָפּ די שדים־וועלט אלע זיינע פערשיעדענע שטי־מונגען, פרעהליכע און אומעדיגע, אלע לוינעס און ליי־דענשאפטען, צאָרן, ליעבע, אייפערזוכט, בעוואונדערונג, טרייהייט און אזוי ווייטער.

צווישען דעם מענשען׳ס בעגעהר און זיינע כחות איז זעהר א גרויסער מרחק. טויזענדער זאכען וואָס דער מענש וויל און חלש׳ט טהאָן, איז ער צוליעב זיין פיזישער בע־שרענקטקייט און אָהנמעכטיגקייט, ניט אים שטאנד צו פערווירקליכען. דערפאר איז ער זיך נוקם מיט זיין איינ־בילדונגס־קראפט. ער בעשאפט שדים און גייסטער וועלכע פערריכטען אלערליי אונמעגליכע ארבייטען און מאכען אזעלכע קונצען וועלכע ער אליין וויל געבאָך טהאָן, אָבער קען ניט. דאָס הייסט, אויב ער אליין קען קיין וואונדער ניט בעווייזען, טהוט ער עס לכל הפּחות דורך א שליח, דורך שדים און גייסטער.

מען קען די דאָזיגע בעהויפּטונג נאָך ווייטער ציהען און זאָגען, אז יענע זאכען וואָס דער מענש אליין טאָר ניט טהאָן צוליעב א מאָראלישען פערבאָט, אָבער צו וועל־כע עס ציהט איהם דער מאגנעט פון זינד — יענע זאכען לאָזט ער אָפּט טהאָן זיינע שדים און ניט־גוטע, און האָט אונבעוואוסטערהייד הנאה דערפון... דערביי איז זיין גע־וויסען ריין, דען נאָך אלעמען טהוען עס דאָך שדים, וועל־כע זיינען טמא און פערשאָלטען...

ווי פריהער געזאָגט, זיינען אַלע קלאַסען פון גייסטער און שפּוקען וואָס געפינען זיך ביי אידען, דאָ ביי גויים אויך. ניט מעהר, ביי אונז האָבען זיי אַן עכט־אידיש אויסזעהן.

דערפאַר אָבער זיינען ביי אונז כמעט ווי ניטאָ קיין גוטע גייסטער, אויסער אפשר דער גולם וועלכען מע קען קוים אריינרעכענען אין דער פאַמיליע פון גייסטער. ער ווערט בלויז פאַבריצירט אויף אַ געוויסע צייט, און איז תמיד אונטער דער קאָנטראָלע פון זיין פּרינצי־פּאַל. פערוועלט זיך זיין בעל הבית, פערוואַנדעלט ער איהם אין איין רגע צוריק אין אַ שטיק לעהם, און זיין גאַנצע גדולה איז געענדיגט... דעריבער איז ער דאָך טאַקי אַ גולם...

אָבער אַלע אונזערע אַנגעזעהענע שדים זיינען ביי אונז ניט־גוטע, זיי שאַדען דעם קערפּער און דעם גייסט. זיי לויערען נאָכאַנאַנד אַראָפּצופיהרען פון דרך הישר, מיט אַלערליי קונצען. זיי נעהמען אָן אַלערליי גע־שטאַלטען, פון חיות, און בהמות און זאכען, און טהוען אָפּ אַלע מיני קאָמענדיאַנטסקע שפּיצלעך, אַבי דעם מענ־שען'ס נשמה אַריינצופאַנגען אין זייער נעץ און איהם אַריבערציהען אין דער טומאה אַריין...

מיר האָבען לחלוטין ניט קיין נאַטור־גייסטער. אַזוי ווי מיר האָבען וועניג וואָס געהאַט צו טהאָן מיט דעם וואַלד־ און פעלד־ און וואַסערלעבען האָבען מיר ממילא ניט קיין וואַלד־ און פעלד־ און וואַסער־גייסטער. איך מיין איבערהויפּט אַזעלכע וואָס טהוען קיין שלעכטס ניט, נאָר אים געגענטהייל, העלפען נאָך אויס ווען מע בעהאַנ־

דעלט זיי גוט, אזוי ווי למשל די געפעליגע בארג־מענש־לעך און די ליעבליכע פעען.

אונזערע שדים זיינען לויטער שלעכט. קיין גוטער האָאר איז אויף זיי ניטאָ.

א סך פון די גוי'אישע שדים, ווי ס'איז בעוואוסט, זיינען אייגענטליך א ר ו נ ט ע ר ג ע ק ו מ ע נ ע געטער, ווען דאָס קריסטענטהום איז אָנגענומען געוואָרען צווישען די גערמאַנישע פעלקער, האָבען די גרים ניט געקענט דיר־נישט, מיר־נישט, פטור ווערען פון זייערע אָפּגעטער, דאָס הארץ האָט פשוט ניט געלאָזען. האָט מען זיי פערוואַנ־דעלט אין גייסטער, געגעבען ווי מען זאָגט, אַן אָטסטאַוו־קע, מיט האַלבען געהאַלט...

מ י ר האָבען ניט אַזעלכע פענסיאָנירטע געוועזענע געטער... א שד איז תמיד געוועזען א שד, א שווארצע פער־זעהענים, וואָס מע מוז דריי מאָל אויסשפייען, זיין נאָמען דערמאָנענדיג...

דער אידישער גאָט האָט דעם מאָנאָפּאָל אויף אַלצ־דינג וואָס איז גוט, און אויב ער ערלויבט אז שדים זאָלען זיך ארומטרייבען, איז דאָס בלויז מיט דעם תנאי, אז זיי זאָלען זיין שלעכט דורך און דורך, און ניט מאַכען קיין פילאַנטראָפּישע אָנשטעלען...

.1912

קרח'ס ביאָגראַפיע

א זעהר אינטערעסאַנטער אַלטער מאַנוסקריפּט איז ניט לאַנג געפונען געוואָרען. דער אייגענטהימער פון דעם דאָזיגען כתב־יד, א שומרוני, זאָגט אז ער האָט איהם געפונען אין א הייהל ניט ווייט פון דעם הר־גרזים.

דער דאָזיגער מאַנוסקריפּט גיט איבער די געשיכטע פון קרח'ן גאַנץ אַנדערש ווי זי ווערט דערצעהלט אין חומש. קענטיג א סך פאַקטען וועלכע ווערען בעשריבען אין דעם געפונענעם דאָקומענט זיינען אונטערדריקט געוואָרען פון א צענזאָר'ס האַנד.

אָט איז די ביאָגראַפיע פון קרח'ן ווי זי ווערט אין דעם כתב־יד געגעבען:

ווען די אידען זיינען נאָך געווען אין מצרים און האָבען געקנעטען לעהם און געמאַכט ציגעל און געקרעכצט מעבודה קשה ומרוב עוני, פלעגט קרח צושטעלען די געצייג פון קנעטען און ציגעל־מאַכען צו דער רעגיערונג. ארבייטען אליין האָט ער ממילא ניט געדאַרפט

פרעה האָט איהם געהאַלטען פאַר דעם איינציגען אָרענטליכען „זשיד“.

ווען משה רבינו האָט אָנגעהויבען אַגיטירען פאַר כנען און פאַר בעפרייאונג האָט קרח געמאַכט חוזק פון איהם, און האָט איהם אַ נאָמען געגעבען „דער משוגע׳נער בעל־חלומות“.

— „לאָז זיי אַרבייטען“ — האָט ער געזאָגט — „צו עסען האָבען זיי און דאָס איז אַלץ וואָס זיי בעדאַרפ׳ען, און געצייג קריגען זיי אומזיסט פון דער רעגיערונג. אָט האָב איך נאָר וואָס פערקויפט הונדערט טויזענד װאָבאייזענס און מויער־געצייג, און אין מדבר וועלען זיי שטאַרבען פון הונגער“.

און משה פלעגט איהם ענטפערען: „מיר וועלען אַרויסגעהן פון מצרים און וועלען דיך אויך מיטנעהמען“.

און קרח פלעגט אַזש קייכען פון געלעכטער און ווען ער האָט געלאַכט, האָבען זיך זיינע קעשענעס געטרייסעלט און עס האָט זיך געהערט די קלינגעריי פון געלד.

אָבער איין פריה־מאָרגען האָט קרח געקריגען אַ בעפעהל פון פרעה׳ן ער זאָל ניט מעהר צושטעלען קיין רידלען און קיין מויער־געצייג דען די „זשידעס“ פערלאָזען מצרים.

און קרח איז געוואָרען בלייך און זיינע הענד האָבען זיך געטרייסעלט ווי די שטעקלעך ביים ברעג פון טייך און זיינע צייהנער האָבען זיך געקלאַפּט פון שרעק און פון אַנגסטען.

אָבער דאָס האָט בלויז געדויערט אַ ווײַלע און דאַן איז ער אַוועק צו משה'ן.

ארום משה'ס הויז האָט געשוויבעלט און געגריבעלט מיט מענשען, אַלע אויפגערעגט און ליארעמדיג. אָבער קרח'ס אויער האָט געכאַפּט אין דעם ליאַרעם אַז משה האָט געהייסען בּאָרגען גאָלד־ און זילבער־וואַרג און אַלע טהייערע זאַכען וואָס יעדער זועט נאָר קענען...

און קרח האָט געשמייכעלט און איז אַוועק צוריק אַהיים און האָט אײַנגעקויפט אַלערליי קלייניגקייטען, ווי בענדלעך, קנעפּלעך, נאָדלען און דאָס גלייכען, און האָט זיי אײַנגעפּאַקט אין אַ גרויסען לעדערנעם זאַק.

אויף מאָרגען איז ער שוין געווען אויף דער רייזע מיט אַלעמען צוגלייך.

און קרח האָט געשמייכעלט נאָכאַנאַנד — מעהר אין זיך ווי אויפ'ן געזיכט.

ווען דער עולם איז שוין געווען אַ רעכטען מרחק פון מצרים, האָט קרח גענומען טהאָן מסחר. ער איז געווען דער איינציגער ו.אָס האָט געהאַט געלד און ער האָט איט־ליכען געפרעגט וויפיעל ער וויל פאַר די גאָלד־וואַרג אָדער זילבער־וואַרג אָדער זיידענע מאַנטלען וואָס ער האָט געבאָרגט אַרויסגעהענדיג פון מצרים. ער האָט זיך ניט געדונגען, האָט אימעצער געבעטען צעהן גאָלדשטי־קער, האָט ער געגעבען צעהן, אויב צוואַנציג איז צוואַנ־ציג.

— איך האָב ליעב צו צאָהלען אַ גוטען מקח פאַר גוטע סחורה — האָט ער געזאָגט. און אַזוי האָט ער אָפּ־

געקויפט אַלע גאָלד־ און זילבער־וואַרג און טהייערע קליי־
דער וואָס איטליכער האָט געהאַט.

אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט קרח געעפֿענט אין זיין געצעלט אַ קראָם פון נאָדלען, בענדלעך, קנעפּלעך און אַנדערע קלייניגקייטען.

אַ פרוי איז געקומען קויפען אַ שוך־בענדעל.

— פּיעל איז דער פּרייז ?— האָט זי געפרעגט.

— צעהן רענדלאַך — האָט קרח געענטפערט.

— איהר לאַכט, רב קרח.

— געהט קויפט אייך אַנדערסוואו.

און אַנדערסוואו האָט מען ניט געקענט קויפען און דער סוף איז געווען אַז ער האָט פאַר זיינע בענדלעך און קנעפּלעך און שמאַכטעס צוריקגעקריגען אַלע געלד־שטי־
קער וואָס ער האָט פריהער אויסגעגעבען.

און קרח איז געוואָרען געוואַלטיג רייך.

אָבער ער האָט אויסגעפונען אַז ערגעץ־וואו פער־
וואַלגערט זיך נאָך אַ גאָלדענער רינג, געבליבען פון אַ זיידענ׳ס זיידען, אַן אַלטע מטבע פון קדמונים, אָדער אַ קדושין־רינג, און דאָס הארץ האָט איהם ניט געשטילט.

ווען דער מן איז אַרויסגעפאַלען איז קרח געווען דער ערשטער אויפ׳ן פּלאַץ, און ווען ער האָט געזעהן ווי אַלע נעהמען דעם מן פראַנק און פריי אָהן אַ פּרוטה געלד, האָט איהם געשטאָכען אין זיבענטען ריפּ, ביז איהם איז איינגעפאַלען אַ פּלאַן.

ער האָט אַרויסגעלאָזען אַ מודעה : — מן צוגע־
שטעלט אין אייער אייגענעם געצעלט אין סטעריליזירטע פלאַשען, פאַר פינף פּרוטות. ספּעציעל צוגעגרייטער

מן, פאַר קליינע קינדער, זיעבען פּרוטות אַ פלאַש. אויב איהר האָט ניט קיין געלד נעהם איך ווערטה־זאַכען.

און קרח האָט געדונגען מענשען פאַנאַנדערצופיהרען גאָט'ס פּרייע גאָב אין ספּעציעלע פלאַשען, און ברינגען צוריק אַ קדושין־רינג, אַ בראַסלעטעל, אַן אוירינג. איבערהויפּט האָט געווירקט זיין עפּענטליכע ווארנונג, מען זאָל ניט געבען די קליינע קינדער קיין רויהען מן.

און קרח איז געוואָרען רייכער פון טאָג צו טאָג. ביז איהם איז אַליין נמאס געוואָרען דער רייכטהום און איהם האָט זיך גענומען געלוסטען כבוד.

ער האָט מנדב געווען אַ גרויסע סומע פאַר אַ בית מושב זקנים.

ער האָט חתונה געמאַכט הונדערט יתומות.

ער האָט צוגעזאָגט צו עפּענען אַ האָספּיטאַל.

און דאָס פאָלק האָט גענומען איהם פערגעטערען פאַר זיין גוטסקייט און פאַר זיין גרויסמוטה.

אָבער איהם האָט זיך נאָך מעהר כבוד געגלוסט.

ער האָט משה'ן אָנגעבאָטען צו בויען דעם גאַנצען משכן פאַר זיין געלד אבי ער זאָל זיך רופען מיט זיין נאָמען.

אָבער משה האָט געזאָגט : דעם משכן פון גאָט וועלען בויען אָרעמע עהרליכע מענשען און ס'איז צו שפּעט צו קויפען גאָט'ס גנאָד ווען...

דאָ האַקט זיך אָפּ דער מאַנוסקריפּט.

.1911

כבוד פאר רעדוצירטע פרייזען

דער וואָס האָט בעצייכענט א מענשען אלס א „צוויי־פיסיגע חיה וואָס עסט דריי מאָל א טאָג" האָט פער־געסען צוצושטעלען „און וואָס האָט האָלד כבוד"... און ווער קען וויסען אפשר האָבען עס אָבעזיאַנעס אויך ליעב, און דארום זיינען א טהייל פון זיי געוואָרען מענשען, ווייל אין וואלד זיינען קיין כבודים ניטאָ, און א קליינע ריהרעוודיגע מוראשקע קען פון דעם הויכען בוים, וואו זי איז פלייסיג ארויפגעקראָכען, אָפּלאכען פון דעם אומ־געלומפערטען עלפאַנט ?...

יעדענפאלס פאַר דעם מענשען איז כבוד א נויטה־ווענדיגקייט. און פאַר די יעניגע וואָס קענען איהם ניט פערדיענען, האָט דער בעשעפער פון די וועלטען, גע־שאַפען אַן אנדער מיטעל ווי איהם צו קריגען : זיי קע־נען איהם ק ו י פ ע ן . . .

פאַר פופציג גילדען האָט דער פערד־גנב אֵיינגע־האַנדעלט דעם געהויבענסטען מפטיר, און אויב „ששי"

איז צו איהם ניט געקומען פון זיך אליין, האָט ער איהם צו זיך געלאַדען מיט דער מטבע... און דער אריסטאָקראַ־טישער ששי האָט זיך קיינמאָל ניט געלאָזט בעטען...

א סברא אז ער האָט דערויף געוואַרט...

דערפאַר האָט ער זיך געלאָזט גוט בעצאָהלען. שטיי־גען האָט מען געמוזט און דער מקח איז געווען א וואוי־לער. דינגען זיך — מאַן דבר שמיה...

„ווילסט א „מורנו" טאָ זיי־זשע ניט קיין דבר־אחר און עפען דעם בייטעל און גיעב פיעל מע הייסט... גנב'ען פערד איז, ברודערקע, א געשמאַק־זאַך, און אויב ברעכען שטאַהלען פאַליובעט דיר בעסער ווי זאָגען „חצות", מענגסטו עס געזונטערהייד טהאָן... אָבער אַן עליה, זעה־סטו, מוז מען משלם'ען, און אויב ניט, איז דאָ רב זרח דער געפאַלענער גביר, א שלשלת היוחסין, א למדן און א זיידענער איד וואָס איז ביַלכער..."

און די מאַנאָפאָל־קראָם פון כבוד האָט געטהאָן גאָל־דענע מסחרים. מע האָט געריסען א פּאַס, און מע האָט זיך געלאָזט רייסען...

אָבער מאַנאָפּאָלען קענען לאַנג ניט אָנהאַלטען, און בעזונדערס נאָך אויף אזא גאַנגבאַרען ארטיקעל וואָס קיין ילוד אשה קען זיך אָהן איהם ניט בעגעהן...

און די כבוד־פאַבריקען האָבען זיך נעפּרובפּערט און געמעהרט פון טאָג צו טאָג. אנדערע האָבען זיך גערופען „שוהלען", אנדערע „לאָזשען", „קלובס", „וואָהלטהאַט־אנשטאַלטען", יוי נאָכ'ן אָרט און ווי נאָך די מענשען.

און ס'האָט אַלץ ניט געסטאַיעט. מע האָט געכאַפּט פון די הענד. און כבוד איז געגאַנגען ווי מצה־וואַסער...

אָבער דער פּרייז — שטעהט פעסט ווי אייזען...

קיין מציאות זיינען ניטאָ... אַ הויז, אַ שוך, אַ קלייד, אַ פּראַכט־אויסגאַבע פון אַ אידישען קלאַסיקער, אַ גלאָז סאָדאַ־וואַסער — אַלץ קענסטו קריגען פאַר „רעדוצירטע פּרייזען". כבוד אָבער — דערפאַר מוז מען געבען פיעל מע פערלאַנגט.

און מר. נאָדעלטאַש פון דער גרויסער פירמאַ „נאָדעלטאַש חאַיוטין עט קאָ." וואָס האָט געמאַכט זיין קאַפּיטאַל פון קויפען און פערקויפען ביליג — זיצט און דער שלאַק ריהרט איהם...

— כאָטש צוויי פּראָצענט אַרונטער ! —

— ניין, מר. נאָדעלטאַש — אויף כבוד איז ניטאָ קיין דיסקאָנט.

— וועל איך וואַרטען — זאָגט דער דורכגעטריבענער הויזען־מאַגנאַט.

מיינט איהר אַז ער האָט זיך ניט דערוואַרט ?...

און געקריגען האָט ער אמת'ע שפּאָטביליגע מציאות.

מעלדט אייך אַז די סחורה וואָס ער האָט דערטאַפּט איז געווען אַביסעל פערעם'דיג ערטערווייז, אָפּטמאָל צוגעשימעלט אין אַ ווינקעל — אָבער אַ מציאה איז דאָס געווען, פאַר אַ גנב. ממש פאַר העלפט געלד...

דען מר. נאָדעלטאַש האָט געקויפט כבוד ווי ער פלעגט קויפען זיינע רעשטלעך אין די אַלטע גוטע יאָה־

רען... און דעם קונץ ווי מע קען א שטיקעל צוגעלעגענע סחורה מאכען אויסזעהן שפּאָגעל־נײ, האָט דער תחתונים־זשעני גוט געקענט. א קאשער ארונטער אבי־סעל, א פלעט, א גלעט, א פוץ, און אפילו דער גזייוועל אליין קען דעם אונטערשייד ניט וויסען...

דעם כבוד פּערגין איך איהם. ס'איז ברוך השם זא מעהר ווי געננג. אָבער דעם בילינגען מקח ?...

רבש"ע, פאר וואָס קומט איהם אזא מציאה ! . . .

.1912

חשבון הנפש

(ימים־נוראים'דיגע געדאַנקען).

געוועזן איז א צייט ווען דער אויסדרוק „חשבון הנפש" — א רעכענונג מיט דער נשמה און מיט זיך אליין — איז געוועזן אַן אָפּט־געברויכטער אויסדרוק, אָדער, לכל הפּחות, א גוט־פערשטאַנענער אויסדרוק. איצט קלינגט ער אַלט, פרעמד, פאַרצייטיג, און האָט פאַר דעם געוואוינליכען מענשען זיין אמאָליגען זין פערלאָרען.

ווער פיהרט א קאָנטאָ מיט זיך אליין? ווער פער־ברינגט א האלבע שעה פאַר'ן שלאָף, אויף זיין געלעגער, אין דער איינזאַמקייט — ציהענדיג א באַלאַנס צווישען דעם „דעבעט" און דעם „קרעדיט" פון דער נשמה?

דאָס וואָרט „רעכענונג" קומט תמיד ביי אונז אין פערבינדונג מיט דעם וואָרט געלד, און מיר ווייסען בלויז פון איין סאָרט בוכהאַלטעריע — די בוכהאַלטעריע פון געשעפט, פון פינאַנציעלע פּראָפיטען אָדער פון פּראַק־טישע נוצען. רוחים און היזקות צעהלען מיר אין דאָלארס און אין סענטען און רייכטהום און אָרעמקייט ווערען

געמאָסטען מיט באַנק־בילעטען און געוואויגען מיט מטבעות.

אונטער דעם צודעק פון פאַרטגעשריטענקייט האָבען מיר אונזערע תאוות געָ׳כשר׳ט און א פּלאַמבע פון אטהע־איזם און פרייען געדאַנקען האָבען מיר אַרויפגעלעגט אויף אונזער פּרינציפּען־ און געוויסען־לאָזיגקייט.

מיר האָבען די אַלטע מזבחות צושטערט, כּדי מיר זאָלען ניט דאַרפען קיין קרבנות ברינגען און מיר האָבען די פּריסטער פּעריאָגט כּדי מיר זאָלען ניט דאַרפען קיין מעשר געבען...

מיר האָבען די טעמפּלען אָפּגעשאַפט, כּדי מיר זאָלען ניט דאַרפען אַהין עולה־רגל זיין... עס איז געווען פיעל בעקוועמער אין דער היים צו זיצען און זאָגען אז גאָט אָדער גאָטלאָזיגקייט איז אומעטום...

און יעדער הייליגטהום־פּערניכטער איז א העלד גע־וואָרען און טאַנצען אויסגעלאַסען אויף די חורבות פון א בית המקדש איז געוואָרען הערָאאיזם...

דאָס לעבען מוז האָבען בייטונגען. די נאַטור האָט איהר פריהלינג און איהר ווינטער, איהר זונענשיין און איהרע כמאַרנע טעג, כּדי איהר לאַנגווייליגקייט צו פּער־טרייבען. און דער מענש מוז זיינע שטימונגען האָבען...

און ווען דער גערויש און די פרייד פון דער וועלט ווערען אונז מאָנאָטאָן געהען מיר אויפ׳ן בית־עולם אַלטע קברים בעזוכען...

דעם זיסען קומער זוכען מיר, דעם רעליגיעזען שוי־

דער, דעם שימער פון נר־תמיד, דאָס געהיימנים פון טויט...

געהען מיר ניט אין אַ טהעאַטער זעהן אַ טרויער־שפּיעל?

און געהענדיג אויפ׳ן בית־עולם צווישען די קברים, ווען יעדעס בלאַט פון די בוימער איבער אונז רוישט „דער מענש איז גראָז" — האַלטען מיר אָן אויג אויף דעם עסטהעטישען אויסזעהן, אויף דער שעהנהייט און דער קונסט פון די מצבות, און אויף די פאַרביגע בליי־מעלעך וואָס וואַקסען צווישען די שורות...

דען שעהנקייט זוכען מיר אין אונזערע שטימונגען. מיר זיינען קאַפּאַוועל צו וויינען — אָבער פּאָעטיש מוזען אונזערע טהרערען זיין...

פון אונזערע אַמאָליגע געטער האָבען מיר סטאַטו־עטען געמאַכט פאַר אונזער קאַבינעט און אונזער שרייב־צימער... אין גיפּס און מאַרמאָר און בראָנז געפעלען זיי אונז, ווייל זיי פערלאַנגען פון אונז גאָרנישט, און אַלס ציערונגען האָבען זיי זייער גלייכען ניט...

אַ זיעבען־רעהריגע אידישע מנורה שטעהט אויף אַ גריכישען געשטעל . . . אַן אַלטע פּאַרמעט־מגלה ליעגט נעבען אַ יאַפּאַנעזישען פּאָכער, און דער זוהר שטעהט אין חבר׳שאַפט מיט אַ זענד־אַוועסטאַ און אַן אַלקאָראַן...

מיר בעוואונדערען זיי אַלע, מיר ל ע ב ע ן זיי קיינעם ניט...

און דאָך... קומט צו אונז אימעצער וועלכער האָט ניט קיין געצקעס־סטאַטועטקעס ביי זיך אין צימער, נאָר אַ גאָט, אַ לעבעדיגען און אַ ווירקענדען אין הארצען — קומט צו אונז אַזעלכער מיט אַ ברענענדען ליכטיגען וואָרט, פיהלען מיר אַזוי ווי עפּעס אין אונז וואָלט אין שטויב צופאַלען, און מיר בויגען אונזער קניע, און וואַר־טען צו הערען וואָס ער וועט אונז לערנען...

און מיר האָבען זיך דאָך אַלס „מינדיג" בעטראַכ־טעט, מיר האָבען דאָך זיך אַליין פאַר דעם טריבונאַל געמאַכט, פאַר דעם געזעצגעבער און ריכטער פון אַלע אונזערע מעשים ?...

מיר האָבען קענטיג אונזערע גוטע מלאכים אין גאַנ־צען ד אָ ך נ י ט געטויט... אין הינער־פלעט בלויז האָבען מיר זיי אַריינגעוואָרפען, מיט זיבען קייטען האָ־בען מיר זייערע פליגלען געקייט און מיר האָבען זיי אַריינגעשליידערט אין געפענקנים, אין אונזערע „חדרי חדרים"...

און אונטער אונזער ווילדער באַקכאַנאַליע און אונ־טער אונזער פערשייטען עגאָאיזם־טאַנץ, וואַרטען די דאָזיגע מלאכים אויף ערלייזונג...

קומט אַ ניי, גלויביג וואָרט, שאַלט עס ווי אַ טראָמ־פייט אַרונטער אין יענער תפיסה, קלינגט עס ווי אַ צויבער־שפּרוך און אַ גוטער גייסט שפּרינגט אַרויס בע־פרייט...

אָבער ווי לאַנג האַלט עס אָן ?...

און דאָס וואָס אַ מאָל האָט איטליכער געטהאָן פאַר זיך, דאָס טהוט איצט איינער פאַר אַ מיליאָן אָדער פאַר הונדערט מיליאָן...

אַ טאָלסטאָי טהוט תשובה אין אַ פערוואָרפענעם רוסישען דאָרף, און אַ גאַנצע וועלט איז יוצא מיט זיין „אשמנו"... מ י ר האָבען קיין צייט ניט, מיר דארפען האַווען און לויפען, מיר ווילען „ויין, ווייב און געזאַנג". אָבער פאַר וואָס ניט האָבען אַ שליח־צבור וואָס זאָל פיינינען זיין נשמה מיט אַלערליי חשבונות און פראַגעס און מוציא זיין פאַר איין גאַנג אונז אויך?...

צו נעילה, ווען אונזער שליח־צבור וועט זיך בעגיסען מיט טהרערען, וועלען מיר אויך קומען, און אפשר זיך שאָקלען אויפ'ן מחזור אַ ווייל... דען מיר לעבען אין אַ צייט פון אַרבייט־פערטהיילונג. ניט אַלע זיינען ספּע־ציאַליסטען אויף עניוות און אויף הייליגקייט...

איז איינער אַזאַ ספּעציאַליסט, מאַכט ער דעם חשבון הנפש פאַר אונז אויך...

און מיר?... מיר קויפען זיינע ביכער און געפינען אין זיי גענוג מאַטעריאַל דעם אומעט פון אַ ווינטער־אָבענד צו פערטרייבען, און אַז גאָט גיט, האַלטען מיר פאָרטראַגען איבער זייער „אינטערעסאַנטען" אינהאַלט...

אונזער געוויסען איז לויטער אויערען און דעריבער קענען מיר צו אַ חשבון הנפש ניט קומען...

אונזער געוויסען הערט זיך איין פון אַלע זייטען וואָס מע זאָגט וועגען אונז און וועגען וואָס מיר טהוען...

דער וועלט'ס הסכמה — אָט דאָס איז אונזער געוויסען... און מיר האַלטען זיך אָן איינער אָן דעם אַנדערען, דאַרום פאַלען מיר ניט אום, הגם אויף אייגענע פיס וואָלטען מיר א רגע ניט שטעהן געקענט...

דער הינקעדיגער האַלט זיך רייטענדיג אויף יעם בלינדען'ס רוקען און דער רעדנער פערדעקט זיין רומאַטיזם אויף דעם געזונדען קאַרק פון א שטומען אידיאָט...

זונדערט זיי פאַנאַנדער און „עס וועט פאַלען דער העלפער און עס וועט געשטרויכעלט ווערען דער געהאָלפענער"...

און חשבון הנפש מיינט זיך פרעגען: וויפיעל בעטרעף איך אליין?

.1912

„לייבּאָר־דעי"*)

טויזענדער און צעהנדליגער טויזענד יאָהרען האָט די מענשהייט יום־טובים געמאַכט און פעסט־טעג געפייערט לכבוד איהרע העלדען און פיהרערס, איהרע גרויסע טהוער און דענקער און דיכטער. זי האָט איהרע בעגליקער און אָפט איהרע פערשקלאַפער מיט בלומען בעשאָטען, מיט שבחים בעזונגען און מיט מאָנומענטען פעראייביגט.

ווער האָט אָן דעם פערשוויגענעם מענשען־לייטער געטראַכט אויף וועלכען דער העלד איז ביז צו די שטערען ארויף?

קעניג רעמסס' נאָמען רופט זיך אויף דעם שטיינערנעם פּיראַמיד וואָס פערציג טויזענד פּאָאר הענד האָבען צונויפגעמויערט...

אלכסנדר מוקדון'ס רוהם לייכט ווי אָן אויביגער שטערען, און ווער דענקט אָן די אונצעהליגע לעגיאָנען וואָס

---

*) „דער יום־טוב פון אַרבייט", וואָס ווערט געפייערט אין די פעראייניגטע שטאַאַטען אין מאָנאַט סעפּטעמבער.

האָבען מיט זייערע וואָפען פאַר איהם אַ וועלט בעצוואונ־
גען, און די פעלדער פון אינדיען מיט זייערע ביינער
פערוויסט, אום איהם אונשטערבליך צו מאַכען?...

שלמה זאַפּט איין די טהוי־טראָפּענס פון קלוגהייט,
פון אַ גאַנצען מאָרגען־לאַנד, און ווערט אַן אָקעאַן פון
חכמה.

האָמער פערשלינגט דורות פון האַרפען־שפּיעלער און
ליעדער־זינגער און נעהמט אָפּ דעם שכר פאַר זיי אַלע־
מען...

און די פּראָדוקטען פון טויזענד מוחות, העלפען מאַר־
קאָני'ן ווערען אונשטערבליך מיט זיין דראָטהלאָזען טע־
לעגראַף...

קערענדעל צו קערענדעל ווערען געזאַמעלט די אוצרות
פון דער מענשהייט. ציגעל אויף ציגעל ווערט געלעגט
און דער וואָס דערענדיגט דעם בנין קריגט די הוררא־
געשרייען פון דעם בעוואונדערענדען פאָלק...

די וועלט מוז אַ נ אָ מ ע ן האָבען. דעם נאָמען
פון דעם לעצטען ו ו י י ס ז י. און א י ה ם וואַרפט
זי איהר בלומענקראַנץ.

און די אַ נ אָ נ י מ ע אַרבייט, די גרויסע טעגלי־
כע אונאויפהערליכע אַרבייט וואָס לאָזט ניט איהר חתימה
אויף וואָס זי טהוט, די אַרבייט וואָס שאַפט ווי דער
פויגעל זינגט און ווי דער גראָז וואַקסט און ווי דער
ווינד בלאָזט — די אַרבייט האָט קיינער ניט דערמאָהנט...

און די אַרבייט האָט געוואַרט, פערשעהמט און גע־

קריוורעט, טויזענדער יאָהרען אויף אנערקענונג, אויף א וואָרט פון דאנק...

איהר טאָג האָט געמוזט קומען, און ער איז געקומען... די שטילע, די שפּראכלאָזע, די טויטע, און די שטור־מע לעבעדיגע. האָבען א קול געפונען און פון טיעפע מעכ־טיגע תהום׳ען האָט זיך געריהרט דער לויתן און האָט זיין רעכט פערלאַנגט און האָט זיין רעכט ערוואָרבען...

זיין יום טוב האָט ער געוואָלט...

און דאָס פעסט פון ארבייט איז בעשאפען געוואָרען...

אָט געהען זיי די לוסטיגע קרעפטיגע מחנות, און צווישען די הילכיגע טענער פון די מוזיק־אינסטרומענטען, הער איך דאכט מיר ווי די מלאכים פון הימעל פּאטשען „בראוואָ” און גראטולירען...

און הינטער די פּראָצעסיאָנען פון שניידער און שוס־טערס און מויערערס און מאלערס, און שמידען און שטיין־האקערס, געהען מיליאָנען און מיליאָנען פון שאטענס — אונזיכטבארע מעכטיגע אָרעמס און פלייסיגע הענד און בראווע הערצער, מארשירען ארויס פון דעם אָפּגרונד פון עבר, און פרעהען זיך און האלטען מיט דעם גרויסען שפּעטען יום־טוב...

אָט געהען זיי, אין רייהען און רייהען, נאקעטע, הונ־געריגע, געקייטע, געבייטשטע — די קאנאלען־גרעבער, די פּיראמידען־בויער, די שלאכט־געווינערס, די שפּריכ־וואָרט־מאכערס די פּייפּעל־שניצערס — א ל א נ ג ע נ אָ מ ע נ ל אָ ז ע מחנה...

איך הער, מיר דאכט, דעם קלינג־קלאנג פון די מי־

ליאָנען אונזיכטבאַרע שמיר־אייזענס וואָס האָבען אמאָל טאַפּפּער און מוטהיג געקלאַפּט, און מיר רווישען אין די אויערען מיליאָנען קאָסעס וואָס האָבען אמאָל העלדיש געשניטען תבואה פאַר עמיצען...

אָט געהען זיי, די טריי־הערציגע בעשיעדענע לע־גיאָנען וואָס האָבען געזעעט און געפלאַנצט, און געבויט און געמויערט... שותפים זיינען זיי אַלע, ווער קען זיי־ערע חלקים פאַנאַנדערטהיילען ?...

צוזאַמען, אין א י י ן ח ב ר ו ת א קומען זיי קריגען זייער לאָרבער־קראַנץ... דען זיי אַלע האָבען בלויז א י י ן נאָמען, און דער נאָמען איז — ארבייט...

.1912

דאַנקגעבונג

(געדאַנקען וועגען „טהענקס־גיווינג דעי"*)

שעהן איז דער דאנק וואָס קוועלט ארוים פון טיע־פער הארציגער אנערקענונג, און דאנקבארקייט איז דער מאסשטאב מיט וועלכען מע קען מעסטען די נאָבעלקייט פון א יחיד אזוי ווי פון א פאָלק. פון דעם ערשטען בע־גינען פון דער מענשליכער געשיכטע, איז אונדאנקבאר־קייט געשטעמפעלט אלס א נידעריגע פערעכטליכע מדה, אלס א פערברעכען און א זינד. און אין זעלביגען גראד איז דאנקבאר זיין פאר א טובה בעטראכט געוואָרען אלס אן עדעל געפיהל.

דאנקבארקייט פלעכט א פערבאנד פון פריינדשאפט צווישען איין מענשען און דעם צווייטען, און קניפט דעם ילוד־אשה מיט אינטימער ליעבע צו זיין גאָט, און בינדט

*) „דער טאָג פון דאַנקגעבונג" — א יום טוב, וואָס ווערט געפייערט אין די פעראייניגטע שטאַאַטען אין מאָנאַט נאָוועמבער.

איהם מיט צערטליכע פעדעם צו דער גרויסער פרייגיביגער נאטור.

דער מענש פון פארצייטען האט יעדען טאג געהאט א געלעגענהייט אויסצואיבען דאס דאזיגע געפיהל, און זיין הארץ האט אלע ווײלע געקלאפט מיט נייער אנער־קענונג. ער איז געווען דאנקבאר דער רייכער שווארצער ערד פאר די גאלדענע זאנגען וואס זי האט איהם געשאנ־קען, ער האט דעם וויינשטאק געבענשט פאר די זאפטיגע פורפור־קארעלען וואס ער האט איהם געבראכט. ער איז געווען א מכיר־טובה די וואלקען פאר זייער שפריי־רעגען און די זונן פאר איהרע רייפענדע שטראהלען, און דעם טהוי און דעם ווינד האט ער מיט ליעבשאפט תפלות געמורמעלט.

טהוי און ווינד און זונן און וואלקען האבען זיינע דאנקען ניט געדארפט, אבער די דאנק־טהרערען וואס האבען אין דעם בויער'ס אויג געגלאנצט, האבען זיין נשמה בעפייכטיגט מיט א קוויקענדער זאפט, און האבען זיין ברוסט געווארעמט און זיין גייסט פערשעהנערט. און דאס אליין איז שוין געווען לויהן גענוג.

מ י ר גלויבען אין געזעץ...

מיר קענען ניט שילטען און קענען ניט בענשען, מ'ר קעננ ניט האסען און קענען ניט ליעבען... און מיר האַ־בען די געהויבענע אייגענשאפט פון דאנקען ביסלעכווייז פערלארען...

קוים איז געבליבען די דאנקבארקייט פון מענשען צו מענשען. און אפשר ווערט זי אויך שוואכער און זעלטע־נער פון טאג צו טאג...

דער מענש וואָס האָט עס געהאַלטען פאַר אַ זיסען פריידיגען חוב, צו דאַנקען ווען זיינע פעלדער זיינען געראָטען און זיינע סטאַדעס האָבען זיך געפּרוכפּערט און זיין רייכטהום איז געוואַקסען, האָט צוגלייך געהאַט די טרייסט־ברינגענדע פּריווילעגיע צו קענען אויסגיסען זיין ביטער הארץ ווען ער איז געוועזען הונגעריג און קראַנק, און ווען ער האָט זיך אין יסורים געקייקעלט אויף זיין געלעגער. ווען ער האָט געפיהלט אין זיין הארצען, אַז ער איז ריין פון זינד, און „אין זיינע הענד איז קיין רויב און קיין אונרעכט ניט געוועזען", האָט ער אין אַ שאַרפען פּראָטעסט זיין שמערץ אויסגעלופטערט, און אין אַ ביטערען וכוח איז ער ארויסגעטרעטען... און האָט ער זיינע שמערצען מקבל באהבה געוועזען האָט ער געשפּירט אַז ער לאָזט זיינס איבערגעהן און האָט זיך געפיהלט געהויבען...

אויף אַ הויפען אַש ליעגענדיג, געפּייניגט פון זיינע וואונדען, דערשלאָגען און פערצווייפעלט האָט דער אונגליקליכער איוב געהאַט די געגוגטהואונג פון אַ פּערזענליכער דעבאַטע מיט זיין בעדריקער... ווי גאָל זיינען זיינע אָנגרייפענדע ווערטער געפלאָסען, און אַ טהייל פון זיינע ליידען איז מיט דער גאַל ארויסגערונען און ס'האָט זיין נשמה אַן ערלייכטערונג געבראַכט...

ער האָט געגלויבט אין דער מאַכט פון זיין גערעכטיגקייט און אין דער ווירקונג פון זיין וועה־געשריי...

און אַ שטים פון דעם שטורעם האָט איהם געענטפערט און ער איז ווידער אויפגעריכט געוואָרען און ער האָט געבראַכט דאַנק־אָפּפער פון דאָס נייע...

דער וואָס דאַנקט קען פלוכען, און פלוכען איז אָפט אזוי נויטהיג און אזוי געזונד פאר'ן גייסט ווי ליעבען...

מיר פלוכען ניט... מיר האָבען ניט וואו אונזערע קללות צו אדרעסירען... און דער גיפט פון אונצופריע־דענהייט פלאצט קיינמאָל ניט ארויס אין א געשוויר פון גאָט־לעסטערונג... ער בלייבט אינעווייניג און צוגיסט זיך אין ציניזם, אין קאַלטער גלייכגילטיגקייט...

אמאָל איז יעדער זאַנג, וואָס איז אין פעלד געוואַק־סען, געוואַקסען פאר א ו נ ז, יעדע בלום האָט גע־דופטעט כדי אונז א נחת־רוח צו פערשאַפען, יעדער פוי־געל האָט געזונגען כדי אונזער הארץ צו דערפרעהען, דאָס מינדסטע פליגעלע איז פון אונזערטוועגען אויף דער וועלט געקומען, און די גרויסע שטערען האָבען זיך געדרעהט אין די ענדלאָזע רוימען כדי צו ווייזען אונזער מ ז ל...

און דערפאַר איז דער מענש זיי דאַנקבאַר געוועזן, און דורך זיין דאַנקבאַרקייט איז ער מיט זיי אין א נאָהנטער מחותן־שאַפט געוועזן...

איצטער קימערען זיי זיך קיינער ניט וועגען אונז. פון די שטערען איז שוין אָפגערעדט... אפילו דער קליינער באַציל מאַכט דיזעלביגע פרעטענזיעס אויף זעלבסטשטענ־דיגקייט ווי דער „בחיר היצורים"...

און מיר האָבען אויפגעהערט דאַנקבאַר צו זיין...

.1912

זמן חרותנו

(פסח־געדאַנקען).

„זמן חרותנו״ — די צייט פון אונזער בעפרייאונג...
אַמאָל פלעגט עס מיך אַזוי אָנפילען מיט שטאָלץ:
דאָס אידישע פאָלק איז געווען פון די סאַמע ערשטע
וואָס האָבען אַרונטערגעוואָרפען פון זיך דעם יאָך פון דעס־
פאָ טישער זעלבסט־הערשאַפט און אַרויס אויף גאָט׳ס
בעראָט שמידען זייער אייגענעם שיקזאַל...
הונדערטער יאָהרען ווערט אַ פאָלק פערקנעכטעט, גע־
שטיקט און דערנידעריגט אין ענגשאַפט און אָרימקייט און
פעראַכטונג, און מוז זיין גאַנצע ענערגיע פערווענדען אום
די נשמה אין גוף צו דערהאַלטען... הונדערטער יאָהרען
איז עס אויסגעשלאָסען פון ליכט און פון דער פרייער
פעלד־און־גאָרטען לופט, און דאָך, טוליעט עס צום האַר־
צען די עראינערונג פון אַ ווייטער פרגאַנגענהייט, און
האַלט אויף אַ נר תמיד פון האָפנונג, פון זיכערקייט אויף
אַ גאולה און פון ווידער־אויפלעבונג...
וואָס פאַר אַ וואונדער־פאָלק...

אזוי פלעג איך אמאָל טראַכטען...

איצט האָב איך ספקות און מעהר ווי ספקות וועגען דער זאַך... איצט ווייס איך כמעט אז דאָס אידישע פאָלק איז געווען משה רבינו, און די ששים רבוא האָבען זיך נאָך איהם מיט געוואלט נאָכגעשלעפּט, ווייל ער איז געווען שטארק גענוג מיט זיינע ריעזענ־ארעמס זיי נאָכצוציהען...

איבער זייערע קליינע גושן־טומלערייען, איבער זיי־ערע פלייש־טאָפּ פערלאַנגען, און איבער זייערע שקלאַ־פען־צאַנקערייען, האָט געהילכט און געשאלט און גע־וועקט און בעפויהלען דער קול פון דעם גיגאַנט־פּראָ־פעט : —

„נאָך כנען וועלען מיר געהן, און א פריי קרעפטיג פאָלק וועלען מיר ווערען !...“

די אמת'ע קעמפּפער פאר פרייהייט זיינען געווען די העלדען פון דעם שבט אפרים, וועלכע האָבען זיך אויף א גאָט־אַנטפּלעקונג ניט געקענט דערוואַרטען, און לאַנג איי־דער דער „קץ“ איז געקומען, זיינען זיי ארוים זיך פריי־הייט מיט געוואלט צו נעהמען, פאר זי מיט אייגענע הענד מלחמה צו האלטען... און זייער נאָמען ווערט קוים דערמאָנט, קוים האָט זיך אויף זיי א מדרש־לע־גענדע דערבאַרעמט און זיי „הזכרת נשמות“ געמאַכט צום — שלעכטען...

שפּעטער זיינען געקומען דורות, וועלכע האָבען יעדע לוסט צו פיהרען מלחמות פערלאָרען... שפּייז האָבען זיי געוואָלט, רוה האָבען זיי בעגעהרט, און זיפצען און קרעכ־

צען האָבען זיי געקענט. אָבער קעמפּפען ?... דער חוט־השדרה האָט זיך שוין צופיעל איינגעבויגען, און דער מח און די השגות זיינען געווען פון לעהם־מישער...

און משה איז געקומען...

האָט ער פון די בני־אפרים געוואוסט ? אפשר איז ער דער גלגול פון זיי אַלעמען געוועזען ?...

„עשרה מכות" האָט ער קעגען פּרעה'ן געברויכען געמוזט, אָבער ווער ווייס וועלכע נאָך שטארקערע מיטלען ער האָט געמוזט געברויכען קעגען די שקלאַפען — אום זיי צו בעצווינגען ?...

וואָרום גושן איז זיי ליעב געווען און שטארק איינגעבאקען אין הארצען — דעריבער קען קיין שום צווייפעל ניט זיין...

און אַלע זיינען ארויס פון מצרים...

אויף אַלעמענ'ס ליפּען איז געווען דאָס שעהנע וואָרט „פרייהייט". אָבער אינעווייניג האָט יעדער געמאַכט דערפון זיין אייגענעם פּירוש...

„לאָז אונז ארויס פון דיין לאנד, כדי מיר זאָלען קענען אונזער אייגענעם גאָט דיענען" — דאָס איז געווען די פרייהייט פון דעם גרויסען פיהרער. „אונזער אייגענעם מזבח ווילען מיר האָבען, און קניען צו דעם וואָס איז אונז הייליג, דען די געטער פון מצרים זיינען ניט פאַר אונז".

און די ששים רבוא האָבען אויסגעטייטשט : „דאָס לאנד כנען איז פרוכטבאר, און גרויסע וויינטרויבען וואַקסען דאָרט און פייגען און מילגרוימען, און האָניג און

מילך פליסען דאָרט, און אונזער רוקען וועט מען מעהר ניט בייטשען".

און אזעלכע זיינען אויך געווען וואָס האָבען גע־קלערט אז „פרייהייט" הייסט, אָנצולייהען ביי די מצריים גאָלד און זילבער און טהייערע קליידער, און מאכען דער־מיט פליטה קיין כנען...

דען מעהר ווי די פארבען וואָס דער רעגענבויגען האָט, און מעהר ווי די שאָטירונגען וואָס דער מערב־וואָלקען האָט בין השמשות — זיינען די אויסטייטשונגען פון דעם וואָרט „פרייהייט"...

און משה האָט ליכטיג אריינגעקוקט אין אַלעמען'ס הערצער. און אויף זיין שטראַהלענדען פנים האָט זיך גע־קרייזעלט אַ סודות־פולער שמייכעל... און גערופען האָט ער זיי „פאָלק", „פריסטער פון גאָט", „אויסדערוועהל־טע"... און געוואוסט האָט ער דאָך, אז קיינער פון די דאָזיגע קנעכטישע ציגעל־מאַכערס, וועט פון דעם מדבר אַ לעבעדיגער ניט ארויס...

אָבער איבער זיי און ווייטער פון זיי, האָט ער שוין נעזעהן די יעניגע וואָס וועלען זיך מיט אזעלכע טאַ־טעס שעהמען... און רעדענדיג צו די איצטיגע האָט זיין בליק געקוקט אויף די צוקינפטיגע, אויף די נאָך־ניט גע־באָרענע...

דען ביי איהם זיינען זיי שוין געווען געבאָרען...

ער, אין הארצען, האָט געטראָגען דאָס גרויסע פאָלק וואָס וועט אַמאָל זיין...

ער אליין איז געווען די צוקונפט...

אריבערוועלבענדיג ווי א גרויסער בויגען, יאָהר־
הונדערטען און יאָהר־טויזענדטען, האָט ער אויף די ששים
רבוא געקוקט מיט דעם מיטלייד און מיט דער ליעבשאַפט
פון א גאָט, וואָס האָט וועלטען צו פורעמען און מוז דאָך
ניט פערגעסען, פון א קליינער מילב זאָרג צו נעהמען...

א צופוילטער קערן — די דאָזיגע ששים רבוא,
אָבער פאַר דעם נביא׳ס אויג, האָט שוין פון דעם קערן
ארויסגעשפּראָצט דאָס מעכטיגער ריזען־געוועקס, וואָס
וויל אַזש ביז די שטערן דערגרייכען...

.1912

„עס לעבע דאס לעבען!"

(נײ־יאָהר געדאַנקען).

ס'האָט אין מיטען דער נאַכט,
פון די הונדערטער טורעמס געקלונגען:
לינג־אַ־לאַנג! לינג־אַ־לאַנג!
אין איהר שלונד, האָט די שלאַנג
פון דער צייט, נאָך אַ יאָהר אײנגעשלונגען...

דאָך אַ יאוּכצענדע פרייד
איז געװעזען אויף אַלעמענ'ס צונגען,
און פאַרלאַנג נאָך פאַרלאַנג,
איז פון יעדענ'ס געדאַנק
ביז אַרויף צו די ליפּען געדרונגען...

אָ, װי באַנג איז דער קלאַנג,
פון דער גלאָק'ס לינג־אַ־לאַנג,
און װי שטאַרק איז דער דראַנג
פון דעם לוסטיגען לעבען דעם יונגען...

„עס לעבען דאָס לעבען"...

אין מיין צימער האָט זיך פון ערגעץ ווייט אריינ־געטראָגען א טיעפער באַנגער גלאָקענ־קלאַנג...

דורך דער ווייסער פראָסטיגער נאַכט האָט געציטערט א זיפץ...

דאָס אַלטע יאָהר איז שטילערהייד פערזונקען און פון דעם גרויסען געהיימען תהום פון די צייטען האָט ארויסגעטויכט א נייעס...

איך האָב אין דער איינזאַמקייט זיך אויסגעמאָלט ווי די שטערען שטעלען אוים גרויסע העלע אויגען און האָר־כען צו דעם ערנסטען באַנגען גלאָקען־קלאַנג...

דאַן האָט עס אָנגעהויבען פייפען און הוזשען און ליאַרעמען און הילכען פון טויזענדער פאַבריקען און לאָ־קאָמאָטיוען און שיפען, און דער וועה־קלאַנג איז פער־טרונקען געוואָרען אין דעם לוסטיגען טומעל און פילדער פון ווילדער פרייד, פון זיכערער האָפענונג... עס איז געווען א וואַקכאַנאַליע פון קולות, און צווישען זיי האָב איך געהערט ווי מיליאָנען געפילטע בעכערם קלינגען איי־נער אָן א צווייטען, און כ'האָב געזעהן ווי געזיכטער פלאַמען און אויגען פינקלען און ליפען גליהען, און דער שטילער באַנגער זיפץ פון די טהורעם־צונגען איז געווען פערגעסען...

„עס לעבע דאָס לעבען"...

אמאָל האָט מען געלערענט: לעב שעהן כדי דו זאָלסט קענען שעהן שטאַרבען...

„געדענק דעם טויט” האָט מען גע׳חזר׳ט פון פריה ביז שפּעט.

און מענשען האָבען געלעבט לויט די געזעצען פון טויט...

דער מאַסשטאַב פון „זיין” איז געווען דאָס „ניט זיין”, דער רעגולאַטאָר פון פרייד איז געווען דער שמערץ.

דעם „יאָ” האָט מען איינגעאָרדענט לויט די כללים פון „ניין”, און ליכט געאורטהיילט פון דעם שטאַנד־פּונקט פון שאָטען...

מען האָט מקדים געווען דעם טויט איידער ער איז נאָך געקומען, מע האָט זיך אויף חבוט הקבר ניט געקענט דערוואַרטען און מע האָט איהם אויף ד ע ר וועלט איינ־געפיהרט...

דאָס איז געווען די פּרוכט פון דעם בעגעהר און דער ערנסטער אנשטרענגונג, צו מאַכען שלום צווישען טויט און לעבען, און אַזוי ווי דעם טויט האָט מען ניט געקענט בייקומען האָט מען גע׳פּועל׳ט ביי׳ם לעבען זיינס צו לאָזען איבערגעהן...

אָבער קיין פּשרה צווישען טויט און לעבען איז ניטאָ און קען ניט און דאַרף ניט זיין...

די ריכטשנור און דער וועג־ווייזער פון דעם לעבען איז — דאָס לעבען...

„עס לעבע דאָס לעבען”...

„די יאָהרען פערשווינדען”...

דאָס איז דער וואָלקען וואָס איז געהאַנגען פון תמיד

אַן אויף דעם מענשען'ס מח... אַ מלאך המות חלף מיט אַ טראָפּען גיפט אויף דער שפּיץ, גרייט אָרונטערצוטריפּען...

און צו היילען „גליכעס מיט גלייכען" איז אַ בעטריבטע טרויעריגע רעליגיאָן ערפונדען געוואָרען.

אָבער פון צייט צו צייט ברעכט אַרויס די לעהרע, אַז די העכסטע גאָטעסדיענסט איז „פרייד"...

דען פרייד דאָס איז דער אויסדרוק און דער אויסגוס פון דעם גאַנצען לעבען פון אַלע וועלטען, פון אַלע זונען און אַלע שטערען וואָס זיינען געווען און וואָס וועלען נאָך ערשט זיין...

וואָס מעהר דאָס קליינע נפש'ל זינקט אין זיך, אַלץ מעהר מרה־שחורה'דיג ווערט עס. „וואָס וועט פון מיר ווערען ?" — בויערט זיין קליין ווערים'ש קעפּעל...

אָבער דאָס גרויסע לעבען, דאָס לעבען וואָס שטאַרבט ניט, שאַלט און יאויכצעט אַרויס דאָ און דאָרט, און דאַן ווערט דער מענש אַ גאָט, ער איז די וועלט, ער איז אַ מיליאָן זונענסיסטעמען... ער איז ווינד און גראָז און שטערען, און ער איז די אונענדליכקייט אליין, און ער וויים ניט פון קיין עצבות...

„עס לעבע דאָס לעבען"...

מיר זיינען געזעסען אַמאָל, אַ געזעלשאַפט פון יונגע לייט, און האָבען געפייערט דאָס קומען פון דעם נייעם יאָהר... אין אונזערע הערצער זיינען די נאָך־ניט־צופלאַצ־טע קנאָספּען פון צעהנדליגער פריהלינגס געווען און

בלומענגערטנער „בזעיר אנפין" האָבען די מחות געפּילט...

אָן אַלטער מאַן איז צווישען אונז געווען, אַ קלוגער איד אַ יאָהר אַכציג, ער האָט אונז צוגעקוקט מיט רחמנות...

שפּעטער האָט ער זיך אויפגעהויבען צו געהן אָפּ־ריכטען חצות...

„מע דאַרף אַנגרייטען צדה לדרך" — האָט ער אונז פאַר'ן אַוועקגעהן געזאָגט...

מיר האָבען אונזער פּלוידער אויף אַ ווײַלע אונ־טערבראָכען און זיך פערטראַכט... אָט וואָס מיר האָבען געטראַכט: —

פון דעם גרויסען תהו ובהו האָט אַרויסגעשפּריצט אַ פונק... אַ מאָמענט וועט ער פלאַקערען און דאַן וואַרט שוין אויף איהם צוריק די טיעפע אונדורכדרינגליכע גרענעצלאָזע פינסטערנים...

און דער פונק האַלט ביי דעם לעצטען גלימצער, דער גבול איז געקומען און די מוטער־כאָאָס עפענט שוין דאָס מויל און ס'וועט זיין אויס פונק, אויס ליכט...

און דער פונק פערטושט זיין העלקייט, שעמט זיך מיט איהר, האָט חרטה אויף איהר, און מאַכט הכנות פאַר די פינסטערנים...

דעם לעצטען גלימצער פערגינט ער זיך ניט...

צו וואָס האָט דער תהום איהם אַרויסשפּריצען גע־זאָלט ? —

„עס לעבע דאָס לעבען"...

די וועלט איז פרייד...

צו דערזעלביגער צייט וואָס מיליאָנען מענשען הויבען אויף געפילטע כוסות צו די ליפען און זינגען א בעגריסונג צו דעם נייעם יאָהר, זאָגען טויזענדער מענשען זייער וידוי...

צו דערזעלביגער צייט וואָס גאָפּעל און לעפעל קלינגען אויף באנקעטען און הוליאנקעס, קלאפּט ערגעץ־וואו דעם קברן׳ס רידעל צו, אן אָקאָרשט פערמאכטען קבר... צו דערזעלביגער צייט וואָס סאלאָמע וואַרפט אראָפּ פון זיך איהר לעצטען שלייער און דרעהט אין אויסגעלאסענעם טאנץ איהרע שלאנגען־ווייכע גליעדער, ליגט א צווייטע סאלאָמע מיט שערבלעך אויף די אויגען, און אפשר מיט לאפּצעס צוגעדעקט... אָבער צו דערזעלביגער צייט וואָס א טויזענד שטערען ווען אין רוים צופּולווערט ווערען, ווען ערגעץ־וואו זיך קרייזען אין שטילער רוהיגער פּראכט גאנצע מילכשטראסען פון געזונדע הימלישע קערפּערס...

איז ניט גענוג פאר אונז צו זיין אויף איין ראנג מיט די שטערען ?...

די וועלט איז אן אוקינוס מיט פרייד, מיט ליכט... עפען דיין נשמה אויף א קליין שפּעלטעלע, און דער גאנצער שטראָם וועט דורכגעהן דורך דיר...

און זיינען מיר קליינזיכטיג גענוג, צו בעטען זאַשלינע, און פאָדערען א מכס פאר א ׃ נ ז א ל י י ן ,

פון דעם דאָזיגען דורכלויפענדען שטראָם — וועלען מיר איהם בלויז פערטרייבען...

א דאַנק איהם וואָס ער מאַכט זיין וועג דורך אונז...

און ווער איז דער דאָזיגער שטראָם ?... אויב דו ווילסט ביסט דו עס אליין...

„עס לעבע דאָס לעבען"...

.1911

שפליטער

שפליטער

אונזער מיינונג איבער זאכען און פערזאָנען, ווערט הויפּטזעכליך רעגולירט פון דעם וואָס מיר ע ר ו ו א ר־ ט ע ן פון זיי. איבערטריבענע ערווארטונג איז די מאַמע פון די מעהרסטע פּאָראורטהיילען.

*   *   *

יעדער מענש ווען ער ווערט געבאָרען, ברינגט אויף דער וועלט צוגעבונדען צו זיין נאַפּעל, די מעסט־שנור מיט וועלכער מע דארף איהם מעסטען, און אזוי אויך יעדעס קונסט־ווערק.

*   *   *

זיי נאָהנט גענוג צו מענשען זיי צו ק ע נ ע ן, זיי ווייט גענוג פון זיי, זיי צו ל י ע ב ע ן.

*   *   *

אמאָליגע דענקער און שריפטשטעלער פלעגן דענקען און שאַפען ביחידות. די היינטיגע האָבען שוין ביי די ערשטע חבלי לידה, זייער פובליקום פאר די אויגען.

* * *

דער גרעסטער טהייל פון דעם פאַרגענגיגען וואָס מיר פיהלען, ווען מיר האָבען אויפגעטהאָן עפּעס גוטעס איז — וואָס מ י ר האָבען עס אויפגעטהאָן.

* * *

פיעל מענשען לעבען, אזוי ווי געוויסע לעזער לייענען ראָמאַנען. זייער אונגעדולד טרייבט זיי תמיד צו מישען די בלעטער פאָראויס און וואָס גיכער אויסצוגעפינען דעם סוף.

* * *

די אָריגינאַליטעט וואָס בעשטעהט בלויז אין זיין דוקא דער ה י פ ך פון אַ געוויסען פ אָ ר ־ מ אָ ד ע ל, איז אייגענטליך אויך נאָר אַ פערדרעהטע פאָרם פון נ אָ כ א ה מ ו נ ג.

* * *

נאַרען און פּוסטע קעפּ זיינען שולדיג אַ מאָנומענט דעם ערשטען וואָס האָט געזאָגט, אז שווייגען איז אַ סימן פון חכמה. אפשר איז ער אליין געווען איינער פון זיי. יעדענ־

פאלס האָט ער פאַר זיי אויסגעקלערט אַ ביליגען מאַנטעל צו פערדעקען זייער טפשות און זייער ליידינגקייט.

* * *

אַ פאַס וואָס איז אין גאַנצען פול אָדער אין גאַנצען ליידיג, לאָזט פון זיך קיין קול ניט הערען.

* * *

אַ קלוגער רב האָט אַמאָל געזאָגט: איך האָב שוין געהערט פון מילדע מענשען וואָס האָבען געענטפערט אויף אַ בעליידיגונג מיט אַ פּאַטש. אָבער זינד די וועלט שטעהט האָט נאָך ניט פּאַסירט, אַז אפילו דער גרעסטער האַסער פון חניפות זאָל אָנפּאַטשען דעם וואָס חנפ'עט איהם.

* * *

ווען מען ריהמט אימעצען אַז ער איז זעלטען שעהן, אָדער זעלטען שטאַרק, אָדער זעלטען קלוג, דאַן איז דער אַקצענט תמיד אויפ'ן „זעלטען". דען עס איז מעהר מעלה צו זיין זעלטען, ווי צו זיין שעהן אָדער שטאַרק אָדער קלוג. ווען אויף דער וועלט וואָלט בלויז געווען איין קוה, דאַן וואָלט מען פון איהר געהאַלטען מעהר ווי פון סאַראַ בערנהאַרד.

* * *

בעריהמעריי איז אזוי איינגעבאָרען אין דעם מענ־שען'ס נאַטור, אַז יעדער איינער וועט שוין געפינען מיט וואָס זיך צו בעריהמען. איך בין זיכער אַז דער פערקרי־פעלטסטער, אָרעמסטער, נארישסטער מענש אויף דער וועלט, ווען ער זאָל ניט קענען אויסגריבלען קיין שום אנ־דער מעלה מיט וועלכער זיך צו בעריהמען, וועט שטאָל־צירען מיט דעם וואָס ער איז דער גרעסטער קרי־פעל וועלכען די וועלט פערמאָגט.

* * *

אַז געזעצגעבעריי און רייכטהום האָבען א נאָהענטע שייכות איינס צום צווייטען, האָט שוין דער תלמוד אויך חושד געווען. דאָרט שטעהט אַז משה איז רייך גע־וואָרען פון וואָס עס האָט זיך אָבגעברעקעלט פון די לוחות.

* * *

אפילו שטאַרבען פאַר אַן אידעאַל איז אויך א גליק־זאַך. און אַז מען איז א שלים־מזל שטאַרבט מען ווי אליעזר דער זוהן פון מתתיהו המכבי, וועלכער איז גע־שטאָרבען פאַר זיין פאָטערלאַנד דורך דעם וואָס א עלע־פאַנט איז אויף איהם ארויפגעפאַלען.

* * *

אין דער אידישער גראַמאַטיק זיינען דאָ דריי גראַ־דען: דער גרעסטער, דער סאַמע גרעסטער, דער גרעס־טער פון די גרעסטע. וועניגער ווי גרעסטער ווערט ניט

געברויכט. אַט כדומה, ווען מען זאָגט אויף איינעם, אַז ער איז דער גרעסטער שריפטשטעלער, הייסט עס אַז ער איז צו דערליידען, זאָגט מען „דער סאַמע גרעסטער" מיינט מען אַז ער איז „נישקשה". זאָגט מען „דער גרעסטער פון די גרעסטע" הייסט עס אַז ער שרייבט „גאָר ניט שלעכט". זאָגען אויף אימעצען בלויז „גרויסער", איז אַ בעליידיגונג.

*   *

עס זיינען דאָ מענשען וואָס טראָגען זייער גאַנצען גייסטיגען פערמעגען „נאָהענט צו דער הויט". דרינגט מען אריין אין זיי טיעפער, געפינט מען זיי ליידיג. אַזעל־כע מען דאַרף אויך ניט אוועקמאַכען מיט דער האַנד. גאָלד־מינעס זיינען פאַראַן וואָס זייער גאַנצעס גאָלד ליגט פון אויבען בלויז, און אין די אונטערסטע שיכטען זיינען זיי ו ו ע ר ט ה ל אָ ז ע ערד אָדער שטיין. און דאָך קען מען פון זייער אויבערפלעך נתעשר ווערען.

*   *   *

אָריגינאַליטעט הייסט ניט זיין א נ ד ע ר ס פון א נ ד ע ר ע, נאָר ט ר י י זיין צו זיך א ל י י ן.

*   *   *

חוצפה איז מוטה וואָס איז ארויס לתרבות רעה.

*   *   *

דער וואָס פערשווייגט דעם אמת איז אָפט נידערי־

נער פון א ליגנער. דער לעצטער האָט כאָטש דעם מוטה צו זאָגען א ליגען. דער ערשטער דאָס אויך ניט.

* * *

פיעל גרעסער איז די צאָהל פון די וועלכע זיינען פערליעבט אין ליעבע, ווי די צאָהל פון די וואָס זיינען פערליעבט. און מעהר מענשען גלויבען אין גלויבען ווי די וואָס גלויבען.

* * *

איך וואָלט שוין געפּועל׳ט ביי זיך צו פערגינען דעם שקר זיין ניט־פערדיענטען ערפאָלג. אָבער איך קען איהם בשום אופן ניט מוחל זיין וואָס טראָגענדיג די מאַסקע פון דעם אמת האָט ער דעם לעצטערען׳ס רעפּוטאַציע אוועק גע׳הרג׳ט.

* * *

די מענשהייט אַלס א גאַנצעס האָט איהרע שטי־מונגען. יעדער גרויסער געני איז די פערקערפּערונג פון איינער פון די דאָזיגע שטימונגען.

* * *

איך קלער, אַז עס זיינען דאָ אַזעלכע ניט־געוואוינ־ליכע נאַטורען, וואָס ווילען פערמאָגען אַלץ בלויז עס צו קענען דערנאָך מיט פרייוויליגער פערזאַכ־טונג פון זיך אוועקשטויסען. זיי ווילען עררייכען כדי צו האָבען דעם שטאָלצען תענוג פון אַרונטערקוקען מיט

ביטול אויף דאָס עררייכטע. ווער קען אָבער, זעהענדיג בלויז דעם אויסערליכען עהרגייץ און שטרעבען, פון די דאָזיגע מענשען, פערשטעהן זייער אינעווייניגסטען, בע־האלטענסטען מאָטיוו ? אפשר איז ער פאַר זיי אליין ניט קלאָר.

* * *

יעדעס שטרעבען און יעדע אנשטרענגונג איז ער־פאָלגרייך. אויב מיר געווינען ניט ד אָ ס וואָס מיר האָבען געוועלט געווינען, געווינען מיר אביסעל מעהר אכטונג צו זיך אליין, אביסעל מעהר צופרידענהייט מיט זיך אליין. און נאָך אלעמען איז דאָס דער ג ר ע ס ט ע ר ע ר פ אָ ל ג.

* * *

ווען מע פאָהרט אין דער פינסטער איז אָפט די בעסטע זאַך, זיך צו לאָזען פיהרען פון די פערד.

* * *

ביידע זיינען די אויבערשטע — אי שמאָנט, אי שימעל.

* * *

מע קען זיך אזוי ווייניג פערלאָזען אויף דעם אידע־אליזם פון יונגע לייט ווי אויף דער פרומקייט פון אלטע. אין דעם ערשטען פאַל, בלייבט מען ניט אייביג אין טעות. די וואקסענדע יאָהרען זיינען דער אמת׳ער פּרובירשטיין.

שלעכט איז אָבער וואָס די אַלטע ווערען קיינמאָל ניט מעהר יונג, און זייער גלויבען קומט קיינמאָל ניט צו א פּראָבע.

* * *

דער וואָס זוכט א גאָט גלויבט אין איהם שוין איי־דער ער האָט איהם געפונען. ג אָ ט־ז ו כ ע נ י ס איז ג אָ ט ־ ג ל ו י ב ע ן. די היינטיגע אזוי־גערופענע גאָט־זוכענים איז אָפט ניט מעהר ווי ג ל ו י ב ע ן ־ ז ו־כ ע נ י ס.

* * *

דער פּונק פון גוטסקייט איז פאראן ביי איטליכען. איינער ט ה ו ט און א י ז גוט. א צווייטער ט ר א כ ט גוט. דער פערדראָרבענסטער אפילו איז גוט ע ל י ד י ש ל י ח, מיט דעם וואָס ער בעוואונדערט דאָס גוטע אין אנדערע.

* * *

די וועלט איז דעריבער ארויסגעקומען אזוי שעהן, ווייל ווען גאָט האָט זי בעשאפען האָט ער קיין יועצים ניט געהאַט, און זיך מיט קיינעם ניט מישב געווען. ווען עס איז געקומען צום מענשען האָט ער יא פּרובירט זיך בעראַטהען און געזאָגט צו די מלאכים „לאָמיר מאַכען א מענשען", און שוין באלד האָט ער חרטה געהאַט אויף דעם גאנצען עסק.

* * *

פון יעדער זאך לערנען מיר עפּעס אָפּ, הגם ניט אַלע מאָל דאָס וואָס מיר ווילען אָדער מיינען דערפון אָפּצולערנען.

* * *

צווישען וועלען זיין ווי אנדערע, און וועלען זיין דוקא אנדערס פון אנדערע, קומען מיר קיינמאָל ניט צו זיין אונזער אייגענער „איך“.

* * *

אכטונג און פערעהרונג זיינען די אינטערעסען אויף אַ ניט אָפּגעצאָהלטען חוב צו דעם פערעהרטען. דער וואָס וויל קריגען דעם דאָזיגען פּראָצענט, טאָר קיינמאָל ניט זוכען איינצומאָהנען דעם קרן.

* * *

עס שטעקט אזוי ווייניג עניוות אין ריידען פון אייגענע פעהלערען, ווען אנדערע מוזען פריהער־שפּעטער זיי אליין בעמערקען, ווי עס שטעקט ווייניג העלדישקייט אין דעם זעלבסטמאָרד פון איינעם וואָס איז פעראורטהיילט צו דער תליה.

* * *

דער וואָס איז בביוון שפּאָרעוודיג אין זיין לויבען, כדי זיין ביסעל לויב זאָל געווינען מעהר אכטונג, איז ניט בעסער פון דעם וואָס לויבט צופיעל כדי זיך צו־צו־חנפ׳ען.

* * *

דער מענש זוכט מיט אַלערליי זעלבסט־נאַרערייען און פּאַראַדאָקסען צו בעגילדען זיינע ליידען. אַזוי איז געשאַפען געוואָרען דער אויסדרוק: אַ ק ר ו י ן פון ד ע ר נ ע ר, וועלכע איז דאָך אייגענטליך אַ ווידער־שפּרוך פון ווערטער.

* * *

מיר בעוואונדערען מעהר פאַר אַלצדינג ק ר אַ פ ט. אפילו פערעהרונג פון דעם צדיק איז אויך נאָר די פער־עהרונג פון גבורה. זיטליכקייט און ריינקייט, הגם זיי זיינען עס נ י ט אַלע מאָל אין ד ע ר ו ו י ר ק ל י כ־ק י י ט, זיינען אַלע מאָל ביי אונז אין ג ע ד אַ נ ק ע ן, די סינאָנימען פון שטאַרקייט.

* * *

די אידעאַלען פון אכצעהן־צוואַנציג יאָהר זיינען ניט מעהר דויערהאַפט ווי די ערשטע קינדער־צייהנער. די דאָ־זיגע צייהנער מוזען צוערשט אַלע ארויספאַלען און אויף זייער פּלאַץ קומען די ע כ ט ע וואָס דאַרפען דיענען אויף תמיד. — אָבער אפילו אויף די לפי־שעה'דיגע צייהנער דאַרף אַ גוטע מוטער אכט געבען, אויב זי וויל אַז זיי זאָלען האָבען גוטע, געזונדע און שעהנע נאָכפאָלגער.

* * *

די ענטטוישונג וועלכע קומט אין די עלטערע יאָה־רען איז ניט אַזוי די ענטטוישונג בנוגע די וועלט און דאָס לעבען בכלל, ווי בנוגע זיך אַליין. מיר זיינען פאַר

זיך אליין אין די אינגערע יאָהרען ווי א „ספר החתום”, אָדער ריכטיגער ווי א ניט געעפּענטע מינע פון אוצרות און קרעפטען אָהן א שיעור. שפּעטער קומט די ענטדע־קונג פון אונזער אייגענער ארעמקייט און אונפעהיגקייט...

*   *   *

פיעל מענשען פון וועלכע מען זאָגט אז זיי האָבען א געפיהל פאַר שעהנהייט האָבען בלויז א געפיהל פאַר אָרדענונג. און זיי ליעבען שעהנהייט בלויז אויף אזוי ווייט ווי זי איז אָ ר ד ע נ ו נ ג. די שעהנהייט פון כאָאָס קענען זיי אויף קיין פאַל ניט בעגרייפען. אז שעהנהייט מיינט ניט תמיד אָ ר ד ע נ ו נ ג, קען מען שוין זעהן פון דעם פאַקט אליין, וואָס עס איז דאָ אזא זאַך ווי א י י ן שעהנער פונקט, א י י ן שעהנער טאָן, און דער ערשטער בעדינג פון אָ ר ד ע נ ו נ ג איז דאָך א צ ו ז א מ ע נ ש ט ע ל ו נ ג פון צ ו ו י י אָדער מעהרערע זאכען.

*   *   *

זאָג מיר ווער דיינע פ י י נ ד זיינען און איך וועל דיר זאָגען ווער ד ו ביסט.

*   *   *

דער וואָס זאָגט שטענדיג דעם א מ ת, איהם וויל מען ניט הערען אפילו ווען ער זאָגט ל י ג ע ן.

*   *   *

ווען גאָט זאָל זיך בעווייזען יעדעם מאָל ווען מע גיט איהם אָפּ שבחים, וואָלט מען איהם אויפגעהערט געבען שבחים.

* * *

דער וואָס זאָגט אז־דער אמת בעצאָהלט זיך אָם בעסטען, איז א גוטער געשעפטסמאַן. אָבער ניט קיין ליעבהאָבער פון אמת.

* * *

יעדער מענש האָט זיינע שטונדען פון מרה־שחורה און אָפּהענדיגקייט. צום גליק פאַלען די דאָזיגע שטונדען ביי איטליכען אין אַן אנדער צייט. ווען ניט, וואָלט די וועלט קיין קיום ניט געהאַט.

* * *

דער דיכטער איז שטענדיג א רעוואָלוציאָנער — קעגען דער געגענוואַרט, אמאָל אין דער פאָרמע פון האָפנונג און שטרעבען צו א נייער צוקונפט, און אמאָל אין דער פאָרמע פון ביינקענים נאָך דער פערגאַנגענהייט.

* * *

ווערטער זיינען קיינמאָל ניט גענויע איבערזעצונגען פון געדאַנקען. זיי זיינען בלויז סטענאָגראַפישע פערצייכענונגען. צו קענען פערשטעהן די געדרוקטע אָדער די געשריבענע מחשבות פון א גאון, מוז מען קענען זיין סטענאָגראַפיע.

* * *

דער געוועהנליכער מענש ווען ער דענקט וועגען פרייהייט, האָט אין זינען זיין א י י ג ע נ ע פרייהייט, און ווען ער דענקט אָן גערעכטיגקייט — די גערעכטיגקייט פון אנדערע.

* * *

צושפליטערען גרויסע געדאנקען, כדי זיי אריינצושטופען אין קליינע מוח'לעך איז אָפט פערלאָרענע ארבייט. גרויסע געדאנקען אין זייער פאָפולאריזירטער און פערוואסערטער געשטאלט זיינען אָפט אזוי ווייניג עהנליך צו זייער אָריגינאל, ווי א שטיק וואורשט צו דעם אָקס פון וועמענס פלייש עס איז געמאכט.

* * *

דער טרוימער איז זעלטען־ווען א שטרעבער און טהוער. צו וואָס שטרעבען און טהאָן, ווען ביי איהם אין דמיון איז שוין אלצדינג אויסגעפיהרט און פארטיג?

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT

21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it.
A fine of 4 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

OCT 4 '64 MAR 21 '65 NOV 17 '66 JAN 30 '68 JUN 5 '69 JUN 16 '70 OCT 12 '71 JUN 20 '72 DEC 7 '72 FEB 5 '74		

[illegible]

פֿון דער וועלט אין [illegible]

[illegible] #1447

80	OCT 4 '86		
[illegible]	MAR 21 [illegible]		

[illegible] #1447